

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОХЛИ ЛУФАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

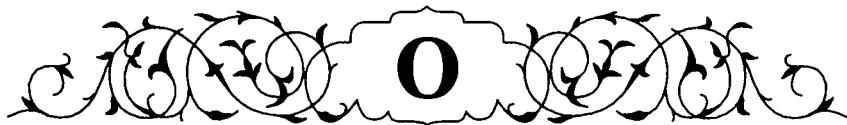
Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТЎХЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Лугат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Лугатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Лугат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий аҳборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

**“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”
Давлат илмий нашиёти
Тошкент**

**Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқини
максадида фойдаланиш мумкин. Тизорий максадларда фойдаланиш (сотиш,
кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.**

О (чўзиқ) унд. с. 1 Завқланганликни ёки мамнунликни билдиради. *О*, қандай гўзал манзара! — Ойни чўмилтирган тинч тунларингни Тушимда кўрганда не қиласман, о? У. Носир.

2 Ҳайратни, ажабланишни ифодалайди. *О*, у юрак, о, у тилла бош, Ёлим учун чик-қанми эдинг? У. Носир.

3 Мурожаатда фикрни қувватлаш, қуҷайтириш учун қўлланади. *О*, қандай бефаросатсиз, дуддан бу уйларда туриб бўлмайди-ку! С. Нуров, Нарвон.

4 Сўзнинг охирида келиб, хитоб, нидони англатади. *Собир-о!* *Собир!*

ОБ [ф. Ӯ – сув] **1** Сув. *Бўлса – оби, бўлмаса – ёби*. Мақол.

Об бўлмоқ Сувда ёки ёмғирда ивиб, шалаббо бўлиб кетмоқ.

2 Форс тилидан изофа шаклида бир бутун сўз тарзида ўзлашган бирикмалар, шунингдек, тенг боғловчили ёки боғлов-чисиз жуфт сўзлар таркибида келиб, уларнинг сувга, намлик ва захга алоқадорлигини билдиради (Имлода изофали бирикмалар яхлит сўз сифатида қўшиб, жуфт сўзлар чизиқча билан ёзилади). Мас., обидийда – кўз ёши, об-ҳаво ёки обу ҳаво каби. Шийтонни айланаб кўриб, Зумраднинг кўнгли синди: ҳамон ўша байроқ, ўша гўштисиз об-ёвғон, қўша қора қўмғон, тол тагига осилган қадимий беланчаклар.. С. Сиёев. Жуда обу тобида, мазали пишган ҳолва, мураббо ёки овқатни ҳам халқимиз «қиём бўлиб кетибди», дейди. Н. Аминов.

3 маҳс. Ойнанинг (кўзгунинг) орқасига берилган сир, амальгама.

Об бермоқ Сирламоқ, жило бермоқ, амальгама суртмоқ.

ОБАКИ I [ф. آبکى – сувли, суюқ; серсув, шираги] Оқ чиллакига ўхшаш, ўртапишар маҳаллий узум нави. *Обаки Тошкент, Сирдарё, Наманган вилоятларида кўп экиласди*. Газетадан.

ОБАКИ II [ф. آبکى] айн. *обакидандон*. Сесканиб тушган *Салтанат*, обаки шимиб лаззатланаётган ёш боладай, қалампирни шимарди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

ОБАКИДАНДОН [ф. آبکى – суюқ, сувли + دندان – тиш] Шакар қиёмидан тайёрланган шириналк турни. *Пенсияга борса, бир қарич келадиган қизил обакидандон, бир дўпни олиб келади. Ойхонга ҳам эрмак топиди, уларнинг қилиқларига қараб, қаҳ-қаҳ уриб кулагани-кулган*. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОББА унд. с. 1 Ҳайрат, таажжуб билдиради. - *Обба, бобожон-эй, – дейман қувончдан энтикиб, – зап қутулиб кепсиз-да?* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

2 Ачиниш, нафратни билдиради. - *Обба, – деда кўнглидан ўтқазди Қорабоев. – Туфламасдан артса ҳам гўрга эди.* С. Аҳмад, Асарлар. - *Обба иблис-эй, – деди устозим уфортмаб, – обба лаънати-ей, бу кеча яна ухламабди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

3 Зорланиш, норозиликни ифодалайди. *Обба.. Жайнақбой, бизнинг кампирнинг тоби қочибди.* Н. Сафаров, Уйғониш.

ОББО I айн. *обба*.

2 (охирги о – чўзиқ) бол. Болани ухлатиш алласи. *Оббо қилин, алла-яй, ухлаб берсин, алла-яй!* «Бойчечак».

Оббо айтмоқ Болани алла айтиб ухлатмоқ. **Оббо қил** Ухла.

ОББОЛАМОҚ Болани оббо айтиб, алла-лаб ухлатмоқ. *Аёл боласини обболамоқда.*

ОББОХОЛАМ крши. с., с.т. Балки, эхти-мол, бўлса, ажаб эмас. *Оббоҳолам, бугун жума бўлса керак.* — Отанинг жавоблари-дан терговчи норози эди: -*Оёғида нима эди? -Оббоҳолам, ботинка. Шуҳрат, Олтин занг-ламас.*

ОБГАРДОН [ф. آبگردان — сувни шо-пириш, айлантириш: чўмич, ёёғоги; ковш] Ошпазларнинг узун дастали, катта, ичи чуқур чўмичи. *Шу вақтда обгардон, капигир кўтариб, бир ошпаз келиб қолди.* «Орзигул».

ОБДАН рвши. 1 Роса; хўп. *Овқатни хўп иайнаган яхши, гапни обдан ўйлаган яхши.* Мақол. — Агар бошқа йигит бўлганида, шу тунда ё обдан калтак ерди, ё қуён бўлиб қочарди — Ҳафизанни шарманда қиларди.. Мирмуҳсин, Умид.

2 Жуда, жуда ҳам. *Шаҳарда бир маҳаллада бўлганимиз учун обдан яхши биламан.* Ойбек, Танланган асарлар. *Балиқни димламоқчи бўлсангиз, обдан қиздирилган дувховкада димланг.* «Саодат».

3 Батамом, бутунлай; мукаммал суратда. *Кенжабригадаси янги ерга обдан ўрнашиб олгунча, колхоздан кўпчилик ҳашарга бориб турди.* X. Назир, Маёқ сари. *Стол турли ноз-нъематлар билан обдан ясатилган.* М. Жабборов, Севинч ёшлари.

ОБДАСТА [ф. بَدْسَةٌ — қўл (ювиладиган) сув] Рўзгор буюми; юз-қўл ювиш учун ишлатиладиган узун ва ингичка жўмракли, қўрни кенг, бўғзи тор идиш. *Сопол обдаста.* Чўян обдаста. — Ҳафиза обдаста билан дасташўй олиб кириб, бувисининг қўлини атирасовун билан ювдирди. Мирмуҳсин, Умид.

Обдаста самовар Обдаста шаклидаги маҳаллий самовар. **Обдаста тутмоқ** Обдас-тадан сув кўйиб турб, қўлини ювдирмоқ. **Пучук обдаста** Ўзига алоқаси йўқ ёки ақли етмайдиган гап-сўзга, ишга аралаша бера-диган кишига қарата, уни камситиб, танбех юзасидан айтиладиган ибора. Сен пучук обдаста ўлгурга ким қўйибди бировларнинг ишига аралашишини? С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

ОБДАСТАГАРДОН [ф. بَدْسَةٌ گرдан — обдаста айлантириш] этн. Йўқолган ёки ўғирланган нарса ўғрисини «топиш» усули

(бунда ичига сув солинган обдастани бўғ-зидан ип боғлаб, бармоққа осиб айлантирилади, дуолар ўқилади, обдаста айла-нишдан тўхтаганда, унинг жўмраги даврада ўтирган гумондорлардан қайси бирининг қаршисида тўхтаса, ўша киши «ўғри» саналади). *Кампир «дуонинг зўри билан қулф очадиган» азайимхонга обдастагардон қилдиргани қатнаб, ярим қон жийда, уч елпшитовоқ жўхори, икки калава ип элтди, аммо иш чиқмади.* А. Қаҳҳор, Ўғри.

ОБДИРАМОҚ Ўзини йўқотмоқ, ган-гимоқ, довдирамоқ. -*Нега обдирағ қолди-ларинг?* Отинглар, босинглар бу уйине куй-гурни! — деб бақирди. С. Айний, Куллар. *Тўхтаб туриб яна тупроқни ташлаб, бир тарафга қочиб, чўчиб, яқосини ушлаб, лаҳадга қараб, обдирағ.. ҳой, ҳой, ҳой, бай, бай — деди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ОБДИШ шв. 1 Чойдиш, човгун. Чол бесаранжом кириб келибоқ, дарров обдисига қўй урди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Қайнаган сув. Чойдишида обдис қолган бўлса, сув солмай туринг.

ОБДОВ с.т. Томдан ёғин сувни тез оқиб тушиб кетиши учун том сатҳида қилина-диган қиялик; нишаб.

Обдовини олмоқ Нишабини тўғриламоқ. Томнинг обдовини қаёққа олмоқчисиз?

ОБДОР [ф. بَدْرَ — сувли, суви кўп; жило берилган] эск. кт. 1 Тиниқ, шаффоғ, ялти-ратилган (қимматбаҳо тошлар ҳақида).

2 кўчма Оқ юзли, гўзал. *Хайри Бердибой каби йигитларнинг юрагини ўйнаторларлик да-ражада обдор.* А. Қодирий, Обид кетмон.

3 фольк. Сув берилган, яхши тобланган, ўткир (қилич, пичоқ ва ш.к. ҳақида). *Қо-симхон шоҳнинг аччиғи келиб, ҳар туки обдордай бўлиб, қизига бир сўз деди.* «Зул-физар билан Авазхон». Ҳар бир туким бир ханжари обдор бўлди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

4 Учига заҳар суртилган. *Обдор ўқ.*

ОБДОРЛИК Сувчилик, сув тутишлик. Ернинг бошига етганда, ота гапирди: -*Сиз-лар сувни шу ергача етказиб берсаларингиз бўлгани, обдорликни фақат ўзим қиласман.* Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ОБЕД [р. обед — «обедать» (тушилик ов-қат емоқ) фл. дан < еда — овқат] с.т. 1 Тушки овқат. -*Ҳой, нима бало бўлди?* — деб алангла-ди Иноят оқсоқол. *Бир шўхроқ ўғигит унга*

жавоб қилди: *-Оқсоқол ота, эшагингиз сизни обедга чақирипти.* С. Аҳмад, Уфқ.

Обед қилмоқ Тушки овқатни емоқ, тушда овқатланмоқ.

2 Тушки овқат вақти. *Обедда бир келиб кетинг.*

ОБДУЗДЛИК [ф. بـ - сув + دزد - үгри > آب‌دزد - ер остидаги сув ўтадиган ёки йўқолиб кетадиган тешик, йўл] Суғориш тармоқларидан сувни навбатдан ташқари яширинча боғлаб олиш. *Буҳоро воҳасида ишол ойининг оҳири ва августнинг бошида сувга бўлган талаб нуҳоятда авж олиб, обдуздлик кучайган.* А. Муҳаммаджонов, Қуий Зарафшон водийсининг суғорилиш тарихи.

ОБЕЛИСК [фр. obelisque < юн. obeliskos, obelos - қилич, шамшир] Юқорига томон ингичкалашиб борадиган тош устун шаклидаги ёдгорлик. ...жанғчилар хотирасини абадийлаштириш, ёдгорликлар, обелисклар, хотира лавҳалари қуриш ва буларни сақлаб қолиши учун улар кўп иш қилмоқдалар. Газетадан.

ОБЕРМОҚ с. т. айн. Олиб бермоқ. Ароқни камайтириш, пулiga қўшиналардан қатиқ оберib турай десам, айюҳаннос тортворди. А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

ОБЕРТОН [нем. Obertöne < нем. oben - катта, юқори + юн. tonos - кучланиш, урғу] 1 мус. Асосий товуш (тон) билан бирга пайдо бўладиган ва унга бошқача тус берадиган товуш.

ОБЖУВОЗ [ф. بـ - сув + جواز - ёғоч ёки тош ўғир] 1 Сув кучи билан юрадиган, шоли оқлайдиган қурилма. *Саломни этакдаги обжувоздан шоли обкетаётган кишилар кўрибди.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. *Шербек ўз овозидан ўзи қўрқиб кетди: юраги обжувоздек гурс-гурс урадди.* С. Анорбоеv, Оқсоj.

2 Шундай қурилма ўрнатилган хона; обжувозхона.

Кошини обжувоз қилмоқ Икки қошни галма-гал учирмоқ. *Домла.. қошларини обжувоз қилиб, Элмуродга тикилди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОБЖУВОЗХОНА Обжувоз ўрнатилган хона; обжувоз.

ОБЖУВОЗЧИ 1 Обжувозда ишловчи, обжувозда шоли оқловчи одам. *Улар Ҳўжамозорда эскидан таниш бўлган обжувозчи чонинг уйига қўнишиди.* «Ёшлик».

2 Обжувоз эгаси, хўжайини.

ОБЖУШ, обижўш [ф. جوش - қайнаған, қайноқ сув] иш. 1 Чой дамлаш учун қайнатилган сув. *Шу чойнинг устига обжуш солиб қўя қол.*

2 Ҳайвон ва ўсимлик ёғларини аралаштириб доғ қилинган ёғ.

ОБЗОР [р. обзор < обозреть - «кўз ташламоқ, кўриб чиқмоқ; текширмоқ, таҳлил қилмоқ» фл. дан] Ўзаро боғланган масалаларга доир маълумотларни хуносалаб, қисқача қилиб берилган оғзаки ёки ёзма ахборот. *Матбуот обзори. Ҳалқаро обзор.* Обзор қилмоқ.

ОБЗОРЧИ Газета, журнал, радио ва ш.к. га обзор мақолалар бериб турувчи мухбир. *«Ҳалқ сўзи» газетасининг обзорчиси. Радио обзорчиси.*

ОБИ I [ф. بـ - сув] Форсча изофалар таркибида келиб, шу сўз (сўз бирикмаси)нинг сувга алоқадорлигини билдиради, мас., обидийда, обираҳмат.

ОБИ II [ф. بـ - сувли; хўл, нам; осмонранг] Тайёр ноннинг сарф қилинган унга нисбатан ошган оғирлиги.

ОБИД [а. بـ - сажда қилувчи, сифи-нувчи; ихлосманд; руҳоний] 1 эск. кт. Тоат-ибодатни канда қилмайдиган, художўй, тақвадор эркак.

2 Обид (эркаклар исми).

ОБИДА I [а. بـ - عابد] 1 эск. кт. Тоат-ибодатни канда қилмайдиган, художўй, тақвадор аёл.

2 Обида (хотин-қизлар исми).

ОБИДА II кт. 1 Қабр устига ўрнатилган ёдгорлик. *Украинанинг бу қишлоғида ватандошларимиз хотирасини абадийлаштириш учун рамзий қабр устига обида ўрнатилган.* Газетадан.

2 Археологик ёдгорлик, узок ўтмишдан қолган моддий ёдгорлик. *Ўрта Осиё нақошлари қолдирган ва ҳозир давлат муҳофаза қилаётган обидаларда асрлар ёдгорлигининг изи бор.* «Гулистан». *Ёдгор Чаросга голибона қараб қўйди: -Эсингиздами, янги йил куни қадимий обидаларни замонавий қурилишларга қандай татбиқ этса бўлади, деган эдингиз.* Ў. Ҳошимов. Қалбингга кулоқ сол. *Зоро, бу обидаларни топиш ва ўрганиш туфайли ўзбек ҳалқининг ибтидоий давр тарихи.* [халқнинг] урф-одати ва эътиқодига оид янги маълумотлар билан бойитилди. Газетадан.

ОБИДИЙДА [ф. آبديده – кўз ёши, ашк] Кўз ёши, ёш. Элчиев бир лаҳза юзини деворга бурди, вужуд-вужудини жисмирлатиб келган обидийдани ютишга уринди, ютди. «Ёшлик».

Обидийда қилмоқ Йигламоқ. Оғзингдаги ошни олдириб қўйиб, обидийда қиласан-а! Отингни эртароқ қамчиласанг, ўлармидинг! С. Аҳмад, Уфқ.

ОБИЁВФОН Жасиз, ёғсиз суюқ ош; умуман фақирона овқат. **Бобомнинг камипири** *Башорат хола хурмачага обиёвfon қўйиб берди*. С. Сиёев, Ёруглик.

ОБИЗАМЗАМ [ф. + a. آبزمز – Замзам суви] дин. Маккадаги Замзам булогининг табаррук суви; умуман, табаррук, муқаддас саналадиган сув.

2 кўчма Май, спиртли ичимлик. *Муштадай-муштадай гўштларни тўғраб, ош устига босаётган ишчининг оғизда сўлаги тўпланди. Қилт ютнди*: -Бундай ошни «обизамзам»из ейиш гуноҳи азим бўлади-я! С. Нуров, Нарвон.

ОБИНОВВОТ [ф. آبنبات – новвот суви, шира] 1 Ўрикнинг жуда ширин бир тури.

2 Пўсти сариқ-ола, сергўшт ширин қовун; чўгири. *Дарвозага яқинлашиб қолишган пайтда димоққа обиноввот қовуннинг иси урилди*. А. Обиджон, Аканг қарагай Гулмат.

ОБИНОН [ф. آبنيان] Оширма хамирдан ёпилган юпқа нон (кўпинча бозор учун ва тўй-ҳашамда тайёрланади). *Зиёфат дастурхони чинакам бойвачча номига яраша эди. Дастурхон чеккаларига седанали обинон, муштадай қип-қизил гижда нон, ёғлиқ патир, жizzалик нон, қатламалар қўйилган*. «Ёшлик».

ОБИРАВОН I [ф. آبروان – оқаётган, оқар сув] 1 Оқар сув. *Боғлар хароб бўлар боғбон бўлмаса. Дарёларда обиравон бўлмаса*. «Рустамхон».

2 кўчма Сувдай сероб нарса, мўл-кўлчилик. *Бу ер тўйхона, майхона, обиравон жой*. Т. Обидов, Юсуфхон қизиқ.

ОБИРАВОН II [ф. آبروان] Бир турли гулдор, юпқа газлама. *Шундай совуқ бўлишига қарамай, Тўхтахон эски обиравон кўйлакда, унинг ҳам бир енги ўйқ*. С. Зуннунова, Олов.

ОБИРАҲМАТ [ф. + a. آبرحمت – хайр-барака суви; баҳор ёмғири] Раҳмат ёғдирувчи сув (ёмғир, қор суви ҳақида). *Болам, Оллоҳдан обираҳматини сўра, лалми буғдоў ўшанга вобаста*. «Ёшлик».

ОБИҲАЁТ [ф. + a. آب حیات – ҳаёт, тириклик суви] 1 миф. Ҳаёт суви (афсонавий чашма суви; уни ичган кимса гўё абадий яшар эмиш).

2 кўчма Ҳаёт бағишловчи сув. *Зўр дарёдан канал, ариқ ва эгатлар орқали гўзларга обиҳаёт олиб борилгани каби, тарих дарёсидан ҳар бир бўлажак эши тувшисининг онигига оловли ҳақиқат олиб бормоқчи эди*. П. Қодиров, Уч илдиз.

ОБКАНД [ф. آبکند – сел ўтадиган жой, йўл; сув юваб, ўйиб кетган жой] тар. Қадимда ва ўрта асрларда шаҳарни сув билан таъминлаш мақсадида қазилган сугориш тармоғи, сув йўли. «Обканд» шаҳар суви, шаҳар ариғи маъноларини англатиб, шаҳар сугориш тармоғидир. «ЎзМЭ».

ОБКАШ [ф. آبکش – сув тортувчи, ташувчи] Икки учидағи илмоғига челак осиб, елқада сув ва б. нарсалар ташиш учун мосланган ёғоч асбоб. *Бир обкаш сув. Обкаш билан сув ташимоқ*. ■ Дарсдан кейин Омон уни кўпинча елкасида обкаш – сувга кетаётгандага учратади. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

Бошимни баркаш, елкамни обкаш қилиб Белни букиб, қаттиқ меҳнат, машаққат тортиб. [Қизим Раҳонни] Ахир не-не кўргилликлар билан, бошимни баркаш, елкамни обкаш қилиб, вояга етказдим. С. Сиёев, Райхон. **Обкаш бўлиб кетмоқ** с. т. Эгилиб, букилиб кетмоқ. Белим обкаш бўлиб кетди.

ОБКОМ [р. «областной комитет» биринчи масининг қисқартмаси] эск. Баъзи ижтимоий ташкилотларнинг сайлаб қўйиладиган область раҳбар органи ва унинг биноси. *Обком секретари*. ■ Ҳаққулов обкомдан топшириқ олгандан бўён ўз кучига ишонган, ишга боши билан шўнгиг кетган, кўриниши, қайфияти ҳали тетик эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОБЛАСТЛАРАРО Бир неча область учун умумий бўлган, бир неча областга баравар хизмат қиладиган, бир неча область ўтасида бўладиган. *Областлараро электр станцияси. Қишлоқ хўжалик ходимларининг областлараро кенгаси*.

ОБЛАСТЬ [қад. р. об + волость – ҳудуд, давлат] қ. вилоят 4. Бир неча районни ўз ичига олган йирик маъмурий-ҳудудий бирлик. *Самарқанд области. Тошкент области. Область ижроия комитети*. ■ Унинг отаси

колхозда боғбон, онаси бўлса областда машҳур сут соғувчилардан эди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 с.т. Шундай маъмурӣ-территориал бўлинма маркази. Бугун областдан улуғлар келишармиши? С. Аҳмад, Уфқ.

ОБЛИГАЦИЯ [лат. obligatio – мажбурият] Ютуқ ёки маълум фоиз тарзида даромад келтирувчи қимматбаҳо қозозларнинг бир тури. *Облигацийанинг бозор нархи унинг номиналидан юқори ёки паст бўлади. «ЎзМЭ».*

ОБЛО с.т. Оллоҳ. Банданинг боши – облонинг тоши. Мақол. — Зиёда бибининг неки тилаги бўлса, облонинг ўзи мушарраф қиссин! X. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОБМОТКА [р. обмотка – болдирга ўраладиган пайтава < обмотать – ўрамоқ, ўраб боғламоқ] Тўпиқдан тиззагача шимнинг почаси устидан ўраладиган пайтава. Элмурод шошганидан бир оёғига шим почасини киймай, обмотка ўраб қўйди. Шуҳрат, Шинеллий йиллар.

ОБНУС [а. ہبتوس \leftarrow юн. ebenos – қора дараҳт] Тропик мамлакатларда ўсадиган, ёғочи қаттиқ ва оғир қорамтирир ёки қора дараҳт.

ОБОД [ф. آباد – одам яшайдиган; ишлов берилган; гуллаб-яшнаётган] 1 Кўркам бинолар, чиройли кўчалар, бофу роғлар билан гўзаллик касб этган, гуллаб-яшнаган. Обод шаҳар. — Ватанини обод қилиш фидокорликдир. Газетадан. Бақақуруллоқ сердараҳтилиги, майдондаги бир-иккита оқ уйлари билан Кўғазордан хийла обод кўринар эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Яхши қаров, парвариш билан етилтирилган. Обод боф. — Ҳирот музофотида Ҳурруд бўйида бир оила томонидан каттагина бир боф обод қилинган эди. С. Айний, Куллар. Яхши ишласак, ўз турмушимиз фаровон, юрт обод бўлади. Ойбек, О.в. шабадалар.

3 Халқ кўп йигиладиган, гавжум ва серфайз. Обод парк. — Қишлоқнинг бу овлоқ жойи мактаб қурилиши бошланганидан бўён обод бир саилгоҳ бўлиб қолди. П. Турсун, Ўқитувчи. Қиши кечалари жуда узун, шунинг учун чойхоналар обод. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Хурсанд, шод. Кимдир тама билан дунё кезади, Кимдир ўқсик дилни этади обод. А. Орипов, Йиллар армони.

5 Баъзи отларга ёки айрим сифатларга кўшилиб, шаҳар, қишлоқ ва ш.к. номини ясайди, мас., *Нуробод, Ишқобод, Бекобод, Янгиобод*. — Улар Курбақаобод мавзеига етиб, одамлардан Норматхўжсанинг богини суришитирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОБОДЛАШМОҚ Тобора обод бўлиб бормоқ. Ободлашган шаҳар. Қишлоғимиз ободлашиб қолди.

ОБОДОН [ф. آبادان] айн. обод. Юртимиз тинч, ободон, тўйинчилек. Курдош гурунгига биз ҳам соҳибнафасмиз. F. Ғулом, Танланган асарлар.

ОБОДОНЛАШТИРИШ Кўркамлаштириш; обод қилиш, чиройли тусга киритиш. Баҳорнинг айни шу ғанимат кунларида ҳамшашарларимиз ҳовли-жойларни, боғ-томорқаларни, кўча ва хиёбонларни саранжом-сарришта этиб, кўкаламзорлаштириш ва ободонлаштириши ишларини қизитиб юборишиди. Газетадан.

ОБОДОНЛИК 1 Обод эканлик, кўркамлик.

2 Обод жойлар, курилишлар. Тогу тоши, саҳрою чўлларни гулистан айлабон, Шаҳарлар, ободонликлар, хушҳаво қилди қалам. Ҳамза.

3 Обод этиш, қурилиш ишлари. Ободонлик ишлари.

ОБОДОНЧИЛИК айн. ободонлик 3. «Тинчлик» маҳалласининг аҳолиси шаҳримиз ободончилиги ўйлида қилинаётган хайрли ва эзгу ишларга ўз хиссасини қўшади. Газетадан.

ОБОЗ [р. обоз – аравалардан қилинган тўсик, гов; от-арава, машина ва ш.к. карвони] Ҳарбий қисмларнинг транспорт воситалари мажмуи. Полк обози.

ОБОЙМА [р. обойма – ўқ жойланадиган рамка, ҳалқа] 1 ҳарб. Автомат ёки тўппончанинг ўқ жойланадиган ва магазин коробка-сига сукіб кўйиладиган рамкаси. Обоймага ўқ жойламоқ.

2 тех. Машина деталларининг маҳкам ушлаб, тутиб турувчи гардиш қисми. Подшипник обоймаси.

ОБОРМОҚ с.т. Олиб бормоқ. Бор, қозонни юв! Бирон иссиқ овқат қилайлик, аянга оборамиз. С. Аҳмад, Уфқ.

ОБОРОТ [р. оборот – айланиш, айлантириш; буриш] 1 Пулнинг айланниши, муоммалада бўлиши. Капитал обороти. Оборотдаги пуллар. — Халқ хўжалигининг транс-

порт, алоқа, капитал қурилиш, товар оборо-
тоти, фан, маданият ва бошқа тармоқлари
ҳам илдам ривожланмоқда. «Фан ва турмуш».
Бу одам асли паландаралик бўлади. Кредит
техникумида ўқиб юрганимда, бизга пуд
оборотидан банкда практика олиб борарди.
С. Ахмад, Жимжитлик.

2 Шундай мумалада айланган ёки түп-ланган пул. Корхонанинг йиллик обороти. Маблағ обороти.

З тли. Бир синтактик бутунликни таш-
кил этган сўзлар гуруҳи, гап қурилиши.
Сифатдош оборот. Равицдош оборот.

ОБ-ОТАШ, обу оташ [ф. آب - сув + آتش - олов] Овқат пишириш ва умуман бирор нарса тайёрлашда сув ва ўтдан фойдаланиши қоидаси. *Ошнинг об-оташини яхши билиш керак.* ■ *Пахта иши ҳам обу оташдай гап.* Йилнинг қандай келишига боғлиқ. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.

ОБОШ бол. Тамом, одош. *Обош бүлди.*

ОБОФА эск. айн. авага. *Обрүли обоголары..*
ҳам бирин-сирин мавқеларини йүқтөдилар.
Ойбек, Навойи.

ОБПАРТОВ [ф. آب پر تاو – сувни чиқарыб юбориш; чиқарыб юборилган сув] Сув ҳавзалари ва гидротехник иншоотларда партов сувни чиқарыб юбориш учун курилган маҳсус иншоот; оқова. *Обартов ва настдаги ташлама ариқда гуркираб қамиш ўсган, унинг майин укпари шамолда ишакдай товланиб ҳилтиради.* С. Нуров, Нарвон.

ОБРАЗ [р. образ – юз, ёнок; тасвир, тимсол; икона] 1 Бадиий асарларда яратылған тип, характер. *Ойбек ўзининг «Навои», «Кутлуг қон» романларыда не-не уста фирибгар, маккорлар образини яратған. Шукрулло, Сайланма. Саҳнада Зебинисо образи Гулбажар талқинида янада ўзгача жонланғанини күрдим. «Саодат».*

2 Санъетнинг ўзига хос бир категорияси: санъеткорнинг воқелик ҳақидаги тасаввурининг аниқ ҳис этиладиган бир тарзда гавдаланиши. *Бадиий образ. Шоир образлар орқали тафаккур этади.* — Ботир ака шеър ўқиганда, образга кириб кетарди. «Ёшлик».

3 Маълум нарса ёки ҳолатнинг ифодаси. Тазод талабига кўра, бир-бираига қарама-қарши тушунча ёки образ бир-бирини ради этиши лозим. «ЎТА».

ОБРАЗЛИ 1 Образлар орқали тасаввур этиладиган ёки тасаввур этилган. *Образли тасвир. Образли асар.*

2 Ёрқин, жонли, ифодали, тасвири. *Образли ибора. Образли қилиб гапирмоқ. Мақол фикрни ихчам, лўнда, образли қилиб бергандиги сабабли узок ёдда сакланади.*

ОБРАЗЛИЛИК Ифодалилик, таъсирчанлик; муайян образга асосланиш. *Хикоянинг образлилиги.* — *Образлилик* — бутун санъатнинг ҳусусиятидир. «Адабиёт назарияси».

ОБРАХА [ф. آبراه < آبراه – сув йўли] Сув йўли, ариқ (қўшнининг ери, ҳовли-жойи орқали ўтказилган ариқ). Бизнинг экин-ларга обраҳа *Мамасоли аканинг чорбоги ор-*

ОБРЕЗ [ф. *پىز* – сув + *رىزى* – куйилувчи, түкилувчи: обтова, обдаста; ҳожатхона] Уй-нинг пойтагида ёки даҳлизда ювиниш, юз-қўл ювиш учун маҳсус ясалган, усти берк ўра; ҳаник. Узун, пахтали камзул кийган яланг оёқ аёл рўмоли билан юз-қўзини беркитиб, обрез ёнида дилдираб турарди. Н. Сафаров, Оловли излар. *Бу ҳужрада обрез – сув тў-
қадиган жой бўлмаганидан, қўл-юзимизни
ҳам кўчага чиқиб ювардик.* С. Айний, Эсад-
ликлар.

ОБРОГАЦИЯ (лат. *obrogatio* – мавжуд қонунни янгиси билан бекор қилиш) Қонунни ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш йўли билан янгилаш. **Конун оброгацияси.**

ОБРҮЙ(И) [ф. әбруй] – шон, шараф орнумус, қадр-қиммат; ифтихор] 1 Кишининг тутган иши ва яхши хислатлари туфайли жамоатчилик қошида топган эътибори; хурмат, нуфуз. *Директоримизнинг обрўйи баланд.* *Обрўйини кўтармоқ (оширмоқ).* *Обрў(ни) сақламоқ.* ■ [Ўзбек ойим:] Ахир, менинг ҳам ўзимга яраша обрўйим бор: Тошкентда кимсан – Юсуфбек ҳожининг кўчиман. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Обрў кўрмоқ Жамоатчилик ўртасида эътибор, хурмат қозонмоқ. *Шундай обрў кўрган бир киши келиб-келиб, наҳотки ўз қудасидан ва келинидан мунчалик обрўсизлик кўрса!* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Обрў олмоқ** Ҳеч нарсаси йўқлигига қарамай, бор имкониятдан фойдаланмоқ, меҳмондўстликни жойига келтирмоқ (сир бой бермаслик учун). **Обрў орттироқ айн.** обрў кўрмоқ. **Обрўйи бир** (ёки уч) пул бўлди айн. обрўйи кетди. **Обрўйи кетди** (ёки тушди, тўкилди) Обрўсизланди, хурмат-эътибори кетди. *Шавла кетса-кетсин, обрў кетмасин!* Мақол. **Обрўйини кетказмоқ** (ёки

ТҮКМОҚ, ТУШИРМОҚ Эътиборини, ҳурматини йўқ қилмоқ, беобрў қилмоқ. Шоқосимнинг муштуми йўғон, урушқоқ, обрўси тўқилишидан кўрқмайдиган, безбетроқ йигит эканини ҳам биларди. Мирмуҳсин, Умид.

2 Шундай ҳурмат соҳиби. Унинг [мехмоннинг] ёнида ётган катта бир қора муқовали дафтар бу киши шубҳасиз Қамиш-капанинг обрўларидан эканига далолат бериб турарди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Шараф, ифтихор; фахр; шуҳрат, нуфуз. Раис бўлар колхозчининг каттаси. Обрў бўлар ерга эккан пахтаси. Фозил шоир. Тошкент – ўзбекнинг санъати, товуши, Кувноқ музикаси, кўйи, обрўйи. Ф. Гулом.

ОБРЎДОР айн. обрў(й)ли Қишлоқ обрўдорларининг маълумотлари бўйича оқсоқолнинг қотили деб Бердибой кўрсатилди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОБРЎ(Й)ЛИ Обрўга эга бўлган; эътиборли, нуфузли. Обрўли одам. Обрўли раис. — Ажаб эмас, баҳти очилиб, Гулнор ҳам яхши, обрўли жойларга келин бўлса. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳайдарбой қишлоқ обрўларининг олдига чой билан пиёла келтириб қўйди ва қўлини кўкрагига қўйиб, мулозамат қилди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОБРЎ(Й)СИЗ Обрўйи йўк; эътиборсиз, нуфузсиз. Обрўсиз одам.

ОБРЎ(Й)СИЗЛАНМОҚ Обрўйи кетиб, ҳурмат-эътибордан қилмоқ, нуфузини йўқотмоқ.

ОБРЎ(Й)СИЗЛАНТИРМОҚ Обрўйизиз қилмоқ, обрўига путур етказмоқ. Бўтани обрўсизлантириб, аёлларни колхоздан бездириш кимга зарур экан? С. Аҳмад, Ҳукм.

ОБРЎ-ЭЪТИБОРЛИ айн. обрў(й)ли Избоскан раийжрокомининг раиси Бузрук Усмонхўжасев ҳамма ерда ҳозир-нозир, обрў-эътиборли одам. С. Аҳмад, Уфқ.

ОБСЕРВАТОРИЯ [лот. observare – кузатмоқ; муҳофаза қилмоқ] 1 Махсус асбоблар ёрдами билан осмон жисмларини ва метеорологик ҳодисаларни кузатиш билан шуғулланувчи илмий муассаса; расадхона. Обсерватория ходими. Обсерватория кузатишлари.

2 Шундай муассаса жойлашган бино ва иншоот. Обсерватория қўрилиши учун жой танлаш мақсадида Крим, Кавказ, Ўрта Осиё ва ҳатто Шарқий Сибирь, Узоқ Шарққа ҳам жами 16 та экспедиция юборилди. «Фан ва турмуш».

ОБСЕРВАЦИЯ [лот. observatio – кузатиш, назорат; фамхўрлик қилиш] Касаллар билан мулоқотда бўлган соғлом одамларни алоҳида ажратиб, тиббий кузатувдан, кўрикдан ўтказиш. Обсервация муддати обсервация қилиши буюрган касаллик яширин даврининг энг узоқ муддатига боғлиқ. «Фан ва турмуш».

ОБСИДИАН [лот. Obsidianus (lapis) – Обсидий тоши, тошни Эфиопиядан келтирган римлик Обсиус номидан] Шишасимон тоғ жинси. Инсон ов қилишда ва бошқа хўжалик ишларида асқатадиган қуроллар ясашда, қайроқтош, чақмоқтош, обсидиан, кварцит, суяқ ва ёғочдан фойдаланган. «Фан ва турмуш».

ОБ-ТАОМ, обу таом [ф. + а. آب و طعام – озиқ-овқат; егулик ва ичкиликлар] Суюқ-куюқ таомлар.

ОБ-ТОБ, обу тоб [ф. آب و تاب – сув ва ҳарорат, ёғду: серҳашамлик, дабдабалилик] Бирор ишнинг, нарсанинг етилганлик даражаси. Жуда обу тобида, мазали пишган ҳолва, мураббо ёки овқатни ҳам ҳалқимиз «Қиём бўлиб кетибди», дейди. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар. Агроном деган номингиз бор.. гўзанинг об-тобига қараб иш тутинг. Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

Об-тобига келмоқ Етилмоқ. Узумлар гарк пишиб, об-тобига келибди.

ОБТОВА [ф. آفتاب – қўлга сув қўйила-диган идиш] шв. Обдаста. У ғазабини аранг босиб, ўрнидан турди, супа лабидаги обто-вадан ҳовучига сув қўйиб, қизининг юзига сепди. Н. Қиличев, Чигириқ.

ОБУНА [фр. abonneg – имзо чекмоқ, имзоламоқ; ёзилмоқ] Газета, журнал ва ш.к. га олдиндан ҳақ тўлаб ёзилиш. Вақтли матбуотга обуна қабул қилиш бошланди. Обуна бўлмоқ. Обуна тўпламоқ. — Мулкчилик шаклидан қатни назар, қайси хўжалик юритувчи субъект «Хуррият» газетасига 50 дона ўйллик обуна бўлса, 50 кв.м. ҳажмдаги хабар, эълон ёки рекламаси йил давомида текин бериб борилади. Газетадан.

ОБУНАЧИ Газета, журнал ва ш. к. га олдиндан ҳақ тўлаб ёзилган шахс, ташкилот; муштари. Обуначилар сони ўйлдан-ишига ошмоқда.

ОБХОНА [ф. آبخانه – сувли, нам жой, хона] 1 Масжид, мадраса ҳовлисида таҳорат қилиш учун ажратилган алоҳида хона.

2 тар. Бухоро хонлиги даврида: алоҳида заҳ ва қоронги қамоқҳона, зиндан. *Ахир, Курбон олти ой амир обхонасида ётиб чиққан одам*. Газетадан. *Амирнинг дори бор, минори бор, ногораҳонаси бор, бу зиндандан бошқа яна «обхона», «канахона» номли дӯзахлари бор*. С. Айний, Дохунда.

ОБ-ХУДОЙИ, обу худойи этн. Оллоҳ йўлида қилинган эҳсон. -Шу.. онанг раҳматликка обу худойи қилсак, деган эдим, — чол чойни симириб, ниёла устига кафтини қўйди. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОБЧИҚМОҚ с.т. Олиб чиқмоқ *Ниёз бобо деган қўшнимиз бор*. Лекин-чи, амаки, *Ниёзбобо байтуғазални жонидан ҳам яхши кўради*. Шу ёққа обчиқайликми сизларни? С. Сиёев, Ёруғлик.

ОБЪЕКТ [лат. *objектum* — нарса] 1 флс. Биздан ташқарида ва бизнинг онгимизга боғлиқ бўлмаган ҳолда мавжуд бўлган, субъект (инсон)нинг амалий ва билиш фаолияти қаратилган ташқи олам, борлиқ, воқелик, моддий дунё, мавжудот; зид. субъект. *Объектнинг қайси галактиканга ва юлдуз туркумига тегишили эканлиги тўғрисида нима деб оламиз?* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Киши фаолияти, дикқат-эътибори қаратилган ҳодиса, нарса. *Қиз ўзи билмаган ҳолда рассомнинг объектига айланган эди*. Бундан *Жамолзода севинар, ишқилиб, кетиб қолмасин-да, деб жадал чизарди*. «Ёшлик».

3 Ҳўжалик ёки мудофаа аҳамияти бўлган корхона, курилиш, айрим участка ва ш.к. *Курилиш объекти*. *Ҳарбий объект*. — Микрорайонда, шунингдек, савдо магазинлари, мактаб, болалар ботгаси, стадион ва машиий хизмат кўрсатиш объектлари қурилди. Газетадан. *Мустақилликдан сўнг туманда қатор муҳташам бинолар: 2 та касб-ҳунар коллежи, касалхона ва бошқа қатор объектлар қад кўтарди*. Газетадан.

ОБЪЕКТИВ I [лат. *objiectus* — буюм, нарсага оид; маддий] физ. Оптик асбоб, фотоаппарат, киноаппарат ва ш.к. нинг бир неча линза ёки кўзгулардан иборат, объектнинг тескари тасвирини ҳосил қиладиган олд қисми. *Фотоаппарат объективи*. Микроскоп объективи. Телескоп объективи. — *Бу камеранинг «Гис Волна-3» объективи кўп қатламли ёритиш хоссасига эга*. Газетадан. *Фақат объективнинг олдидаги ўзингизни табиий тутолсангиз бўлгани*. Т. Ашурев, Оқ от.

ОБЪЕКТИВ II 1 флс. Онгдан ташқарида бўлган ва онгта бевосита боғлиқ бўлмаган. *Табиатнинг объектив қонунияти*. *Объектив борлиқ* (реалик).

2 Янглиш ёки субъектив фикрдан холи бўлган; холис, холисона, бетарафона. *Объектив баҳо*, *Объектив хулоса*. *Масалага объектив ёндашмоқ*. — *Бизга шикоят йўллашган экан, бу фактга объектив қарашимиз керак!* «Ёшлик».

ОБЪЕКТИВИЗМ 1 флс. Ижтимоий ҳаёт воқеа-ҳодисаларини қайд этиш, уларнинг зарурлигини таъкидлаш билангина чекланувчи нуқтаи назар. *Объективизм ташқи олам предмет ва ҳодисалари қандай бўлса, шундай баён қилишдир*. «ЎТА».

2 Дунёқарашдаги, ижтимоий фанлардаги, адабиёт ва санъатдаги йўналиш.

ОБЪЕКТИВИСТ Объективизм тарафдори.

ОБЪЕКТИВЛИК Объектив борлиқа алоқадорлик; объектив борлиққа мослик; холислик, бетарафлик. *Муҳокамаларнинг объективлиги*.

ОБ-ҲАВО, обу ҳаво [ф. + а. — сув ва ҳаво] 1 Атмосфера қуий қатламишининг маълум вақт ва маълум жойдаги ҳолати. *Қиши об-ҳавоси*. *Об-ҳаво инжиқлиги*. — *У [Элмурод] қайтган вақтда ёмғир тинган, лекин бу ернинг ўзига хос обу ҳавосига мувоғиқ, ёмғирдан кейин қаттиқ шамол турган* эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Маълум жой ёки ҳудуд атмосфера-сидаги метеорологик ўзгаришлар мажмии; иқлим. *Мулла Туроб бир ёз фаслида.. Самарқанд саёҳатига бориб, у шаҳарнинг обу ҳавосини ёқтирган*. С. Айний, Эсадилклар. *Об-ҳавони, оқар сувларни ифлослантирилмаслик тўғрисида қарорлар қабул қилинди*. Газетадан. П. Турсун, Ўқитувчи.

Об-ҳаво бюроси Об-ҳаво ўзгаришларини, метеорологик шароитларни ўрганиб, кузатиб борувчи маҳсус илмий муассасаси.

3 Қўйма Вазият, ҳолат. *Бу гаплар қишилоказда нечоғлиқ тарқалганилиги*, яъни у ердаги об-ҳавони билиш мақсадида *Насибани автобусга ўтқазиб, тонгда қишилоказка жўнатди*. «Ёшлик».

ОВ 1 Ёввойи ҳайвон, балиқ, қуш ва ш.к. ни турли йўллар билан тутиш, овлаш ёки отиш. *Балиқ ови*. *Бедана ови*. *Мерған овда билинар, ботир — ёвда*. *Мақол*. — *Раҳимов*

куёвни тез-тез Тошкенттага чорлаб турарди. Күёв ов ишқибози эди. Мирвали күп қийинчиликлар билан бу тоғларга ўргатган кийикларни у қийраттарди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

Ов қилмоқ 1) ов иши билан шуғулланмоқ; 2) күчма бирор кимсаны күлга олиш учун унинг пайига түшмоқ. **Ов қуши** Илвасинга солинадиган күш (мас. қиргий). **Ови юришмоқ** ёки **ови бароридан келмоқ** Иши юришмоқ, кўзланган мақсадга эришмоқ. -*Ови юришиб кетибди!* – деб аммамга қараган эдим, энсаси қотиб, ижирғаниб ўтирган аммам киноя билан деди: -*Ови юришмасинми, ахир бир кунда икки-уч жойни овласа!* Газетадан.

2 **Ов қилинадиган, овланадиган жони-вор; илвасин. Овга бой чўл. Шу кунларда Олой тогида ов кам.**

3 **кўчма** Кўлга туширилиши мўлжалланган кимса ёки нарса. **Юмалоқ, қорагина одам** кўлидаги тўптончани маҳкам ушлагани ҳолда гандираклаб, сўкиниб. «*овини*» қидира бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.

4 **Овчининг ўлжаси. Арслон оғзидан ов олинмас. Мақол.** — Сувонжон, тузоқча илинган овни чиқариб юборишдан қўрқсан овчилик, қизни маҳкам қучоқлаганича, ёнғоқ томонга кета бошлади. С. Анорбоеv, Оқсой.

5 **кўчма** Содир бўлиши кутилаётган бирор воқеа-ҳодиса ҳақида. **Ҳалқ қимирлаб қолди. Одамлар қулоги овда. Турли-туман миши-миш гаплар. Одамлар аниқ бир тасаввурга эга бўлмагани учун ҳар ким ўз ҳолича фол очарди.** «*Ёшлиқ*».

Мурид ови эск. Эшон ва хўжаларнинг муридларни товлаш учун узоқ-яқиндаги муридларни кига қилган сафари. -*Ҳа, эшон нега кетди экан? - Тирикчилик-да!* Ҳа, мурид овига чиқиб кетган экан-да, эски ҳунар! П. Турсун, Ўқитувчи.

ОВАЛ [фр. ovale < лот. ovum – тухум] 1 от. геом. Тухумсимон чизик; ясси, қавариқ ёпиқ эгри чизик; эллипс. **Овал** нуқталари орасидаги масофа.

2 сфт. Чўзиқ думалоқ; овал шаклли.

ОВБОШИ Овда кўлга киритилган биринчи ўлжа.

Овбоши қилмоқ Овдаги биринчи ўлжани бирор кимсага тортиқ қилиб олиб бормоқ. Чиқариб бер, овбоши отган гозимни.. Бек отамга овбоши қиб борайин. «*Ширин билан Шакар*».

ОВЛАМОҚ 1 Ов билан шуғулланмоқ, ов қилиб тутмоқ. **Бедана овламоқ. Тулки овламоқ.** — Кўлдан балиқ овляйсанми? – сўради у. Ж. Шарипов, Хоразм.

2 **кўчма** Кўлга олиш, илинтириш мақсадида пайига түшмоқ, тутмоқ. **Бошқа ер эгалари кечалари болта кўтариб, одам овлаб юрган бир вақтда бу одамнинг [қорининг] шундоқ деб чиқши катта гап эди.** А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 **кўчма с.т.** Товламоқ, алдамоқ. **Кув, эпчил, дагдагали аллофлар қўллари, оғизлари, кўзлари билан ишлаб, «тош-тарозидан уриб», бева-бечорани овлайдилар.** Ойбек, Танланган асарлар. **Шу ернинг одами у. Ҳар шаҳардан дўндиқларни овлайди** – кўлга тушгансиз. Тақдирда ёзилганни кўраверасиз. Ойбек, Танланган асарлар.

Кўнгил (ёки дил) овламоқ қ. **кўнгил.** Кулишга бало борми. Тезроқ кўнглини овла, ўзингга ўчакишириб нима қиласан. М. Мансуров, Ёмби. **Мурид овламоқ** қ. **мурид.** Тўрам билан бир ҳаз этиб, мурид овламоқчи эдим. С. Сиёев, Ёргулик. **Тил овламоқ** ҳарб. Урушда душман кишисини кўлга туширмоқ, асир олмоқ. Граната портлади. «*Тил*» овлаш учун бизнинг маррамизга келган фашист қароқчилардан тўрттаси тилка-пора бўлди. Н. Сафаров, Жангчи шоир.

ОВЛОВЧИ 1 Овламоқ фл. сфдш.

2: **Балиқ овловчи** Балиқ ови билан шуғулланувчи, балиқ ови ишқибози. Сув ҳавзаси хўжаслик ҳисобига ўтказилгач, назорат кучайди, турли ерлардан келган ҳаваскор балиқ овловчилар сони кескин камайди. Газетадан. **Кўнгил овловчи** Бирорни ўзига майил этивчи; хурсанд қилувчи, кайфини чоғ этивчи. Мирвали Толибжоннинг жасадини олиб ўтган машина кўздан ўйғолгунча пи-ча дилхун бўлиб турди-да дарров бу дилхунлик ўрнини бошқа – кўнгилни овловчи, туйгуларни эркалатувчи овунчоқ эгаллаб олди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОВЛОҚ 1 Ов қилинадиган күш ва ҳайвонлар сероб жой. **Тирикчилигини шикордан топадиган ҳар бир овчи шикор учун овлоқча ёлиз бир ўқ билан чиқсин.** «*Фан ва турмуш*».

2 Марказдан узоқ, чет жой; кимсасиз ер. **Овлоқда яшамоқ.** — Тошкентнинг шундай биқинида етти ухлаб тушга кирмайдиган ажойиб овлоқ жойлар борлиги ҳаммани ҳайратга солар эди. М. Мансуров, Ёмби. Жўра-

лари билан шу овлоқ оролчада ўтказган баҳтиёр кунлари ёдига тушиди. А. Күчимов, Ҳалқа.

3 Пастқам, хилват жой, одамдан холи жой; пастқамлик, хилват. *Севаргул то онаси овлоқ күчанинг муюлишида кўздан пана бўлгунча қараб турди*. Н. Қиличев, Чигириқ. *Кимёхон икки-уч кун Азизаҳоннинг йўлини пойлади, ниҳоят, овлоқроқ бир жойда учрашди ҳам*. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Уларни одамлар нигоҳидан на қуюқ боғлар, на тун зулмати, на бирон овлоқ гўша яшира олади*. О. Мухтор, Бухоролик бир йигит.

Овлоқда юрмоқ Четда юрмоқ, жамоатдан ёки ишдан ўзини олиб қочмоқ. *[Акрам] ..Касаба ташкилотидан овлоқроқ юришга ҳаракат қиларди*. С. Анорбоев, Оқсой.

4 рвш. шв. Кишилардан холи; танҳо. *Ойжамол овлоқ ўтирган пайтда қизига гап ташлаб кўрди*. «Ёдгор».

ОВОЗ [ф. ژوو – товуш, шовқин, садо; миши-миш; кўшиқ] 1 Гапириш, қичқириш, қуйлаш, сайраш пайтида ўпкадан чиқаётган ҳавонинг урилиши билан товуш пайчаларининг табранишидан ҳосил бўладиган товуш; садо, сас. *Баланд овоз*. *Паст овоз*. *Майин овоз*. *Мусичаларнинг кукулашган овози эши билар эди*. — *Анвар Муқаддамнинг овозини эшишиб, бурилиб қаради-ю, унинг ваҳимадан катта-катта очилиб турган кўзларини қоронгилекда аниқ кўрди*. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Бу ерда минг турли қушлар минг турли овоз билан сайдраб, анвойи гуллар очилиб, атрини сочиб ётган экан*. С. Зуннунова, Олов.

Овоз пардалари Товуш ҳосил бўлишида катнашувчи оғиз бўшлиғидаги пайчалар. *Мен сени куйламоқ истайман. Аммо шундай куйласамки, йиртилиб кетса овоз пардаларим...* А. Орипов, Йиллар армони. **Овозинг чиқмасин ёки овозингни чиқарма** Жим бўл, дамингни чиқарма. *Овозинг ўчур! қарф. Ўлтур! Яшамагур! Овозингни ўчир! Жим бўл!*

2 Товушнинг куйлашдаги паст-баландлик, жарангдорлик даражаси. *Овози яхши ашулачи. Овози ўтикир*. — *Шароғнинг қон босими кучайиб, юрак уриши авжига етган пайт директор ҳамдардона овозда деди: - Тушнаман, ҳаммамиз ҳам ёшликда ўт-олов бўлганмиз, кўзимизга фил ҳам чумолича кўринган*. «Ёшлик».

Овози бузилмоқ 1) томоқ, товуш пайчалари шамоллаши ёки зўриқиши натижасида овози ўзгармоқ, ишдан чиқмоқ; 2) қўчма балоғатга эришиб, овози дўриллаб, йўғонлашиб қолмоқ.

3 Вокал мусиқа асарида ҳар бир куйчи учун белгиланган партия. *Икки овоз учун ёзилган романс*.

4 Нарсаларнинг урилиши ёки ҳаракатидан чиқадиган товуш. *Қарсак овози*. *Тўқмоқ овози*. *Шамол овози*. *Момақалдироқ овози*. *Соат овози*. *Дутор овози*. — *Йигирма олтинчи куни тонготарда гумбурлаб чалинаётган карнай овозидан уйғониб кетдим*. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. *Узоқдан ҳар замон тўп овози эши билар эди*. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

5 қўчма Фикр, мулоҳаза. *Шарқ ёзувчи-ларининг овози*. — *Сизга ўхшаш даллолларга ҳожат ўйқ. Сиз ҳалқ бўронини тўсмоқчимисиз? Овозини бўғмоқчимисиз?* Ойбек, Танланган асарлар.

6 Ички ҳис-туйғулар нидоси, амри. *Ғуломжон юрагида портлаган газаб уввосига эмас, инсоғ овозига қулоқ солди*. М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Лекин қамоқ ҳам шоирнинг иродасини буқолмади, овозини сўндиrolмади. «Саодат»*.

7 Давлат ва жамоатчилик ташкилотларида сайлов ўтказиш ёки бирор масалани ҳал қилишда сайловчилар ёки мажлис иштирокчиларидан ҳар бирининг алоҳида фикри, ўз фикрини баён этиш ҳуқуқи ва усули. *Ҳал қилувчи овоз*. *Маслаҳат овози*. — *Raис ҳар иккала тақлифни ўртага ташлағанда, Ҳолматжон саккиз овоз ортиқ олди*. С. Аҳмад, Уфқ.

Бир овоздан Барча иштирокчиларнинг розилиги билан, юз фоиз овоз билан; бир оғиздан. *Қарор бир овоздан қабул қилинди*. — *Ўн бир олим бир овоздан, илмий даражасиз ишлайдиган аҳмоқ ўйқ, деб туриб олишиди*. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. **Ёник (ёки яширин) овоз бермоқ** Сайловда бюллетенъ ташилаш йўли билан ўз майлини билдиримоқ. *Депутатлар сайлашида яширин овоз берилади*. **Овоз бермоқ** 1) товуш чиқарриб чақирмоқ ёки чақириқча жавоб бермоқ. *Эшикни тақиллатдим, ҳеч ким овоз бермади*; 2) бирор масаланинг ҳал этилишига, ўртага қўйилган тақлифга ёки сайлаш, сайламасликка ўз майлини билдиримоқ. **Овозга қўймоқ**

Бирор масалани ҳал қилиш ёки сайлашла мажлис иштирокчиларининг шу масала ҳақидаги фикрини, розилигини, майлини сўрамоқ. Элмурод боргандা, бюро тўйланган, кимнингдир номзодини овозга қўймоқда эдилар. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОВОЗА [ф. اوزا – ашула, куй; шовқин-сурон; дув-дув гап, миш-меш, довруқ] 1 Юрт-эл орасида бирор нарса, воқеа ва ш.к. тўғрисида тарқалган хабар, гап-сўз, миш-меш. Бироқ тез кунларда Фозилжон уйланмоқчи эмиш, аммаси қиз қидириб юрибди, деган овозаларни эшишиди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Шуҳрат, довруқ, донг. Гўзал Арманистон, мени афв эт, Даъвом йўқ шуҳратинг овозасига. С. Абдулла.

Овоза бўлмоқ ёки **овозаси кетмоқ** Шуҳрати ҳар тарафга тарқалмоқ, машхур бўлмоқ; шуҳрат, донг чиқармоқ. Бой ҳаммага созу томоша, атрофга овоза бўлсин, деб келин ўтлови учун баланд супа қуриб устига оқ ўтлов тиктириди. «Ёшлик». **Овоза қилмоқ** Бирор хабарни эл-юрт орасига тарқатмоқ, довруқ қилмоқ, ёймоқ. У канала гелиб, юрт оғизга тушиб қолганиданми ё атоқли шоир у тўғрида каттакон очерк ёзib, республикага овоза қилганиданми, ҳар қалай, энди анча босиқ бўлиб қолганди. С. Аҳмад, Уфқ.

3 мус. Ўн икки мақом тизимидағи пардалар тузилмаси.

ОВОЗКУЧАЙТИРГИЧ Овозни кучайтириб берувчи радиомослама. Магазин орқасидаги ўша ҳовличининг пастак, лойишувок томигига ўрнатилган сандиқдек овозкучайтиргич тўй оқшоми бошланишидан аввалги галаговорун район марказининг қарийб ярмига анчагача эшитириб турди.. «Ёшлик».

2 айн. **микрофон**. Қарсак янграб, овозкучайтиргич бирдан жаранглаб кетди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОВОЗЛИ Овоз чиқарадиган, овози бор; товушли. *Овозли кино тизими XX асрнинг 20-йилларидаги юзага келди.. «ЎзМЭ».*

ОВОЗСИЗ Овоз чиқармайдиган, овози ўйқ; товушсиз. *Ўзбекистонда овозсиз кино даври 1925–35 йилларни ўз ичига олади. «ЎзМЭ».*

ОВОРА I [ф. اورا – таъби хира, кўнгли гаш; дайди, дарбадар, саргардон] 1 Бирор жойда қўним топмаган; дарбадар, саргардон. Камситилган, хўр тутилган бечоралар.

Қадру қўймат, шон-шарафсиз оворалар. F. Фулом, Танланган асарлар. Ким билади, сен сингари, ўғлим ҳам бу кун Қайлардадир кезиб юрар овора, сарсон. А. Орипов, Йиллар армони.

2 Бирор иш, ҳаракат билан банд, машгул. Қураев билан Нусратилла юқ орттириб жўннатиш билан овора. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Базилар кўчат ўтқазишга ёрдамлашар, баъзилар оз-оздан бўлса ҳам тупроқ ташиши билан овора. С. Зуннунова, Олов.

Икки жаҳон овораси Бирор ишни на у ёқли, на бу ёқли қилолмай, икки ўргада қийналиб қолган, сарсон бўлган, сарсон-саргардон. Абдураҳмонбой: -Ўлик бўлиб гўрда, тирик бўлиб сонда ўйқ, деб шуни айтар экан, Мирзақул икки жаҳон овораси бўлиб қолди. Н. Сафаров, Уйғониш. **Овора бўлмоқ** Ўзини койитмоқ; уринмоқ. Ҳолажон, сиз овора бўлмай, бир оз ўтиринг, мен сиз билан гапиришгани келдим. С. Зуннунова, Олов. **Овора қилмоқ** 1) кимсани бирор ишга уринтириб қийнаб қўймоқ; койитмоқ; 2) сарсон қилмоқ. Эсонбойни умидвор қилиб, уни овора қилишнинг нима кераги бор эди? «Ёшлик».

ОВОРА II: икки овора 1 с. т. қ. икковара. Тошкентлик Мирсоат заргарнинг тўйига келган кишиларга икки оворадан ош тортилиб, нон улаштирилибди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишилари.

2 **Кишиларни тенг гуруҳларга бўлиш, -тадан** (иккитадан, учтадан). Ширкат вакили ёлланма ишичиларни икки оворадан қилиб ажратди. С. Сиёев, Ёруелик.

ОВОРАГАРЧИЛИК 1 Бекорга овора бўлиш, уриниш, сарсон-саргардонлик. Дўсмат сўраб-суринтишишга киришди. Кўп оворагарчиликдан кейин лунжи осилган бир одамни топди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Беҳуда меҳнат, ташвиш. Оворагарчилликка арзимайдиган иш.

ОВОРАЛИК 1 Овора, дарбадар, саргардон эканлик; овора бўлишлик.

ОВОСКОП [лот. овум – тухум + юн. скорео – қарайман] Тухумнинг сифатини текширадиган асбоб. Новларга қатор териб қўйилган тухумларни текшириш учун ёритувчи блокли овоскоп-столдан фойдаланилади. «ЎзМЭ».

ОВОҚТА эск. айн. авахта. Аяжон, бой билган билан итингизни овоқта, мушугин-

гизни турма қилармиди? Ҳамза, Танланган асарлар. Ҳамма бойларни тумтарақай қилиб, овоқтага қамаб қўйибди. У. Исмоилов, Сайланма.

ОВРЎПАЧА айн. европача. Остонада оврўпача тўйқ яшил кўйлакда, гўзал қоматини кўз-кўз этиб Малоҳат турарди. «Ёшлик». Яхшибоев ғалати одам экан, деб ўйлади ичидা, ростдан ҳам оврўпача тарбия олган кўринади. М. М. Дўст, Лолазор.

ОВСАР I Гап англамайдиган, эси пастроқ. Мұхсина хоним, овсарлиги бекор; ахир, Нина Ричи ёнки Рина Ничини билган кампирни овсар деб бўлармиди? М. М. Дўст, Лолазор.

ОВСАР II Туя бошига кийдириб қўйила-диган маҳсус бошвоқ. Жигаси нуқрадан, овсари тилла. Мен бўламан ушбу норнинг эгаси. «Нигор ва Замон».

ОВСАРЛАНМОҚ Ўзини гўлликка солмоқ; гап англамаслик, телбаланмоқ. Беканинг кўз ўнгимда кечган сўнгги икки ўйлик умри давомида мудом овсарланиб, паришонхотир юриши, дам-бадам чуқур хўрсаниб қўйиши сабаблари аёнлашгандек бўлди. «Ёшлик».

ОВСАРЛИК Овсар эканлик; ўзини тентакликка, гўлликка солиш. Мингбоши ўзини овсарликка солиб кулади. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

ОВСИН 1 Ака-укаларнинг хотинлари (бир-бирига нисбатан). -Кеча келиб, бугун хўжайинлик қилини сенга ким қўйибди, ойимча, — деди қўлни пахса қилиб [келинларнинг] каттаси. Кичиги ҳам овсинидан қолишмай, баттар ўчакшишарди.. А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 Овсинлар ёки қўшни хотинлар орасида бир-бирига нисбатан мурожаатда ишлатилади. -Оҳ, айланай, овсинжон, — деди бир жувон кулигидан ўзини тийиб, — кўзимиз довуччада бўлган замонлар қандоқ замонлар экан-а? С. Зуннунова, Олов.

ОВУЛ Кўчманчи чорвадорлар ўрнашган жой; қишлоқ. Ҳасан қайгичини Ҳиванинг катта-кичиги, олис овуллардан келувчилар ҳам танийди. С. Сиёев, Ёруғлик. Колхозда ишлар тугагач, овулда одамлар уч ой дам олишади. «Ёшлик».

ОВУЛДОШ Бир овулда яшовчи киши; ҳамқишлоқ. Ҳурматойга овулдоши Нурбердининг сирли қараашлари тинчлик бермасди. «Саодат».

ОВУЛЛАМОҚ шв. Вовулламоқ.

ОВУНМОҚ 1 Йигидан тўхтамоқ. Хайриятки, бола тезда овунди, асалу ёғ омухтаси суртилган эмизикни шимганича ухлаб қолди. М. М. Дўст, Лолазор.

2 Бирор иш билан машғул бўлиб, ўзини тинчитмоқ; юпанмоқ, дард-аламни унумтмоқ. Аҳмад бригадир меҳнат билан овуниб, қарилликка чап бериб келаётганлар хилидан эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Руҳан эзилиб, бўшашиб кетаётганини сезган маҳал тезда ўзини кўлга олишга, бошқа бирон аёлни кўз олдига келтириб, овунишга уриниб қоларди. Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОВУНТИРМОҚ Турли йўллар билан тинчлантирмоқ, тасалли бермоқ. Болани овунтирмоқ. — Ёдгорбойдан хат келмай турган бўлса, кампирни шунаقا овунтириб турганинг ҳам тузук. А. Қаҳхор, Асрор бобо.

ОВУНЧ айн. овунчик. Ёшига етиб, кимнидир ва қандайдир юпанч, овунч излаган ўигит қалбидан ўзи ҳам маъносига тушуниб етмагани мухаббат деган нарсанинг учқуни туташаётганини сезмай қолди. С. Аҳмад, Ҳукм.

ОВУНЧОҚ Кишини овунтирадиган, юпатадиган нарса, кимса, иш; овунч, юпанч. Қорабой биррасда ҳаммамизнинг севимли овунчогимизга айланиб қолди. Ш. Холмизраев, Сайланма. Кўнглимга яқин биронта дўстим йўқ. Ҳаётимдаги бирдан-бир илинжим, овунчогим — иш. С. Нуров, Нарвон.

ОВУТМАЧОҚ Болалар ўйинининг бир тури. М. Андреев эса Ўрта Осиё ҳалқлари орасида тарқалган «Ҳавзак-ҳавзак» овутмачогининг 13 намунасини нашр эттириди. Газетадан.

ОВУТМОҚ 1 Йигидан тўхтатмоқ. Нифиса сукут ичра йиглаётган гўдакни овутишга киришиди. Мирмуҳсин, Топилган хусн.

2 Тасалли бериб юпатмоқ, овунтирмоқ. Нега Асроранинг олдига кирмадим, нега иккни оғиз илиқ сўз билан уни овутмадим, деб ўзини ўзи койиди. С. Аҳмад, Уфқ. -Кўпин кетиб, ози қолди, — овутди уни Үсмонжон, — ҳеч нарса эмас, бу қийинчиликлар ўтиб кетади. С. Зуннунова, Олов.

ОВУШМОҚ шв. Алишмоқ, алиштиримоқ.

ОВЧИ Ов иши билан шуғулланувчи, ов қилювчи киши. Милтиқ кўтарған билан овчи бўлмас. Мақол. — Овчи бўлиши учун қизи-

қишининг ўзи кифоя қилмайди, нишонга тұғри ура билиш ҳам зарур. Шукрулло, Сайланма.

Овчи ит Овга ўргатилган ит.

ОВЧИЛИК Ов билан шугулланишилик; овчи касби. **Овчи одам** боғбонлик қилиб даромад топшиидан күра, күпроқ қандай бұлса ҳам, ўз овчилиги орқали каштароқ ўлжаса тушириш, унинг бұладиган жойлари ҳақида күпроқ бош қотириши маңқул. Шукрулло, Сайланма.

Овчилик хўжалиги Мамлакатдаги овчилик майдонларини кўриқлаш, тиклаш ва улардан фойдаланиш, умуман, ов ишларини назорат қилиш билан шуғулланувчи хўжалик.

ОВШУНОСЛИК Ов қилиш ва овчилик хўжалиги, ов қилинадиган ҳайвонлар турларини бойитиш, ундан самарали фойдаланиш ҳақидағи фан. Ўзбекистонда овшуносликка оид ишлар овчилик хўжаликлари, Ўзбекистон ФА институтлари давлат қўриқхоналарида олиб борилади. «ЎЗМЭ».

ОВҚАТ I [اۋقات] – озиқ-овқат, егулик; озуқа, ем; бу сүз күт – قۇت с. кўпл. бўлиб, у ўзбек тилига метатеза йўли билан ўзлашган: авқот < ақвот] 1 Ризқланиш, ейиш-ичиш учун тайёр нарса; емиш, таом, емак. *Тамли овқат. Иссик овқат. Енгил овқат. Пархез овқат. Хушхўр овқат. Кечки овқат. Тушки овқат. Болага овқат едирмоқ.* ■ Мулла Норкўзи овқатини еб, чойга умидвор бўлиб ўтирганида, кўча эшигидан ёшгина бир хотин кириб келди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Аҳмад бригадир овқатга нон тұғраб, шитаҳа билан овқатланди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

Овқат қилмоқ 1) таом тайёрламоқ, пыширмоқ. *Тезроқ уйға бориб, чолнинг оғзига ёқадиган овқат қилиб беришга шошиларди.* С. Аҳмад, Юлдуз. 2) таом емоқ, овқатланмоқ. *Биз.. уларни ёнимизга, бирга овқат қилишга чақиридик.* А. Раҳмат, Соқов бола.

2 Овқатланиш. *Сидиқжон овқатдан кейин қўлига газета олган эди, бир мақолани яримлатмасдан кўзи сузилди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Овқат устида Овқат ейилаётган вақтда, дастурхон устида. *Овқат устида ҳеч ким ортиқча сўзламади.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Уй ҳайвонларининг ем-ҳашаги; озиқ; озуқа. *Молларга овқат солмоқ.*

4 Ейиш, ичиш, тирикчилик учун даркор нарсалар; озиқ. *Фуод афанди бизга меҳрибончилик қилиб, овқатимизга қарашиб турди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОВҚАТ II [اۋقات] – **вақт** (с. кўпл.) Вақт(лар), даврлар, мавсумлар; тирикчилик, кун ўтказиш.

Овқат(ини) ўтказмоқ Тирикчилик қилмоқ, кун кечирмоқ. *Камта ўғли ҳар кимларга сув ташиб бериб, овқатини ўтказиб юради.* Ойдин, Ҳазил эмиш.

ОВҚАТЛАНМОҚ 1 **Овқатланмоқ** фл. ҳар. н. *Овқатланиш вақти. Овқатланиш маданияти.*

2 Овқат ейиш; кун кечириш тарзи. *Умумий овқатланиш.* ■ *Сифатли овқатланиш, завқли меҳнат, яхши дам олиш узоқ умр гаровидир.* Газетадан.

ОВҚАТЛАНМОҚ Овқат емоқ, ризқланмоқ. *Умид Кўшичи бобо звеносида ишлар, бирга овқатланар, тракторчини шийтонга ўтқазиб, бир-икки соат ўзи тракторда культивация қиласиди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОВҚАТЛАНМОҚ Овқат бўладиган нарсалар (дон-дун, ёғ-гўшт, сабзавот ва ш.к.). *Қишига овқатлик ғамламоқ.*

ОВҚАТ-ОЗИҚ айн. озиқ-овқат.

ОВҚАТХОНА [овқат + хона] Овқат ейиладиган, таом ейиш учун ажратилган махсус хона; ошхона. *Бошқа мамлакатларда ташкил этилган шундай овқатхоналар ҳам ресторон деб атала бошланди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ОГОХ [ф. اگی – билувчи, хабардор, зийрак, хушёр] 1 Бўлиб ўтган ёки бўладиган иш, ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. дан хабари бор; хабардор, воқиғ. *Алишернинг барча яқинлари бу гаплардан огоҳлар.* Ойбек, Навоий. *Шу ҳафталарда Заргаронинг авзойидан огоҳ бўлиб юрган Дмитрий Казимирович бир кун тонг бўзармай, унинг уйига кириб келди.* А. Мухтор, Танланган асарлар.

2 Хушёр, сергак. *Молларнинг сўйилиб ёки ўйқ қилиб юборилмаслиги учун огоҳ бўлиб туриш керак.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Огоҳ бўлки, газаб бамисоли инсон ичидаги ёниб турган чўғидир.* «Фан ва турмуш».

ОГОҲЛАНТИРИШ 1 Маълум иш-ҳаракат ҳақида хабардор, огоҳ қилиш. *Маҳаллий аҳолини сел ва кўчкы хавфидан огоҳлантiriши керак.*

2 Ишда камчилликка йўл қўйган, хато қилган ходимларни расмий йўл билан жазо-

лаш чораси; танбек. *Бу галча унга огохлантириши берилди.*

ОГОХЛАНТИРИШСИЗ Огох этмасдан, хабардор қилмасдан; қўққисдан. *Биринчи котиб ўтирганлар олдига чиқиб, озгина сўзлашандан кейин, ўтирган халққа қарата огохлантиришиз ўқ узилди.* «Фан ва турмуш».

ОГОХЛАНТИРМОҚ 1 Огох, хабардор қилмоқ, хабар бермоқ. *Нима қиласиз? Прокурорни огохлантиридик, гаввосларни чақиридик. Ҳозирча шов-шув кўтармай туриш керак.* «Ёшлик».

2 Бирор тўғрида танбек бериб қўймоқ, эслатмоқ. *Зиёдилла укасининг қулогига шивирлаб, алланима демоқчи эди, Сергей нагани билан унинг биқинига туртиб, огохлантириди: Гаплашиш мумкин эмас!* Ҳ. Гулом, Машъал. Солиев уни кўп огохлантириди, бўлим бошлигига ҳам айтди. Бироқ Эйбоев барни бир ўзиникини маъқуллади. «Ёшлик».

ОГОХЛАНТИРУВ айн. **огохлантириши.**

ОГОХЛИК Огох бўлишилик, хушёрилик. *Огохлик – давр талаби.* Газетадан. *Огохликни кўрдан ўрган, Доноликни – ишмдан.* Мақол.

ОДА [юн. *ode* – қўшиқ] 1 *ад.* Бирор муҳим воқеа, нуфузли шахс шарафига ёки ўта аҳамиятли мавзуда тантанавор руҳда яратилган шеърий асар (Шарқ мумтоз адабиётидаги қасида жанрига яқин туради).

2 *мус.* 17-асрдан Европа мусиқасида бирор муҳим воқеа ёки галаба муносабати билан яратилган тантанавор вокал-чолғу мусиқа асари. *Кўпчиллик ижодкорлар Тошкент юбилейига муносиб тухфалар тайёрлаш ҳамда танловда мувваффақиятли қатнашиш учун драма, мусиқали драма, опера, ода, кантата, сюита ва бошқа саҳна асарлари яратишмоқда.* Газетадан.

ОДАМ [а. әд – Одамато; инсон] 1 *Фикрлаш, сўзлаш ва меҳнат қилиш қобилиятига эга бўлган, шу туфайли бошқа ҳамма маҳлукотдан устун турувчи жонли зот; киши, инсон. Ибтидоий одам.*

2 *Кишилик жамиятининг айрим бир аъзоси, шахс. Яхши одам. Ҳалол одам. Асл одам. Аблаҳ одам. Одам борки, одамларнинг нақшидир, одам борки, ҳайвон ундан яхшидир.* Мақол. — *Одам тафтини одам кўтарида деганидек, Низомжон қолиб, уй тўлиб қолгандек бўлди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Аваз ўзича ўйланди:* «Бир улуғ одамнинг, бир гарифининг жанозасига одам кўп келади, деганилари рост

экан-да». С. Сиёев, Ёруғлик. *Булар бу ерга ўтиргани келгани йўқ, бир одамни қидириб келишган.* А. Қаҳҳор, Оғайнилар. *Бизнинг Набигул одам эмас ўзи!* Ёш-да, ҳали ошна-оғайнигарчиликни билмайди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

Одам боласи (ёки фарзанди) 1) одамзод, инсон. *Одам боласининг қўллари қўл ҳолида турганда чироили экан.* Ҳ. Тўхтабоев, Ийллар ва йўллар. *Тавба, хурсандчилик одам боласини нималар қилмайди-я!* М. Исмоилий, Фарғона т.о.; 2) чин инсоний фазилатларга эга бўлган шахс, чин инсон. *Отанг боласи бўлма, одам боласи бўл!* Мақол. — Ҳе, хотин, улар бизни одам боласи деб келган, одамгарчилигимиздан миннатдор бўлиб, хурсанд бўлиб кетишди. Шукрулло, Сайланма. *Одам бўлмаслик* Тузалмаслик, шу куи қолмоқ. *Мен севган дўстларимдан ажралдим, одам бўлмадим, бу кунимдан ўлганим яхши, деб кайф билан эшикдан кириб қелиб қолди.* Шукрулло, Сайланма. *Одам бўлмоқ* 1) тарбият топиб, яхши фазилатларга, чин инсоний хислатларга эга бўлмоқ. *Ҳар бир ота-она ўғил ва қизининг одам бўлишини, баҳт-саодатли ҳаёт кечиришини, турмуши лаззатли бўлишини истайди.* Газетадан; 2) кўчма тузалиб, семириб, ёшариб қолмоқ. *Турсунбойни кўриб қолдим, анча тўлишиб, одам бўлиб қолибди.* «Ёшлик».

Одам қилмоқ 1) тарбиялаб, чин инсонга, яхши фазилат соҳибига айлантиримоқ. *Гап шуки, шу канал, шу муҳит мени одам қилди.* С. Аҳмад, Уфқ; 2) кўчма боқиб, тарбиялаб катта қилмоқ. *Худойқул менинг ўз жигарим, аммамдан қолган сагир.* Етти ёшидан боқиб, одам қилдим. П. Турсун, Ўқитувчи; 3) кўчма тузатмоқ; яроқли ҳолга келтиримоқ. *Ташландиқ «Урал»ни одам қилган, шу приёмникни тузата олмайсанми?* Т. Ашурев, Оқ от. *Нима деган одам бўлди* Бироннинг олдида хижолат бўлди; уялиб қолди, обрўси тўкилди обрўсиз бўлди. *Вой шўрим, энди нима қиласан,* Расулжон олдида нима деган одам бўлдим. Т. Ашурев, Оқ от.

3 *Жамоа ҳўжалиги, оила аъзоларининг ҳар бири; жон.* *Одам бошига беш сўмдан.* *Харажат ва даромадларни одамга қараб тақсимламоқ.* — *Ҳашарга ҳар бир ҳўжалик қирқтадан одам беради.* Т. Ашурев, Оқ от.

4 *Бирор бой-бадавлат ёки амалдор кишининг хизматкори ёки тарафдори.* *Кейинги йилларда хон одамлари қишилоқма-қишилоқ*

юриб, кўпроқ пахта экишини талаб қилиши япти. С. Сиёев, Ёргулик. Бундан кейин гапларимни уқиб олинг, модомики мен билан биргасиз, менинг одамимсиз, ҳар бир ишини мен билан баҳамжихат қилинг. Ойбек, Танланган асарлар.

5 Ўзга жамоа ёки оила вакили. Лекин қизларидан яширинча куёвникидан одам келиб қолар, деб кутдилар. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОДАМАТО, одам алайхиссалом Куръонга кўра, Оллоҳ томонидан яратилган ер юзидаги биринчи одам ва инсон зотининг отаси. Бир пайтлар бўлмиши у жаннатмисол боғ, Адолат, баҳт-иқбол, комронлик аро, Одамато қавми яшамиши ул чоғ Масъуд, шод: тенг экан шоҳу фуқаро. А. Шер, Қадимги кўй.

Одаматодан қолган Жуда қадим замонлардан, дақёнусдан қолган.

ОДАМБОП Одамга муносиб; одам туриши, яшashi учун мосланган. «Бизнинг колхозчилар ажойиб-да. Қаерга қадами тегса, у ерни бирпастда одамбон қиласди», – деб ўйлади ичидаги Ўқтам. Ойбек, О.В. шабадалар.

ОДАМГАРЧИЛИК 1 Одамларга муҳаббат, меҳрибонлик; инсонга яхши муносабатда бўлиш; инсонийлик, инсонпарварлик. Бирдан Азизхоннинг одамгарчилиги тутди-ю, илдам бориб, Эш полвонни белидан кўтарди. Эш полвон унинг одамгарчилигини писанд қилмади. С. Аҳмад, Уфқ. «Элга қўшилмайсан, одамгарчилигинг борми?» дейишивериб бошимни оғртдишиди. Газетадан. «Иш, иш» деб, одамгарчиликниям унутиб қўйибман, шекилли. «Ёшлик».

Одамгарчилик қилмоқ (ёки кўрсатмоқ) 1) инсонпарварлик юзасидан иш қилмоқ, чин инсон каби муносабатда бўлмоқ; шафқат ва меҳрибончилик кўрсатмоқ. Биз уни тарбият қилгун.. хор-зор бўлмасин, деб одамгарчилик қилдик. А. Қаҳҳор, Сароб; 2) илтифот қилмоқ, лутфан қаршиламоқ. Сенга бирор одамгарчилик қилиб, ёнингни олса.. Одамгарчилик кони зарар, деб шуни айтшишида-да, ўртоқ. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

2 Инсоний қиёфа, юриш-туриш.

Одамгарчиликдан чиқмоқ Инсоний қиёфасини йўқотмоқ, ножўя юриш-туриш туфайли кишилар назаридан четда қилмоқ. Эшбоев, жиноятчи – одамгарчиликдан чиқ-қан шахс, шунинг учун ҳам у билан одам

тилида гаплашиш шарт эмас, деб ҳисобларди. «Ёшлик». -Афюннинг кайфи қурсин, домла! Сизни одамгарчиликдан чиқариб қўйибди, – деди Абдураҳмонбой. Х. Фулом, Машъял.

ОДАМЖОН Одамдан жонини ҳам аямайдиган; одамсевар, меҳрибон. Бобомирза оиласининг одамжони, ақлли кенжаси бўлиб, ота эшигидаги тартиботни унча ёқтиирмас эди. И. Раҳим, Тақдир.

ОДАМЗОД [а. + ф. آدمزاد – одамдан туғилган, одам боласи; инсон] 1 Одам боласи; инсон, киши, башар. Ер юзида одамзоднинг пайдо бўлиши. ■ Жоҳишлик, қабоҳат, ҳасад одамзоднинг юрагини моторлатиб, ишдан қолдиради, асл мақсадидан узоқлашириб, умранинг беҳуда елдек ўтишига сабаб бўлади. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Одамзоднинг кўзи ёмон бўлар экан, ука. Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Инсоният, одамият.

ОДАМИЙ [а. آدمی – инсоний, инсонларча; тирик мавжудот, инсон] 1 от Чин одам, ҳақиқий инсон, одамларга жонкуяр. Ким, кучук бирлан хўтикка қанча қилсанг тарбият, Ит бўлур, эшак бўлур бўлмаслар асло одамий. Алишер Навоий.

2 с.т. Одамга, чин инсонга хос хусусият. Одамий қиёфа. Одамий фазилатлар.

ОДАМИЙЛИК Одамга, чин инсонга хос хислатлар; чин одамлиқ, инсонлик. Одамнинг одамийлиги унинг фарзандларига, оиласига ва яқинларига бўлган мурувватидан бошланади. Газетадан. Одамийлик фазилатлари ҳеч қачон магазинда сотилмайди. Газетадан.

ОДАМИЯТ [а. آدمیت – инсон табиати; инсон қадр-қиммати; инсоният, инсонийлик] 1 Одамзод; кишилик, инсоният, башар. Мана, ҳар бир ишда садоқат ва матонатни ва ахлоқда хусну назокатни, одамиятдағайрат ва жасоратни кўриб, тажриба қилган Абдураҳмонбой ёлғизгина қизи Назоқатхонни Олимжонга берди.. Ҳамза, Танланган асарлар.

2 Одамийлик, одамгарчилик. Сизда одамият бўлса, бу фариби нотавонга раҳм қилмаганингизда ҳам, анови шўрлик болаларнинг зорига раҳм қилишингиз керак эди. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

ОДАМКУШ [а. + ф. آدمکوش – одам ўлдирувчи] 1 Одам ўлдирувчи; қотил; жаллод. «Элчи» ўрнига бирорта одамкушни юбориб,

шундоқ суробини тұғрилаб құйса-чи? Құлдан келади булярнинг. «Шарқ юлдози». - Бор - деди Яхшибоев, - Бориб, мени Ёшуллига сол, бирорта одамқушини ѡллаб юборсинг. М. М. Дүст, Лолазор.

2 күчма Раҳм-шафқатни билмайдиган; раҳмсиз, шафқатсиз.

ОДАМКУШЛИК Одам ўлдириш билан шуғулнаниш. *Одамкушлик, ўғрилик, фириб-гарлик, манфаатпарастликни ўзига касб қылиб олған айрим палиларнинг кирдикорлари ҳам ёвуз ироданинг амалдаги күрнишлариданың аслида.* «Фан ва турмуш».

ОДАМЛАРЧА рвш. Одамлардай, чин инсонға хос бир тарзда, одамийлик билан, одамийлик юзасидан. Симхәев заводидаги ерлик ишчилар иш ҳақининг оширилишини, жарималарга бархам берилишини, ишчиларга одамларча муюмала қилинишини талаб этиб, иш ташладилар. М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Менга бундай бақырма, одамларча муюмала қыл!* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАМЛИК 1 Одам, инсон эканлик, одам бўлишлик.

2 айн. **одамийлик.** У оиласвий муносабатлардаги бурчни тушунар ва одамликнинг бошланиши деб қарар эди. С. Зуннунова, Олов. Йўлчиди ўз кучига ишонган, қадр-қимматини баланд тутган камбағал ўигитнинг, одамликнинг ғурури кучли эди. Ойбек, Танланган асарлар.

Садқай одамлик (кетсин)! Одамгарчиликка тўғри келмайдиган ишни қилган кимсага танбех юзасидан айтиладиган ибора. Кўйинг, Салимахон, хафа бўйманг, садқай одамлик кетсин, у бу яхшиликни билмаса ҳам, халқ билади. «Ёшлик».

ОДАМОВИ Одамлардан ўзини четта олиб юрадиган, ҳеч кимга қўшилмайдиган, эл-халққа аралашмайдиган. *Ражаб болаликдан камган, одамови чиқди.* Ҳ. Назир, Индамас. Йигитлардан кимдир Ҳури ҳақида гап очиб, уни одамови дебди. Ф. Мусажонов, Ҳури.

ОДАМОХУН [одам + ф. آخوند - диний арбоб, муаллим, мураббий] Одамгарчиликни биладиган, одамнинг иззат-хурматини бажо келтирадиган, бирор учун жонини ҳам аямайдиган; олижаноб. *Одамохун одам. Одамохун оила.* — Абдуваҳоб билан бир сұхбатлашган киши яна сұхбатлашай дейди. Ажойиб одамохун, шинаванда йигит. Ш.

Тошматов, Эрк қуши. *Барака топсин, янги секретарь жуда одамохун чиқиб қолди.* Уйғун, Дўстлар. *Тавба, хўт аломат одам-да!* Бу қўтирир дунёда шунаقا одамохунлар борлигига ҳеч ақлим етмайди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Фарзандларимизнинг одамохун.. бўлишини хоҳласак, уларнинг.. кайфияти билан ҳисоблашиб кашта қиласлик.* Газетадан.

ОДАМПАРВАР [а. + ф. آدمپارور - одамсевар, инсонпарвар] айн. **инсонпарвар.** Улар шу қадар одампарвар аёл билан учрашганларидан ниҳоят руҳандилар. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАМПАРВАРЛИК Одампарвар эканлик, инсонсеварлик; инсонийлик. *Одампарварлик кўрсатмоқ.* — Элмурод саволларнинг мазмунини дарров англаб, раҳбарнинг бунчалик одампарварлиги ва зийраклигидан жуда қойил бўлди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАМСИМОН Одамга ўҳшаган, одам таҳлитидаги; одамсифат. *Одамсимон маймун.*

ОДАМСИФАТ [одам + сифат] айн. **одамсимон.** Эртакларда одамсифат ялмогиз, ёвуз девлар бўлар эди бегумон. «Шарқ юлдози».

ОДАМТАХЛИТ [одам + тахлит] айн. **одамсимон.** *Одамтахлит маймун.*

ОДАМХЎР [а. + ф. آدمخور - одам ёювчи] 1 Одам гўштини ейдиган; ёввойи, ваҳший. *Бир тоғнинг изасида одамсифат, одамхўр, ваҳший жондорларнинг макони бор* эди. «Ёлгор».

2 кўчма Ўтакетган ёвуз, золим, қотил, жаллод. *Одамхўр золимлар, беклар, хоқонлар Олтин қадаҳларда шароб ичарди.* Уйғун. Ҳайштегу опа каби аёллар фронт орқасида одамхўр Гитлер уясини ўқса тутганлар. «Саодат».

ОДАМХЎРЛИК 1 Одамхўрларга хос хусусият; одамхўр эканлик.

2 Ибтидоий тараққиёт босқичидаги одамлар ўртасида кишининг гўштини ейиш одати.

ОДАМШАВАНДА [а. + ф. آمشوند] 1 Одамнинг қадрига етадиган, кишининг хурматини бажо келтирадиган; одамохун. *Одамшаванда йигит.* — *-Назирахон жуда одамшаванда, яхши қиз экан, шу қизни келин қылсак қандай, бўларкин,* — деди Саодат. Ф. Мусажонов, Яхши қиз.

2 кўчма Одамга ўҳшаган, одам қаторидаги. *Колхоз тузилгандан бери аввалда хор-*

зор бўлиб юрган бирмунча батрак.. одамшаванда бўлиб, қаторга кириб қолган. Ҳ. Шамс, Характеристика. Энди одамшаванда сўзлашайлик, ийғи нима ҳожат! А. Қодирий, Мехробдан чаён.

Одамшаванда қилмоқ Одам қаторига, таҳлитига киритмоқ, тарбияламоқ. Ҳуллас, мулла Обидин бошиқ эпақага олиш, одамшаванда қилиш Тиктепа меҳнаткашлари учун арzonга тушмади. А. Қодирий, Обид кетмон.

ОДАМШАВАНДАЛИК Одамнинг қадрига етишилик, ҳурматини бажо келтиришилик; одамгарчилик; олийжаноблик. Фидокорлик, ташкилотчилик, камтарлик, одамшавандалик – буларнинг ҳаммаси талантли олимларга хос фазилат. «Ёшлик».

ОДАТ [а.تاد – удум, таомил; ўрганиш; малака, одатланиш] 1 Үрганиш бўлиб қолган ҳаракат, қилиқ. Яхши одат. Ҷон одат. Сенинг одатинг менга маълум. Бу отнинг тишлайдиган одати бор. Одат қилмоқ. Тарки одат – амри маҳол. Мақол. – Ҳасаналининг ортиқча берилиб ўйлаган кезда соқолини қайриб тишлайдиган бир одати бўлиб, ҳозир ҳам соқолини ямлаш билан машғул эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ҳар қандай ерга сўрамай-нетмай кириб боравериш оқсоқолга одат эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Ота-бободан қолиб келаётган ва кишиларга сингиб кетган ёки янгидан сингиб бораётган расм-руsum, удум, тартиб. Эски одат. – Йилни ўн икки ҳайвон номи билан аташ одати ва 12 йиллик давр билан вақт ҳисоблаш анъанасига Қадимги Хитойда асос солинган. «Фан ва турмуш». Эрталаб, одат бўйича, Нури тўр рўмол ёпиниб, бешикдаги боладан то кексаларга қадар – ҳаммага салом қилар экан. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳатто шундай бир одат борки, кимдир вафот қиласа, унинг тобутини кўтариш олдидан, албатта, кўнчилик ўртасида, марҳумнинг олган-бергани борми, деб сўралади. Шукрулло, Сайланма.

Одатдан ташқари Одатдагича эмас, ундан ўзгача; фавқулодда. Саман ўйрга йўлга тушди, човига одатдан ташқари бир-икки қайта келиб тушган аччиқ қамчи зарбидан бир онда кўздан гойиб бўлиб кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОДАТАН рвsh. кт. Одат бўйича, одатдагича, ҳар вақтдагидек. Одатан кун қиёмага етганда, завод гудок берар эди.

ОДАТДА рвsh. Одат бўйича, одатга кўра. Одатда кичиклар катталарага салом беради. – Одатда эр-хотин орасида гап қочганда, бегона ёнида бўлса, данакдек жанжал ёнгокдек бўлиб кетади. С. Аҳмад, Уфқ. Одатда ишчанлик қобилиятини қайта тиклаш учун З соат дам олиш етарли бўлади. «Фан ва турмуш».

ОДАТДАГИ Одатда бўладиган, одат, ўрганиш бўлиб қолган, одат ҳукмига кириб қолган; одатий. Одатдаги иш. Одатдаги муомала. – У ҳужрага кириб, яна одатдаги жойига ўлтириди. А. Қаҳҳор, Сароб. Ҳавлуда қиззасини кўтариб кириб келганда, Марзия хола унинг одатдаги келиши деб ўйлаб, хушнуд қарши олди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Қоида, қонун кўринишидаги; доимий. Гап бўлакларининг деярли ҳаммаси одатдаги ўрнини ўзгартириб, тургун инверсион ҳолатда бўла олади. «ЎТА».

ОДАТДАГИДАЙ, =дек айн. одатдагича. Сарви хола, одатдагидек, ширин бўлти, яхши бўлти деган гапларни айтмади. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Абдурасул одатдагидек жуда барвақт уйғонди ва меҳмон тургунча, нимадир юмуш билан кўчага чиқиб кетди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАТДАГИЧА рвsh. Ҳар вақтдагидай, одатда бўладигани каби; одат бўйича. Гузарда одам одатдагича қалин ва суронли эди. Ойбек, Нур қидириб.

ОДАТИЙ Одат бўлиб қолган, одат ҳукмига, кирган, одатда бўладиган; одатдаги. Одатий нарса. Одатий байрам. – Ҳасанали дастурхон ёзиб, қумғон киргизди. Одатий тақалуфлар билан дастурхон ва чойга қаралди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бадиий фикрнинг ўзи одатий фикрнинг қайта қурилишидир. Газетадан.

ОДАТЛАНМОҚ Одат қилмоқ, бирор ишга, нарсага ўрганиб қолмоқ. Эрталаб барвақт туришга одатландим. – Мирзакаримбой, савдоғар назокатиданми ёки одатланганиданми, нонни жуда майда ушатган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОДАТЛАНТИРИЛМОҚ Одатлантирмоқ фл. мажҳ. н. Бола катталараги ҳурмат қилишига одатлантирилмоғи керак.

ОДАТЛАНТИРМОҚ Одатланмоқ фл. орт. н. Болани ёшлигидан озодаликка одатлантириши керак.

ОДДИЙ [а. عادل – одатдаги, одатга айланган; кундалик; меъерий; содда] 1 Одатдаги, ҳар вақт бўлиб, учраб турадиган, ўрганиш бўлиб қолган. *Оддий машғулот.* ■ *Оддий ёз тонги.. Қўёш Калковуз суви бўйлаб ўсган қалин толларнинг учидаги ўйнайди. Ойбек, Танланган асарлар. Юсуфбек ҳожи бекнинг ўйланишини ҳам оддий гаплар қаторида эшиштаги ўтказди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Англашилиши, ҳал этилиши осон, унча мураккаб бўлмаган; осон, жўн. *Оддий савол. Оддий масала.* ■ *Биз, катталарап, кўпинча оддий ҳақиқатни унумтамиз, ёшларга ишончсизлик билан муомала қиласмиз.* Газетадан. *Найнов оддий нарсага ҳам ақли етмагани алам қилиб, яна сигаретага ёпишиди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

3 Кўп қаторидаги, бошқалардан алоҳида ажralиб турмайдиган. *Бир вақт ўртага сочлари ўсган, ўзига ортиқча эътибор қўймай, оддийгина кийинган бир ёш шоир чиқиб, муҳаббат ҳақида шеър ўқиб бошлади.* Шукурлло, Сайланма.

4 Сифат жиҳатидан айтарли яхши эмас; жўн; содда, ҳашамдор эмас. *Оддий чит.* ■ *Гулнор оддий қизил кўзли кумуш узукни чўнтағидан олиб, Унсинга берди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Салим аканинг тепаликдаги ўзи оддий қишлоқ ўйларидан бўлиб, ташқаридан тўғри ўйга кириларди.* «Ёшлик».

5 Камтар, камсуқум, одми. *Оддий одам.*

6 Шунчаки, номига. *Бир ҳафтадан кейин қиз Жамолзоданинг устахонасига ташриф буюрди.* У «Кўккўл тонги»ни кўриб, оғзи очилиб қолди. *Ўшанда кўргани ҳозирги полотононинг олдида оддий эрмак эди.* «Ёшлик».

Оддий аскар Унвон олмаган аскар; солдат. **Оддий каср мат.** Сурати маҳражидан кичик мусбат каср. **Оддий моддалар ким.** Молекулалари бир хил атомлардан тузилган моддалар.

ОДЕКОЛОН [фр. eau de Cologne – Кёльн (шаҳар номи) суви] Хушбўй моддаларнинг спирт-сувдаги эритмаси; хушбўй исли, роҳатбахш гигиеник суюқлик; атир. *Бинафша ҳидли одеколон.* *Одеколон сепмоқ.* ■ *Киприкка суртиладиган тушъ қуриб қолган бўлса, идишининг ичига бир неча томчи одеколон томизиши керак.* «Саодат».

ОДЕЯЛ [р. одеяло < одеть – «ёпмоқ, қопламоқ, ўрамоқ» фл. дан] Ухлаганда одам устига ёпинадиган, жун ёки бошқа матери-

алдан тўқилган кўрпачасимон буюм; адёл. *Нафиса ўйгониб кетиб, аллавақтгача хомуш ўтириди.* *Пишиллаб ухлаётган ўғлини тўғрилаб, устига одеял ёниб қўйди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОДИЛ [а. عادل – адолатли, ҳаққоний; қонунга асосланган] 1 Бирор томонга ён босмай, қонун, адолат юзасидан холисона, ҳаққоний иш тутадиган; адолатли, бефараз, тўғри. *Одил одам.* *Одил ҳукумат.* *Одил судья.* *Одил турмоқ.* ■ *Риҳси бундай гапларни, унинг меҳнатини, уни ҳимоя қилиб айтилаётган бундай сўзларни биринчи марта эшиштар, бу хилда одил одамлар борлигини энди кўриб турмоқда эди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Адолат билан тузилган, адолат руҳи билан сугорилган; адолатли. *Аммо бунинг учун сен тақлиф этган кураш фалсафаси эмас, гўзал ва одил қонунлар, ислоҳотлар керак.* Ойбек, Нур қидириб.

Одил судлов Ҳақиқий ҳолатни аниқлаб, томонлар ўртасидаги келишмовчилик ва низоларнинг фақат суд томонидан ҳал этиб берилиши.

2 Одил (эркаклар исми).

ОДИЛЛИК 1 Одил кишиларга хос хатти-ҳаракат. *Одамлар оғзида Элмуороднинг астайдиллиги, одамшавандалиги, ақли, билими, одиллиги, гайрати тўғрисида гап кўпайгач, Тожибий ён босишига мажбур бўлди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 айн. адолат 1. *Одиллик билан иш тутмоқ.*

ОДИЛОНА 1 рвш. Одиллик билан, адолат юзасидан, ҳақиқатга асосланиб, адолатли равишида; бефараз, ҳаққоний. *Одилона суд қилмоқ.* *Одилона иши тутмоқ.* ■ *[Навоий]: Менингча, ҳалқнинг талабига одилона қулоқ солмоқ лозим.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

2 сфт. взф. Адолатли, ҳаққоний; қонунга, ҳукуқка асосланган. *Одилона ҳукм.* *Одилона хатти-ҳаракат.* *Одилона талаб.* ■ *-Вазири буззрук, мен хон ҳазратларининг одилона ишларини ҳалққа кўрсатмоқ тараддудидаман, – деди Пирназарбой.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ОДИМ 1 Олга ёки орқага, ўнг ёки сўлга оёқ ташлаб қилинган ҳаракат; қадам. *Кўчанинг бўрилишида яна бир оз унинг [Отабекнинг] одимлари секинлашса ҳам, лекин олдин-*

лашни қўймай бораверди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Одим олмоқ Юра бошламоқ, юришда, қадам ташлашда давом этмоқ. Бирга одим олдик чўққилар сари. Т. Тўла. **Одим отмоқ** (ёки ташламоқ) 1) қадам ташлаб олдинга юриб бормоқ. Барчиной лангарни маҳкам ушлаб, оҳиста одим отган куйи, тобора илгари-лайверди. Одамлар унинг ҳар бир қадамини ҳадикли бир ҳайрат билан кузатишарди. Н. Қиличев, Чифириқ; 2) кўчма илгари силжиб бормоқ, илгари босмоқ. Истиқбол сари ишонч билан одим ташламоқ. **Одим қўймоқ** 1) қадам босмоқ, юрмоқ. Бола одим қўйиб кетяпти; 2) бирор жойга етиб бормоқ, эришмоқ. Ю. Гагарин тарихда биринчи бўлиб космосга одим қўйди. **Одимини бўшаштирмоқ** Юришини секинлаштирмоқ, секинлашмоқ. Йўл бошловчи парвойифалак, бархан ошибб, илгарилаб борарди. Ҳудди жон кепрак бўлса, етиб олсин дегандай, одимини бўшаштирмаиди. М. Мансуров, Ёмби. **Одими-ни тезлатмоқ** Юришини тезлатмоқ, тезроқ юрмоқ.

2 Бир қадам оралиғидаги масофа; шу масофа тенг ўлчов бирлиги. **Бир одим.** Орамиз икки одимча келади. — Бойнинг дарвоздасидан ўйигрма одим наридаги эски, кичкина эшик кишининг гашини келтирувчи товуши чиқарип очилади. Ойбек, Танланган асарлар.

3 **кўчма** Ўсиш, ривожланиш суръати. Қайта қуришининг одимлари тобора шиддаткор бўлиб боряпти. Газетадан.

4 **кўчма** Ҳаракат, қадам олиш, юриштуриш. Унинг одими бежо!

Бир одим Яқин, бир қадам. Бошқалар учун узоқ, жуда узоқ туюлган район маркази унинг учун бир одим — на қиши изғиринини билади, на саратон жазирамасини. Н. Норқулов, Тўқнашув. **Одимда, одим жойда** (ёки сайнин) Ҳар қадамда (тез-тез учраб турадиган нарса ҳақида). **Одимда чоўхона.** — [Отабек ва Али] Одим сайнин бир ўлкка учрар эдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Одимни санаб босмоқ** 1) секин, имиллаб юрмоқ; 2) кўчма эҳтиётлик билан иш тутмоқ. [Отабек] Одимини санаб босиш, бир чўқиб саккиз ёқка қараш каби эҳтиётликларга.. ўрганиб қолган. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОДИМЛАМОҚ 1 Қадам ташлаб юрмоқ, қадам босиб бормоқ, қадам босмоқ. Аста

одимламоқ. Тез одимлаб бормоқ. — Ҳақназар машинасидан илдам тушиб, гавжум дарахтлар орасидаги қаҳвахонага ёнма-ён ўрнашган магазин томон одимлади. «Шарқ юлдузи».

2 кўчма Олға томон жилмоқ, олдинга жилиб бормоқ, илгари босмоқ. Иш тез суръатлар билан одимламоқда. Юртимизда футбол марафони одимламоқда.

3 Одим билан ўлчамоқ, қадамлаб ўлчамоқ. Ҳовлининг узунлиги одимлаб чиқилди.

ОДИМЛОВЧИ: одимловчи экскаватор Таянч қисмларини галма-гал одимлатиб, олға силжувчи экскаватор. У [Шерали] ҳар тонг одимловчи экскаваторнинг кабинкасига чиқиб, қошиб қорайгунча канал қазирди. Ҳ. Ғулом, Сенга интиламан.

ОДМИ 1 Ранги-туси, гули кўзга яқол ташланмайдиган; содда, сипо. Одми чит. Одми кўйлак. Одми кийинмоқ. — Ёш жувонлар гажак қўйиб, кексароқлари соч фарқини тўғри очиб, одмигина кийиниб, концертга жўнаб кетишиди. С. Аҳмад, Уфқ. Ўзбек ойим тўйга борадиган хотинлардек ясанган, эгнида одми хонатлас кўйлак, бошида оқ шоҳи дакана, кўзида сурма эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 кўчма Оддий, содда, камтар. Одми одам. Одми гап. — Эломонов атрофга кўз югирилди. Ҳона одмироқ экан. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ОДМИГАРЧИЛИК Одмилик, соддалик, камтарлик. Одмигарчилик қилмоқ.

ОДОБ [а. اداب — «адаб» (ادب) с. кўпл.] айн. адаб. Бола — азиз, одоби ундан ҳам азиз. Мақол. — Ироданинг уятчанлиги бўшанглик ёки ношудликка эмас, ишва ва одобга асосланган эди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ОДОБЛИ айн. адабли. Умид жуда одобли ўйигит экан, бир рюмка ҳам ичкилик ичмади. Мирмуҳсин, Умид.

ОДОБНОМА 1 Одоб-ахлоқа оид фикрлар баён қилинган китоб ёки дарслерик.

2 Ўқув-тарбия муассасаларида одоб-ахлоқ ҳақида таълим берувчи ўқув фани, предмети.

ОДОБСИЗ айн. адабсиз. Бир-бираға андак одобсиз гап айтишиб, хохолашаётган икки кишидан бири қайрилиб, орқада жадал келлаётган Ҳафиза билан Умидга қаради. Мирмуҳсин, Умид.

ОДОБХОНА Одоб-ахлоқ тарғиб қилинадиган жой. Чойхона – юксак ахлоқий меңгерлар тарғиб қилинадиган маскан ҳисобланади. Шундай экан, уни ўзига хос одобхона, тарбия ўчоги дейиш мумкин. Газетадан.

ОДОШ с.т. Одок, тамом. Одош бўлди. Одош қилмоқ.

ОДОҚ [юёқ сўзидан] с.т. Охир, пировард, сўнг, ниҳоят. Шу билан сўзим одогига етди. У шунча кўп эртак билардики, кети-одоги бўлмасди. Янграп овоз хушчақчақ, ҳосил мўл.. бўлмас одок. Миртемир, Асарлар.

2 Дарё ва сойлар этаги, куйилиш ери. Дарё одоги.

ОЁҚ I 1 Одам, ҳайвон, қуш ва умуман жонли организмлар гавдасининг таяниб туриши ва юриши ёки ўрмалаши учун хизмат қиласидиган аъзо. Ўнг оёқ. Чап оёқ. Ипак қуртининг оёқлари. Отнинг орқа ва олдинги оёқлари. Дўст – бошга, душман оёққа боқади. Мақол. ■ Ўнг оёғимни кўтарсанам, чап оёғим ерга кириб кетаётгандек бўлаверади. X. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. У [«фаришта»] атлас кўйлак, лозим кийган, бош яланг, оёқ яланг, ёшгина.. бир ўигит эди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Шарофат.. ўзига келди-ю, оёқ учида бориб, дарчанинг ёнига қўнқайди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОЁҚ БОСМОҚ 1) қадам ташламоқ, юрмоқ. Бемор энди-энди оёқ босяти. У ўнг оёғини босолмайди. ■ Сақлаб сукут оёқ босди, Ҳамма жимжит, бошлар қуи. F. Фулом, Кўкан; 2) кўчма ўйлаб, мулоҳаза билан иш тутмоқ. Оёғингни билиб бос!; 3) бирор жойга бормоқ, келмоқ. Одам оёқ босмаган саҳро. Сизнигига оёқ босмаганим бўлсин! **ОЁҚ ОСТИ** (ёки оёғости) бўлмоқ Топталмоқ, эзилмоқ, босилмоқ, поймол бўлмоқ, босиб-янчиб ташланмоқ. **ОЁҚ ОСТИ** (ёки оёғости) қилмоқ Топтамоқ, эзмоқ, босмоқ, поймол қилмоқ, босиб-янчиб ташламоқ. У ўз ҳақини танигган, энди ўзини бирорга оёқ ости қилдириб қўймайди. С. Аҳмад, Уфқ. **ОЁҚ ОСТИДА** 1) юриш, қадам босиши лозим бўлган жойда, одамларнинг йўли устида. Болалар, оёқ остида ўралашмангелар!; 2) ҳар қадамда. Фалокат оёқ остида. Мақол; 3) кўчма поймол бўлган бир ҳолда. Бу замонда.. ҳақиқат оёқ остида қолиб кетмайди. С. Аҳмад, Ҳукм. **ОЁҚ УСТИДА** Тикка турган ҳолда. Мана, ўртоқлар, оёқ устида, иш бошида умумий ўйғилиш ҳам

ўтказиб олдик. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. **ОЁҚДА** (ёки оёқ устида, оёқ узра) турмоқ 1) тик(ка) турмоқ. Оёқда турган ҳолда яна бир оз гаплашиб, сўнг Эшвой жўнаб қолди. Ойбек, Танланган асарлар. **ОТАБЕК** ҳолсизланиб, оёқ узра турар. А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) ўзини тутиб (тиқ ҳолатда) турмоқ. У, ўйлдан чарчаб келганидан, оёқ устида зўрга турар эди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **ОЁҚДАН ЙИҚИТМОҚ** (ёки йиқмоқ) 1) ағанатмоқ, йиқитмоқ; 2) кўчма ишдан, издан чиқармоқ, ишни бузмоқ. Бу ёлғиз Бўтани беобрў қилиш учун эмас, колхозни оёқдан йиқитиш учун қилинган иғво. С. Аҳмад, Ҳукм. **ОЁҚДАН ҚОЛМОҚ** Юролмайдиган бўлиб қолмоқ, бир жойда ўтириб қолмоқ (қарилик, хасталик, бедармонлик сабабли). - Бошимга бир мушкул тушди, – деб гап бошлади Бозор, – бугун укам бирдан касал бўлиб, ҳам тилдан, ҳам оёқдан қолди. С. Айний, Дохунда. **ОЁҚҚА БОСМОҚ** 1) юра бошламоқ (ёш бола ёки бемор ҳақида); 2) кўчма ўйлга, изга тушмоқ, тартибга тушиб, олга босмоқ, ривожлана бошламоқ. Колхозимиз сал оёққа босгандан кейин, ўзим бориб, сизни олиб келаман. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **ОЁҚҚА БОСТИРМОҚ** 1) айн. оёққа турғизмоқ; 2) кўчма даволаб юргизиб юбормоқ; 3) кўчма ўйлга, изга солиб, ривожлантириб юбормоқ. Тўғонни қуриб, колхозимизни оёққа бостириб олайлик, ўйларингга радио тушариб берамиз. С. Аҳмад, Ҳукм. **ОЁҚҚА ТУРМОҚ** 1) ўрнидан турмоқ. Девонбеги.. меҳмонхонага киргандা.. бутун меҳмонхонадагилар оёққа турдилар. С. Айний, Қуллар; 2) кўчма бош кўтармоқ, қўзғалмоқ, қарши чиқмоқ, оёқланмоқ. Ўша куни бутун шаҳар оёққа турди. Ж. Шарипов, Хоразм; 3) кўчма касалдан соғайиб, юриб кетмоқ. - Яхшилигингизни асло унутмайман, – деди врачга бемор, – оёққа турриб кетай, сизни хурсанд қиламан. Газетадан. Қани энди оёққа турриб кетса-ю, бутун умрини ана шу одамни асраб-авайлаш учун багишласа. С. Зунунова, Кўк чироқлар. 4) кўчма ўйлга, изга тушмоқ, яхшиланмоқ. Колхозимиз қанча оёққа турса, шу бизнинг душманга зарбамиз бўлади. С. Аҳмад, Ҳукм. **ОЁҚҚА ТУРҒИЗМОҚ** (ёки қўймоқ) к. турғизмоқ. Колхозни колхоз қилиб, оёққа турғизгунча, эҳа, қанча қурбон бермадик! Ҳ. Назир, Узр, отахон. Абдулла ука, бутун халқни қандай қилиб оёққа тур-

ғизиш мумкин? Ш. Ҳолмирзаев, Қаҳрамоннинг сўнги кунлари.

2 Стол, стул, сўри, каравот каби буюмларнинг ерга таяниб турадиган қисми, пояси. *Дадам сувоги кўчган деворларга, эски шкаф, оёғи маймоқ стулларга бир қараб қўйди.* С. Сиёев, Ёруелик.

3 Охир, одоқ. Кўчанинг бошидан оёғига-ча тош терилган. — *Подачи поданинг оёқ томонидан чанг ютиб, элан-қаран юриб келаётган сигирни таёғи билан кўрсатиб: «Анави сеники», деди.* С. Анорбоев, Ҳамсұхбатлар. *Отабек киши орқасидан кетди, олдинма-кетин, сўзлашмасдангина кўчанинг оёғига қараб борар эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Фасл, давр ва ш.к. нинг охири, тугаётган вақти. *Куз кунларининг оёғи ва қиши кунларининг боши эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Оёқда қолдирмоқ Орқада қолдирмоқ. Мен буларга ўргатармишман.. Мени оёқда қолдириб кетишади бу шумтакалар. Ҳ. Назир, Олмос.

5 Чет, чекка; кўйи томон; этак. Экинзорнинг оёғи. Ернинг оёғи.

6 Ўйнинг, хонанинг эшикка яқин ўрни; пойгак; зид. тўр II. Асалхон бир тўда қизлар билан оёқроқда гуж бўлиб турганини кўрган Сорахон ўртага тушиб, ўигитларни чақиб олди. Ҳ. Гулом, Сенга интиламан.

Бир оёғи тўрда, бир оёғи гўрда Жуда қарид, мункиллаб қолган. *Отамнинг қилаётган ишига қараб, ёшини суршитириб: Тўқ-сондан ошибсиз, бир оёғингиз тўрда, бир оёғингиз гўрда, тиниб ўтирамайсизми, — дебди.* Шукрулло, Сайланма. Енгил (ёки суюқ) оёқ ёки оёғи енгил салб. Бузуқ, фоҳиша. Ёлғиз оёқ йўл қ. ёлғиз. Икки оёғини бир этикка тиқмоқ (ёки сукмоқ) Айтганининг дарҳол бажарилишини талаб қилмоқ, қистовга олмоқ. *Отам уйлантираман деб, икки оёғини бир этикка сукиб олган, ҳол-жонимга қўймайди.* С. Аҳмад, Қадрдан далалар. Оёқ олиш 1) юриш, қадам ташлаш. Умматали хотинининг оёқ олишига қараб юрадиган бўлса, отлиқ келаётган Акбарали ундан олдин Азизхонни топади, унга бирор шикаст етказадигандай бўлиб туюлади. С. Аҳмад, Уфқ; 2) юриш-туриш, хатти-ҳаракат. Унинг оёқ олиши бежо. Оёқ остидан чиқмоқ Тўсатдан пайдо бўлиб қолмоқ. Душман учун ку-

тилмаган бу фалокат худди оёқ остидан чиққандек бўлди. Н. Сафаров, Жангчи Шокир. *Ўша катта иш кечи оёқнинг остидан чиқиб қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. Оёқ тирамоқ Ўзайтганида қаттиқ туриб олмоқ, бошқа гапга кўнмаслик. *Болаларнинг бўйни етиб, тўй бошлиймиз деганда, қизи қурмагур бирдан оёғини тираб олди.* Ойбек, О.в. шабадалар. Уйлансам, Маҳбубага уйланаман, бўлмаса, фронтга ариза бериб кетаман, деб икки оёғини бир этикка тиқиб туриб олди. С. Аҳмад, Уфқ. Оёқ узатмоқ (ёки чўзмоқ) 1) кўнгли тинчимоқ, ғам-ташвишдан холи бўлмоқ. *Офтоб ойим ҳамон оёқ узатмади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) кўчма ўлмоқ, жон бермоқ. Оёқ узмоқ Келиб-кетишини тўхтатмоқ, тамоман келмаслик. Бўри Пайғамов, Нусратбекнинг бу ердан оёғи узилиб, гаплар бости-бости бўлгунча, панароқда турди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Оёқ уни билан (ёки унида) кўрсатмоқ Менсимаслик, назарга илмаслик. Чўри қиз бошимизга чиқиб, бизларни оёқ уни билан кўрсатади. Ойбек, Танланган асарлар. Одамни оёқ унида кўрсатиб, калака қиласди. Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. Оёқ унида Секин, товуши чиқармай. Шерали оёқ унида келиб, девор тагида бир ёнбошда ухлашгагина етадиган жойга ўтиреди. С. Кароматов, Олтин қум. Оёқ чиқармоқ Сўроқсиз ҳар тарафга бора берадиган бўлиб қолмоқ, тартибдан чиқа бошламоқ. Бизнинг хотин тили чиқарган десам, оёқ ҳам чиқарипти. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. Оёқ қўймоқ Бирор ишга киришмоқ. Унинг розилигини олмасдан туриб, бу ишга оёқ қўйши мумкин эмас. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Оёғи қуйган товуқдек Безовталиқ билан, зир югурни, ўзини ҳар ёқса уриб. Одамлар оёғи қуйган товуқдек пишиллаб югурдилар. Ойдин, Ўзидан кўрсин. Оёғи олти, қўли етти Шодликдан ўзини ҳеч қаерга сифдиролмайди, фоят хурсанд. Зайнаб оёғи олти, қўли етти бўлгани ҳолда, эрини тўрт қават кўрпача устига ўтқазиб, ёнига учта пар ёстиқни қўйди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Оёғи осмонда с. т. Кулади, йиқилди, иши чаппа. Лашкарбоши уста бўлса, душман оёғи осмонда. Мақол. Оёғи осмондан бўлди (ёки келди) с.т. Кулади, йиқилди, иши чаппасига айланди. Чекина-диган жой йўқ, орқада жаҳаннам, бир қадам чекинсак, оёғимиз осмондан келади. Ш. Ра-

шидов, Бўрондан кучли. Оёги тортмаслик Боргиси келмаслик. Оёғига болта урмоқ қ. болта. Оёғига бош урмоқ (ёки қўймок) ёки оёғига йиқилмоқ Паноҳ тортиб ёки нажот излаб келмоқ; сажда қилмоқ. Оёғидан тортмок с.т. Жиноятда қатнашган шерикларини айтиб бериб, жавобгарликка торттиримоқ. Оёғини осмондан келтиримоқ с.т. Кулатмоқ, ағанатмоқ, ўрнидан туширмоқ, ишини чаппасига айлантиримоқ. Оёғини қўлга олиб с.т. Тез, фириллаб. Шартта ўрнидан туриб, қалпоқчамни олдим-да, оёғимни қўлга олиб, уй томон югурдим. «Ёшлиқ». Осмонга чиқсанг, оёғингдан тортман, ерга кирсанг – қулоғингдан Мендан қочиб қутуолмайсан, қаерга қочсанг ҳам, бари бир, тутиб оламан. [Солиҳбой:] Менинг олтинларим шундай зийрак жосус.. шундай улуғ ҳокимки, ерга кирсанг – қулоғингдан, осмонга чиқсанг, оёғингдан торттиб, менинг қўйнимга олмадай қилиб солиб қўяди! Ҳамза, Бой ила хизматчи. Оғир оёқ Ҳомиладор. Совуқ оёқ айн. шум оёқ қ. шум. Кенг соҳилингда кезди шум оёқ, Синдириди нечанинг бошида таёқ. Файратий. Юзига оёқ қўймоқ (ёки тирамоқ) Кимсанинг хоҳишига қарши, унинг ҳурмати билан ҳисоблашмай иш қилмоқ. Турғун акам билан раиснинг юзларига қандай қилиб оёқ қўя оламан. Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. Сен юзингга оёқ тираб кетган ўша бети қаттиқ хотинингникуга бордингми? С. Аҳмад, Уфқ. Ўз оёғи билан Ўз хоҳиши, ихтиёри билан, ўзича. Дард аригиси келса, табиб ўз оёғи билан келади. Мақол. Ўз оёғидан йитмоқ Ўз ихтиёри, хоҳиши билан йўқолмоқ, йўқ бўлиб кетмоқ.

ОЁҚ II эск. 1 Коса, идиш.

2 айн. қадаҳ. Аччиғланма, бек ўигит.. ширингина таом қилиб бераман, бир-икки оёқ бўза ҳам келтираман. Ойбек, Навоий. Новча ўигит сузган бўздан озгина татиб кўриб, биринчи оёқни Султонга узатди. Ф. Фулом, Шум бола.

ОЁҚДУМЛИЛАР Қанотсиз ҳашаротларнинг туркуми. Оёқдумлиларнинг Ўрта Осиё дехқончилик минтақаларида 50 га яқин тури маълум. «ЎЗМЭ».

ОЁҚЛАБ: икки (ёки қўш) оёқлаб Иккала оёқ билан. Икки оёқлаб тепмоқ (ҳайвон ҳақида). Тўрт оёқлаб Икки қўл ва оёқда (эмакламоқ). Тўрақул тошбақадай тўрт оёқлаб, эмаклаб кетди. А. Кўчимов, Ҳалқа. Набираси ўигитнинг елкасига эски тўнни тў-

шаб, миниб олди-да, энди тўрт оёқлаб чопасиз, дега талаб қилди. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЁҚЛАМОҚ 1 Охирига етиб қолмоқ, охирламоқ. Куз оёқлаб қолиб, ҳолдан тойғангу, лекин ўз ўрнини ҳали қишига бўшатиб бермаган эди. С. Нуров, Нарвон. Кўклам оёқлабдан келиб, [ўрик] еб кетинглар. Газетадан.

2 кам қўлл. Тарқалмоқ, овоза бўлмоқ, «юрмоқ». Эл орасида уни Тошкентга олиб кетиб отиб ўлдиришгани, кейин жарликка улоқтиришгани ҳақидаги гаплар кўп оёқлабди. Газетадан.

3 шв. Йўлга кирмоқ, юра бошламоқ (гўдак ҳақида). Қишилоқ боласи оёқлабдик, шу тенгаси тирмашади, шу тенгаси ўйнаб ўсади. Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

ОЁҚЛАНМОҚ Бош кўтармоқ, кўзғалмоқ, қарши чиқмоқ. [Мансур Мехрига:] Камбағал батраклар биз томонда, ҳозир ҳамма уларга [думманга] қарши оёқланган. З. Сайд, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ОЁҚЛАНТИРИМОҚ Бош кўтаришга даъват этмоқ, қарши қўймоқ. Сиз марғилонлик оғайниларни қипчоқларга қарши оёқлантиримоқчи бўласиз. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЁҚЛИ 1 Оёғи бор. Тўрт оёқли ҳайвон. Узун оёқли чигиртка. ■ [Кампир] «Мишиши» ларни ҳар вақт эзмалик билан сўзлар эди: «..Фалончининг келини тўрт оёқли бола туғибди!» Ойбек, Танланган асарлар.

2 Пояли, тагида кўтариб турадиган қисми бор. Икки оёқли скамейка. Уч оёқли стул. ■ Уста кулол Ҳамроқулнинг аҳволини кўриб, дарров боққа олиб кирди ва қайрагоч остидаги чўян оёқли зангор эшакка ўтқизиб қўйди. А. Қаҳҳор, Томошабоғ.

Оғир оёқли айн. оғир оёқ қ. оёқ I.

ОЁҚСИЗ Оёғи йўқ, оёғидан маҳрум бўлган. Уни бир умид урушдан қўлсиз, оёқсиз бўлиб қайтган ҳамқишлоқларини кўргани етаклаб борди. Т. Ашурров, Оқ от.

ОЁҚЯЛАНГ 1 Оёқ кийимсиз, оёғига ҳеч нарса киймаган. Нигина кимсасиз даштда ортидаги дарё томон оёқяланг юриб кетди. Мирмуҳсин, Темур Малик. Бир тўда болалар чугурлашиб, боғдан чиқиб келишиди. Оёқяланг, дўмбоқ, офтобда тобланган. С. Нуров, Нарвон.

2 кўчма Камбағал, қашшоқ. Тоштемир ҳам кейинги тоифа оёқяланлардан бўлиб,

Мирзачўлга борувчилар тўнига қўшилди. Ҳ. Фулом, Феруза. -Ҳим, ана шунаقا оёқялангдан қўрқ-да, – бошини лиқилатди Ҳўжаяёр. А. Нарзиқулов, Ҳаёт ёлқини.

ОЁҚ-ҚҮЛ 1 Оёқ ва қўл(лар). Оёқ-қўлини боғламоқ. Оёқ-қўли чақон одам. — Ойша холанинг оёқ-қўли бўшашиб, стулга ўтириб қолди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 кўчма с.т. Кўмакчи, дастёр. Ўғлимиз – бизнинг оёқ-қўлимиз.

ОЁҚ-ҚҮЛЛИ с.т. Чақон, эпчил, уддабурон. Моҳира она! Сиз Насиба холанинг қизини кўрганмисиз? Оёқ-қўлли, пазандо, қизмисан – қиз-да! «Ёшлик».

ОЖИЗ [а. عاجز – нимжон, бўшашган, кучсиз, заиф, нўноқ, ноқобил; кўрмайдиган, кўр] 1 Жисмоний жиҳатдан кучсиз; заиф, бекувват, нотавон. Ожиз кампир. — Шундай кезларда Сирож қандайдир нотавон, ожиз бир кишига айланади-да, бошини ғамгин эгиб, соатлаб жойидан қимирламай қоларди. С. Зуннунова, Олов. Гулнор эса, оёқда туришга ожиз, тинкаси қуриган бир хаста каби, умидсизлик билан яна секингина ўтириди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўчма Бирор иш қилиш учун ҳеч қандай чора-илож қўлидан келмайдиган; иложсиз, ноилож. Исфандиёр деб аталашиб ёвуз ва манфур маҳлук қаршисида ҳамма ожиз эканлигини ўйлаб, баттар эзилди. С. Сиёев, Аваз. Мадаминхўжа унинг кўзларидаги шитижони тушунди, лекин.. хурофтот, бидъат олдиди ожиз эди. М. Исмоилий, Фаргона т.о. Бирор бирорвога мурувват қилишдан ожиз бўлган ўша замонда Ҳамро ота ва унинг оиласига ўхшаши инсофли одамлар ҳам бор эди. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.

3 кўчма Қурби, кучи етмайдиган, кучсиз. Тошкентимиз – бағри кенг, гўзал шаҳар. Унинг таърифига унча-мунча қалам ожиздир. Газетадан.

4 Бўш, кучсиз, паст. Йўл четида бўғзига пичоқ тортилган бир буқача жон таслим қиласётган бўлса керак, орқа оёғини ҳар замон, бир ожиз силкитиб қўярди. С. Аҳмад, Жимжитлик. У [Қумри] ярани боғлаётганда, Ботиали ожиз товуш билан бир ингради-ю, яна жимиб қолди. Ҳ. Фулом, Машъял.

5 Хира, кучсиз; ёрқин эмас. Фонарнинг хира шишиасидан атрофга ожизгина қизғиши шуъла ёйилди. Ҳ. Фулом, Машъял.

6 Кўриш қобилиятини қисман ёки батамон йўқотган; қўр. Қўзи ожиз одам. —

Майна Абдуваҳобнинг ёшланган ожиз чап кўзига, мулойим тикилиб турган ўнг кўзига назар ташади. Ш. Тошматов, Эрк қуши. Баззан тушлик овқат вақти, кўпинча ишдан кейин, тўртта-бешта кўзи ожиз эркак-аёллар йигилишиб, ўзаро гурунглашиб қолишарди. Шукрулло, Сайланма.

ОЖИЗА [а. عاجزه] 1 Ожиз аёл.

2 эсқ. с. т. Қиз фарзанд, қиз. Мирзакаримбой қичқириди: -Мулла Абдишукур, эртага ожизамизга тўй келади, марҳамат қилинг. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЖИЗЛАНМОҚ Ожиз бўлиб қолмоқ, ожизлик қилмоқ. Касалдан кейин ожизланиб қолди. Кўзлари ожизланаб қолди.

ОЖИЗЛИК Жисмоний жиҳатдан кучсизлик, заифлик; бирор иш қўлидан келмаслик, нотавонлик. Унинг гўззалиги таърифидан қаламим ожизлик қиласди. — Яхшибоев дўстларининг қўрқоқлигидан завқланди, ёйилиб кули – уларнинг ожизлигини ўзича тушунган ва кечирган бўлди. М. М. Дўст, Лолазор. Қайнатанинг пўписаси куёвнинг шахтими қайтаришга ожизлик қиласди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.

ОЖИЗ-НОТАВОН, ожизу нотавон Ожиз ва нотавон, жуда ҳам ожиз. [Солиҳ маҳдум:] Жанобларига ожизона узр. Аввало камина ожиз-нотавон, афтодаҳол, пушти паноҳ жиҳатларидан содир бўлган улуғ марҳаматга сазовор ва лойиқ эмасдирман. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ОЖИЗОНА 1 рвс. Ожизларча, заиф ва нотавонларча. [Кампир] Оғир юқ остида эзилган каби, узун бир «уҳ» тортиб, ожизона, шикоят оҳангига билан ўз-ўзига деди: «Эй, дунёни бебафо!» Ойбек, Танланган асарлар.

2 сфт. Итоаткорона, ҳақирона ёлвориши билан қилинган, ўтинчли. Ожизона узр. — Ўзимнинг содикона бу хизматим эвазига жанобларидан ожизона ўтинчим шулки, бу сирни сизларга билдирувчи мен бўлганилигимни ўзларидан бошқа кимса билмасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЗ 1 Сон ёки миқдор жиҳатдан унча кўп бўлмаган; кам. Оз вақт. Ҳовузда сув оз. Гап кўп, кўмур оз. Мақол. Оз емак – соз емак. Мақол. — Яқинда табибларга кўрсатган эдим, қонингиз оз, қимиз ичинг, деди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Етарли эмас, кифоя қилмайдиган, қаноатланарли бўлмаган; кам. Бир йигитга

етмиши ҳунар оз. Мақол. *Мақтанима, ғоз, ҳунаринг оз*. Мақол. *Кўп бўлса – кетар, оз бўлса – етар*. Мақол. ■ *Икковимиз ўтказадиган олтин умрнинг олтин минутларини ҳар қанча олтин соат санаса оз!* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишилар. Электр қуввати шу қадар оз эдик, насос моторларни айлантиришига ҳам ожизлиқ қилиб қолди. С. Аҳмад, Уфқ.

З рвши. Баъзи-баъзида; гоҳо-гоҳо, камдан-кам. *Анвар ўз тенги болалар билан оз алоқа қилар, уларга кам аралашар ва ортиқча ўйнаб-кулмас.. эди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. *Қизлик вақтида Нури уларнинг кулбасига жуда оз чиқар* эди. Ойбек, Танланган асарлар.

Бир оз Озгина, андак. *Бир оз тузи кам бўлибди.* ■ *Робия хола бир оз буқчайганича, майда қадамлар билан шипилаб, супага ўйл бошлади.* С. Зуннунова, Олов. *Кўпি кетиб, ози қолди* Ярмидан кўпи кетиб, ундан озроқ миқдори қолди (қийинчилик кунлар, оғир иш ва ш.к. ҳақида). -*Кўпি кетиб, ози қолди, – овутди уни Усмонжон, – ҳеч нарса эмас, бу қийинчиликлар ўтиб кетади.* С. Зуннунова, Олов. *Оз бўлмаса Нақ бўлмаса;* сал бўлмаса; нақ, худди. -*Оз бўлмаса, ҳаром ўлар экан, жонивор, – дейди у [йўловчи], бир тутам яшил беда билан пичогини артаётib.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Оз қолди** Сал қолди. *Ҳар сафар момақалдироқ гулдурагандা, «оий», деб додлаб юборишига оз қоларди.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. *Боя синфда болалардан бири ҳимоя тилаб:* «Хурматли ўқитувчим!» деб юборишига оз қолди. М. Исмоилий, Фаргона т.о. **Энг ози** Кам деганда, энг ками, ақалли. *Уятн билсангиз, энг ози шунинг андишиаси керак эмасми?* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЗАЙМОҚ I Микдор, ҳажм жиҳатидан камаймоқ, камиб қолмоқ. *Богда мевалар озайган вақти.* Ариқнинг суви озайди. ■ *Суви озайиб қолган самоварнинг жигиллаши, чой учун қайта дастурхон ёзаётган Рузоннинг гилам устидаги шин-шин юришигина жимликни бузар эди.* С. Зуннунова, Олов. *Кетиб-кетиб озайиб қолган кишилар гуруллаб, ичкари киради.* П. Қодиров, Уч илдиз.

2 Кам учрайдиган бўлиб қолмоқ; камаймоқ. *Шундан бери фикри сал ўзгарди чоги, гарчи аввалгидай «девонайи Mashrab» дейишими қўймаса ҳам, камситишлари озайди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

3 Пасаймоқ, тушмоқ. *Кечга яқин Гулнорнинг руҳи анча енгиллашиди, иссиғи озайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЗАР кт. айн. **озарбайжон**. Мен Ереван кўчасида озар қизин учратдим, Умрим бўйи илк мартаба дуч келдим мен рўёга. А. Орипов, Йиллар армони. *Тарихи, тили, маданияти ҳалқимизга жуда яқин бўлган озарлар бизни яхши кутиб олишиди.* Газетадан.

ОЗАРБАЙЖОН қ. **озарбайжонликлар**. Озарбайжон тили. Озарбайжон аёл. ■ *Қиз кўринишдан озарбайжон бўлса керак, русча гапирав, гап-сўзларидан анчагина саводли эканлиги кўриниб турар эди.* Шуҳрат, Шинеллий йиллар.

ОЗАРБАЙЖОНЛИКЛАР Озарбайжонда яшовчи, туркӣ тилда сўзлашувчи ҳалқ, Озарбайжоннинг туб аҳолиси.

ОЗАРИЙ Озарларга, Озарбайжонга тегишли, оид. *Озарий мусиқа.* Турғунали, ҳар галгидай, пенсия олганида шаҳардан келтирадиган совғасини – бу гал шапалоқдай-шапалоқдай катта қизил гулли озарий рўмол эди – елкасига ётиб, белидан қучди. А. Мухтор, Кумуш тола.

ОЗГИНА I Микдор жиҳатидан жуда ҳам оз; қиттак. *Озгина сув беринг.* ■ *Атайин сизни ичинг деб суюқ ош қилдим.* Озгина бўлса ҳам ичсангиз, дармон бўлади. С. Зуннунова, Олов.

2 Сал, андак, жиндай. *Озгина ухлаб олай.* ■ *Сизда озгина одамгарчилек бўлганда, бир муштипарнинг дилини вайрон қиласдингиз.* Т. Ашуроев, Оқ от. *Ҳовлиниң кунботар томонида, ҳаробаликдан озгина берида бўлган бояги ўйлакка тираб солинган икки даричалик бир уй [бор эди].* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЗДИР-КУПДИР айн. **озми-кўпми.**

ОЗДИРМОҚ I Озмоқ I фл. орт. н. *Кўйларни оздириб қўйибсиз.*

ОЗДИРМОҚ II Озмоқ II фл. орт. н. *Йўлдан оздиримоқ.* ■ *Ҳафиза, кўзингизни очинг!* У [Умид] қаллоб сизни йўлдан оздиримасин тагин! Мирмуҳсин, Умид.

ОЗИБ-ЁЗИБ рвши. с.т. Зўрга имкон ёки вақт топиб, замоннинг зайлар билан. *Озиб-ёзиг бир кеннойисини кўриб келмоқчи эди, бу ниятидан ҳам қайтди.* Ў. Усмонов, Қисмат. [Саломат:] *Озиб-ёзиг бир томошага борадиган бўлганингизда, иш-ниши чиқиб қолибдими-а??* И. Аҳмедов, О. Толипов, Ким айбдор?

ОЗИБ-ТҮЗМОҚ Озиб, касалманд ҳолга келмоқ, илгариги ҳолатини йўқотмоқ. **Бултур қишининг бошлари бўлса керак, куч-күвватини аллақандай кўринмас жонзот сўриб олгандек, бирдан озиб-тўзиб, тирсиллаган юзи, оёқ-қўлининг териси сўлишиб, ранги олинди, бурунги ғайратидан асар ҳам қолмади.** «Ёшлик». Дўсталининг кўзига от бир зумда озиб-тўзиб кетгандек кўринди. Т. Ашуроев, Оқ от.

ОЗИҚ 1 Овқат бўладиган маҳсулот, овқатли дон-дун; емиш. *Озиқ маҳсулоти.* Бир кунлик ўйла чиқсанг, бир ҳафталик озиқ ол! Мақол. *Ёзинг ёзиги – қишининг озиғи.* Мақол. ■ *Йигитлардан бири дастурхон ёзиг, ўйла олган озиқларини ўртага қўйди.* А. Қаҳҳор, Мастон. *Нима, озиқ биттами, қозон осмадингиз!* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ҳайвонлар овқати, ем-хашак. *Ҳайвонлар учун қишига озиқ тайёрламоқ.* Куртларга озиқ бермоқ.

3 Ўсимликлар ўсиш жараёнинда ердан оладиган моддалар. *Ўсимликларга қўшимча озиқ бериш.* Илдиз озиқ берса, новда кўкарап. Мақол.

Жон озиғи ёки жонга озиқ Роҳат. Яхши сўз – жон озиғи, ёмон сўз – бош қозиги. Мақол. ■ *Майин эссан насими, обу ҳавоси, Бўлур жонга озиқ завқу сафоси.* Ҳабибий. **Маънавий (ёки руҳий) озиқ** Кишига маънавий завқ багишлайдиган, унинг маънавий жиҳатдан ўсишига, такомиллашувига хизмат қиласидиган восита. Гўзал адабиёт – руҳий озиқ. А. Қаҳҳор, Сароб. **Озиқ тиш** Киши ва ҳайвонларнинг овқат чайнаш, эзиш учун хизмат қиласидиган тиши; жағ тишлари.

ОЗИҚА айн. **озиқ.** Арабларда хурмо энг муҳим озиқалардан бири ҳисобланади. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ОЗИҚЛАНМОҚ 1 Озиқ, овқат еб олмоқ, овқатланмоқ. *Отлар озиқланди.* ■ *Юлғич ва ўғриларнинг кун кўриши усули битта: ўзгалар ҳақидан озиқланади.* «Ёшлик».

2 Ўсиш жараёнинда озиқ олмоқ (ўсимликлар ҳақида).

3 кўчма Илҳом олмоқ, руҳланмоқ. *Ҳозирги медицина ҳалқ табобати илдизларидан озиқланиши керак.* «Ёшлик». Шоирнинг юраги түйғулардан озиқланади. Газетадан.

ОЗИҚЛИ 1 Озиғи, озиқ-овқати бор, озиқ-овқат билан таъмин этилган. *Озиқли от ҳоримас, қариндошлик қаримас.* Мақол.

2 Таркибида озиқ моддалари бор, озиқ бўладиган. *Озиқли моддалар.*

ОЗИҚЛИК Озиқ бўладиган, озиқланиш учун яроқли; емишли. *Озиқлик экинлар.*

ОЗИҚ-ОВҚАТ Турли озиқ ва овқатлар, емишлар. *Озиқ-овқат ҳозирлаш.* Озиқ-овқат магазини. *Озиқ-овқат маҳсулотлари.* Озиқ-овқат саноати корхоналари. ■ *Пичан ўришга ажратилган одамларни тўплаб, керак-ярогини, бир ҳафталик озиқ-овқатни олди.* С. Анонбоев, Оқсой. *Озиқ-овқат магазинларига бориб келган Ҳолиса белига пешигир тутуб, эри ёқтирадиган таом тайёрлашига киришиди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОЗМИ-КЎПМИ Маълум миқдорда; маълум даражада. *Озми-кўпми, ёрдами тегди.* ■ *Мажлис қизиб кетди.* Қатнашувчиларнинг кўпчилиги, озми-кўпми, яхшимиёмонми, ишқилиб, гапирди. А. Қаҳҳор, Канотсиз читтаги. *Муҳаббат бу пулга ўхшаган нарса, пул шоҳда ҳам, гадода ҳам озми-кўпми бўлади.* Шукрулло, Сайланма.

ОЗ-МОЗ рвши. 1 Озгина, жиндай, унчамунча. *Оз-моз ишлаб туримиз.* Оз-моз мурч сепмоқ. ■ *Ниҳоят, Барно соғайиб, касалхонадан чиқди.* Оз-моз оқсоқланиб бўлса-да, мактабга қатнай бошади. «Ёшлик».

2 Бир оз, сал-пал. *Бир оздан кейин Ботирили ҳам оз-моз гандираклаб чиқди.* Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. *Мана энди оз-моз тилим чиқди, гапирадиган бўлдим.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОЗМОҚ I Эти қочиб, озғин тортмоқ; озғинланмоқ, ориқламоқ. *Бир терининг ичидаги қўй неча бор семириб, неча бор озар.* Мақол. *Озган от аргимоқ бўлмас.* Мақол. ■ *Умиднинг ёқаси титилиб кетган ўша эски костюми-ю, шимининг таги ўиртилиб, ямоқ тушганига, озиб, чаккалари туртиб чиққанига қараб, ҳайрон бўлган бўлса керак.* Мирмуҳсин, Умид. *Бу орада у озаб, шундогам сўлғин юзлари баттар заъфарон бўлиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЗМОҚ II Тўғри йўлдан тоймоқ, адашмоқ. *Кенгаш қиласан эл озмас, кенг бичилган тун тўзмас.* Мақол. *Эгри – озади, тўғри – ўзади.* Мақол. ■ *Исловотхоналари.. тараққий топган мамлакатларда адашган қизлар, озган жувонлар кўпинча Фуод афанди тутган йўллар билан қўлга туширилар эди..* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Ақлдан (ёки эсдан) озмоқ қ. ақл. Ширмонхон қимир эттәй ўтирар, унинг ифодасиз кўзларига қараб Маҳмуд, ақлдан озиб қолмадими, деб қўрқиб кетди. С. Зуннунова, Олов. Яна қайтиб олдинга ўгирилганимда, ёнимдаги аёлнинг ўйқилигини кўриб, ақлдан озаёздим ва телбалардек гандирлаклаб, ҳовли юзида у ёқдан-бу ёққа юргурганча, уни излай бошладим. «Ёшлик». **Йўлдан озмоқ** 1) йўлини йўқотиб қўймоқ, бошқа йўлга кириб кетмоқ, адашмоқ; 2) кўчма нотўри йўлга кирмоқ, нотўри, сохта фикрга эргашмоқ, адашмоқ. Мен бола-чақали одам, янглишиб, ўйлдан озиб, сизга ўйланган эканман, никоҳимдан чиқдингиз, мени кутманг. Ойбек, Танланган асарлар. **Жар** чақирилиб, «Худо ўйлидан озган осий Ава»га юз дарра буордилар. Аваz сураткашикидан жилмай, жон ҳовучлаб ётаверди. С. Сиёев, Аваz. **Кўнгли** (ёки юраги) озмоқ Кўнгли айнимоқ, беҳуд, беҳузур бўлмоқ, ўзини ноҳуш сезмоқ. **Юрагим** озиб кетди. — Отамурод ўзини қўлга олмоқчи, яна олга интилмоқчи бўларди, лекин борган сари кўнгли озиб, кўзи тиниб кетарди. М. Мансуров, Ёмби.

ОЗМУНЧА рвш. (кўпинча бўлишсиз фл. билан) Оз эмас, анча-мунча, кўпгина. Тошкент билан Кўқон ораси озмунча ўйлми? — Бошқалар қилган ишни нега мен қилолмайман, бекор ўтиргандан, бекор ишла, деб ҳаракат қилиб, ўқишини ҳам битириб, ишни ҳам уддалаб кетгандар озмунчами? Шукрулло, Сайланма. Ўтган ўйлиги қиши озмунча боғларни қуритдими? С. Зуннунова, Олов.

ОЗОД [ф. ә:јі — эркин, ҳур; асоратдан қутулган; ғам-ташвишдан ҳоли; олийжаноб; саҳоватли] 1 Ўз эрки, ҳақ-хуқуқи ўз қўлида бўлган, озодликка эришган; эркин, ҳур. Озод ўлка. Озод мамлакат. Озод меҳнат. — Тоза ҳаво, тоза сув, Озод Ватан сеники. Ф. Гулом. Бу аёллар тенг ҳуқуқли, эркин, озод, хур бир мамлакатда ўсмоқдалар. «Саодат».

2 Қулликдан озод этилган, эркинликка чиқкан, асоратдан қутулган. Орёл, Белгород шаҳарлари душмандан озод қилингандан, Москвада биринчи марта берилган салют одатга айланди. С. Зуннунова, Олов.

3 Ўз ҳолига, майлига қўйилган, бўшатиб юборилган, ҳеч қандай мажбурият билан боғланмаган; бўш. Эшоннинг заҳарханда таънасини Элмурод ерга тикилганича, индамай

тинглади. Бу гап унга: «Сен озодсан, кета бер!» бўлиб эшишилди. П. Турсун, Ўқитувчи. Мажлисга қатнашишдан ўзларини озод ҳисоблаган кишилар бу мажлис ва унинг белгиланган вақтидан олдин бошланганига ҳам ўзларича маъно беришиди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 Ҳоли. Ташвишдан озод кишилар. — Қаламни ҳам бу гиди-бидидан озод қилишини мувофиқ кўрдим. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 рвш. взф. Эркинлик билан, бемалол, даст. Йигит.. билагимдан озод кўтариб, тандирдан сугуриб олди. Ф. Гулом, Шум бола. Гайбаров, қўлида маъбуда қизни [ҳайкални] ердан озод кўтарди, маҳкам бағрига босдида, юзу кўзидан ўти. «Ёшлик».

6 рвш. взф. Тик, тикка, кўкракни кериб. Ингичка, узун оёқларини чақон босиб, чироили бошини озод кўтариб келаётган қашка саман бирдан пахса девор томонга бурлиди. М. Исимолий, Фарғона т. о.

Озод турмоқ Дадил ўриндан турмоқ, шаҳдам кўтарилмоқ. Устидан алак чопонини иргитиб, озод турлиб кетган йигит.. тузоққа тушган беданадек питирлаб қолди. Х. Расул, Адолат.

7 ким. Кўшилмаган, бирикмаган ҳолдаги. Озод кислород.

Озод қилмоқ Кутқармоқ, халос қилмоқ. Ишлаб чиқариш жараёнларининг автоматлаштирилиши кишиларни бир қатор оғир юмушлардан маълум даржада озод қиласди. «Фан ва турмуш». **Озод қўймоқ** Бўшатмоқ, жавоб бермоқ (ўқишдан). Нигор ойим ҳозиргина [ўқувчи] қизларини озод қўйиб, кўкрак боласини бағрига олган эди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

8 Озод (эрқаклар исми).

ОЗОДА [ф. ә:јі — эркин, ҳур; ғам-ташвишдан ҳоли; саҳоватли] 1 Ифлосланмаган, кир тегмаган, кирланмаган; тоза, покиза. [Хотинлар] Эски, лекин озодагина кўрпа ёпилган сандал атрофига тиқилишиб, секин-секин сұхбатлашишарди. С. Зуннунова, Гулхан.

2 Супуриб-сидирилган, тоза. Ўй маҳсус меҳмонлар күтиладигандек озода ва саришта. П. Турсун, Ўқитувчи. Яшил уғфқа туташган тўпта-тўғри ва ниҳоятда озода тош ўйл. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Ўзини ва ўзига қарашли ҳамма нарсани тоза тутадиган, тозаликка риоя қиладиган;

саранжом-саришта. *Озода хотин. Соғ юрай десанғ, озода бўл.* Мақол.

4 Озода (хотин-қизлар исми).

ОЗОДАГАРЧИЛИК Озодаликка риоя этиш, ҳар нарсани ва ўзини озода, пок тутиш.

ОЗОДАЛИК Тоза, покиза, саранжом-саришта бўлиш; тозалик, покизалик. *Ўдаги тартиб ва озодалик унинг баҳрини очиб юборган эди.* С. Зуннунова, Кўк чироқ.

ОЗОДЛИК 1 Эркинлик, ҳурлиқ; ҳеч қандай мажбурият билан боғланмаганлик. *Миллий озодлик.* ■ *Баҳт озодлик ва фаронвонликдир.* Газетадан. .. Чунки озодликни ҳамма ҳам чапак чалиб, ҳурсандчилик билан кутиб олмаслиги табиий. Газетадан. *Аҳмад Ҳусайнинг бутун дили, фикри, эътиқодича, ҳақиқат озодлик демакдир.* Ойбек, Нур қидириб.

Озодликдан маҳрум қилиш Жиноят содир этган шахсни маҳсус ажратилган тарбиявий муассасаларда мажбурий сақлашдан иборат жазо тури. **Озодликка чиқармоқ** Асоратдан, қулликдан чиқармоқ, эркинликка эриштирмоқ, эрк бермоқ. **Озодликка чиқмоқ** Асоратдан, қулликдан чиқмоқ қутулмоқ; эркинликка эришмоқ; қамоқдан чиқмоқ, озод бўлмоқ. *Баҳромбекнинг кўз олди қоронгилашиб кетди. Олти ярим йил! Озодликка чиқсан ҳам, шунча йил умр кўрармиканман?* Бу ерда қолсам, қаерларда хор-зор бўлади жасадим. «Ёшлик».

2 тар. Эски мактабда ҳар пайшанба куни домлага ёки отинбибига ўқувчилар томонидан келтириладиган ҳақ; пайшанбалик (пул, нон, дон каби). *-Домлагаям озодлик опкелдингми?* - деди бола дам дастурхонга, дам тугунга тикилиб. П. Турсун, Ўқитувчи.

- Бувингга бориб айт! Агар озодлик келтирмасанг, янги сабоққа тушмайсан! - деди домла. Н. Сафаров, Султон бўзчининг неваралари.

ОЗОКЕРИТ [юн. ozo – ҳид таратаман + keros – мум] Тоғ муми – битумлар гуруҳига мансуб минерал (мой, крем ва ш.к. тайёрлашда ишлатилади. *Фарғона воҳасида озокерит конлари мавжуд.* Газетадан. *Эритилган шифобахи озокерит иссиқликни узоқ вақт сақлаб туради ва уни аста-секин баданга ўтказади.* У оғриқ қолдириши хусусиятига эга. «ЎзМЭ».

ОЗОН [юн. ozon – ҳид таратувчи] ким. Кислороднинг бир кўриниши, ўзига хос ҳиди бўлган газ (зўр оксидланиш ва сувни зарарсизлантириш, мой ва қоғозни оқартириш хусусиятига эга.) *Агар стратосферада озон қатлами бўлмаса, юқори энергияга эга бўлган қисқа тўлқинли фотонлар Ер сатҳига етиб қолар, ундаги ўсимлик ва ҳайвонлар бундай юқори энергияли нурга бардош беролмаган бўлар эди.* «ЎзМЭ».

ОЗОНОСФЕРА [озон + юн. sphaira – шар] Ер сиртидан 10–50 км баландликда жойлашган озонли атмосфера қатлами. *Озоносфера маълумотлари* *Қуёш радиациясининг Ер атмосферасида ютилиш табиатини ўрганишида жуда муҳим.* «ЎзМЭ».

ОЗОР [ф. آزار – ранж-алам, хафалик; ҳақорат, таҳқир; фам-ғусса; хижолат бўлиш] Кимсага етган, етказилган жисмоний ёки руҳий азоб, жабр. *Зумрад эрининг бугунги озорини ўйлаб, кўнгли оғриди ва жаҳл билан тескари ўғирлиб, тўшакни бошига тортди.* С. Сиёев, Отлик аёл. Умурзоқ ота кўндан буён юрак касалидан озор чекарди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

Озор бермоқ (ёки етказмоқ) Азоб бермоқ, қийнамоқ ёки ранжитмоқ. *Шаффофф уни ҳақорат қиласаса ҳам, кишининг нағсониятига озор етказадиган гапларни айтаб чиқиб кетди.* «Ёшлик».

ОЗОРИЖОН [ф. آزار جان – жоннинг озори, жон ачитувчи] Жонга озор берувчи, қийновчи, ранжитувчи.

ОЗОРЛАНМОҚ Ранжимоқ, ҳафа бўлмоқ. *Замира ортиқ куалмай қўйди.* -Бас энди, – деди озорланиб. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. *Гапнинг оҳангидан чолнинг дили озорланганини сезиб, аста ғингшийди.* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

ОЗСИНМОҚ Оз, етарли эмас деб билмоқ; кифоя эмас деб топмоқ; кўнгли тўлмаслик. *Ёнирай, озсиндиёв, қурғур* деб қўрқдим. *-Ариза ўринласа, яна хизмат қилармиз, миrzабоши.* А. Қодирий, Мехробдан чайён. *[Алтномиши ўлига қараб:]* *Ўз юртингда, ота-энанг бағрида юришингни озсинма.* «Ёдгор».

ОЗУРДА [ф. آزار – ҳафа бўлган, ранжиган; хўрланган; қайғуга ботган, маъюс] кт. Озор кўрган, ранжиган. *Озурда бўлмоқ.* *Озурда қиммоқ* (этмоқ). ■ *-Сизнинг Оқжарга бадарға бўлганингизни қўшиналардан эшишиб, қаттиқ озурда бўпти, кўп фарёд*

чекибди! — деди *Мавлавий Йўлдош Муқимига*. С. Абдулла, Мавлоно Муқими. *Бу шамолнинг тортқилашидан озурда баргнинг шитирлашими ё зарғалдоқ қанотларидан чиққан сасми, билмадим. «Ёшлик».*

ОЗУҚА айн. **озиқ**. *Ғўза шоналаш ва гуллаш даврида озукани кўп талаб қиласди. — Дон маҳсулотлари орасида гуруч Осиё халқларининг асосий озукаси ҳисобланади, бинобарин, дунё аҳолисининг тенг ярми гуруч билан тирикчилик қиласди. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандачилик.*

Озуқа рациони Молларга маълум вақтда (кун, ой, мавсумда) бериладиган ем-хашак. *Чорва молларини тўйимли озуқа билан боқиши, озуқа рационига риоя қилиш маҳсулдорликни оширишининг муҳим омилидир.* Газетадан.

ОЗУҚАБОП Озуқа учун қулай, мос, яроқли. *Булар — ҳам доривор моддаларга бой, ҳам озуқабоп ўсимликлардир.* «Фан ва турмуш».

ОЗЧИЛИК Кишилар мажмуининг озқисми, белгилантанидан ёки мўлжалланганидан кам бўлаги. *Озчиликни ташкил этувчи миллатлар. — Вақт ўтди, биз озчилиkmиз, — деди ҳазрат тушкун овоз билан.* К. Яшин, Ҳамза.

ОЗГИН I Эти қочган, этдан тушган; ориқ. *Озгин мол. Озгин сигир. — Нега Зайнаб семиз-у, Кумуш озгин?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бола озгин юзчасини тиришириб.. ҷўзилиб борар эди.* М. Исмоилий, Фарона т. о.

2 Қотма, камгўшт;чувак, ингичка. *Мадаминхўжа эса бошини солинтириб, мумдек эриб ўтиради. Фақат озгин гавдаси ашулага монанд чайқалади.* М. Исмоилий, Фарона т.о. *-Дўстларим, — деди у, озгин бармоқларини қайчи қилиб ўйнار экан.* Ҳ. Фулом, Машъал.

ОЗГИН II кам қўлл. Ўлдан озган, тўғри йўлдан чиқиб кетган; айниган; бузук. *Гоҳи маҳаллар юраги сиқилиб, тоғни ҳам ташлаб кетгиси келар, лекин шундай фикрга йўл қўймаслик учун ўзини айблаб, дарҳол бу озгин фикрини ўзидан қуелар эди.* М. Исмоилий, Фарона т.о.

ОЗГИНЛАНМОҚ Ориқламоқ, озмоқ. [Кумушнинг] *Бурунги тўлалиги кетиб, озгинланган ва лекин бу озгинлик унинг ҳуснига камчилик бермай, билъакс юкорилатган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7—Ўзбек тилининг изоҳли луғати

ОЗГИНЛИК Ориқлик, қотмалик; озгин бўлишилик. *Озгинлик раис одамга ярашмайди, десам, озгинлик соғломликнинг биринчи белгиси, дейди. «Ёшлик».*

ОЗГИРМОҚ Ўлдан оздирмоқ, адаштирмоқ, йўлдан урмоқ. *Бизларга пирлик қиласан, Тагин келиб энди мунча Шайтондай бўб озгирасан!* Фозил шоир.

ОИД [а. ﷺ — қайтувчи, қайтиб келувчи] кўм. Тегишли, таалуқли, доир. *Ишқ-муҳаббатга оид шеърлар. Тарихга оид китоблар.* *— Орада ўтган шу икки ой ичida Аҳмаджон.. ҳарбий техникага оид кўп нарсалар ўрганди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ОИЛА [а. ﷺ — бола-чақа, хонадон; уруғ, авлод] 1 Эр-хотин, уларнинг бола-чақалари ва энг яқин туғишганларидан иборат бирга яшовчи кишилар мажмуи; хонадон. *Аҳил оила. Санъаткорлар оиласи. Оила бошлиғи.* *— [Эшвой] Камбағал бўлишига қарамай, Йўлчининг оиласига.. ёрдам кўрсатар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Оиласининг ҳар бир азоси ўз иши, юмуши билан машғул.* Ҳ. Фулом, Машъал. *Бироғга қизиқиши, оила қуриши..* *Бу гаплар Замирани ҷўчитар, Очил уни ёмон йўлга бошлаётгандай туюларди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

Оиласи бузмоқ Эр-хотинликка барҳам бермоқ, ажралмоқ. *Жаҳз устида уришиб қолган бўлсангиз, эҳтимол, ярашиб қоларсиз.* *Қайнатангиз, қайнанангиз келиб қолишар?* *Оиласини бузмане!* Мирмуҳсин, Умид.

2 кўчма Бир мақсад, маслак билан бирлашган кўп кишилар, халқлар, мамлакатлар. *Ўзбекистонда турли миллат вакиллари бир оила бўлиб яшамоқдалар.* Газетадан. *-Бутун аскарлар бир оила, аҳил, меҳрибон ва қалин дўстмиз, — деди Бектемир.* Ойбек, Қуёш қораймас.

3 *Ўсимликлар ва ҳайвонлар* систематикасида тузилиш жиҳатидан бир-бирига ўхшаш, келиб чиқиши жиҳатидан ҳам ўзаро яқин бир неча уруғни ўз ичига олган гуруҳ. *Дуккаклилар оиласи.* *Ўрдактумшуқлилар оиласи.* *— Турп бутагулдошлар оласига мансуб икки ийлилк, илдизмевали кўқат ўсимлиги дейишади ботаниклар.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

4 Қардош тиллар гуруҳи. *Олтой тиллар оиласи.* *Сом-ҳом тиллари оиласи.*

5 с.т. Рафиқа, хотин. *Оиласам мактабда ўқитувчи.*

ОИЛАВИЙ Оилага мансуб, оилага тегишли; оилада бўладиган. *Оилавиий аҳволингиз қандай?* *Оилавиий ўтириш.* — Сайдийни кўрганида, ўзини ҳамто ўз турмушидан, оилавиий ҳаётидан жуда мамнун қилиб кўрсатишга тиришар эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

ОИЛАЛИ Оиласи, бола-чақаси ва рўзгори бор; уйланган (хотин олган ёки эрга теккан). Самовар — келди-кетди жой. *Бу ерда сиздек оиласи одамга бир кун эмас, бир соат ҳам туриш малол келади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бу чоққача, балки оиласи бўларди, балки она бўларди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОИЛАПАРВАР Ўз оиласини, бола-чақасини севувчи, у ҳақда доимо ғамхўрлик қи́лувчи. *У киши ниҳоятда оиласарвар, кўнгли кенг, ҳеч бир ишдан эринмайдиган инсон..* Газетадан.

ОИЛАСИЗ Хотин олмаган ёки эрга тегмаган; ёлғиз. *У ўзини оиласиз яшашга кўниктиromoқчи бўларди, кунини хаёл сурин билан ўтказарди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОИЛАЧИЛИК 1 Оила, рўзгор ташвишлари, оила икир-чикирлари. *Салим ака ҳовли этагида жойлашган айвондаги сигир ва қўйларга назар ташлаб: -Оилачилик экан, мана шуларсиз қишилоқда ҳаёт ўйқедек туюлади, - деди кулиб.* Газетадан.

2 Оиласидаги тартиб ва муносабатлар.

3 салб. Кадрлар танлашда, уларни ишга жойлашда, нарса, ҳақ ва ш.к. ни тақсимлаш каби жараёнларда ўз яқинларини тўплаш ва уларга имтиёз беришдан иборат файриқонуний ҳаракат. *Оилачиликка қарши курашиш.*

ОЙ 1 (О — катта) астр. Қуёшдан нур олиб, ёғду сочувчи самовий жисм, Ернинг табиий ўйлдоши. *Ўн тўрт кунлик ой.* Тўлин ой. *Ой нури.* *Ой чиқди.* *Ой ботди.* *Ойнинг юзидағи дөглар.* *Ойнинг Ер атрофида айланниши.* *Ойни этак билан ёниб бўлмайди.* Мақол. — Кечки гуллар очилиб турибди. *Кўкда танҳо ой кезмоқда.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОЙ юз Чиройли юз, гўзал юз. *Ой юзинг қора чиммат зулмидан қутулатирғил.* Чиқ қоронги турмушдан, нур ичинда жавлон қил. Ҳамза. **Ой деса — ойга, кун деса кунга ўхшайди** Жуда гўзал, жуда ҳам чиройли.

2 Астрономик йилнинг ўн иккidan биррига — Ойнинг Қуёш атрофидан бир марта айланиб чиқиш муддатига яқин вақт оралғи; ўлчов бирлиги: 28, 29 30 ёки 31 кунлик

давр. *Ой боши.* *Май ойи.* *Бир ўйл — ўн икки ой.* *Бу орада уч ой ўтди.* *Ёз ойлари ҳам ўтиб кетди.* *Ойнинг ўн беши қоронги бўлса, ўн беши ёруғ.* Мақол. — *Ўғлим бечора ой ўтмасдан бўзчининг мокисидек қатнаб турса.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Ойдан ой, кундан кун ўтиб Анча вақт ўтиб. *Ойдан ой, кундан кун ўтар дарёдил, Менга танҳо бўлган сен ўйқсан моҳим.* Ҳабиб Абдуназар, Анжир гули. **Ой-кун(лар) ўтиб** Вақти, умри, ҳаёти кечиб. *Шу ўйсин оромсизлик ва бесаранжомлик ичида [Отабекнинг] ой-кунлари ўтиб турар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Уч-тўрт кунлик ой шаклидаги безак ёки белги. *Мезана устидаги ой.*

4 Аёллар исми таркибиға киради ёки аёллар номига қўшилиб, эркалаш, хурматни билдиради. *Мас.: Ойношиша, Ойқиз, Ойтўти, Ойниса; Турсуной, Ширмоной, Кундузой.*

Ой бориб, омон кел Сафарга кетаётган кимсага яхшилик тилаб айтиладиган ибора, оқ ўйл тилаш. *У [Элмурод] ўйлда кетар экан..* «*Ой бориб, омон келинг!*» деб, оқ ўйл тилаб қолган Гулсумни хийлагача ўйлаб ётди. П. Турсун, Ўқитувчи. **Ой кўрмоқ** Ҳайз кўрмоқ. **Оий тўлди** Туғиши вақти етди. Кумушнинг ойи тўлмасданоқ, у *[онаси]* бешик ясатиш билан машғул эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Ой-куни яқин** Туғиши арафасида, олдида.

ОЙБА Эрнинг опаси (хотинига нисбатан) ва унга мурожаат шакли.

ОЙБОЙ унд с., с.т. Вой-бўй.

ОЙБОЛДОҚ Исирганинг олтин, кумуш, мисдан уч-тўрт кунлик ойга ўхшатиб ишланган, нақшсиз, шоқиласиз бир тури. *Олтин ойболдоқ.* *Ойболдоқ тақмоқ.*

ОЙБОЛТА 1 тар. Болтанинг тифи ярим ой шаклида, икки учи гажак бўлиб қайрилиб келган, дастаси узун бир тури; табар (Хонлик даврларида ҳарбий қурол сифатида ишлатилган). *Елкаларига ойболта қўйған сокчилар шаҳар дарвозаси ёнида саф тортган* эди. М. Осим, Элчилар.

2 Болтанинг қассоблар гўшт чопадиган ва рўзгорда ишлатиладиган кичик бир тури. *Мамасидиқ қўлидаги кетмонни ёнига сурин қўйиб, ойболта билан юлгун илдизини бир уришда узиб ташлади.* С. Маҳкамов, Гулистан.

ОЙГУЛ Кўп япроқли мойчечак шаклидаги нақш. *Ойгулни наққошлар баҳт-иқбол*

рамзи сифатида құллаб келгәнлар. Бухорода ойгулни «нақши моҳий» деб юритишади. «ЎзМЭ».

ОЙДА-ЙИЛДА рвш. Узок вакт давомида бир марта; гоҳ-гоҳ, онда-сонда. *Ойда-йилда бир кўринади.* — Ўзимиз ойда-йилда бир палов еймиз, — Ибодулла бошидаги баргикарам духоба дўлтисини тузатар экан, гап қўйди. Ҳ. Фулом, Машъал.

ОЙДИН 1 сфт. Ой чиқиб, ҳамма ёқ ой нури билан ёришган, ёргу. *Ойдин кечা.* — Кечада ойдин, қабристон тиҳ-тиҳинч. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кўр (ёки хира) ойдин Булутлар орасидан ўтиб тушаётган ой ёғдуси ва шундай ёғду билан ёришган кечада. *Хира ойдинда қоп-қора ҳайкалдай бўлиб бир отлиқ кўринди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Сутдек *ойдин* Бегубор, ёп-ёргу ой ёғдуси ва шундай ёғду билан ёришган кечада. Менглибўй чакмонини елкасига ташлаб, қўйлардан хабар олгани ташқарига чиққанда, сутдек ойдин эди. С. Аҳмад, Юлдуз.

2 Ой нури, ёғдуси. *[Отабек]* Ичидан тақинган ханжарини қинидан сугуриб олди-да, дамини ойдинга солиб боқди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Олисдаги уйларнинг томлари ойдинда иштириайди. Ойбек, О.в. шабадалар.

Ойдинда оёғим қиласи Менга ҳеч қийинчилиги йўқ, кўзимни юмиб ҳам қила оламан.

3 кўчма Аниқ, кўриниб, билиниб турган, равшан. *Бу масала ҳамма учун ойдин.* — *[Нор:]* Ҳаммага қоронги бўлса ҳам, менга ойдин. Ҳамза, Паранжи сирлари. Булар бари, оға, офтобдай ойдин гаплар, лекин шуларни Яхшибоевнинг ҳам ўйлаган-ўйламаганлиги мени бир оз таажжубга солади. М. М. Дўст, Полазор.

3 Ойдин (хотин-қизлар исми).

ОЙДИНЛАШМОҚ 1 Ой ёғдуси билан ёримоқ. *Тун ойдинлашиди.*

2 кўчма Аниқ-равшан бўлмоқ, очиқ-оидин, тушунарли бўлмоқ; ечилмоқ. Аҳвол ойдинлашиди. *Масала ойдинлашиди.* — Комилжоннинг фикри ойдинлашган сари кўччилик Комилжон томонга ўта бошлади. И. Раҳим, Ихлос. Ёлғон туманга ўҳшайди. *Туман тарқагач, ҳамма нарса ойдинлашади.* «Саодат».

ОЙДИНЛАШТИРМОҚ Аниқлик кириитмоқ. Биз ушбу музейимизга қўйиладиган экспонатлар, ноёб ҳужжатлар орқали ана

шу тарихий ҳақиқатни бир қадар ойдинлаштириши ниятидамиз. Газетадан.

ОЙДИНЛИ Ой чиқиб турган, ҳамма ёқ ой нури билан ёришган; ойдин. Қайғурма. Бу кечада сенинг қайғули кечаларингнинг энг кейингиси ва ойдинли ҳам шеъриятили тунларингнинг арафасидир, бегим! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЙДИНЛИК Ойдин эканлик, ёришганлик, ёруғлик; аниқлик. Кечанинг ойдинлиги. *Масалага ойдинлик кириитмоқ.* — Конференция муаммоларга аниқлик, ойдинлик киритади. Газетадан.

ОЙДИНСИЗ Ой чиқмаган, ой ёғдуси билан ёримаган. *Ер оптоқ қор. Ҳаво очик. Ойдинсиз кечада.* А. Қаҳҳор, Сароб.

ОЙИ с.т. шв. Она. — *Бир оздан кейин чиқиб, ойим билан сўрашинг, — деди Кумуш.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. — *Ойижон, сиз ҳеч ташиши тортманг, чарчадим, холос, — жавоб берди Нури.* Ойбек, Танланган асарлар.

Катта оий 1) ота ёки онанинг онаси; 2) этн. катта хотин (кичик хотиннинг болаларига нисбатан); 3) кекса хотинга нисбатан мурожаат шакли. *Йўлчи пишиқурган отини тўхтатиб, қичқириди:* — *Катта оий, ўзгитчаларни хурсанд қилинг!* Ойбек, Танланган асарлар. Келин оий қ. келинний. **Кичик оий** этн. Кичик хотин (катта хотиннинг болаларига нисбатан).

ОЙИМ 1 с.т. Оий с. 1-ш. эгалик шакли. *Буни [узукни] ёш қиз вақтимда.. ойим сотиб олиб берганди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 тар. Оқсусякларга мансуб аёлларга мурожаатда уларнинг номига, унвонига қўшиб ишлатилган ёки унинг таркибий қисмини ташкил этган сўз. *Моҳлар ойим.* — *Нигор ойим ҳозиргина [ўқувчи] қизларини озод қўйиб, қўяқрак боласини бағрига олган эди.* А. Қодирий, Мехробдан чaeн. *Катта уйда эшон ойимлар ҳам Тўраҳуҷабойнинг хотини, келинлари.. ўтиришишти.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бир вақтлар мен ҳам хоним ойимларга чўри эдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Умуман, аёл кишига мурожаат қилгандага, ҳурматлаш, улуғлаш маъносида унинг номига қўшиб айтиладиган сўз. *Раҳима ойим, Мастура ойим каби.*

4 с.т. Танноз, нозанин.

Ойим қиз Қизларга ҳурмат юзасидан ёки кесатиқ билан мурожаат шакли. *{Заргаров:}*

Аравани қуруқ олиб қочманг, ойим қиз! А. Қаҳхор, Оғриқ тишлар.

ОЙИМПОШША 1 Ҳурмат юзасидан ёки кесатик билан аёлларга нисбатан ишлатиладиган сўз. [Домла Фотимага:] Бир оз тобим йўқ деб ёзисиз, нима бўлди, ойимпоши? Ҳамза, Тұхматчилар жазоси.

2 Ойимпоши (хотин-қизлар исми).

ОЙИМСУПУРГИ 1 Поясидан супурги қилинадиган, дони қизил бошоқли ўсимлик.

2 Шу ўсимлик поясидан боғланган супурги.

3 кўчма салб. Супургидай эгилиб-букиладиган, мулойим одам ҳақида. [Мўмин ака] Нечундир, тўсатдан кирти қиёфасидан ойим-супурги қиёфасига кирган, мулойимлашиб қолган эди. О. Ёқубов, Бир фельетон қисаси.

ОЙИМТИЛЛА с.т. 1 Мехнатта тоби йўқ, қўлини совуқ сувга урмайдиган аёл; оқсусяк аёл. Ойимтилла бу келин, Аҳволига бир қаранг, Тирноқ қизил, лаб қизил, Ўスマдан қошлар таранг. Ф. Комилов. [Ҳаётхон:] Үнга мен эмас, ойимтилла бўлиб, уйда ўтирадиган хотин керак-да. Р. Раҳмонов, Баҳт билан учрашув.

2 Енгилтак, танноз аёл. -Бу ойимтилла тоза енгилтак экан-ку, - деди ўзига-ўзи Кумри. Мирмуҳсин, Ажрим.

3 кест. Сояпарвар, иш ёқмас, хотинчалиш эркак. Ўша ойимтиллаларнинг ишини қуилмайди деб ўйлайсизми, нархимизни кўпамерга ураверманг. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ОЙИМЧА 1 тар. Оқсусяклар, шоҳлар, хонлар оиласига мансуб ёш хотин. Ойимчалар сунбул сочини тарашиди, атрофдан қўрқанизи келиб қарашди. «Нигор ва Замон».

2 эркл. Нозанин, танноз. Богда очилган гул гунчалар. Ҳолин билмас бир нечалар. Олинг гулгун ойимчалар, Болам алла-ёр, алла-ёр! «Ширин билан Шакар». -Дўстим, кечга меҳмонларни жўнатиб, иккаламиз, ойимчалардан ғалатисини топиб, гашт қиласиз. -Қўлингни бер, шоввоз! Ойбек, Танланган асарлар.

3 кест. айн. **ойимтилла 1.** Кеча келиб, бугун хўжайинлик қилишни сенга ким қўйибди, ойимча. А. Кўчимов, Ҳалқа. Ҳа, ойимча, эрга теккан бўлсан, хўн қипман, ажаб қипман. Эрга тегиб, ёмон бўлганим йўқ. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОЙИМҚОВОҚ Ошқовоқнинг эртапишар бир тури. Ҳуллас, икки-уч ичидан пешонаси икки ҳиссага кенгайиб, боши ойимқовоқдек ялтиради-қолди. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ОЙИНА [ф. آئینا – кўзгу; шиша] айн. ойна. Гўзал Нурхон, боқиб ойинага биздан уядингми? Ҳамза. Ой олади дала тўшидан, Денгиз - кенг оламга сайқал ойина. Миртемир.

ОЙЛАБ рвш. 1 Бир неча ой ичидан, кўп ойлар давомида. Москва, Петербургга кўп қатниадим, ойлаб у шаҳарларда қолдим. Ойбек, Танланган асарлар. Бу ўтиришдан сўнг у [Отабек] бир ойлаб бўзахонага келмай кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. ..ойлаб кутубхонаю лабораториялардан бери келмай, сўнгги имтиҳонга пухта ҳозирлик кўрадиган, битириув ишини ёшишга кишишадиган талабчан ёшлар ҳам оз эмас. Газетадан.

2 Ойлар билан. Вақтни ойлаб ўлчамоқ.

ОЙЛАБ-ЙИЛЛАБ рвш. Ой ва йиллар бўйи, ойлар ва йиллар мобайнида. Ойлаб-йиллаб кутмоқ.

ОЙЛАР: ойлар шафтоли шв. айн. луччак шафтоли қ. луччак 1.

ОЙЛИ 1 Ой чиқиб, ёғду сочиб турган; ойдин. Ойли кеча. Ойли тун. ■ Бабзан қўшиқ тинглаб қолдим ойли тунларда. Файратий. Тун шу қадар ойли эдикни, Топиларди игна ўйқолса.. Қандай ухлар, ойли тун қизнинг Юрагига ҳаяжон солса? Ўйгун.

2 Ой шаклидаги гули, нақши бор. Дўппи тикдим чиройли. Гуллари ярим ойли. «Қўшиқлар».

ОЙЛИК 1 Ой мобайнида давом этадиган. Бир ойлик отпуска. Тўққиз ойлик йўл.

2 Бир ойга мўлжалланган. Ойлик режа. ■ «Қўшчинор» тўғон участкасида.. икки ойлик иш қолди. А. Қаҳхор, Қўшчинор чироқлари.

3 Ҳар ойда чиқадиган. Ойлик журнал.

4 Ойига тўлган, маълум бир (муддат) ой яшаган. Бир ойлик қўзи. Икки ойлик бола.

5 Бир ой мобайнида қилинган меҳнат учун тегадиган ҳақ, маош. Неча пул ойлик оласиз? ■ Бокс тўғарагининг тренери сифатида у бекорга ойлик оляптиши? А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

6 Бирор ижтимоий ишни бажариш, тадбир ўтказиш учун белгиланган бир ой муддат. Китоб ойлиги. Шаҳарни ободонлаштириш ойлиги.

ОЙЛИКБАЙ Ҳар ойда қилинган ишга ҳақ тўлаш шарти билан ёллаш-ёлланиш усули. *Мен ҳам ҳаммолликни ташладим-у, ўзимни ойликбай ишга урдим.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОЙЛИКХЎР кам қўлл. Ойлик билан яшовчи; ойлик (маош) олувчи. *Оилада нечта нонхўр бўлса, ҳаммаси ойликхўр.* Эртага барбақт ўйғот! Газетадан. [Тожибой:] -Ишни биз қиласиз-у, ойликнинг каттасини булар ейди. *Ойликхўрлар!* – деб тўнгилаб ҳам қўяр эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОЙМА-ОЙ Ҳар ойда мунтазам. *Нусратбек маошидан ўз харжига кераклигини ажратиб, қолганини хотинига ойма-ой юбориб турди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОЙМОМА с.т. Ой. *Маҳваш яна оймома сиймосида пайдо бўлди-ю, аста-секин юлдузлар мисолида жисмир-жисмир қилиб, узоқлашиб кетди.* Т. Ашурев, Оқ от. *Унга кўксин тутди, нурга кўмилиб, Тунлари – оймома, кунлари – қуёш.* Х. Даврон, Қақнус.

ОЙНА [ф. ئىنە] 1 Одатда дераза, эшик кўзларига ўрнатиш учун ишлатиладиган ясишишиша. *Бир таҳта ойна. Дераза ойнаси.* Ойна заводи. Ойна синиги. Ойна кесмоқ. — Тумланганда дераза ойналарида юрик қор парчалари оқ капалакдай кўринади. Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Дераза. -Қор-ку майли-я, бўронига нима бор, – деди блиндаж ойнасидан қараб турган Нормат. И. Раҳим, Чин мұхаббат. -Икки томон тог.. – деди Ҳафиза машина ойнасидан баланд тогларга атрайиб, – мунча чироили! Мирмуҳсин, Умид.

3 Қаршисидаги нарсаларни акс эттирадиган, одатда киши ўз аксини кўрадиган, орқаси сирланган махсус шиша; кўзгу. *Башаранг қийшик бўлса, ойнадан ўпкалама.* Мақол. — Даҳиздаги ойна олдида сочларини тараётган Холиса уларга сохта жаҳзаралаш гуур ва бир оз меҳр билан киноя қилди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. [Зебо] Ойнага қараб, ўзини тузатди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

4 кўчма Бирор ҳолатни, ҳодисани акс эттириб ёки ёритиб турган нарса; кўзгу. *Дўст дўстнинг ойнаси*дир. Мақол. — Кундалик дафтар – мактаб боласининг хулқ-авторини, олган баҳоларини равшан кўрсатиб турадиган тиниқ ойна. М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ОЙ(и)наи жаҳон 1) жаҳонни кўрсатувчи, бошқа жойлардаги нарсаларни, бўлиб турган ҳодисаларни кўрсатиб турувчи афсонавий ойна. *Илгари болалар орзу қиларди.* Бўлса деб ўйларди ойнаи жаҳон. Ф. Йўлдошева; 2) с.т. телевидение. *Хайриятки, ойнаи жаҳонимизнинг айрим раҳбарлари ижодкор ҳалқимизнинг онги ва тафаккурини кўтариши, савиисини ошириш заруратини яхши тушунадилар.* Газетадан; 3) с.т. телевизор. *Тантаналар ойнаи жаҳон орқали намоиши этиди.* Газетадан.

5 с.т. Кўзойнак. *Ойна ортидан тикилиб турган бир жуфт ўтли кўз унинг онгига анчадан кейин етди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ЎЗИНИ ОЙНАГА СОЛМОҚ ўз ҳолатини кўзгуда кўрмоқ. *Қиз ўзини ойнага солди.* «Шарқ юлдузи».

ОЙНАБАНД [ойна + ф. ئىنە – боғлам; кишан, тўр; тўсиқ, гов] 1 Ойна ўрнатилган, қуилган, солинган. Ойнабанд айвон. — Ойнабанд эшикларига номер ёзилган кабиналардан хилма-хил товушлар келади. П. Қодиров, Уч илдиз.

2 Ойна ёки кўзгу қоплаб безатилган; ойнакор. Ойнабанд зал. — Кўринар қўргондан ям-яшил қишлоқ. Оқ уйлар нақадар сувлюв, ойнабанд. Х. Расул.

ОЙНАВАНД с.т. Ойнабанд. Шаҳарда учқаватли ойнаванд ёргу бинолар қурилиб, тўғри кўчалар очилди. Мирмуҳсин, Чиникиши.

ОЙНАДОР Ойнали, ойна тутилган; ойнабанд.

ОЙНАК [ф. آينە – кичкина ойна] 1 айн. ойна 2. *Шу пайтда штаб томонидан келган кимдир автомобиль ойнакларидан бошини тиқиб қаради.* Газетадан. Ёрни ойнакдан қаранг, Ноз уйқуда ётганмикин? «Кўшиклар».

2 с.т. айн. ойна 3. [Хонзода:] Сен нимангга бино қўясан? Ҳуснинггами? Ойнакка қара. Ҳамза, Бой ила хизматчи.

3 айн. кўзойнак. Пойгакдаги каравотда китоб ўқиб ётган Ҳожси ака.. чаққонлик билан бошини кўтариб, кўздан ойнагини олди. А. Қаҳҳор, Минг бир жон. Кителининг чўнтақларини титиб, ойнагини тополмади. С. Аҳмад, Уфқ.

ОЙНАКЛИ Кўзойнак тақсан, кўзойнакли. Орқа ўриндиқда ўтирган ойнакли киши негадир безовта эди. «Ёшлик».

ОЙНАКОР с.т. Ойнабанд. Очилбек.. бориб, *Холбута туркманникига тушди. Деразали, ойнакор меҳмонхоналар.* «Очилдов».

ОЙНАКОСОЗ [ойнак + ф. چىس - қурувчи, тузатувчи, созловчи] Кўзойнакларни тузатувчи уста.

ОЙНАЛАТМОҚ Ойна солмоқ; шиша қўймоқ. *Барча деразаларни ойналатгач, хоналар анча исиб қолди.* Газетадан.

ОЙНАЛИ 1 Ойна солинган, ойнабанд.

2 Кўзгу ўрнатилган, кўзгули. *Ойнали шкаф.*

3 с.т. Деразали. *Үйнинг ойнали девори.*

ОЙНАСИМОН Ойнага ўхшаш; шиша таҳлит. *Иморат олди ойнасимон материаллар билан қопланди.* Газетадан.

ОЙНАСОЗ шв. Ойначи.

ОЙНАСОЗЛИК Ойна ишлаб чиқариш; саноатнинг шу соҳаси. ..*ёғочни қайта ишлаш, мебелсозлик, ойнасозлик, кўнчилик сингари соҳалар ривожланмоқда.* Газетадан.

ОЙНАХАЛТА Ойна солиб қўйиладиган, матодан тикилган жиҳоз. *Кувват момо қошиқхалта, хуржун, қуроқ, гулдор кўрпачалар, ойнахалталар қилишда гузарда ном чиқарган эди.* «Ёшлик».

ОЙНАЧИ Деразаларга ойна солувчи уста.

ОЙНОМА айн. журнал. *Кейинги пайтда севимли ойномамиз «Шарқ юлдози» халқимизга ҳақиқатни етказишида ибратли ишларни амалга оширмоқда.* «Шарқ юлдози».

ОЙПАРАСТ Уйқусирайдиган, уйқусида гапиравчи, турли ҳаракатлар қилувчи. *Султон худди ойпарастларга ўшаб, үйнинг у бурчидан бу бурчига бориб келарди.* «Шарқ юлдози». *У яхши гап, «ҳақиқат» билан ойпараст уйқусидан ўйғотилгач, рашик алангаси ўчib, яна илгариги ҳолига келарди.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар.

ОЙПАРЧА Ойдек гўзал, моҳпора, нозанин. *Колхоз шийлонига ўигилган барча, Келди Гулбахори худди ойпарча.* М. Алавия.

ОЙПОШША 1 айн. **оиймпошиш 1.** -Мен сени ойпошиш бўлиб ўтирадиган, қўлингни совуқ сувга урмайдиган жойга тинчтаман, дейди, - деди Ҳикоятнинг онаси. Ибоҳон, Феруза кўзли исирга.

2 Ойпошиш (хотин-қизлар исми).

ОЙСИЗ 1 айн. **оидинсиз.** Ойсиз кечা.

2 Матъум ой, вақт ўтмасдан. *Мабодо келмасангиз, бир-икки ойсиз қишилоқдан кел-*

майман, деб маъшуқангиз Зайнаб. Ҳамза, Ким ўғри?

ОЙТАМФАЛИ Ўзбек халқининг дўрмон, қипчоқ, қўнғирот каби йирик қабилалари таркибига кирган уруғлардан бири (асосан Ўзбекистон ва Қозогистон ҳудудларида учрайди).

ОЙҚАРА: ойқара ёпмоқ Бир барини бошта, бир барини оёққа қилиб узунасига ёпмоқ (чопон, пўстин, чакмон ва ш.к. ни). *Аваз отасини Таваккал горига олиб бориб, ўлик суратида чалқанча ётқизиб, устига пўстинини ойқара ёниб қўйди.* «Балогардон».

ОЙҚУЛОҚ Балиқ ва бошқа баъзи бир сувда яшовчи жониворларнинг нафас олиш аъзоси; жабра.

ОКЕАН [юн. okeanos – Ерни айланиб оқадиган азим дарё < Okeanos – юон мифологиясида: сув офати маъбути номи] Ер қитъалари орасидаги улкан сув ҳавзаларидан ҳар бири. *Атлантика океан.* *Тинч океан.* *Ҳинд океани.* — Ер юзининг учдан икки қисмидан кўпроғини сувлик – дengиз ва океанлар қоплаган. «Фан ва турмуш». *Тинч, Атлантика ва Ҳинд океанлари қирғоқларида жойлашган мамлакатларда ва шу океанлардаги оролларда яшовчи халқларнинг кўти дengиз тошбакаларини ейди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ОКЕАНОЛОГ айн. океаншунос. *Океанологларнинг аниқлашича, Атлантика океанининг тубида фақат майдо жониворлар билан озиқланадиган ўиртқич ўсимлик мавжуд экан.* «Ёшлик».

ОКЕАНОЛОГИЯ [океан + юн. logos – фан, таълимот] айн. **океаншунослик.** Океанология, асосан, кемаларда ва гидрологик станцияларда ўлчовлар ўтказишга асосланади. «ЎзМЭ».

ОКЕАНОРТИ Америка; Америка қитъаси. Қирқ саккизинчи чемпионатда 3 та олтин, 3 та кумуш ва 3 та бронза медалини қўлга киритган ўзбекистонлик боксчиларга океанортида ҳам тан бершиди. Газетадан.

ОКЕАНШУНОС [океан + ф. شناس – ўрганувчи, текширувчи] Океан ва денгизларни текширувчи олим, океаншунослик мутахассиси. -Геологлар бу ерда [Қизилқумда] худди океаншунослар сингари, трилионлар билан иш кўришади! – деди Ваҳобжон. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

ОКЕАНШУНОСЛИК Табиий географиянинг океан ва денгизларда рўй берадиган физик, кимёвий, геологик, биологик ҳодисаларни ўрганадиган бўлими.

ОККАЗИОНАЛИЗМ [лат. *occasionalis* – тасодифий] тлш. Умумистеъмолга мувофиқ, тўғри келмайдиган, индивидуал тарздаги маънога эга бўлган тил бирлиги.

ОККУЛЬТИЗМ [лат. *occultus* – яширин, сирли] Инсонда ва космосда, умуман дунёда сирли, яширин кучлар мавжудлигини эътироф этувчи, тафаккурга зид таълимотларнинг умумий номи. *Оккультизмга кўра, яширин кучларни махсус психик машқлардан ўтган ва ўзини фақат шу ўйлга бағишига гапларгина пайқай олади.* «ЎЗМЭ».

ОККУПАНТ Оккупация қилувчи, оккупация қатнашчиси, босқинчи. *Немис оккупантларидан озод қилинган ҳудудларда ҳалқ ҳўжалигини тиклаш чоралари ҳақида чиқарилган қарорларни ўқиб ўтирган Ширмонхоннинг кўнгли гурурга тўлган эди.* С. Зуннунова, Олов.

ОККУПАЦИОН Оккупация қилган ёки қилувчи. *Оккупацион армия.*

ОККУПАЦИЯ [лат. *occupatio* – эгаллаш, босиб олиш] Бошқа давлат ерларини қуролли куч воситаси билан босиб олиб, унинг суверен ҳуқуқларини поймол қилган ёки чеклаган ҳолда вақтинча эгаллаб туриш. *Оккупация зонаси.* *Оккупация қилмоқ.*

ОККУПАЦИЯЧИ айн. оккупант. *Оккупациячи қўшиналар.*

ОКОП [р. окоп – ковланган жой, чукур < окопать – «чуқур қазиб, атрофини ўрамоқ» фл. дан] ҳарб. Жонли кучлар ва жанговар техникани душман ўтидан пана қиласдиган ҳарбий иншоот. *Урушда оконда ётиб орзу қиласдик – эл-юрга омон қайтиб, бир эшишсак «Қора тўргай»ни деб!* О. Ёкубов, Эр бошига иш тушса. *Морозов ротаси ҳалқ лашкарлари ковлаб қўйган окопларга икки взводни жойлаб, қолган взвод билан танкка қарши мудофаа чораларини кўра бошлади.* И. Раҳим. Чин муҳаббат.

ОКРУГ [р. округ – теварак, атроф < окружать – «куршаб олмоқ; атрофини ўрамоқ» фл. дан] 1 Баъзи давлатларда маъмурий-ҳудудий бирлик. *Исландия маъмурий жиҳатдан 23 округга, улар эса жамоаларга бўлинади.* «ЎЗМЭ».

2 Йирик ҳудудий ҳарбий бирлашма, бўлинма. *Эртага округ штабидан генерал келиши кутиласди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Туркистон ҳарбий округи ўз ихтиёридаги машиналарни чўлни ўзлаштиришга беряпти.* С. Аҳмад, Уфқ.

3 Вақтингчалик тузилган ҳудудий бўғин. *Сайлов округи.* ■ Кўп мандатли округларда сайловчилар яширин овоз бериш биоллетенларига ёзib қўйилган. Газетадан.

4 эск. тар. Ҳозирги вилоят бараваридаги ҳудудий бирлик, музофот. *Тошкент округи.* *Андижон округи.*

ОКСИД [юн. *oxys* – нордон + *eidos* – кўриниш, қиёфа; ҳолат; тур, нав] Кимёвий элементнинг кислород билан бирикишидан ҳосил бўлган модда. *Натрий оксиди.*

ОКСИДЛАМОҚ ким. Бирор элементнинг оксидини ҳосил қилмоқ. *Темирни оксидламоқ.*

ОКСИДЛАНИШ ким. Турли моддаларнинг кислород билан бирикиши; кимёвий реакция тури. *Думба – қўй танасидаги ҳароратни бир мезёрда сақлашга, оксидланиш, модда алмашинишинг яхшиланишига ёрдам беради.* С. Анорбоев, Оқсой.

ОКСИДЛОВЧИ ким. Оксид ҳосил қилувчи. *Оксидловчи моддалар.*

ОКТАВА [лат. *octo* – саккиз; *octavus* – саккизинчи] мус. 1 Диатоник гамманинг саккизинчи босқичи; шу гаммада бир номдаги иккى нота оралиги (мас., до – кейинги до).

2 Жуда паст эркак овози – баснинг алоҳида кўриниши.

3 ад. Саккиз қаторли шеърий банд.

ОКТАНТ [лат. *octans*, *octantis* – саккиздан бир] 1 геом. Уч ёқли бурчакларнинг саккиз соҳасидан исталган биттаси.

2 астр. Авваллари осмон ёритқичлари ўргасидаги бурчак масофалар(и)ни ўлчашда кўлланган астрономик асбоб.

3 Осмон гумбазининг Жанубий яримшаридаги юлдуз туркуми.

ОКТАЭДР [юн. *oktaedron* < *octo* – саккиз + *hedra* – асос, қирра, ёқ, томон] геом. Саккизта учбурчаклик билан чегараланган жисм; саккизёқлик.

ОКТЕТ [итал. *ottetto* < лат. *octo* – саккиз] мус. 1 Саккиз ижрочи хонанда ёки чолгучи (созанда) учун ёзилган мусиқий асар (бунда уларнинг ҳар бирига алоҳида ижро қисми ва нота мўлжалланган бўлади).

2 Шундай асарнинг саккиз ижрочи томонидан ижро этилиши, шунингдек, саккиз ижроидан иборат ансамбль.

ОКТЯБРЬ [лат. octo – саккиз] Қадимги Рим календарида йилнинг саккизинчи ойи; янгича календарь йили ҳисобида ўнинчи ойнинг номи.

ОЛ кт. Қизил, қирмизи. Ол юзли.

ОЛА 1 Оқ-қора, оқ-малла ва ш.к. қоришиқ тусли (ҳайвонлар туси ҳақида). *Ола от. Ола ҳўқиз. Ола товуқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар. Мақол. — Бу пулга манман деган галанский [голланд] ола сигир олишин-гиз мумкин.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Оқ ола Асосан оқ туси билан ажralиб турадиган ола-була. **Қора ола** Асосан қора туси билан ажralиб турадиган ола-була.

2 Турли хил рангли, йўлли ёки гулли; чипор. *Ола (йўлли) беқасам. Илон чаққан ола арқондан қўрқар. Мақол. — Хонанинг тўри-даги пўстак устида оппоқ соқоли қўксига тушган, катта саллали, ола чопонли домла ўтиради.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 кўчма Келишмовчилик, нифоқ, низо. *Олтловон ола бўлса, оғиздагини олдирад. Мақол. Овул ити ола бўлса, бўри келса бирикар. Мақол. — [Тожибой:] -Йўқ, менинг фуқаром ичиди оласи йўқ, — деди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ола чиқди Иттифоқи, ораси бузилди. **Оқ поишонинг аскарлари ўртасидан ола чиқиб,** «Урушмаймиз, уруша пошио билан вазирлар уруша берсин», деб турган эмиш. Ф. Гулом, Шум бола.

4 кўчма Тутал эмас, ҳаккам-дуккам, бир текис униб чиқмаган; чала. *Чигит сифатсиз экилиб, кўчат ола чиқса, кимга фойда-ю, ким-га зарар?* М. Назаров, Жилвон жилвалари.

Ола кўз, олакўз 1) чақчайган катта кўз; 2) шундай кўзли киши. *Элмурод атрофига қараган эди.. олакўз завхоз ҳам саҳна олдида томоша қилиб турганини кўрди-ю, ўзининг бор-йўқлигини унумди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ола қарамоқ** 1) кўзларини олайтириб, ўқрайиб қарамоқ. *Деҳқоновга ва унга танбех бердим. Энди иккovi ҳам менга ола қараб юрибди.* С. Нуров, Нарвон; 2) ёмон ният, ёмон кўз билан қарамоқ, кўз олайтироқ. *-Сиз яхши кўрган бир қизга бирор ола қара-са, сиз нима қилардингиз?* – деди. Н. Сафаров, Уйғониш; 3) душманлик билан қарамоқ, бир текисда, баравар кўрмаслик. Ул-

тонни ҳеч ким бек қилгани йўқ, у ўзи ўзини бек қилиб, Қўнгиротга ола қаради. «Ёдгор». **Оқ уй, ола баргак қ. баргак.**

ОЛАБАЙРОҚ Ола-була, йўл-йўл ёки катак-катак. *Олабайроқ беқасам. — Иккичи киши.. Бухоронинг олабайроқ матосидан чопон кийиб, камар ўрнига чопонини турмаклаган мулланамо бир зот бўлиб, бу киши яроқсиз эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Олабайроқ уфқининг ранги тобора ўчиб, аста-секин қоронгилликка چўкди.* Ҳ. Фулом, Машъал.

Олабайроқ варрак Йўл-йўл ёки катак-катак қилиб бўялган катта варрак.

ОЛАБАРГОҲ шв. кам қўлл. Ҳашаматли уй. *Сўйганинг билан бўлсанг, қора уй ҳам олабаргоҳ кўринар.* Мақол. *— Тоға оқ уй, олабаргоҳ уйда яшайпсиз.* Тинч-хотиржамсиз. «Ёшлик».

ОЛА-БУЛА 1 Оқ ва бошқа ҳар хил ранг аралаш тусли; гулли. *Ола-була чит.* **Ола-була тўн кийиб,** бошига кичкина оппоқ салла ўраган, ковуш-маҳсили йигит салом бериб кирди. Ш. Холмирзаев, Қаҳрамоннинг сўнгги кунлари.

2 кўчма Хусусиятлари жиҳатидан бир хил бўлмаган; аралаш, курама. *Ўтган ўйларда мактаблар жуда ола-була, ўқувчиларнинг маълумотлари нотекис эди.* Газетадан.

Кўзини ола-була қилмоқ Кўзларини катта очиб бесаранжом ўйнатмоқ, олайтироқ. **Кўзлари ола-була** Кўзлари катта очилган, олайган, бесаранжом. *Бир куни отам чақ-чақ уриб кириб келди.* Кўзлари ола-була эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОЛАБУТА бот. Шўрадошларга мансуб бир ўйллик ўтсимон ёки ярим бута ўсимлик. *[Олабутанинг] Пояси тик, шохланиб ўсади, бўйи 1 м ёки ундан ортиқ бўлади.* «ЎзМЭ».

ОЛАБУҒА Усти кўндаланг қора йўллар билан қопланган, сузгичлари қизғиш, йирик тангали балиқ.

ОЛАБЎЖИ 1 Ҳайбатли, қўрқинчли афсонавий маҳлук (ёш болаларни қўрқитиши учун айтиладиган сўз). *Олдин Аввалбек ўндаған, Тамара кўнмаган.* Энди, қарабсизки, манави олабўжи қилтириқдан ҳам зурриёт қолади. М. М. Дўст, Лолазор.

2 кўчма Ваҳимали, қўрқинчли нарса. *-Шўр чигитни қуртади, зах илдизни чиритади, деб ҷўлни олабўжи қилиб кўрса-тишга уринмоқдалар,* – деди раис. М. Назаров, Жилвон жилвалари.

ОЛАЗАРАК: олазарак бўлмоқ У ёқ-бу ёққа бесаранжом қарамоқ, аланг-жаланг бўлмоқ. Қиёмхон атрофга олазарак бўлиб қарагач, дарвозахона ёнидаги харобага ишора қилди. Н. Аминов, Қаҳҳаҳа. Кўзи олазарак Кўзи бесаранжом, аланг-жаланг. ■ Бола, кўзлари олазарак, ҳадиксираб, ҳайдовчига яқинлашиди. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОЛАЙЛИК крш. с. взф. Масалан, чунончи, фараз қиласлий. *Олайлик*, бу ерда ҳам одамлар ўз билганларини, эшигларини гапирадиган бўлишиди. Газетадан.

ОЛАЙМОҚ Катта очилиб, чақчайиб кетмоқ, бесаранжом ўйнамоқ, ола-кула бўлмоқ (кўз ҳақида). *Мирзонинг кўзлари олайиб, ходимгарларга қаради*. А. Қаҳҳор, Мирзо. *Йўлчининг ранги ўчди, кўзлари олайиб, титроқ овоз билан қичқиришдан ўзини тиёлмади*. Ойбек, Танланган асарлар. *Башкорт ялт этиб қайрилиб, синглисига олайиб қарди*. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОЛАЙТИРМОҚ Олаймоқ фл. орт. н.

Кўз(ни) олайтироқ 1) кўзларини ола-кула қилиб қарамоқ, кўзларини ўйнатмоқ, ўқрайтироқ. Қиз кўзларини олайтириб, Элмуроднинг юзига қаради. П. Турсун, Ўқитувчи; 2) кўчма ёмон ният, ёмон кўз билан қарамоқ. Бироннинг мол-дунёси ошиб-тошиб ётса-ю, фақирга кўз олайтиrsa, ҳақиқат борми ахир, эй фалак! Ж. Шарипов, Хоразм. Шакархондек қудратли ноибнинг ҳасмига кўз олайтиришга кимнинг ҳадди сиғди экан! Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛА-КУЛА Бесаранжом олайган, катта очилиб ўйнаб кетган (кўз ҳақида). *Бедана эгалари ва уларга пул тиккан тарафкашларнинг кўзлари ола-кула, юраклари тақапука бўлиб, нафаслари ичига тушиб кетди*. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. -Аҳ-а-а...! — Валихон бўзариб кетган совуқ кўзларини ола-кула қилиб, Майнага тикилди. Ш. Тошматов, Эрк куши.

ОЛАКЎЗ Оқ қисми кўп, соққаси бир-мунча кўтарилиган катта кўз; шундай кўзли одам. Бир неча кундан кейин қўнғиз мўйловли олакўз киши келиб, Мустафони олиб кетди. С. Сиёев, Ёруглик.

ОЛАКЎЗАН Сувсарлар оиласига мансуб, мўйнали, йиртқич сутэмизувчи ҳайвон. *Ола-кўзан ола бўлса ҳам, арслон бўлмас*. Мақол.

ОЛАЛАНМОҚ кам қўлл. 1 Ола-кула бўлмоқ (кўз ҳақида). *Мирҳосилнинг кўзлари ола-*

ланди, медаль ярқираб турган кўкрагига муштурди. Х. Фулом, Сенга интиламан.

2 Ўртага низо тушиб, иккига айрилмоқ, низолашмоқ. *Шаҳарнинг олаланиш хабари ўрдагача ҳам эшишилди*. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛАЛИК 1 Ола эканлик, турли рангда бўлишлик.

2 Келишмовчилик, нифоқ, низо.

ОЛАМ [а. عالم — дунё, жаҳон; коинот; ҳалқ, омма] 1 Бутун мавжудот, борлик, коинот, дунё. -Айб менинг ўзимда, — деди у [бой] зардаси қайнаб. — Олам бино бўлгандан бери яхшиликка — ёмонлик, хизматга — тухмат бўлиб келган. С. Айний, Дохунда.

ЎН САККИЗ МИНГ ОЛАМ ЭСК Бутун коинот, бутун борлик, бутун дунё.

2 Бутун жаҳон, дунё, ер юзи ва ундаги инсонлар, ҳалқлар *Пахтамизнинг шуҳрати бутун оламга машҳур*. ■ *Ҳакимбойваччанинг овозаси оламни тутади*. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Табиатда мавжуд бўлган нарсаларнинг алоҳида бир тўпи, дунёси. *Ўсимликлар олами*. ■ *Титраш ўсимлик оламига ҳам ҳалолатли таъсир этади*. «Фан ва турмуш».

4 Ўзига хос хусусиятлари, мақсади, маслаги билан ажралиб турадиган ижтимоий гуруҳ, жамият.

ЯНГИ ОЛАМ 1) бирор ижтимоий формация ўрнини олган иккичи, янги формация. *Янги оламга кирган одамларнинг ҳаммаси оёғида эски оламнинг лойи билан кирган*. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари; 2) кўчма янги шароит, янги мухит. *Умрани шаҳарда, шоққинли цехларда ўтказган бу ўигит учун қишилоқ мутлақо янги олам эди*. С. Аҳмад, Ҳукм.

5 Одамнинг маънавий, ички дунёси; ўзига хослиги. *Инсон руҳий оламининг энг нозик нуқталарини ҳис этиб, воқеа ва ҳодисаларнинг энг долзарб жиҳатларини бадиий акс эттиргомогим лозим бўлади*. «ЎТА».

6 Бирор соҳа, жабҳа. *Илм олами. Сиёсат олами*. ■ *У энди.. Салимхондан кўп сўзлайди, ҳамто Салимхонни сиёсат оламига судрайди*. А. Қаҳҳор, Сароб. *Фан оламида янгилик яратиш истаги унинг қалбини қамрай бошлади*. С. Кароматов, Олтин кум.

7 дин. Бу дунё; мавжуд дунё. *Оламдан ўтмоқ*. ■ *Кутбиниса онаси оламдан ўтгандан*

буён энди оҳорли кийим кийши эди. С. Аҳмад, Уфқ.

Бир олам 1) ўзига хос бир дунё. [Нормат] 1940 йили [Москвадаги] қишлоқ ҳўжалик виставкасини кўргандәёқ: - Виставканинг ўзи бир олам, - деган эди. И. Раҳим, Чин муҳаббат; 2) жуда кўп, беҳад кўп, кўпдан-кўп, сон-саноқсиз. У Москавадан бир олам таассуротлар билан қайтди. Т. Ашурров, Оқ от. **Бошқа олам** Хулқ-атвори бўлак, бошқача. От эса тамом бошқа олам, айниқса менинг қорабайирим. Ҳ. Фулом, Машъял. **Жумла(и) олам** Оламдаги ҳамма одам ёки нарса. Олтин тупроғингда жумла олам бор. Ҳ. Фулом. **Икки оламда** Ҳеч вақт, ҳеч қаҷон. **Олам гулистон** қ. гулистон. Ҳаммасига ўша мошак сабабчи. «Келинг», деб телефон қилмаганда, олам гулистон эди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. **Олам ҳодис** Мабодо, эҳтимол, бўлиши мумкин, балки. **Олам ҳодис**, қўлга тушиб қолсанг, сўроқ кезида айбни фақат ўз бўйнингга олиб, орага мени қотиштирмайсан! А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оламга сиғмай** кетди Беҳад хурсанд бўлди. **Кўрмайсизми**: сувнинг шарпасини эшишиб, бечора [дехқон]лар оламга сиғмай кетди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Парвардигори олам** Оллоҳ; оламнинг яратувчиси, ҳаллоқи олам, худо. **Парвардигори олам** дуоларимизни мустажоб қилгай. **Подшоҳи олам** эск. Зўр подшоҳ, улуғ подшоҳ. **Ҳаллоқи олам** қ. ҳаллоқ. **Ҳусн олами** Ҳусндор кишилар, нозанинлар тоифаси. **Бу узатиш** (тўй) мажлисини жонли, руҳли ўтказмоқ учун барча қизлар ўзларининг энг асл, энг нафис кийимларини кийиб, фавқулодда ҳусн оламини яна бир қат, яна бир қайта безабдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛАМГИР [а. + ф. عالمگیر] – оламни олувчи, дунёни эгалловчи] кт. 1 Оламни фатҳ этувчи, оламни олувчи; жаҳонгир. Агар мен ўша оламгирга замондош бўлсан эди, ўлим соатида бошида турсам эди, дейлик, унга гассоллик қиссан эди. М. М. Дўст, Лолазор.

2 кўчма **Жаҳонни** ўзига қаратувчи, мафтун этувчи. Агар кўйлар эсам, Ширин жисмирлаш бошланур танда, Бу биз – ботир, бу биз – голиб, бу биз – ҳар ишда оламгир. Ф. Фулом.

ОЛАМ-ЖАҲОН айн. **олам-олам**. Тўйга олам-жоҳон одам тўпланди. ■ Баъзан нозик имосида олам-жоҳон қудрат ифодаланган ҳаракатлар, баъзан ғазабкор, баъзан эса

мулоийим ва нозли боқишилар Ҳасаннинг кўз ўнгидан кетмасди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛАМ-ОЛАМ Беҳад кўп, жуда кўп; бир олам, олам-жоҳон. Сиздан олам-олам миннатдорман. Ҳикматли сўзларда олам-олам маъно бор. ■ Унинг олам-олам тажрибаси бор эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОЛАМОРО [а. + ф. عالمارا] – оламни безовчи] кт. Оламга оро берувчи, дунёни безовчи; дунё безаги, зийнати.

ОЛАМПАНОҲ [а. + ф. عالمپانه] – олам паноҳи, оламни сақловчи] эск. Подшоҳлар, хонлар эпитети. Ўз устозини билмаган бу бепадар, олампаноҳнинг ҳам бетларига оёқ қўйишдан тоймай, устозининг қиблагоҳи учун мувофиқ кўрилган қизини йўлдан оздириб, бу кун кечаси уни қочириб, менинг ҳовлимга олиб келди. А. Қодирий, Мехробдан чаён. -**Олампаноҳ**. – Ҳофиз Кўйкий шоҳга қимтинибгина мурожсаат қилди. Ҳ. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОЛАМТОБ [а. + ф. عالمتاب] – оламни қиздирувчи, ёритувчи] кт. Оламни ёритувчи (кўз эпитети).

Офтоби оламтоб 1) оламни ёритувчи қуёш. Сони шулки, офтоб оламтоб бўлса, бешак-шубҳа тўртингчи осмонга михлангандир. А. Қодирий, Кичик асарлар; 2) кўчма қуёш юзли гўзал.

ОЛАМШУМУЛ [а. + ф. عالمشمول] – оламга эга бўлган, оламни қамраб олувчи] кт. Жаҳонара аҳамиятга эга бўлган; аҳамияти жуда катта, жаҳоншумул. Ҳар куни миз ажойиб, оламшумул воқеалар билан тўла. ■ Насриддин Тусий тажрибаларидан фойдаланиб, оламшумул аҳамиятга эга бўлган натижаларга эриши. «Ёшлиқ». Чиндан ҳам, «Темур тузуклари»дек оламшумул асарни яратиш учун Амир Темурдек қудратли шахс бўлиши керак. П. Қодиров, Тил ва эл.

ОЛАОҒИЗЛИК Бир хил фикрга келмаслик; келишмаслик. **Олағизлик** қилиб, колхозни ҳар ёғидан кўпкари қилиб тортмай, ўзидан чиққанини ўзига сарфласак, анча қаддимизни тиклаб оламиз. С. Сиёев, Отлик аёл.

ОЛАПАР Ола тусли ит лақаби ва шундай лақабли ит. Бир олапар эллик қадамча нарида алланарсани тажир эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Бостирма тагида мудраб ётган қари олапар эгасига кўмакка отлан-

ди-ю, қоқ яғринига **Маматқассобнинг калтагини еб, вангиллаганича жуфтакни ростлади.** «Ёшлик».

ОЛАПЕС 1 Баданида оқ доғлари бўлган; пес.

2 Туси айниб, ола-була бўлиб қолган. **Самоварчи жўмраги учига жез қопланган чойнакни ва бир олапес пиёлани йигитнинг олдига дўйк этиб қўйиб кетди.** Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛАПЕСЛАНМОҚ Ранги айниб, олапес тусга кирмоқ, олапес бўлиб қолмоқ. **Оёқларида эскириб, олапесланган амиркон маҳси, йиртиқ калиш.** Ойбек, О.в. шабадалар.

ОЛАПОПИШ шв. Попишак.

ОЛАПОПИШАК айн. попишак. **Юмрон-қозиқ ини оғзида, тупроқ уюми устида ўтирган олапопишак гажагини елтигичек ёзив, тупроқни чўқилайди.** Ш. Холмирзаев, Оқ отли.

ОЛАПЎЧОҚ Қовуннинг тўқ сарик тусли, шакли чўзиқ тухумсимон, кечпишар тури. **Олапўчоқ қишида асрашга ва узоқ жойларга олиб боршига яроқи.** «ЎЗМЭ».

ОЛАРМОН айн. оғир.

ОЛАСИ Кимсадан олиниши, ундирилиши керак бўлган нарса; ҳақ. **Хўжайнинг учтўртта қўшини дэжонлардан оласи бор экан, менга чўтни қўлтиқлатиб олдилар, орқаларидан эргашиб юрдим.** Ф. Гулом, Шум бола. **Юринг бўлмаса, Холдорхонникига, хўжайин, Қоракўзда ҳам жиндак оласим бор.** Ф. Гулом, Танланган асарлар.

ОЛАСИ-БЕРАСИ 1 Икки орада ўтишган нарса; ҳақ.

2 Олди-берди муомаласи.

ОЛАТ [а. әлі – асбоб, жиҳоз] кт. айн. асбоб. **Физик олат.** — **Пўлат отлар, соз олатлар Юборди сенга.** Миртемир.

ОЛАТАРОҚ Ола-була, оқ-қора, рангоранг. **Эндиғина ранг солаётган баркаш нондек, олатороқ төглар ортидан қўёш кўтарилимоқда эди.** Ў. Умарбеков, Баҳор нафаси. **Ҳар кетмон урганда, нами қочиб, олатороқ бўлиб қолган ердан енгил чанг кўтарилади.** Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛАТАСИР Бетартиб тасир-тусир товуш; бетартиб иш ва ш.к. ҳақида. **Олатасир отишма.** — **Халқ қўргонни мустаҳкамлашга киришиди.** **Олатасир иш бошланди.** Ойбек, Навоий. **Тўйимиз бошланди.** Нима бўлди-ю, олатасир қий-чув бўлиб кетди. Ж. Шарипов, Навоий.

Хоразм. **Ташқари олатасир қий-чув бўлиб кетди.** Ж. Шарипов, Хоразм. **Ташқари олатасир бўлиб кетди: кимдир югуриб ўтди, кимдир додлади.** Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛАТЎЗОН айн. чанг-тўзон. **Гирдоб рақ-қосадек чиртирак бўлиб айланиб келиб, ўтиб кетди-ю, саксовулзорда олатўзон бошланди.** М. Мансуров, Ёмби.

ОЛАТЎПОЛОН Тартибсиз тўполон, гала-ғовур, қий-чув, тартибсизлик. **Олатўполон бошланди.** — **Ҳаким ва Шерюрак иккови олатўполон ичига кириб келишиди.** Мирмуҳсин, Темир Малик.

ОЛАТЎҒАНОҚ Чумчуқсимонлар туркумининг қарқуноқлар уругига мансуб йиртқич күш. **-Астробод осмон бўлса, Маймана қаро ер, – деди Бадиузвазон, – Ҳе, лочинни олатўғаноққа алмаштириб бўларми?** М. Осим, Карвон йўлларида.

ОЛАЧА 1 Ингичка йўлли, одатда пахта ипидан, баъзан ип ва ипакдан тўқиладиган мато. **Бир кийимлик олача.** Олача қон. — **Ўн солинган олача бўз ҳалта ҳам оғзи очиқлигича қолиб кетаверибди.** Н. Мақсадий, Лайлатулқадр. **Эрали бошида янгича гилам дўнни, эгнида оҳорли олача тўн кийиб келган эди.** С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 айн. ола-була 1. Олача қовун.

ОЛАЧАЛПОҚ 1 Дараҳт барглари оралаб тушган парча-парча офтоб, ойдин ёки кўланка. **Олачалпоқ соя.** — **Хиёбондаги дарахтлар орасида олачалпоқ ойдин кезади.** Ҳ. Нуъмон, Фасллар. **Сутдай ойдин.** **Ўн тўрт куншик ой терақлар орасидан мўралаб, ҳамма ёққа олачалпоқ кўланка ташлаб турар эди.** Файратий, Довдираш.

2 Бир текис эмас; у ер-бу ерда, парча-пурча. **Олачалпоқ булатлар.** **Даштнинг у ер-бу ерида олачалпоқ қор пағалари.** — **Одам бўйи ўсган олачалпоқ маккажўхорининг сўлинқираган нимжон барглари сарғайиб, осилиб ётарди.** Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

ОЛАЧИПОР Оқ доғлари бор; чипор. **Олачипор илон.** **Олачипор товуқ.** — **Пастда, полда олачипор пақир билан примус турарди.** С. Зуннунова, Гулхан. **Узоқда, сувни.. жимирлатмасдан, секин ва майин сузган оқ, олачипор ўрдаклар ҳар томонга илдам қочишиди.** Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛАЧИҚ кт. Капа, чайла. **Хув бир қатор тўрт олачик, беш капа.** **Бу қишлоқнинг бошлангич бинолари.** Ф. Гулом.

ОЛАШАҚШАҚ Қарғанинг бир тури. *Дала* эткениндан бир-бирига сүйкалиб, сирли ши-вирлаган қиёқзорларда овозинг ўчкур ола-шақшақ учади. А. Мухтор, Кумуш тола. *Хо-тин-халажнинг энг олижсаноби ҳам олашақ-шақдай*, ялтироқ нарсага ўч бўлади. С. Нуров, Нарвон.

ОЛАШОВУР 1: олашовур ёмғир Сийрак, аммо катта-катта, тасир-тусур ёққан ёмғир. *Шу вақтда сийрак булутлардан олашовур ёмғир қўйиб ўтди*. Ойбек, Навоий. **Олашовур қор** ёмғир аралаш ёққан қор. *Атроф олашовур ёққан қор билан қопланган..* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 кўчма Тўполончи, шўх, тартибсиз. Кампир буви билан *Нафисаҳон* бир-бириларига қарашди: «Мана, кўрдингми? Бу олашовур қизингнинг ишларига тушуниб бўлмайди.» Мирмуҳсин, Умид.

Олашовур бўлмоқ Шовқин-сурон бўлмоқ.

ОЛАҚАНОТ 1 Ёввойи ўрдакларнинг бир тури.

2 Чумчуқсимонларнинг бир тури. *Дарахтларда чумчуқ, олақанот, қалдирғоч ва бошқа хил қушлар чуғурашди, мусича ку-кулади*. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОЛАҚАРОҚ I 1 Яккам-дуккам, ола-кура, сийрак, чала. *Унинг [Тўлаганинг] куль-тиация қилган гўзаларида олақароқ жой-лари учрамайди*. Ҳ. Назир, Механизатор Тўлаган.

2 с.т. Олазарак. *Атрофга олақароқ кўз югуртироқ*. — [Арслонқұл] Гёё ундан бош-қа ҳеч ким Навоийни огохлантириши мум-кин эмас каби, олақароқ бўлиб, шоирни қи-дириди. Ойбек, Навоий.

ОЛАҚАРОҚ II От ва молларда бўладиган бир турли мия касаллиги. *Ҳоса тулпор бир ерда туриб қолса, олақароқ бўлиб қотиб қолар* эди. Гўрўғлининг туғилиши.

ОЛАҚАРФА Чумчуқсимонлар туркумининг қарғалар оиласига мансуб, қора ва кулранг патли қарға. *Том бўғотлари ва тар-новлардан узун-узун сариқ сумалаклар чўзи-лишган. Ўқтин-ўқтин шум олақаргаларнинг қутириб қагидашлари эшишларди*. П. Тур-сун, Ўқитувчи.

ОЛАҚОН Қамчи ўримининг даста билан бириккан жойи.

ОЛАҚОРОНГИ Бир томонига ёруғ ту-шиб турган, бошқа ерлари қоронги, ярим

қоронги. Алмисоқдан бери ерда, заҳда ўти-риб.. олақоронги хонада ўқиб келган авлод бирданига оппоқ, ёруғ, тоза хонада, таҳта-чалардан қилинган ўриндиқларда ўтириб ўқишиса-я, бу ҳурматни ким кўрган, ким эшишган. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОЛА-ҚУРА Турли тусдаги, ола-була. Тонг азон бўлишига қарамасдан, бир тўёда оч ола-қура ишларни эргаштириб, эски капон томондан *Малла* жинни жавраб келар эди. Ф. Фулом, Шум бола.

ОЛА-ҚУРОҚ 1 Турли тусдаги латта парчалари, лахтаклардан улаб тикилган; қу-роқ. *Ола қуроқ нахтали тўнлар елкадан тушан*. С. Аҳмад, Ҳукм. *Жануб сувлари, тошқин соиши, кўм-кўй дарахтлари, қалан-дарларнинг чопонига ўхшаши ола-қуроқ экин-лари, қори эримаган баланд тоғлари билан.. одамни ҳайратга солади*. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 кўчма Турли парчалардан улаб-кураб, бир бутун ҳолга келтирилган; қурама. *Қиши-лоққа келадиган кўчма кинонинг уқувисиз меҳаниклари узиб ташлаган ямоқ ленталардан ўтиб, ола-қуроқ кинофильм қилган* эди. С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

3 кўчма Узуқ-юлук, маромига етмаган. *Унинг миясида ола-қуроқ мулоҳазалар қори-шиб кетди. «Шарқ юлдузи».*

4 кўчма Ёши, касби, билими ва ш.к. жи-ҳатидан ҳар хил, турли-туман. *Иш юриши-мади, ўзи сафарбар қилиб келган турли касб-даги ола-қуроқ ёшлар уни хуш кўриши мади*. А. Мухтор, Туғилиш.

5 айн. олақароқ I 1. Экинлар ола-қуроқ чиқибди. — *Ҳадемай эгатлар ола-қуроқ бўлиб қолади. «Ёшлик».*

ОЛАГОВУР Бир-бирига қовушмаган, тартибсиз гап; ғовур-ғувур, қий-чув. *Бо-тирали кириши билан нотиқ гапдан тўхта-ди, олаговур ҳам тинди*. Ҳ. Фулом, Машъял.

Олаговур қўпормоқ Шов-шув, тўполон солмоқ. *Мана шу гап устида ерсизлар ола-говур қўпормоқчи, мулла Обидни ўз ичлари-дан тамоман четга чиқариб ташламоқчи бўладилар*. А. Қодирий, Обид кетмон.

2 Нотинч; шов-шувли. *Бегматжон, за-мон олаговур, им ҳам, бит ҳам закунчи. Шунақа қалтис пайтда Фармонга, хўжакўрсинга бўлса ҳам, қаттиқроқ чора кўрмасангиз, анави «ёзувчи»лар тинчимас, деб кўрқаман*. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЛАГОН айн. олғир.

ОЛАҲАККА шв. Зағизғон. Ултонтознинг энаси Бодом бикачнинг тилини олаҳакка چўқиб, соқовроқ бўлиб қолган эди. «Алпомиши».

ОЛВОЛИ [ф. لوبالو – олча] шв. Олча; олҳўри.

ОЛД 1 Нарсаларнинг қузатувчига қараган қисми; пеш, юз. Бинонинг олдига шиорлар осилган. Кўйлакнинг олди узунроқ бўлибди. — *От олд оёқларини иргитиб санчидида, шамолдек учиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Нарсаларнинг илгари томонидаги ёки қисмидаги жой, ўрин. Ўйнинг олдини супурриб, жой қилмоқ. — *Мастонга араванинг олдидан жой беришиди.* А. Қаҳҳор, Мастон.

3 (3-ш. бирл. шаклда) Бирор иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. дан олдин бўладиган, рўй берадиган, ўтказиладиган. *Байрам олди мусобақаси. Сайлов олди кампанияси.*

4 3-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п.к., ч.к. аффикслари билан кўмакчи вазифасида қўлланади (к. олдига, олдида, олдидан).

Олдини олмоқ Хавф-хатарнинг юз беришидан илгари чорасини кўрмоқ; ёмон оқибатнинг юз беришига йўл қўймаслик. Урушнинг олдини олмоқ. — *Хотиринг жам бўлсин, дўстим, балонинг олдини олдим.* Ойбек, Навоий. Олд қўшимча айн. префикс. *Тил олди товушлари тлиш.* Тилнинг олд қисмида ҳосил бўладиган товушлар.

ОЛДДА айн. олдинда. *Олдда бормоқ. Олда турган вазифалар.*

ОЛДДАН айн. олдиндан. *Келажакни олдан кўрмоқ. Пахта ҳосилини олдан ҳисоблаб чиқмоқ.*

ОЛДИ Бирор нарсанинг бошқалардан илгарида турган, олдинги вазиятни ишғол этган қисми, кишиларнинг энг олдингиси, сараси, кўзга кўрингани. Энди Зайнаб бўйи етиб қолди. *Юртимизнинг мана энг олди.* Ҳ. Олимжон.

2 Бирор иш ёки ҳолатнинг бошланиши арафаси, яқин етган пайти. *Үйқу олди. Қиши чиқар олди. Ёз олди.* — *Хой, келинг!* Олди ёз, деразаси қурилса бас-да, печкасиз ҳам уй ҳаммом бўлиб кетади. Н. Сафаров, Олияхон Султонова.

ОЛДИ-БЕРДИ 1 Бир-бировидан нарса олиб, нарса бериб туриш, бир-бировининг ҳожатини чиқариб туриш ва шу асосдаги муомала, алоқа. *Мула Обид каби ўз олдига дехқончилик қилмоқчи бўлган.. келгиндилар*

билин уларнинг кўпда олди-бердиси бўлмайди. А. Қодирий, Обид кетмон.

2 айн. олиқ-солик 2. - *Тўйчиқнинг олди-бердиси бир гап бўлар, – деди Эшон Сурхонбойга.* И. Раҳим, Тақдир.

3 Савдо-сотик, савдо муомаласи. *У [Тешабой] савдо-сотик, олди-берди масалаларида, яъни бирни ўн қилиш бобида икки онани эмган қув бузоқлардан.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОЛДИГА кўм. взф. 1 *Хузурига, ёнига, қошига. Ўқитувчининг олдига бормоқ.* — *Кўплашиб мактаб директорининг олдига киринглар, деб ўргатган бўлди.* «Ёшлик». Ниҳомжон унинг олдига жадал юриб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Олд томонига, олд томонидаги жойга. *Мактаб олдига гул экилди.*

Олдига тушмоқ ўтиб кетмоқ, ўзмоқ. *Бу борада унинг олдига тушадиган одам йўқ.*

ОЛДИДА кўм. взф. 1 *Хузурида, ёнида, қошида; кўз ўнгиди. Бу ишлар кўпчиликнинг олдидан бўлди.* — *Янги келган вақтингизда мени ёмон йўлдан қайтардингиз..* Бутун звено олдидан таъзир бериб, одам бўл, дедингиз. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *У [мингебоши] кенг қилиб тикилган зар кимхоб тўн ичиди йўғон гавдаси билан одамлар олдидан савлат тўкиб турибди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Виждан олдидан Вижданан. *Отабек ўзи-нинг ёлғонлашидан виждан олдидан қизаринди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Нисбатан, қараганда. *Бу Гуломжоннинг бояги ташвиши олдидан ҳеч нима бўлмай қолди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Арафасида. *Бадал эса учинчи қаторни битириши олдидан турибди.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОЛДИДАН кўм. взф. Илгари, олдин. *Чой олдидан.* *Уруш олдидан.* — *Мансур хайрлашиши олдидан эшик ёнида туриб секингизга:* -*Бир ёқча борсангиз, Зулайҳо опангизга айтиб кетинг,* – деди. Ҳ. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Олдидан ўтмоқ 1) бирор кимса ёки нарсанинг ёнидан, рўпарасидан ўтмоқ; 2) бирор иш ҳақида кимсанинг фикрини олмоқ, у билан маслаҳатлашмоқ. *Бу ишга қадам қўйишдан илгари, бир карра сизнинг олдингиздан ўтиб, раъингизни билишга тўғри келди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИ-КЕТИ Олд ва орқа томони, гир атрофи. Ҳар қанча бой бўлмасин, олди-кети тўмла набира бўлган чолга дуруст оила қиз берадими? Ойбек, Танланган асарлар.

Олди-кетини ўйлаб Ҳар томонлама мулоҳаза қилиб, оқибатини ўйлаб, атрофлича фикр юритиб. **Олди-кетини ўйлаб** иш тутмоқ.

ОЛДИН 1 рвш. Олд томонда, олдинда; илгари. *У мендан олдин. Олдин турмоқ.* — *Шу пайтда олдин кетаётган ўйловчи ташийдиган автобус тўхтади.* С. Зуннунова, Олов.

2 Дастрлаб, биринчи галда. *Қўрқкан олдин мушт кўтарар.* Мақол. — *У ёққа боргани ҳаммадан олдин бу янги ўқитувчиларнинг ўзлари уялишлари табиий эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 кўм. (ч.к. билан) Муқаддам, илгари, аввал, бурун. *Овқатдан олдин. Сиз келмасдан олдин.* Бундан бир ўшларни олдин. — *Ундан олдин Тўланбўй жавоб қилди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНГА рвш. Олд томонга, олға, илгарига. *Мингбoshi.. олдинга юрди, қўлидаги қамчинни ўқталиб, хунук овоз билан ўқириди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. [Гулнор] Орқага қайтиши-қайтмаслик тўғрисида бир лаҳза ўйлаб, кейин олдинга қараб юрди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИНГИ 1 Бошқаларга нисбатан олдинда, илгарида турган, олд томондаги; олд томонда жойлашган. *Олдинги қатор.* Бинонинг олдинги хонаси. — *Қисм қоронги тушунча, душманни олдинги окоплардан суреб чиқарди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Нигора Қоплонга қаради: им тумшиғини олдинги оёқлари орасига олиб, бемалол мудраб ётибди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Қирмизхон тушаётуб, олдинги ўриндиқдаги тугунни олди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Илгари бўлиб ўтган; аввалги, бурунги. *Тарихдан олдинги давр.* Олдинги тўрт ўши ичиде эришилган мувваффақиятлар. — *Салимжон бундан бир неча ўшил олдинги қизиқарли воқеаларни эслатиб, даврага илиқлиқ киритди.* «Шарқ юлдзузи».

3 кўчма Бирор ишда ҳаммадан олдинда борувчи; пешқадам. *Мамлакатимизнинг олдинги кишилари.* — *Мирзакаримбўй Тошкентнинг энг олдинги бойларидан.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИНДА рвш. 1 Илгари томонда; олдинда. *Олдинда ўйлаб ўйлаб.* — *Кўзимизни очиб қарасак, ҳақиқий синовлар ҳали олдинда экан.* Газетадан.

2 Ҳаммадан илгарида, биринчи ўринда, биринчи сафда. *Ишда, ўқишида бошқалардан олдинда бормоқ.* — *Дўнан полвон билан Тожимат Хидиров қурилиши бўйича энг олдинда боришарди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНДАГИ Олдинда турган; олдинда борувчи. *Олдиндаги бола.* — *Қози қўлидаги ҳассаси билан олдиндаги столни тўйқ этказиб урди-ю:* - *Йўқол!* Йўқол ҳаммане буёндан, — *деб қичқириди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Олдиндаги аёл ялат этиб унга бир қаради-ю, яна орқасини ўғириб олди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛДИНДАН рвш. Бирор иш, воқеа-ҳодиса бошланмасдан, рўй бермасдан илгари. *Об-ҳавони олдиндан айтиб бермоқ.* *Бўладиган ишни олдиндан кўрмоқ.* — *Совхозда қоладиган бўлсак, икки ойлик маоши иккотимизга олдиндан берармии.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНИГА рвш. Аввал бошда, дастлаб. *Қўрага этиб келганида, баданидаги ланжлик кучайди.* *Қўл-оёқлари зирқираб оғриди.* Олдинига, ўтиб кетар, деб эътибор қилмади. С. Анорбоев, Оқсой.

ОЛДИН-КЕЙИН айн. *олдинма-кейин.*

ОЛДИН-КЕТИН айн. *олдинма-кейин.* *Олдин-кетин бормоқ.* — *Мана, узоқда бомбалар олдин-кетин портгалиди.* Ойбек, Қуёш қорајмас.

ОЛДИНЛАМОҚ Олдинга томон босмоқ, бормоқ, юрмоқ; илгариlamоқ. *Азизбек.. қамчисини кўкрагига кўндаланг қўйиб, боши билан жавоб ишораси бериб олдинлар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛДИНМА-КЕЙИН рвш. Бирин-кетин, кетма-кет, бири кетидан бошқаси. *Меҳмонлар олдинма-кейин кириб келишиди.* — *Прагер яна хотира дафтарчасини вароқлади-да, олдинма-кейин экилган буғдоиларнинг ўсишидаги фарқни кўрсатиб берди.* Н. Сафаров, Дон.

ОЛДИНМА-КЕТИН айн. *олдинма-кейин.* *Тилла тепаликнинг ярмига ҳам етмади, бола елкасидан ағдарилиб, иккови олдинма-кетин пастга қараб думалади.* «Ёшлик». Улар олдинма-кетин юриб, идорага кирадилар. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОЛДИ-ОРТИ айн. олди-кети.

Олди-ортига қарамай Кетини ўйламай, суриштирамай; пала-партиш. **Олди-ортига қарамай** иши қилмоқ. — **Одамлар олди-ортига қарамаяпти.. ишқилиб, охирни баҳаир бўлсин.** Н. Норқобилов, Тўқнашув.

ОЛДИ-ОРҚАСИ 1 Олди ва орқа томони, атрофи. **Олди-орқасига қараб қўймоқ.** **Олди-орқаси баравар қизарип тишган нон.** — **Мирзакаримбай нақшкор меҳмонхонада атлас кўрпачалар тўшалган танчада олди-орқаси тўла ёстик ўтирап эди.** Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бирор нарсанинг ўнг ва терс томони, орқа-олди. *Гиламнинг олди-орқаси.*

Олди-орқасини ўйлаб иш тутмоқ Чуқур мулоҳаза юритиб иши қилмоқ, ўйлаб иши қилмоқ. **Акрам қилни қирқ ёрган эсли ишгитлардан эмасми, олди-орқасини ўйлаб боқса, келажаги хавф остида қоладиганга ўхшаб кўринди.** С. Анербоев, Оқсой.

ОЛДИРМОҚ Олмоқ фл. орт. н. *Соч олдирмоқ. Тиши олдирмоқ.* — **Моҳира ойим ҳар бир ҳайитда бирор ойлар илгари эрига айтмаб, болаларига кийимлик олдирар эди.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Олинг, олдирманнг Муваффақият тилаш ибораси. *Худо ҳаммангизга қувват берсин!* **Олинглар, олдирманлар!** Омин! М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Оғиздагини (ёки оғиздаги ошни) олдирмоқ** Кўлдан чиқармоқ, бой бермоқ. **Ақлсиз оғиздагини олдирар.** Мақол. — **Ёрмат уни [Йўлчини] одамлар олдида бўшбаёвликда айблади:** -*Бу нима, оғиздаги ошни олдирши?* — деди. Ойбек, Танланган асарлар. **Юрак олдирмоқ** Кўрқиб қолмоқ, чўчиб қолмоқ. **Мадамин юрагини олдирib, ўз кўланкасидан кўрқадиган бўлиб қолди.** П. Турсун, Ўқитувчи. **Ўзини олдирмоқ** Ориқлаб, этдан тушиб қолмоқ. *-Сиқилманг, асло сиқилманг, хоним.. Акс ҳолда, ўзингизни олдирib қўясиш, — деди Ҳамдамий Мунааварга.* С. Анербоев, Мехр. **Палончининг хотини ҳалиям ўзини олдирмабди, деса ёмонми?** С. Аҳмад, Юлдуз. **Ўт олдирмоқ 1** ўт ёқмоқ. **Юк машинасида олиб келинган самоварлар туширилди, қутида олиб келинган ўтин-кўмиргар биртасда қаланиб ўт олдирилди.** С. Аҳмад, Жимжитлик; 2) с.т. моторни ишга туширмоқ. **Тракторни ўт олдирмоқ.** — **Моторни ўт олдирди.** С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИ-СОТДИ 1 Нарса, мол олиш ва сотиш, савдо муомаласи; савдо. **Олди-сотди қилмоқ.** — **Ноиб жанобларининг ясовуллари ҳайҳайллашиб, омади юришмай, олди-сотдисини тугатолмай қолган бозорчиларни ҳам ҳайдаб келмоқдалар.** Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. **Кўргазма давомида тадбиркорлар ўзаро шериклик битимларини тузишлари, олди-сотди шартномаларини имзолашлари ҳам мумкин..** Газетадан.

2 ҳуқ. Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларида кенг тарқалган, асосий вазифаси товар-пул алмашинувини амалга оширишдан иборат шартнома.

ОЛДИ-ҚОЧДИ с.т. **Хаёлий нарсалардан иборат, уйдирма, ёлғон-яшиқ.** **Олди-қочди хабарлар.** — [Акрам] *Мен нима деяпман ахир? ..олим одамнинг шунаقا олди-қочди гапларга учиб юрганига биз ҳам ҳайронмизда, отахон!* О. Ёкубов, Айтсам тилим куяди, айтмасам — дилим. — Энди, жўра, буларнинг бариси олди-қочди гаплар, — деди Самад. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОЛД-ОРҚА Олд ва орқа томон; атроф. **Олд-орқанга қараб юр!**

ОЛИБСОТАР Арzonга мол олиб, қимматга сотувчи, майда савдогар. *Пахта суврати солинган чинни идишлар олибсотарларнинг ўйида қалашиб ётса.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар.

ОЛИБСОТАРЛИК 1 Арzonга мол олиб, қимматга сотишилик ва шу иши билан шуғулланиш. Зебо хола унча-мунча бозорга айланиб туради. **Олибсотарлик қилмайди.** Газетадан.

ОЛИГАРХИЯ [юн. oligarchia — озчилик ҳокимияти] Давлат бошқаруви шакли; кичик бир гуруҳга бирлашган шахсларнинг сиёсий ва иқтисодий ҳукмронлиги; шу ҳукмрон гуруҳнинг ўзи.

ОЛИГОПОЛИЯ [юн. oligos — оз, кам + poleo — сотаман] Бозорни ташкил этиш шаклларидан бири; бунда бир қанча йирик фирма ва компаниялар норасмий келишувлар асосида асосий маҳсулот турларини ишлаб чиқариш ва сотишни назорат қилиб туради. **Монополия каби олигополия ҳам номукаммал рақобат кўриниши ҳисобланади.** «ЎзМЭ».

ОЛИЙ [а. عالی — юқори, юксак, баланд] 1 Мавқеи, мартабаси, раҳбарлик роли ва

ш.к. жиҳатидан энг юқори; бош. **Олий Мажлис**. **Олий суд**. **Олий бош қўмондон**. ■ 30 октябрь куни Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессияси ўз ишини давом эттириди. Газетадан.

Жаноби олийлари 1) эск. олий табақага мансуб ёки олий мансабга эга бўлган киши (подшоҳ, хон, амир, бек ва ш.к.) ва уларнинг номини улуғлаб айтиладиган мурожаат шакли. - Эрта билан жаноби олийга ариза ва совринимизни тортиқ қўлгандан кейин, агар рухсати олий бўлса, сўнгра савдога киришармиз, - деди карвонбоши. С. Айний, Қуллар. Зоти олийларига подшоҳ ҳазратларининг илтифотлари баланд эмиш. Ойбек, Навоий; 2) ҳозирда: олий даражадаги ёзишмаларда ҳукумат ёки давлат бошлиғига ҳурмат юзасидан бевосита ёки унинг номига қўшган ҳолда мурожаат шакли. Президент жаноби олийлари. **Бош вазир жаноби олийлари**. **Фармони** (ёки амри) **олий ёки олий фармон** Энг юқори ташкилот, давлат органи ёки бошлиқнинг фармони. [Салимбойвачча:] *Хўш, айтинг-чи, подшонинг мардикор олишига нима дейсиз? Мана, фармони олий чиқди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Сифат жиҳатидан энг юқори, энг яхши. **Олий нав**. **Олий сифат**. ■ *Боғда ҳовуз бўйига шинам шийлонларга ёзилган дастурхонлар ёзилганича, беш юлдузли олий нав конъяклар очилганича, сўйилган бўрдоқилар сўйилганича қолиб кетди.* О. Ёкубов, Диёнат.

3 Энг юқори даражали, энг юқори, юксак. **Олий мақсад**. ■ *Ўзбек адабиёти ҳақиқатан ҳар жиҳатдан баркамол, таҳсинга лойиқ, ҳалқимизнинг олий мақсади учун курашда катта куч бўлиб қолди.* К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

4 Тараққиётнинг энг юқори даражасига эришган, баркамол. **Ташкилотнинг олий формаси**.

5 Тайлим тизимидағи юқори босқич. **Олий ўқув юрти**. ■ *Баъзан олий маълумотли кишилар ўз таржимаи ҳолларини бир вараққина ёзib беришга оғринадилар.* Шукрулло, Сайланма.

6 Энг кучли, энг юқори. *Сирасини айтганда, мавсум бошидаёқ олий лигага бериладётган кўши ўйлланмадан бирини кўлга киритши осон бўлмаслиги кўзга ташланмоқда.* Газетадан.

7 Юқори, мураккаб. **Олий математика**.

8 Юқори, сўнгги. **Олий жазо**.

ОЛИЙЖАНОБ [а. عالىي جناب – улуг, юксак мартабали афанди, тақсир, жаноб] 1 Юқори даражада одобли, хулқ-атвори, одамгарчилиги жуда баланд; улуг, асл. Умид, сен олийжаноб, оқила бир қизнинг муҳаббатини оёғости қилдинг, сен бу аламни ўлгунингча тортасан. Мирмуҳсин, Умид. Яхшиларга эргашган муродга етади. Деганларки, олийжаноб одамлар ҳар қаочон ўлдошимиз бўлади. Газетадан. Ўз ҳамқишлоқларимиз, ҳамшаҳарларимизнинг нақадар ажойиб, одамоҳун, олийжаноб, дилкашигини бошқа юрт ҳалқлари билан мулоқотда бўлганингиздан кейин янада яхшироқ тушунарканисиз. Газетадан.

2 Юқори даражада ҳимматли, олийҳиммат, ҳиммати баланд. *Раисимиз жуда олийжаноб одам, эшигандирсиз, ёрдам бериб турадилар.* Мирмуҳсин, Йлдизлар ва япроқлар.

3 Жуда яхши, мисли йўқ. **Олийжаноб уй**.

4 Эзгу, эзгули. **Олийжаноб гап**. **Олийжаноб касб**. **Олийжаноб иш**. ■ *У одамликнинг энг олийжаноб, энг юксак, энг ширин ҳисларидан маҳрум бўлади.* С. Зуннунова, Олов. *Нодирнинг хаёлига олийжаноб бир фикр келди.* «Шарқ юлдузи».

ОЛИЙЖАНОБЛИК Олийжаноб хусусиятларга эгалик. - *Бу йиртқиҷларнинг даҳшатли гуноҳларидан кечиш учун ҳам юрак керак, олийжаноблик керак, - деди кекса солдат.* А. Муҳтор, Асарлар. *Ҳаётда шундай яхши одамлар борки, уларнинг олийжаноблигига, камтарлиги ва кишиларга беминнат хизмат қилишларига чин дилдан таҳсин айтинг қелади.* Газетадан.

ОЛИЙМАҚОМ [а. عالىي مقام – юксак мартабали, юқори даражали] Юқори даражали, юксак. *Ошнога ошно бўлсам, олиймақом рагбатлар олсам, мен ўзимнинг ҳам Яхшибоевга айланишум мұқаррар бўлиб туюлади.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОЛИЙҲИММАТ [а. عالىي همت – ҳиммати баланд, кимсага ҳимматини, яхшиликни аямайдиган; саҳоватли. **Олийҳиммат одам**. ■ *Шариф ака Нодирбек сингари хорижда даволанишга муҳтож уч кишига амалий ёрдам бериб, ўзининг саҳоватиеша, олийҳиммат инсон эканлигини яна бир бор исботлади.* Газетадан.

ОЛИМ [а. عالم – билимли, илмли, доно; маълумотли] 1 Фаннинг бирор соҳаси бў-

йича маҳсус билимга эга бўлган киши. *Ўзбекистон олимлари. Ёш олим. Тилшунос олим.*

2 Умуман, билимли киши. *Олим бўлсанг, олам сеники. Мақол. Оз-оздан ўрганиб, олим бўлур. Мақол. — Афлотун ҳам, Арасту ҳам замонасининг кўп доно, кўп ақли олимлари бўлган, шубҳасиз. П. Турсун, Ўқитувчи.*

3 Олим (эркаклар исми).

ОЛИМА [а. عالمه] 1 Олим аёл. *Гулчехра она иқтидорли олимга бўлгани учун ҳам ўн икки илмий иши яратишга ва иккита муаллифлик гувоҳномасини олишига мусассар бўлди.* Газетадан.

2 Олима (хотин-қизлар исми).

ОЛИМЛARЧА айн. **олимона.** *Олимларча айтилган гап.*

ОЛИМЛИК Олимга хос хусусият, хатти-ҳаракат. *Фақат ҳамма тан олган шоирларни тан олиш, фақат обрўга эга бўлганларнинг шеврларига тушуниши олимлик эмас, Шукрулло, Сайланма.*

ОЛИМНАМО [а. + ф. عالمه – соҳта олим] Олимга ўҳшаган, олим кўринишидаги. *Мехмонлар орасида тор нешонали, жингалак оқ сочлари, бироқ қошлари юзига улугворлик баҳи этган олимнамо киши бор эди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОЛИМОНА [а. + ф. عالمه – оқилона, донолик билан, олимларча] рвш. Олимлар каби, олимларга хос бир йўсинда, олимларча. *Олимона кўриниши. Олимона мулоҳаза юритмоқ. — Мен чашиначиман. Ишим оғир, масъулияти, олимона қунт, заргарона маҳорат талаб қиласди.* «Фан ва турмуш».

ОЛИМПИАДА [юн. *Olympias, Olympriados* – Юнонистонда Олимпия шаҳрида Зевс (олий маъбуд) шарафига ҳар тўрт йилда ўтказиладиган тантанали байрам ва спорт мусобақалари; ана шу тўрт йиллик давр] 1 Халқаро олимпиада қўмитаси томонидан ҳар тўрт йилда ўтказиладиган йирик халқаро замонавий спорт мусобақалари, олимпиада ўйинлари.

Олимпиада (ёки Олимпия) ўйинлари 1) Юнонистонда умумхалқ байрами ва мусобақалари (2 фиддиракли аравада тез юриш, бешкураш, муштлашиш мусобақалари, санъат танлови); 2) Юнонистоннинг Олимпиада ўйинларини эслатувчи жаҳон спорт мусобақалари.

2 Ўқувчилар, талабаларнинг бирор фан ёки санъат соҳаси бўйича мусобақаси, билимларини синаш бўйича танлов. *Математика бўйича олимпиада.* — Бизнинг тўғарак район олимпиадасида биринчи ўринни олган! – деди.. Мұхаббат. Ҳ. Назир, Бир тупғўза. Студентлар бу талабларни яхши тушунишиди ва олимпиадага ўйил бўйи тайёргарлик кўришиди. «Фан ва турмуш».

ОЛИС 1 Бирор ердан узоқда, йироқда бўлган. *Олис жой.* Олис қишлоқ. — Ахир бундан ўн беш кун илгари Умид юк машинасида Мирзачўлдаги олис совхозга чиқиб келди. Мирмуҳсин, Умид. *Ўспиринлар, олис манзилни кўзлаган сайдёхлардай, сафарга пухта ҳозирланган эдилар.* «Ёшлиқ». Олис бир қишлоқдан келиб, мураккаб санъат йўлини тумтиб, уни пухта эгаллашнинг ўзи катта жасорат. Газетадан.

2 Узоқ давом этадиган; давомли, узоқ. *Олис йўл.* Олис сафар. — Йўллар азоби энди унумиди, деганда яна олис сафарга жўнатиб юборишмоқчи. С. Аҳмад, Жимжитлик.

3 Ўтмишдаги, қадимги. *Лекин танимизда кезар-ку, бешак, Олис боболарнинг минг йиллик қони.* А. Орипов, Йиллар армони.

Олисни кўзламоқ Узоқ келажакда, охирда бўладиган ишни кўзламоқ, охирини ўйламоқ. [Зикриё қори:] Эшон олисни кўзлайди. Н. Сафаров, Шарқ тонги.

ОЛИСДА рвш. Узоқда, йироқда. *Олисда адирлардаги нефть вишкаларида чироқлар ўйлтирайди.* С. Аҳмад, Қадрдан далалар.

ОЛИСДАГИ Узоқдаги, йироқдаги. *Олисдаги қариндошдан яқиндаги ёт яхши.* Мақол.

ОЛИСДАН рвш. Узоқдан, йироқдан. *Олисдан гумбурлаб тўп овози эшишилди.* — Олисдан осмонга интилган қизғиши нур борган сарси авжланарди. С. Зуннунова, Гулхан.

Олисдан келмоқ ёки гапни олисдан бошламоқ Гапни узоқдан келтириб, батофсил, даромади билан бошламоқ. *Комил гапни олисдан бошлади.* Ҳ. Гулом, Машъал.

ОЛИСЛАМОҚ 1 Бирор ердан узоқлашмоқ, йироқ кетиб қолмоқ. *Отлиқ олислаб кетди.* — Сайд бугун яна шу киши келар экан-да, дея минғиллаб, ичиди сўқинди-да, улардан олислади. «Ёшлиқ».

2 Узоқ вақт тутилиб қолмоқ, ҳаялламоқ. *Кўп олислама, тез қайт.*

ОЛИСЛАШМОҚ Олисламоқ фл. бирг. ва ўзл. н. *Биз шаҳардан анча олислашдик.*

Самолёт аэродромдан анча олислаши. Йўл олислашиб қолди.

ОЛИСЛИК Узоқлик, йироқлик. Мен ҳам қарши эмасман-у, бир томони – ёлғизлик, яна бир томони – шаҳарнинг олислиги. Ҳ. Фулом, Машъал. Мухтасар янги ўй қуриб олгач, эски ўйи қошидаги оғилхона олислик қилиб қолди. «Саодат».

ОЛИС-ЯҚИН Узоқ-яқин, йироқ-ёвуқ. Клуб олис-яқиндан келганилар билан тўлди. ■ Уни кўргани олис-яқиндан қариндош-уруг, ёр-биродарлари келишиди. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.

ОЛИФТА 1 Кийимига ва ўзига зеб берувчи; сатанг, башанг. *Олифта йигит.* ■ Сочини иккита қилиб ўриб олган, икки чеккасига гажак қўйган бу олифта жувон тугунини сўрига ташлаб, бир уҳ тортиб олгач, Салимга қараб бақрайиб қолди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Шундай кишилар учун мос, сатангларга хос. *Олифта кийим.* *Олифта кийиммоқ.* ■ [Салимбойвачча] *Олифта тикилган қора мовут чакмонга ўралиб, бир қўлида зонтик ушлаб, ҳеч қаёққа назар ташламай, гердайиб келади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛИФТАГАРЧИЛИК салб. Олифталарга хос хатти-ҳаракат, юриш-туриш, қилик. -Қаернинг ҳандалаги, амаки? – деди олифтагарчилик қилиб. С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛИФТАЛИК айн. **олифтагарчилик.** Бирор жигимга тегса аямайман. Сизга бирор олифтагарчилик қилса, менга рӯпара қилинг. «Ёшлик». [Салимбойвачча] Чўнтағидан арzon папиросни чиқарib, бойвачага тутди ва ўзи ҳам олифталик билан лабига қистирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛИШ-БЕРИШ айн. **олди-берди.**

ОЛИШИШ 1 Олишмоқ фл. ҳар. н. Бел олишиши. Яккама-якка олишиши. Фикр олишиши.

2 Даҳанаки жанг, жанжал, олишув.

ОЛИШМОҚ 1 Олмоқ фл. бирг. н. Фикр олишмоқ. ■ [Ошдан] Емаган бўлсангиз, сиз ҳам олишинг, – деди бек. А. Қодирий, Ўттан кунлар.

2 Уришмоқ, курашмоқ, жанг қилмоқ; муштлашмоқ. Қаҳҳор ва Озод олиша кетишиди. Озод бир амаллаб унинг исканжасидан чиқаркан, қайта сўради: -Нима гап ўзи? «Ёшлик».

Бел олишмоқ Курашмоқ, кураш тушмоқ, беллашмоқ. Мен кўп давраларда бел

олишганман. С. Аҳмад, Уфқ. **Ёқа олишмоқ** Ёқасидан тутиб бўғишишмоқ, уришмоқ.

3 кўчма Бирон-бир тўсиқни енгиш, уни бартараф этиш мақсадида тинимсиз ҳаракат қилмоқ. Каналга келмаганлар пахта билан олишиб ётишибди. С. Аҳмад, Уфқ. Бутун ҳалқ Конибодомдан Учқўргонгача чўзилган қурилишида тиним билмай меҳнат қилар, ер билан, тошу шағаллар билан олишарди. С. Аҳмад, Уфқ.

4 кўчма Баҳслашмоқ, ҳақ-хукуқ талашмоқ, тортишмоқ; бир-бирини енгиш учун тиришмоқ. Ҳакимбойваччанинг яқин дўстларидан бир киши.. Мирзакаримбойга орқаворотдан тил текизганини эшишиб, у билан узоқ замон олишган. Ойбек, Танланган асарлар. Қудрат.. камбағаллар тарафини олиб, қишилоқ балоҳўлари билан олишмаган кунини билмайди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Дон олишмоқ қ. **дон.** Хотини автобусда қайтаётб, «Эшқобил ферма сигир соғувчиси Ёрзугл билан дон олишиб юради», деган гапни эшишиб қолибди. «Ёшлик». **Қўл олишмоқ** Келишмоқ, бир тўхтамга келмоқ. Ҳар гал Мирвали Раҳимов билан учрашганда, қизиқчилик орасида, қўл олишганларини эслатиб қўярди. Раҳимов унга, сабр қилинг, деб қўярди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОЛИШ-СОТИШ айн. **олди-сотди.** Олишсотии ишлари. Олиш-сотишга уста одам.

ОЛИШУВ Кураш, жанг, муштлашиш. Тунлари жиноятчини қувишилар, аёзли кунларда дилдираб ўйл пойлашлар, олишувлар.. ҳаммаси тушда кўргандек ўтади-кетади. «Ёшлик». Олишувга талабгор Турон Бурҳон ўғли! «Шарқ юлдузи».

2 айн. **олишиш 2.**

ОЛИҚ-СОЛИҚ 1 тар. Юртдан, аҳолидан солиқ тариқасида олинадиган, тўпланаидиган пул ва б. нарсалар. Олиқ-солиқ тўпллаш. ■ Қайта ундаи текинхўрлар бева-бечораларни кемирдилар. Қани, улар олиқ-солиқ билан қаноатлансалар ҳам гўрга эди. Ҳамза, Танланган асарлар.

2 этн. Кудалар орасида бир-бирига бериладиган нарсалар ҳақидаги музокара ва шу музокара натижасида йигит томондан қиз томонга бериладиган қалин ва б. Тўйларимизда олиқ-солиқлар, олди-бердилар борган сайнин кўпайиб боряпти. Газетадан.

ОЛИҚ-СОТИҚ айн. **олди-сотди.** Гоҳо ютқизишда, гоҳо ютуқда, Бир-бирин англарди

олиқ-сомиқда. М. Шайхзода. *Ўғлим Тошкент билан Марғилон орасида қатнаб, олиқ-солиқ қилади*. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛКИШЛАМОҚ 1 Итни итга ёки бирор кимсага тезламоқ, гижгижламоқ.

2 күчма Кишиларни бир-бирига зидламоқ, уриштириш учун унданамоқ; тезламоқ, хезламоқ.

ОЛЛО(X) [a. ә́ – илохий күч, худо] дин. айн. **аллоҳ**. Темур, инсонпарварлик ва мардликни Оллоҳ ҳам, ҳалқ ҳам улуғлайди, деган гапни күп тақрорлар эди. «Фан ва турмуш». Уруш қиласай десанг, Оллоҳ на ҳожат, Топиляр жаҳонда баҳона бисёр. А. Орипов, Йиллар армони.

Е олло(ҳ) унд. с. 1) таажжуб, ҳайрат билдиради; тавба. У мулойим чехра билан жилмайди: -Ёл оллоҳ, шундай одамлар ҳам бўлар эканми? – деди. П. Турсун, Ўқитувчи; 2) худога ёлвориш, сиғиниш ибораси. **Оллоҳу акбар** [a. اکبر ә́ – оллоҳ буюқ, улуғ] Овқатдан сўнг ёки йўлга кетиши олдидан ўқиладиган дуо-фотиҳанинг охирги ибораси. Умумий «оллоҳу акбар» дан сўнг Ҳасанали отни йўлга солди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛМА 1 Атиргуллilar оиласига мансуб кўп йиллик мевали дарахт. **Олма қўчати**. – Бу олмалар ҳосилга киргач, беш-олти йил ўтиши керак. С. Зуннунова, Олов.

2 Шу дарахтнинг меваси. **Оқ олма. Қизил олма**. – Жувон қўлдаги олмани устма-уст бир неча мартаба тишлади ва чала чайнаб ютди. А. Қаҳҳор, Минг бир жон. **Олма шарбати организмни бақувват қилади**. «Саодат».

Кекирдак олмаси айн. қуштомоқ. Олма гули 1) пушти ранг. **Олма гулли рўмол**; 2) олма гуллаган пайт, палла. **Тўйлари олма гулида бўлган** эди. **Олма чой** Олмақоқидан қовуриб тайёланган чой. **Суви қочган нон, олма чой билан нонушта қилишаётганда Гадойбой пайдо бўлди**. Ҳ. Гулом, Феруз.

ОЛМАЗОР Нуқул олма дарахти билан банд ер, майдон; олма боғи. -Қўрдингларми, – деди Комилжон тўхтаб, – бу ер олмазор эди. С. Зуннунова, Олмазор.

ОЛМА-КЕСАҚ: кўз(лар)и олма-кесак тери с.т. Бесаранжом бўлиб, ҳар ёққа қарайди, аланглайди. Чол бесаранжом бўлиб, кўзи бежо, олма-кесак тера бошлади. И. Қаландаров, Шоҳидамас, баргига. **Собирнинг қийиқ кўзлари олма-кесак тера**, лаблари асабий титраётганди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЛМАХОН Ўрмонда дарахтда яшовчи, узун бароқ думли кичкина кемирувчи ҳайвон.

ОЛМАҚОҚИ Кесиб қуритилган олма. **Дастурхонда туршак, олмақоқи, ёнғоқ, патир бўларди**. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. **Фронтга бор-йўғи уч марта борган у: икки марта агиттеатрда, бир марта олмақоқи ортилган эшелонни кузатиб..** М. М. Дўст, Лолазор.

ОЛМОН [фр. Alleman – немис] эск. Герман ҳалқи, немислар.

ОЛМОС I [т. + а. الْمَوْسُ – қимматбаҳо тош < юн. adamas – бузилмас, мустаҳкам] 1 Шаффоф, ялтироқ соғ углероддан иборат ўта қаттиқ, қимматбаҳо тош (тарашлаб мълум шаклга келтирилган «бриллиант» деб аталади). **Олмос ерда қолмас. Мақол.** – **Табиатда мавжуд бўлган нодир тошлар ичида энг машҳури олмос ҳисобланади**. «Фан ва турмуш».

2 Шундай тош ўрнатилган кескич; олмосли кескич. **Олмос билан ойна кесмоқ**.

3 Олмосдан ясалган, олмос билан безатилган, зийнатланган. **Олмос қилич. Олмос зирак**.

4 күчма Шундай тош сингари ўткир, кескир; қимматли, бебаҳо. **Инсон ақли – олмос. Мақол.** – **Бу олмос сатрлар муаллифи буюқ шоир ва мутафаккир Пахлавон Маҳмудга қўйилган ёдгорлик қадимий Хоразм усталари қандай мўъжизавор санъат обидаларини яратишга қодир бўлганликларидан гувоҳлик бериб турибди.** Н. Сафаров, Оловли излар. **Куъла, созим, юрагим, шеврим, Бахт китобин қилгил тарона**. Замирида ҳуқук, эрк, номус. **Ҳар бир сатри олмос, дурдона**. Файратий.

ОЛМОС II Заҳарли, сариқ гулли ёввойи ўт; олмосёт.

ОЛМОШ тиш. От, сифат, сон ўрнида қўлланадиган сўз туркуми. **Кишилик олмоши. Кўрсатиш олмоши. Сўроқ олмоши**.

ОЛМОҚ 1 Нарсани ушлаб ёки бирор асбоб билан тутиб қўлга киритмоқ. **Ариқдан сув олмоқ**. – **Саодатхон капалак ушлагандек эҳтиётлик билан қутмачани қўлига олди**. С. Зуннунова, Олов. **Ўзбек ойим бурчакда бола кўтариб ўтирган Зайнабдан чақалоқни олиб, уни жомни тўкиб келишга буюрди**. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Йўлчи кетмонни олиб, ишига жўнади**. Ойбек, Танланган асарлар.

Бағриға олмоқ 1) ўз қучоғига олмоқ, құчоқламоқ. *Болани бағриға олиб, анча вақт шүғлади.* М. Маҳмудов, Булбулигүй; 2) күчма ўз қарамоғига, паноҳига, ҳимоясига олиб ардоқламоқ. *Коғоз.. булаңи хұрсандлик билан ўз бағриға олар эди.* А. Қаҳхор, Құшчинор чироклари. **Құлни олмоқ** 1) құлдан ушламоқ. *Уста Олим Отабекнинг құлни олиб сүраши.* А. Қодирий, Ўтган күнлар; 2) келишмоқ, розилигини олмоқ. **Құлтиғига олмоқ** 1) құлтиғига қиғыртмоқ, құлтиқла-моқ; 2) күчма ўз ёніга тортмоқ. *Әрмәт эса Йұлчини ўз құлтиғига олиб, бошқаларға қарши құйышни истар эди.* Ойбек, Танланған асарлар. **Құлтиғидан олмоқ** Құлтиғидан тутиб бормоқ ёки күттармоқ. **Ҳиқилдоғидан олмоқ** Ҳиқилдоғидан, томоғидан бұғмоқ.

2 Қабул құлмоқ; ёлламоқ. *Ишга олмоқ.* Болага энага олмоқ.

3 Бұшатмоқ, бекор құлмоқ, туширмоқ. *Сизни бұғундан бошлаб ишдан олдик.* — У аввалғи директоримизнинг бошиға түхматтәғіриб, ишдан олдирди. Х. Тұхтабоев, Шириң қовунлар мамлакати.

4 Қирқиб, кесиб, тортиб, сугуриб қиқармоқ. *Тирноқ олмоқ.* Құйнинг жүнини олмоқ. *Соч олмоқ.* Оёққа кирған тиканни олмоқ. — [Али охун] *Дүптиси ичига тұғналған игнани олди.* Ойбек, Танланған асарлар.

5 Ечмоқ, солмоқ. *Хотин бошидан жун рұмolini олди-да, бир-иккі қоқиб, яна ўради.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

6 Туширмоқ, бұшатмоқ; холи құлмоқ. *Елқасидан юқини олмоқ.* *Машинадаги яшиларни олмоқ.* — *Уста Олим отнинг жилювидан құлни олиб, сүради..* А. Қодирий, Ўтган күнлар.

7 Құлға киритмоқ; эга бўлмоқ. *Даромад олмоқ.* *Паҳтадан мўл ҳосил олдик.* — [Йўлчи] *Икки ярим йил бойнинг бўйинтуруғини судради. Нима олди?* Ойбек, Танланған асарлар. *Феруза Йигиталиеве шу олимпиадада бир йил биринчи ўринни олди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

8 Емоқ, емоқ-ичмоқ, тановул құлмоқ. *Ҳаммаси сизнинг тегишингиз, ҳеч кимга қараламанг.* *Балиқни олинг!* А. Қаҳхор, Құшчинор чироклари.

9 Ўзига сингдирмоқ, қабул этмоқ. *Рангни яхши оладиган ишак.*

10 Пайдо құлмоқ, ҳосил этмоқ, йифмоқ. *Яра йириңг олибди.* *Fўзалар күсак олди.*

11 Айтмоқ, куйламоқ. *«Насруллоий», «Гиря» ол! Ибодхұжас, «Фигон»ни ол!* Шукрullo, Сайланма. Зұр құшиқлардан биттасини ўрганиб, кашта түйда ўртага чиқиб, бир олайки. А. Құчимов, Ҳалқа.

12 Үйланмоқ, хотин олмоқ. [Зұхра:] *Ёш қызни олғанинг бир сари, энди буни ўқишидан қойиб, курортта олиб кетаётганинг нимаси?* А. Қаҳхор, Огриқ тишлар.

13 Харид құлмоқ. *Бу пальтони неча пулга олдингиз?* *Хөвли олма — құшни ол.* Мақол. — *Анча нарса олдик.. Сенга бир жүра бекасам.* А. Қаҳхор, Құшчинор чироклари.

14 Құлға киритмоқ, қозонмоқ. *Обрў олмоқ.* Эркінлик олмоқ. *Дарсдан «аъло» баҳо олдим.* *Илмий даража олмоқ.* *Олқыш олған омонидир, қарғыш олған ёмонидир.* Мақол. — *Үнбеш күнлик синовдан кейин тракторчи номини олдик.* А. Қаҳхор, Хотинлар.

15 Кетказмоқ, йўқотмоқ. *Чаённинг захрини чаён олади.* Мақол. — *Фотихадан кеийин Офтоб ойим.. күёвга қатық олиб чиқди ва Отабекнинг ичмаганига ҳам қўймай, «ичингиз, йўл губорини оладир», деб қистай бошлиди.* А. Қодирий, Ўтган күнлар.

16 Қопламоқ, чулгамоқ, ўрамоқ, тутмоқ. *Тўқайни ўт олган.* *Кабобнинг ҳиди бутун ҳөвлени олди.* Мени иситма олди. — *Сен бундан кетмайсан омон, Ўнгу сўлни олса туман.* «Ёдгор».

17 Эгаламоқ, ишғол құлмоқ, банд этмоқ. *Роял кўп жойни олди.* *«Гўрўғли келиб, фалон шаҳарни олибди, деса семириб, эшикдан ичкарига базур кираман.* «Гулихиромон». *Можаро устига Фосиҳ афанди кириб қолди.* *У тўғри айвонга чиқиб, мингбошининг пинжидан жой олди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

18 Қамаштиromoқ. *Тонг ёришиб, қамиши поялари офтоб тигида лов-лов ёнаётгана ўхшаб кўзни олади.* С. Аҳмад, Уфқ.

19 Етакчи феъл сифатида от туркумидаги сўзлар билан бириқиб, қўшма феъл ясади, мас., амал олмоқ, авж олмоқ, алана олмоқ, баҳра олмоқ, бош олмоқ, ёнини олмоқ, ёш олмоқ.

Амал олмоқ Үсмоқ, ривожланмоқ, юксалмоқ (ўсимликлар ҳақида). *Дарахтлар дебарли ҳаммаси амал олиб, анча юксалиб қолған эди.* М. М. Дўст, Лолазор. **Бўйнига олмоқ** 1) иқрор бўлмоқ. *Бу шебрни ўқиган баъзи таниш-билишларим, қарилекни бўйнига олиб қолибди-да,* деб ўйлашлари мумкин. Шук-

рулло, Сайланма; 2) зиммасига, ўз жавоб-гарлигига олмоқ. **Йигим-теримни олмоқ** Экинларни ўриб, териб ҳосилни йигиштироқ. У.. *йигим-теримни олгандан кейин Фарходга кетиб, қиши билан ўша ерда қолиб кетди.* А. Қаҳдор, Хотинлар. **Тескарисига олмоқ** айн. *аксига олмоқ* қ. акс I 2. Мен жўрттага бавзи гапларни тескарисига олиб кўрсам ҳам, у чурқ эттайди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Юз олмоқ** айн. *юз тутмоқ* қ. *юз I. Кун барадла кўтарилиб, қиёмга юз олди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. **Қаламга олмоқ** Ёзмоқ, хатга тушироқ. *Бу кун мен шу «Ўтган кунлар»ни қаламга олганимда ҳам, ўша ўзимни зериктирган фаслни ташлаб ўтишга мажбур бўлдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Қарши олмоқ** Кутмоқ, пешвоз чиқмоқ. *Меҳмонларни нон-туз билан қарши олишиди.* Газетадан. **Қийигига олмоқ** Аксини тутмоқ, акс иш қилмоқ. **Қўй оғзидан чўп олмаган** қ. **қўй.** *Бизнинг қишлоқда Гофуржон деган қўй оғзидан чўп олмаган, бунинг устига ҳеч кими йўқ бир ўигит бор эди.* А. Қаҳдор, Хотинлар.

20 Равишдош шаклида бошқа феъллар билан бирикиб, қўшма феъл ҳосил қиласи, мас. олиб бермоқ, олиб бормоқ, олиб келмоқ, ола билмоқ, ола бошламоқ, ола келмоқ. Узум сув олиб қолди.

21 =и(б) аффиксли равишдошлар билан бирикиб, қўшма феъл ҳосил қиласи ва ишҳаракатнинг ўзи учун бажарилганигини билдиради, мас. *билиб олмоқ, тортиб олмоқ, етиб олмоқ, ўтиб олмоқ, сугуриб олмоқ, ёза олмоқ, қила олмоқ.*

ОЛМУРУТ шв. Нокнинг майдароқ бир тури.

ОЛОВ 1 Юқори ҳароратда ёниб, нурланиб турган газ, аланга, ўт. **Олов ёқмоқ.** Оловни ўчирмоқ. **Кумғонни оловга қўймоқ.** Оловнинг тиши ийк, ҳўл-қуруқ билан иши ийк. **Мақол.**

2 Чўғ. *Танчанинг оловини очинг, тақсир, баданимда қалтироқ турди.* Ҳ. Гулом, Машъал. *[Ийлчи]* *Бир қўлини қизнинг пешонасига қўйди: -Нақ оловдай.. – деди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Иссиклик, ҳарорат. **Куёш олови.** *Куёш осмондан олов қуяпти.* С. Аҳмад, Таъзим. *Хувиллаган тундай ёлғизлик қурсин, Ёлғиз чақмоқтошдан чиқмайди олов.* Ч. Эргаш, Орзунинг оғир киприклари. *Ийлчи*

қўёшнинг олов селида чўмилиб, тўнка ковлар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

4 кўчма **Файрати** ичига сифмайдиган, юрагида ўти бор, жўшқин. **Олов ўигит.** *Синфнинг энг шўх, олов ўқувчиси Санжар бўлса, оғзини катта очганча, Ойша холага тикилиб қолди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Ўзиям десангиз, отинойиси, олов.* *На бир кўрқишини билади, на бир нарсадан тап тортишини.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

5 Жўшқин туйғу, ҳиссиёт. *Шунча тутқун бўлишига қарамасдан, бу қизнинг қалбига мұҳаббат олови аллақачон тушган эди.* С. Зуннунова, Олов. *Исфандиёрнинг инжиқ ва худбин кўнглида ўч олови ёнарди.* С. Сиёев, Аваз.

Икки олов орасида (ёки ўргасида) қолмоқ Жуда мушкул аҳволда, нима қиласини билмай қолмоқ. *Шўрлик асирлар икки олов орасида қолган эдилар: чиқмай десалар, мўгуллар орқаларидан санчар, чиқай десалар, мудофаачиларнинг ўқ ва найзасига санчилар эдилар.* М. Осим, Ўтрор. **Кесакдан олов чиққандай** **Файрати** йўқ, лоқайд одам кутилмаган бир иш қилганда айтиладиган ибора. **Олов кўзлар** Чарақлаб, ёниб турган кўзлар. *Ёш Ҳожия олов кўзларини чарақлатиб, Онахонга тикилган эди.* А. Мухтор, Опасингиллар. **Олов нафасли** Сўзи ўткир. *Уайтган толлар қулапти, бош тиқмоқчи бўлган мактаб-маориф соҳасига тамоман янги одамлар, олов нафасли ёшлар келипти.* А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари. **Уруш оловини ёқмоқ** Уруш чиқариш учун халқларни бир-бирига гижгижламоқ, уруш чиқармоқ, урушни бошлаб бермоқ.

ОЛОВБАРДОШЛИК Оловга чидамлилик. Ушбу ишшоот материалларнинг юқори температурадаги шароитда ишлатилишини, яъни оловбардошлик хусусиятини ҳисобга олиб бунёд этилди. Газетадан.

ОЛОВДАЙ, =дек: оловдай **кўринмоқ** Яқин таниш кишидай иссиқ кўринмоқ.

ОЛОВДОН Сандал, самовар, печка ва ш.к. нинг олов турадиган жойи: ўтхона.

ОЛОВКУРАК Чўғ солиш ёки олиш учун ишлатиладиган қисқа дастали металл куракча: ўткурак; хокандоз. *Фотима қайтиб, қўлидаги оловкуракни ўчоқ олдига иргитди.* Т. Ашуроев, Оқ от.

ОЛОВЛАНМОҚ 1 Оловдек яллигланмоқ, қизармоқ, тафт олмоқ. *Мастуранинг*

лўтти юзи оловланди. Ойбек, О.в. шабадалар. Ҳамкасбининг нордон гапидан кейин юзи оловланаб, слесарлар хонаси томон чопиб кетди. «Саодат».

2 кўчма Аланга олмок, кучаймоқ, зўраймоқ. Лейтенантнинг нафрати оловланаб, нима қиларини билмасди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Ҳайдарнинг кўзига кечаги воқеа кўринди, унинг алами оловланди. И. Раҳим, Ихлос. Ўз-ўзидан оловланаб кетишими ёинки бошқа жиҳатларими бошқаларга ҳам ёқ-матти. Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

ОЛОВЛИ 1

Олови, ўти бор. Оловли ўчоқ. — Пулемёт қисқагина тириллаб, ёнгинамда бир оловли ханжар ўйлтиллади-ю сўнди, мен гурс этиб ўиқилдим. А. Мухтор, Асарлар.

2 Иссиғи, ҳарорати бор, иссиқ, ҳароратли. Межмон унинг [Жанақнинг] қўлини олиб, иситмаси чиқиб турган оловли кафтига босгандагина эсига келди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ОЛОВ-ОТАШ Ҳаддан ташқари иссиқ. Уч ҳафтадирки, Пўлат шаҳар касалхонасида ётибди. Тўрт кунгача олов-оташ бўлиб ёнди, ўзига келмади. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.

ОЛОВ-СЕЛЛИ с.т. Жуда иссиқ, ҳароратли. Ёз ойининг олов-сelli кунлари бошланди. М. Жабборов, Севинч ёшлари.

ОЛОВХОНА

ОЛОМОН Ўз-ўзидан, кутимаган ҳолда тўплланган одамлар; ҳалойиқ. Оломондан қочган сира қутулмас. Мақол. — Оломон аркка ҳужум қилди, деразаларнинг тарақлагани.. эшишиллади. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Намозгарга яқин куёв катта оломон билан келди. Тўрт карнаи, олти сурнайнинг шовқини кўкни тутди. Ойбек, Танланган асарлар.

Оломон қилмоқ Судсиз-бошқасиз кўплашиб урмоқ, уриб ўлдирмоқ. Гап шу, мусулмонлар, агар бугун ҳам бир гап чиқмаса, бизни лақиллатгандар учун учовининг бошига тўн ёниб, оломон қиламиз. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛОН, олонг шв. Қаровсиз, ташландиқ ер; тепалик, паст-баландлик. Кўп ўтмаи, ҳовлига яқин олонга оқ «Волга» келиб тўхтади. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ОЛТИ снқ. сон б рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. Олти сўм. Олти кун. Олти ўйл. Оғриқ жойини топса,

олти ой қишилайди. Мақол. — Ана ўшанда унинг қизи Доно олти ёшда эди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛТИБУРЧАК мат. Олти бурчакли текис геометрик шакл. Олтибурчак чизмоқ.

ОЛТИЛИК 1 Олтита холи бўлган қарта. Фиштиннинг олтилиги.

2 Олти мисрадан иборат шеър; мусаддас.

ОЛТИН 1 Менделеев даврий система-сининг I гуруҳига мансуб кимёвий элемент; сариқ-қизғиши тусли қимматбаҳо нодир металл; зар: тилла. Соф олтин. Олтин соат. Йўқолган пичоқнинг соти олтин. Мақол. — Директор ўша терилар учун кўргазманинг олтин медалини олди. С. Аҳмад, Юлдуз. Ҳомток қилинган ишкомда ҳусайнин узумлар олтиндек товланимоқда. И. Раҳим, Ихлос.

2 кўчма Ҳар қандай қимматбаҳо ёки азиз нарса ҳақида. Ер — хазина, сув — олтин. Мақол. Дўст-ёрлар аҳил бўлса, Ҷўлда олтин ундирап. Мақол. — Қўшиқ айтиб келаман қир ёқалаб. Гул-чечаклар тераман Сир ёқалаб. Тер тўкиб етишитирган «олтинимиз» Туради чаноғида бизга қараб. «Фольклор».

ОЛТИН СУВИ қ. зарҳал, ҳал. Олтин суви юргутирилган соат.

2 Шу металдан зарб қилинган пул. Ҳомид ёнчигини чиқариб, бир қўлидан иккинчи қўлига олтинларни санаб тушира берди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бунчалик дабдаба, албатта, ҳазинадаги олтинлар кучи билан бўлгандир, деб бавзиларнинг кўнглига келар. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

3 сфт. кўчма Қимматли, бебаҳо (фикр, гап, сўз, иш, вақт ва ш.к. ҳақида). Олтин ёшлиқ. Ёш чоғим — олтин чоғим. Мақол. — Кам бўлманг, раисим, олтин сўзларни айтдингиз. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Амунинг бўйида кезардим танҳо. Шу олтин дамларни сезардим танҳо. Гайратий.

ОЛТИН БОШ Яхши идрок этадиган, яхши ишлайдиган бош, ўтқир ақл; шундай бош, шундай ақл соҳиби. Ниҳоят, Қоратой Йўлчининг елкасини дўстона қоқиб деди: -Роса бошинг бор, иним Йўлчи, олтин бошинг бор. Гапларинг бари ҳақ. Ойбек, Танланган асарлар. Олтин водий Ноз-неъматларга бой, обод, яшнаган водий. Олтин куз Йилнинг ҳамма нарса фарқ пишган тўкин-сочин пайти, мўл-кўлчилик фасли. Баҳор бўйи, ёз бўйи заррама-зарра ўиққан бунёдини буюк соҳоват билан дехқон этагига солаётган мана

шу олтин кузда унинг юраги қафасдан чиқ-
кан қуш юрагидай яйрай бошлади. М. Ис-
моилий, Фарғона т. о. **Олтин одам** Жуда яхши
одам, тенги-мисли йўқ одам. Оқ олтин Пах-
та. **Қора олтин** Нефть ёки кўмир. **Қўли олтин**
ёки олтин кўл. Ҳар ишга моҳир кўл ва шундай
кўлли киши. *Сизларни кўрганимда.. Олтин
кўл албатта тушар эсимга.* Х. Салоҳ.

ОЛТИНГУГУРТ Менделеев даврий сис-
темасининг VI гуруҳига мансуб кимёвий
элемент; тез ёнадиган сарик рангли метал-
лоид (тибиётда ва саноатда кенг ишлати-
лади). *Олтингурт оқсилнинг муҳим тарки-
бий қисми ҳисобланади.* «Фан ва турмуш».

ОЛТИНЛАМОҚ Олтин билан қопла-
моқ, олтин юргутирмоқ, зарламоқ, зар
қопламоқ.

ОЛТИНЛАНМОҚ Олтин каби ярқира-
моқ, товланмоқ. *Бургут қуёш доирасини ке-
сиб ўтаркан, бир зум ёниб кетгандай ол-
тинланиб кўринди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ
қиссаси.

ОЛТИНЛАТМОҚ Олтинламоқ фл. орт. н.
*Қуёш чиқиб, анҳор ёқасидаги толларни ол-
тинлатган; тоза, ёрқин ҳаво кўзни қамаш-
тиради.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛТИНСИМОН Олтинга, тиллага ўх-
шаш, олтин рангли, ялтироқ, сап-сариқ
олтиндай. *Қуёшнинг олтинсимон нурлари.*
Олтинсимон буғдойлар. — *Дўстлар бир оз
сўлган банаңларнинг олтинсимон пўстлогини
артиб, нон билан ея бошладилар.* Ойбек, Нур
қидириб.

ОЛТИНТАМФА Ўзбек халқининг этник
таркибига кирган қабилалардан бирининг
номи.

ОЛТИНЧИ 1 тратб. сон Тартиб ўрни 6
рақами билан белгиланган, 6 номерли. *Ол-
тинчи ой. Олтинчи кун.*

2 Катта-кичик нарсаларнинг бешинчи-
дан катта, еттингиздан кичик ўлчами. *Олтин-
чи калиш. Олтинчи лампа.*

ОЛТИНҚОЗИҚ (О – катта) айн. **Қутб**
юлдузи қ. **қутб 1.** -Ҳув анов, шимолдагиси –
Олтинқозиқ юлдузи. У осмоннинг ўқи бўлади.
Шунга қараб юрган киши ўйлидан адаш-
майди, – деди чол Шум болага. Ф. Фулом,
Шум бола.

ОЛТИНҚЎНГИЗ айн. тиллақўнгиз.

ОЛТМИШ снқ. сон 60 рақами ва шу
рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Олт-
миш сўм, Олтмиш киши. Олтмишдан ўттиз-*

ни олмоқ. *Олтмишга кирган отадан ош сў-
рама.* Мақол.

ОЛТОВ жамл. сон Олти киши ёки олти-
та нарса. *Олтov бўлиб жўнамоқ.* — *Ҳар та-
рафни юрдим сўраб, Сенинг олтovингни қа-
раб.* Олтovинг ҳам келиб қолдинг, Куни
битган ажал ҳайдаб. «Ёдгор».

ОЛТОВЛОН бирг. сон Олти киши, олти
киши бўлиб, олти киши биргаликда. *Олтov-
лон ола бўлса, оғиздагини олдирап, Тўртov-
лон тугал бўлса, унмаганинни ундирап.* Мақол.

ОЛТОЙ қ. олтойлар. Олтой халқи. Ол-
той тили. Олтой аёл.

ОЛТОЙЛАР Олтой ўлкасидаги туб аҳо-
лининг асосий қисми.

ОЛУ [ф. آلو] шв. Олхўри.

ОЛУВ 1 Олмоқ фл. ҳар. н.

2 мат. Бир сондан иккинчи сонни айи-
риш амали; айирув, тарҳ. *Ҳисобдан ҳам қў-
шув, олувларни ўрганибсиз, тузук!* Ф. Фулом,
Машъал.

ОЛУВЧИ Бирор нарсани қўлга кири-
түвчи; харидор. *Сотувчи олувчи, олувчи со-
тувчи ахтаради.* Ҳ. Олимжон, Танланган
асарлар.

ОЛУД, олуда [ф. آلود / آلوده – булған-
ган, ифлосланган, ботган] Бирор нарсага булған-
ган, ботган, қоришиган. *Тўғриси, заҳар
олуд мактубингизга одамларча тушуна ол-
мадим ва тушунишга ҳам лузум кўрмадим.*
А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛХЎРИ [ф. آلو – олхўри + –
еишли] 1 Раънодошлар оиласига мансуб
данакли мева дарахти. *Бир туп олхўри.* Ол-
хўри эммоқ. — *Дадаси, не ҳасратда кўка-
раётган олхўрининг ҳамма шохини бита
қўймай кесиб ташлабди.* С. Зуннунова, Кўк
чироқлар.

2 Шу дарахтнинг ширин меваси. *Сарик
олхўри. Қора олхўри.*

ОЛЧА [олу + =ча: кичик олхўри] 1
Раънодошлар оиласига мансуб данакли
мева дарахти. *Бир туп олча.* — *Атроф ҳали
ёруғ бўлса ҳам, пастлик булатли кунни
эслатар, гулини тўйкан олчаларнинг тиниқ
барглари қорамтири бўлиб кўринар эди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Шу дарахтнинг юмалоқ нордон мева-
си. *Олча мураббоси.* — *Ёзнинг энг жазира-
масида олчанинг сувини шарбат қилиб ичил-
са, ташналикни қондиради.* К. Маҳмудов,
Ўзбек тансик таомлари.

ОЛЧАЗОР Нуқул олча билан банд ер, майдон, боғ. *Моҳидил у ёқ-бу ёққа аланглаб олиб, қалин олчазор орасидан қўшнининг томорқасига ўтди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛЧАРАНГ Олча рангига ўхшаш; қизил. *Ясисининг бўйнида шода-шода марварид. Оёғида учи бигиздек ингичка, олчаранг туфли.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОЛЧИ 1 Ошиқнинг ўйиқ ён томони.

2 Ошиқ ўйинида ошиқнинг шу томони юқорига қараб турган ютуқ вазияти. *Товва пуккани ейди, олчи чиккани ейди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Ошиғи олчи Иши ўнгдан келган, юришган, омади келган. *Қодировнинг ошиғи олчи, дўлтиси яримта.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Энди мен билан бамаслаҳат иш юритсангиз, кам бўлмайсиз, доим ошиғингиз олчи бўлади. Ж. Абдуллахонов, Ҳонадон.

ОЛЧИН I 1 Ўзбек халқининг этник составига кирган уруғлардан бирининг номи.

2 Шу уруққа мансуб киши. *Хўш, биз темурий эмасмизми? Ул ўзбекнинг барлосидин эрса, биз олчиниданмиз!* «Ёшлик».

ОЛЧИН II Узунлик ўлчов бирлиги; аршин (қ.) ва газ (қ.) қийматларига тенг. *Москонда саккиз олчин шоий ўигирма танга тураркан.* М. Осим, Карвон йўлларида.

ОЛЧИН III: олчин тўқмоқ Дастаси узун катта ёғоч тўқмоқ.

ОЛЧОҚ кт. Ўтакетган разил, паст; ёвуз, номард; хоин. **Олчоқ одамлар.** — Домлам дарс орасида гоҳо замондан шикоят қиласди, ёмонларнинг, олчоқларнинг кўплигини айтади. Ойбек, Болалик. *Мен шайтондан минг марта ба ваҳшатли бўлган Олчоқларни кўриб, чидаб турганман аввал.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОЛЧОҚЛИК 1 Олчоққа хос хусусиятга эгалик. *Олийжаноблик билан олчоқлик, ҳақиқат билан ёлғон, валломат билан макрҳийла, ҳалол билан ҳаром ёнма-ён.* С. Нуров, Нарвон.

2 Олчоқ кишиларга хос хатти-ҳаракат, иш; разиллик.

ОЛҚАМОҚ Бирорвга яхшилик, баҳт, саломатлик тиламоқ, муваффакиятлар тилаб қолмоқ. *Ботирларни олқайди, Ҳурматлайди бу диёр.* З. Диёр. *Ичимда Яхшибоевни олқайман, денг.* Агар бу иш хаёлига келмаганда,

ким билади дейсиз, мен яна қаҷон дашт ҳавосини ҳидлар эдим. М.М. Дўст, Лолазор.

ОЛҚИНДИ Қайта-қайта ишлатилавериб юпқа бўлиб кетган совун; совун қолдиги. *Тонг қоронғисида кир қўйганимча олтита совундан олқинди ҳам қолмади.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Редактор ўринбосари кўк майсаадек пойандозда шоколад қоғозлари ва иккига бўлинган, олқинди совундек шоколадни кўрди.* Н. Аминов, Қаҳқчаҳа.

Олқинди қайроқ Ейилиб кетган юпқа қайроқ. Эшимқул эшикдан пичогини юпқа олқинди қайроқда қайраб келгач, *Насимжон боши кўкка етгудай севинди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

ОЛҚИШ 1 Яхшилик тилаб айтилган, айтиладиган сўзлар, мақтov, дуо. *Олқиши олган омондир, қарғиши олган ёмондир.* Мақол. — *Тақдир тақоғоси билан йўл-йўлакай беҳисоб аччиқ-чунук мазасини тотди, пичинг ҳам, олқиши ҳам эшилди.* «Ёшлик».

2 Мамнунлик, таҳсин билдирувчи қарсаклар. *Мирсаотнинг ҳисоб маърузасидан кейин узоқ олқиши бўлади.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Қўшиқнинг охри олқишиларга кўмилиб кетди.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ОЛҚИШЛАМОҚ Мамнунлик, таҳсин билдиromoқ, олқиши сўзлари билан табрик-ламоқ; таҳсилаб қарсак чалмоқ. *Ўзбекистон халқ артисти Юсуфжон ака тўқсан ёшга кирган куни халқ уни кулиб-кулиб олқишилайди.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. *Тонг ёришгани, дунёга нур тўлгани учун қувонаётгандек, осмонда тўргайлар..* кундузни олқишилайдилар. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОЛҚОР I қ. алқор, арҳар. Олқор кўз олдимизда қайгадир йўқолди. А. Суюн, Олис тонглар.

ОЛҚОР II бот. Ёввойи ўт, ўсимлик тури. Олқор билан кийикўт қизлар қулогида бўлди, кўкракларида бўлди. Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

ОЛҒА 1 рвш. Олдинга, илгари томонга. Олға юрмоқ. — *Ўзи пулемётини судраб, олға эмаклаб кетди.* А. Қаҳҳор, Олтин куз.

Олға босмоқ 1) олдинга томон юрмоқ, илгарига қараб силжимоқ. *Хон ёнида турган хос навқар қиличини ушлаб, беихтиёр бир қадам олға босди.* С. Сиёев, Аваз; 2) ривожланмоқ, илгариламоқ. *Иш олға босмоқда.*

2 унд. с. Илгари томон силжишга, олдинга томон юришга чақириш нидоси. Қани, олға, ғалаба арслонлари! Қани, олға, ватан қаҳрамонлари! Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ОЛГИР 1 Овни яхши оладиган. *Олғир ит. Олатүғаноқ олғир бүлса ҳам, қарчиғай бүлол-мас. Мақол.*

2 күчма Ҳақини кеткизмайдыган; олағон. Бувинисо олғыр ва эпчил аёллардан ўтиб, қозонга яқын йўлай олмади. П. Турсун, Ўқи-түвчи.

З саб. Бироннинг, жамоат ёки давлат-нинг пулини, мол-мулкини юлиб, талаб олувчи; юлгич. *Олғир одам*. — *Бу олғирлар мөхнаткашларнинг ҳамёнига човут соляпти* «Муштум».

ОЛГИЧ шв. Олгувчи, олуучи. **Боғон бўлиб, қизил гулни терди, де, Жон олгич жаллодинг – Шакар келди, де.** «Ширин билан Шакар».

Күз олгич Күзни оладиган, күзни хира қиладиган, қамаштирадиган (даражада). *Күёшда дам күз олгич чарақлаб, дам күкательлар орасига яширинган бу кичкина арикнине нашаси бошқача эди.* Ойбек, О.в. шабадалар

ОЛХИРОТ [ф. – آلەھەرات – Ҳирот олхўри-
си] айн. олхўри. *Машҳур боғбон Дарвеш ҳо-
жси шафтоли, олҳирот кўчатларини ўтқаз-
моқда. Ойбек, Навоий. Нонуштага қиём-
олҳирот, Кечга палов, беҳи босилур. Мир-
темир, Асарлар. Олхўрининг жайдари номи
турлича: қораоли, олхўри, олҳирот, гайноли
К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.*

ОМ І [*أَمْ* – умумга тегишли, умум-халқ; кенг тарқалған] (*о* – құзықроқ) Умум; умумга тегишли.

Рұхсат(и) ом этн. Умумга рұхсат (ұлкниң күтариш олдидан үлкін әгаси томонидан «энди истаганларға рұхсат» мағносіда ишлатыладыған ибора). **Ом бұлмоқ** Маълум бўлмоқ. **Қўринди маърифат** ҳуршиди, нури бўлди элга ом. **Ҳамза**. **Қатли ом** Ҳаммани қатл қилиш, оммавий, ёппасига қирғин. **Ҳақиқатан ҳам шахсга сиғиниши** ийларидан оммавий қатли омғача идеология ва қонун-чилик соҳасыда ўзига хос тайёрғарлик олиб борылған. Газетадан.

ОМ II [немис физик олимиси Г.С.Ом (Ohm) номидан] физ. Халқаро бирликлар тизимида электр қаршилик бирлиги.

ОМАД [ф. *مَدٍ* – келди; келиш; баҳт; кирим, даромад] Ишнинг ўнгдан келиши.

илгари босиши; баҳт, толе. *Омадингиз ба-ланда. Ҳар йигитга бир омад. Мақол. Ишнинг омади – ўз вақти. Мақол. – Эҳҳе, иш катта-ку! Омад тилайман, чўтмалдан чўзасиз-да!* Ойбек, Танланган асарлар. *Буни омад дейдилар: ҳам иш ундирибсан, ҳам томоша қилибсан.* Ойбек, О.в. шабадалар.

Омад қуши бошига қўнди айн. баҳт қуши бошига қўнди қ. баҳт. **Омади гап** ёки гапнинг омади Холисона айтилган гап; гапнинг тўғриси, ўрни, мақоми. Мен омади гапни айтмани, ўртоқ Самандаров, албатта, мени билмайдилар. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. -Жаноби олий ва сизнинг давлатнинг ҳаммаси менини, нега хафа бўлайин, гапнинг омадини айтдим-да, – деди Ўрмон полвон. С. Айний, Куллар. **Омад(и) келмоқ** (ёки юришмоқ) Иши ўнгидан келмоқ, баҳти келмоқ, юришмоқ. Рўзиқулнинг омади келиб, чўнтағи хўтпая бошлади. Гайратий, Довдираш. **Омади кетмоқ** Иши ўнгидан келмаслик, орқага кетмоқ, баҳт йўли тўсилиб қолмоқ. **Омадинг кетганда**, кунлар тошбақа юриши қилиб, секин ўтади. Н. Қобил, Унүтилган соҳиллар.

ОМАДЛИ Омади, толеи баланд, баҳтили. *Омадли одам. — Кимгаки ақлу идрок насиб этган бұлса, демек, у омадлидир. «Фан ватурмуш».*

ОМАДСИЗ Омади, толеи паст, баҳтсиз. **Омадсиз одам.** — «Аравакаш» — унинг ҳов ўша уруши давридаги омадсиз ўшилигидан қолган лақаби, холос. А. Мухтор, Кумуш тола.

ОМАДСИЗЛИК Омад келмаслик, мұваффақиятсизлик, *Омадсизликни тоқат билан енг. «Ёшлик».*

ОМБИР | *к. омбур*

ОМБИР II шв. Девор тагидан сув ўтиши учун коллирилган түйнүк: кувур.

ОМБОР [ф. انبار — галла, озиқ-овқат сақланадиган хона, бино; омборхона, магазин] Озиқ-овқат, асбоб-анжом, мол ва ш.к. сақланадиган бино. *Омбор түйла дон.* — *Хөсли* ўртасида қаққайиб турған Умиднинг таҳминича, бу ҳөвлида ошхона, омбор, гараж ва ҳоказолардан ташқари ё ўн икки, ё ўн уч хона бор. Мирмуҳсин. Умил.

Сув омбори Сунъий сув ҳавзаси, сув тўп-ланадиган жой. *Каттақўргон сув омбори.* — Амударёда йирик Туямўйин тўғони ва сув омбори қурилиши охирига етди. «Фан ва турмуш».

ОМБОРХОНА [омбор + хона] айн. **омбор**. *Бой омборхона калидини Ойшабонуга узатди.* X. Фулом, Машъал. *Бино минерал сувлар сақланадиган омборхона қилиб қўйилган.* Газетадан.

ОМБОРЧИ Омбор мудири. *Ўтган ўили анови омборчи Абдусамаднинг ўғли ҳам имтиҳондан ўттолмай қайтиб келди.* С. Зунунова, Олов. *Полвон отдан тушиб, бозордан келтирилган нарсаларни.. омборчига берди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ОМБУДСМАН, омбудсмен [швед. *ombudsman* – бирон киши манфаатларининг вакили] Турли хил маъмурӣ органлар, шунингдек, хусусий шахслар ва бирлашмалар фаолиятининг қонунийлигини, уларнинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларига риоя этишини назорат қилиш учун маҳсус сайланган (тайинланган) мансабдор шахс. *Омбудсман хизмати ходимларининг қайд этишича, болалар жиҳдий, чуқур мазмунли саволлар беришиб, улар билан баҳсга киришишган.* Газетадан.

ОМБУР [ф. *أَمْبُور* – қисқич, омбур] Михсуруриш, нарсаларни қисиб ушлаш, қўтариш, эгиш, қирқиш, синдириш каби ишлар учун қўлланадиган икки жагли асбобларнинг умумий номи. *Юмалоқ жағли омбур.* *Оғриқ тишининг давоси – омбур.* Мақол. ■ *Чолнинг қалбини аллақандай совуқ бир қўл омбур орасига олиб сиқар, оғриғи юзига уриб борар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Гулсумбоби қизини оёқ остига олиб, унинг баданини, омбур билан чўзизб тортгандай, уза бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОМИ [а. *عَامِي* – ҳалқа тегишли; жамоатга оид; оддий, содда] (о – чўзиқ) Саводсиз, ўқимаган; авом. *Хон ҳазратлари, мен ўқимаган, ёвонлик бир оми одамман.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Сизнинг ҳар бир ганингиз биздек оми одамларга ўрнак бўлиши керак.* П. Турсун, Ўқитувчи. *-Ҳа, энди.. биз оми одамлармиз, – деб қўйди Тойлоқов.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОМИЛ I [а. *عَامل* – сабаб; таъсирчан куч] Иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. нинг юзага чиқиши, содир бўлиши учун сабаб бўлган нарса; сабаб. *Отабекнинг маънавий падари бўлган Ҳасанали ота унинг маҳфий дардининг асли омилини излайдир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Чигитга гамма нурлари*

беришиб вилтга қарши курашдаги асосий омиллардан бири. Мирмуҳсин, Умид.

ОМИЛ II [а. *عَامل* – ишловчи, ҳаракатдаги; ҳақиқий; ишчи, хизматчи] 1 Бирор ишни яхши эгаллаган; уста, моҳир, омилкор. *Бирни иккига чақиб, иккини тўрт қилишига омил ота қизини [Таннозхонни] ишлагани қўймаган эди.* К. Махсумов, Мұхаббат қўшиғи.

2 Омил (эркаклар исми).

ОМИЛИК Авом бўлишилик, саводсизлик. *Ургилай, ҳамма қасофат омилгимизда-де!* Ҳамза, Танланган асарлар.

ОМИЛ-КОМИЛ Жуда омил, етук уста. *У ҳар қандай ишга омил-комил одам.*

ОМИЛКОР [а. + ф. *عَاملِ كَار* – ишбилиармон, моҳирлик билан ишловчи, оқил] Омиллик, усталик билан иш кўрувчи; уста, омил. *Омилкор дехқон. Омилкор тўқувчи.* ■ *Амакиларининг бу борада омилкор, пухта кишилар эканини билгани учун Исломбой индамай қолди.* X. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОМИЛКОРЛИК Усталик билан, оқилона иш кўришилик. *Пахта териши машиналаридан омилкорлик билан фойдаланмоқ.*

ОМИЛЛИК Бирор ишни яхши эгалланганилик, усталик. *Ўз ишига омиллик.*

ОМИН [а. *أَمْن* – ишонувчи; ишончи бор; хавф-хатардан холи бўлган] Ислом, яхудий ва христиан динларида диндорлар ўртасида «қабул этилсин», «ижобат бўлсин» маъносида, оддий ҳалқ орасида эса «илоҳи шундай бўлсин», «айтганингиз келсин» маъносида ишлатиладиган сўз. *-Энди мусоғир қизингизнинг баҳтига сиз ўлманг, омин!* – деди Кумуш онасига. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *-Худо ҳаммангизга қувват берсин!* Олинглар, олдирманглар. *Омин!* – деди Алим бува. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОМИХТА [ф. *مِحْتَدٍ* – аралаш, аралаштирилган] 1 от Бир неча маҳсулот аралашмаси. *Хайрияtkи, бола тезда овунди, асалу ёғ омиҳтаси суртилган эмизикни шимганича ухлаб қолди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 сфт. Аралаш, бошқа нарса аралаштирилган. *Омиҳта ёғ.* ■ *Омиҳта емлар бу ерда буғдоӣ, арта, сули маҳсулотларидан тайёрланади.* Газетадан. *Азизхоннинг димогига қалампирмунчоққа омиҳта атир ҳиди урилди.* С. Аҳмад, Уфқ.

З кўчма с. т. Аралаш-қуралаш, москичири, қоришиқ. Турмушдаги бошқаю, китобдагиси ҳаводан олингани? Китобдаги билан турмушдагини бир-бираға омихта қилиши кимнинг иши? Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси.

ОМИХТАЛАНМОҚ Аралашиб, қўшилиб кетмоқ. Носоз транспорт воситаларидан чиқаётган ортиқча газлар бир-бiri билан омихталаниб, шундай қўланса ҳид тарқатяптики, бунақасини ҳеч ерда учратмайсиз. «Муштум».

ОММА [а. عَمَّا – умумийлик; оддий ҳалқ] Бирор ижтимоий гурухнинг катта кўпчилиги, умум, кўпчилик, ҳалқ. *Меҳнаткашлар оммаси. Деҳқонлар оммаси. Ишчилар оммаси. Зиёллар оммаси.* ■ У [Йўлчи] бўйини чўзиб, қайнок, асабий, газабли оммани, зулм ўюгини портлатишга тайёр ботир ҳалқни кўздан кенирди. Ойбек, Танланган асафлар.

ОММАБОП Умумга, оммага тегишли, омма учун белгиланган, мўлжалланган. *Оммабоп адабиёт. Оммабоп журнал. Оммабоп тилда.. ер ислоҳоти ҳақида гапирдилар.* Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт.

ОММАВИЙ [а. عَمَّا – умумга, умумхалққа тегишли, оид] 1 Оммага, кўпчиликка оид; омма, кўпчилик томонидан ёки омма орасида бажариладиган. *Оммавиий иш. Оммавиий ҳаракат.* ■ Айрим оммавиий-даврий нашрларнинг аниқ фуқаролик позицияси ва қиёфаси кўзга ташланмайди. Газетадан.

2 Кенг кўламдаги, кенг кўлам олган.

Оммавиий ахборот воситалари Хилма-хил мазмундаги ахборотларни кенг оммага етказиб берувчи воситалар – даврий матбуот, радио, телевидение ва ш.к. нинг умумлашманоми. *Жаҳон оммавиий ахборот воситалари хабарларида айтилишича, учрашув чоғида Украина нинг альянсга қўшилиши масаласи кўтаришмаган.* Газетадан. **Оммавиий қирғин қуроллари** Душманнинг кучларига, қуроласлаҳларига, иншоотларига ялпи талафот етказувчи қуроллар. *Айни пайтда, ядрорий қуролсизланиш бўйича таабирлар билан бир қаторда, оммавиий қирғин қуролларининг бошқа турлари ҳам тарқалишининг олдини олишга қаратилган саъй-ҳаракатлар амалга оширилиши лозим.* Газетадан.

ОММАВИЙЛАШМОҚ Умумий, оммавиий тус олмоқ; омма орасида кенг ёйилмоқ.

Қишлоқ ёшлари ўртасида спорт оммавиийлашиб бораётир.

ОММАВИЙЛИК Оммавиий хусусиятга эгалик. Мен ушибу тамошлар қаторига оммавийлик принципини ҳам киритган бўлардим. Газетадан. Үқиши ҳам, обуна ҳам, боринчеки, фаолиятнинг барча жабҳаси оммавийликка асосланган эди. Газетадан.

ОММАВИЙ-МАДАНИЙ Омма ўртасида ўтказиладиган маданий ишларга оид, шундай ишларни амалга оширадиган. *Район комитетининг оммавиий-маданий бўлими. Оммавиий-маданий ишлар.*

ОММАВИЙ-СИЁСИЙ Омма ўртасида ўтказиладиган сиёсий ишларга оид, шундай ишларни олиб борадиган. *Оммавиий-сиёсий ишлар.*

ОММАЛАШМОҚ Омма, кўпчилик, ҳалқ орасига ёйилмоқ, кенг тус олмоқ, кент тарқалмоқ. *Илгорларнинг тажрибаси оммалашмоқда.* ■ Унинг ўз тафрифича, бу сўзлар.. эндигина оммалашаётган фан ва техника қуроллари, буюм ва асбоб-анжомларининг «ўзбекча атамаси» эди. П. Турсун, Үқитувчи.

ОММЕТР [нем. Ohm – ом + юн. metro – ўлчайман] физ. Электр қаршилигини бевосита ўлчаш учун ишлатиладиган асбоб.

ОМНИБУС [лот. omnibus – ҳамма учун] эск. 20-аср бошларигача: муайян аҳоли масканлари орасида мунтазам қатновчи кўп ўринли от-арава; дастлабки жамоа транспорти.

ОМОН [а. مَانِ – хавфсизлик; хотиржамлик; раҳм-шафқат] 1 Соғ-саломат, эсон-соғ. *Бош омон бўлса, дўпни топилар. Мақол.* ■ *Қоратегиндан келдингми, опанг омонми?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бу бош бевафо дунёда нималарни кўрмади дейсиз. *Кўп тўполонлардан омон қолди.* С. Анорбоеев, Оқсой. *Тоҳир омон, ҳеч бир шикаст еган йўқ.* С. Абдулла, Тоҳир ва Зухра.

Омон бермай Аямай, шафқатсиз равишида. *Сен қўлима тушиб бўлдинг гуноҳкор, Омон бермай ўлдираман муқаррар.* «Рустамхон».

2 Тинч, осойишта. *Она юртинг омон бўлса, ранг-рўйинг сомон бўлмас.* Мақол. ■ *Дунёдаги барча тинчликсевар кишилар она заминнинг омон қолиши учун ҳамжисхатлик билан ўз хоҳиш-ирадаларини намойиш этмоқдадар.* Газетадан.

3 Омон (эркаклар исми).

ОМОНАТ [а. تَسَافِ – ишончлилик; түғрилик, ҳалоллик; сақлаш учун берилган нарса; тұхфа; мерос] 1 Сақлаб бериш, вақтингча фойдаланиш ёки бошқа бир кишига әлтиб бериш учун топширилган. *Омонат* хат. *Омонат* нұл.

2 Омонатта сақланған пул ва б. нарса, буюм. *Анов* күни құйиб кетған омонатта келдім. И. Раҳим, Чин мұхаббат. *Омонатларни әгаларига топширганимиздан кейин, майли.. күевтүрә қызметтерни Маккага олиб борсалар ҳам, монелик ійік.* И. Ўқтамов, Ҳикоялар.

3 Мижознинг маълум бир шартлар асосида банкка қўйган пул маблаги.

Омонат дафтарчаси Омонат кассага пул қўйилгани ҳақидағи шахсий ҳужжат. *Салимхон Обидий.. аллақандай зарур ҳужжатларни, омонат дафтарчасини рўмолга тугди.* Мирмуҳсин, Умид. **Омонат кассаси** Фуқароларнинг пулини вақтингча сақлаб берадиган муассасаса. **Омонатини топширмоқ** Вафот этмоқ, оламдан ўтмоқ. Кампир уйга кирган-у, шу қисқа фурсат ичидаги чоли тұшакка беозор ҷўзилганича, омонатини топшириб қўйганинг гувоҳи бўлган. «Ёшлиқ».

2 Номигагина, шунчаки; зўрға. Чол супадаги ёғоч сўрига омонат илиниб, ниятини айтишига сўз тополмай қийналди. «Ёшлиқ». Тўйчи пойгакдаги чўян пеътига омонат ўтириди-да, ерга қараганча, индамай, паниросга зўр берди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

3 Вақтингчалик. *Одам – омонат, дийдор – ғанимат.* Мақол. ■ Жиян ижара уйда омонат ўтириди. «Ёшлиқ».

4 Путурдан кетган ёки зўрға илиниб турган. *Омонат бино.* ■ *Ошпаз* косага лағмон сузиб, йўнишмаган таҳтадан омонат ясалган стол устига қўйди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОМОНАТЧИ Омонат кассасига пул қўйган киши. Бугунги кунда банкда 70000 дан ортиқ омонатчига самарали хизмат кўрсатилмоқда. Газетадан.

ОМОНИМИК Омонимга хос, тегишли. Сўзнинг омонимик хусусияти.

ОМОНИМИКА [«омоним» с. дан] тлиш. 1 Бирор тилдаги омонимларнинг жами, ийиндиси.

2 Тилшуносликнинг омонимларни ўрганадиган бўлими.

ОМОНИМИЯ [«омоним» с. дан] тлиш. Бирдан ортиқ тил бирлигининг талафуз ва ёзилиш жиҳатидан бир хил бўлиш ҳодисаси.

ОМОНИМЛАР [фр. отонумте < юн. ἡο-
mos – тенг, бир хил + онома – ном, исм] тлиш. Шакл ва талафузи, яъни ёзилиши ва айтилиши бир, аммо маъноси бошқа-бошқа сўзлар, шаклдош сўзлар.

ОМОНЛАШМОҚ 1 Бир-бири билан саломлашмоқ, бир-биридан ҳол-аҳвол сўрашмоқ. Элмурод ҷелакларини ерга қўйди-да, бориб [Норжон билан] омонлашиди. П. Турсун, Ўқитувчи. Аҳмадали Рўзихон ая билан йўл-йўлакай омонлашиди, ундан кўнгил сўради. «Ёшлиқ».

2 шв. фольк. Видолашмоқ, хайрлашмоқ. *Холдор кетар бўлди, беклар, дунёдан, Розиланиб, омонлашиб қолинглар.* Эргаш Жуманбулбул. Ана шундай қилиб, Муродхон синглиси билан омонлашиб, йўлга тушиб жўнайверди. «Муродхон».

ОМОНЛИК Соғ-саломатлик, тинч-осо-йишталик. Сизга омонлик тилайман. ■ Омонлик бўлса, бу бағри кенг одамлар Хайрининг невараларигача, улардан қолажак аводигача боқади. «Ёшлиқ».

ОМОН-ОМОН Тинчлик, осоийшталик (кўпинча урушдан кейинги даврда). Бир куни бир алвон замон келади, Замин узра омон-омон бўлади. М. Юсуф, Ўйқудаги қиз.

ОМОНСИЗ айн. **бемон.** Мирзакаримбой Йўлчига далда бериш учун.. ўлим ҳар кимнинг бошида омонсиз қиличини тутиб турганлигини гапирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОМОН-ЭСОН айн. **омон** 1. Агар Каримжон омон-эсон қайтиб келса, раислигини ҳам ташлайман. С. Аҳмад, Уфқ.

ОМОЧ эск. қ. х. Улов қўшиб ер ҳайдала-диган, металл тишли қадимги энг оддий ёғоч ёки темир асбоб. *Омоч* билан ер ҳайдамоқ. ■ *Хўқиз калласини эгиг, омочни тортишига уринар, қўйчи эса ҳадеб қистар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Абдурасул] Дастрраб Олаҳўжанинг сигирларини боқади, кейин омоч қулогини ушлайдиган бўлгач, қўшга чиқади. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОМОЧ-БЎЙИНТУРУҚ Ер ҳайдаш учун керакли бўлган омоч, бўйинтуруқ ва бошқа асбоблар мажмуи.

Тарақа турук, омочга бўйинтуруқ ҳазил Аризимаган ишга тўполон, шов-шув, тартиб-сизлик кўтарилигандан айтиладиган ибора.

ОМОЧЛИ Омочга, плугга эга бўлган. Томорқа этагидаги дөворнинг омочли трак-

тор киргудек жойи бузиб ташланган эди. А. Обидов, Аканг қарағай Гулмат.

ОН I [ф. نـ - у, улар]: он ҳазрат(лари) у олий ҳазратлари (подшоҳ, амир, хон ва ш.к. ҳақида). Мирзо Ашвардан он ҳазратга номус-сизона бир хиёнат содир бўлди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ОН II [а. نـ - вакт, давр, пайт] Қисқа бир замон: лаҳза, пайт. **Бир он.** Шу онда. — **Бир оннинг баҳосин ўлчамоқ** учун Олтиндан тарозу, олмосдан тош оз. Ф. Гулом. **Умид Ҳафиза** билан бўлган ширин онларини хаёлидан ўтказарди. Мирмуҳсин, Умид.

ОНА 1 Фарзанди ёки фарзандлари бўлган хотин (ўз түқдан фарзандларига нисбатан); болали хотин. **Кўп** болали она. Бола ўиғламаса, она эмчак бермас. Мақол. Эрка тутса онаси, талтаяди боласи. Мақол. — **Қиз** эрталаб туриб, дарров онасига разм солди. Ойбек, Танланган асарлар.

Она тили Боланинг гўдакликдан каттальгарга тақлид қилиб ўрганган тили, тугма тил (одатда гапиравчи шахс мансуб бўлган халқ тили). **Онайи зор, онаизор** Мехрибон, ғамхўр она; онанинг муштипарлигини, мушфиқлигини, меҳрибонлигини ифодалаш шакли. **Онайи зор** эмасми, устунни ушлаганча.. боласининг төвушни келаётган томонга термилиб қолди. Ойдин, Мардлик — мангулик. **Тошкентдан** келган хат онаизор юрагига ғулгула солди. Мирмуҳсин, Умид. —**Болам**, — деди-ю, онаизор яна оламга тинчлик тилайди: —**Оналар..** ғам чекмасин, осмонимиз мусаффо бўлсин. **Онанг ўргилсин** қ. ўргилмоқ. **Онаси** этн. Эрнинг ўз хотинига унинг исмини айтмай мурожаат этиш шакли. Ҳой, онаси, суюнчини ҷўз. Э. Раҳим, Янги қадам. **Қайин она айн. қайнана.** Қаҳрамон она Ўнта ва ундан ортиқ бола туғиб вояга етказган оналарга берила-диган фаҳрий унвон.

2 Оила бошлиғи, тарбиячиси. Булар учун алоҳида қозон осилармиди. Сиз ҳаммасининг онаси, у киши — ота. Уста болани жуда яхши кўрадилар. А. Қаҳҳор, Томошабоғ.

3 Кекса аёлларга ҳурмат юзасидан уларнинг номига қўшилиб ишлатилади, мас. **То-жихон она, Норжон она.**

4 Кекса аёлларга ҳурмат билан мурожаат этиш формаси.

5 Бола түқдан жонивор. **Тойчоқнинг онаси.** Она қўй. Яхши бузоқ икки онани эмар. Мақол. — **Она ари** уруғлагандан кейин бир

сүткада 1500–2000 тагача тухум қўяди. «Фан ва турмуш».

6 кўчма Яратувчи, вужудга келтирувчи. **Ер** — ҳаётнинг онаси.

Гапнинг онаси Гапнинг пўскалласи, бўлган-тургани, ҳақиқати. — *Отангизга раҳмат, Юсвали тога!* — деди бошини қимирлатиб Мели полюон. — *Гапнинг нақ онасини айтдингиз-қўйдингиз.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Она Ватан** (ёки юрт) Киши туғилиб ўсган, унинг учун муқаддас санаалган мамлакат. Яна кўнгли она юртини, баланд тоглар, кўм-кўк яйловларни қўмсаб, бағрини заҳ ерга бериб ётиб олди. С. Анорбоеv, Ҳамсуҳбатлар. **Она сути оғзига келди қ. оғиз.** *Вой-вой,* Гулнора синглингни Азизбойнивидан олиб чиққунимча нақ она сутим оғзимга келди. Н. Сафаров, Шарқ тонги. **Она сутидай пок** (ёки ҳалол) Ҳеч қандай нопоклик, қалбакилик аралашмаган, кишининг ўз пешона тери эвазига келган. *Пулни олмадим, минг марта розиман, сизга она сутидай ҳалол бўлсин.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Она тупроқ** Киши туғилган жой. *Кейин билсан, худди ўша бир қулоч ер менинг она тупроғим экан.* А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат. **Она ҳалқ** Кишининг ўзи мансуб бўлган ҳалқи. *Бечора эмас, ўйқ, кўнгли сутдай пок, аммо кўп жабру жафо чеккан менинг она ҳалқим бугун маънавий мададга жуда-жуда ташна.* Газетадан. **Она қизим** Эркалатиш, алқаш маъносида қўлланадиган ибора. *Шундай экан, мен сенга ёмонликни раво кўрмасман, она қизим.* Т. Ашуроғ, Оқ от. **Онадан тугма бўлиб Ҳар** қандай касалликдан ёки балоқазолардан холи бўлиб, аслидагидай; соғлом, ҳеч нарса кўрмагандай. *Бу ўзгаришдан кейин онадан тугма бўлиб, енгил тортди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Онаси ўпмаган қиз** Бегона қўл тегмаган, пок, иффатли қиз; бокира. *Пулинг бўлса, онаси ўпмаган малика қизлар санга қуҷоқ очади.* Ойбек, Танланган асарлар. **Онасини кўрсатмоқ** Таъзирини бермоқ, жазоламоқ. *Устозим иккимиз лабораторияга ўтиб олиб, шунақанги сеҳрли дорилар ясайликки, эй иблис, энди онангни учқўрғондан кўрасан.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

ОНА-БОЛА Она ва бола (бирликда). **Она-бала** нонушта қилаётганларида, гузар тарафдан Абдулла бақироқнинг овози келди. С. Аҳмад, Уфқ. **Она-бала** туни билан ҳасрат-

лашиб, охир маслаҳатни бир ерга құядылар. П. Турсун, Үқитувчи.

Она-боладай Она ва бола каби, бир-бигрига меҳрибон; иноқ. *Бу бечоранинг ҳам ҳеч кими йўқ экан. Она-боладай бўлиб қолдик.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОНА-БОЛАЛИ Онаси ва боласи бор, онаси ва фарзанди билан (бирликда). *Совхоз маъмурияти* [Курбонали полвон оиласини] она-болали бир говмиш сигир билан.. мукоммотлади. Н. Сафаров, Курбонали.

ОНА-БОЛАЛИК Она ва бола ўртасидаги муносабатларга оид, шу муносабатлар билан белгиланадиган, она ва болага тегишли. *Онахон уларнинг она-болалик меҳридан завқланиб, ўйчан кўзларини бир нуқтага тикканча, кўлуни иягига қўйиб ўтиради.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОНАБОШИ с.т. 1 Рўзгор бошлиги ёки бирор жамоатга бош бўлган, уни бошқарив турган ҳурматли аёл. *Нафиса ўшлар ичидан аллақачон бўлгуси оналиқ ҳурматини қозонган, гапида ҳам, ишида ҳам салмоқли, қизларгагина эмас, ўигитларга ҳам она боши бўлиб қолган* эди. А. Мухтор, Туғилиш.

2 Болалар ўйинида: қатнашувчи икки томондан ҳар бирининг бошлиги. «Күшим боши» шунақа ўйин: болалар икки тўдага ажралиб, улар ичидан иккитаси «она боши» бўлади. Улар битта латтани қушга ўхшатиб тугади. Ҳар икки бола бир-бигрига шивирлашиб, бир қушнинг отини яширишади. F. Фулом, Шум бола.

ОНАЖОН эркл. Онаси ёки кекса аёлни севиб, эркалатиб, уни жуда яқин олиб мурожаат этиш шакли. Элмурод, кампирнинг савимий муомаласини кўриб: *-Саломат бўлинг, она жон!* – деди. П. Турсун, Үқитувчи.

ОНАИЗОР қ. онаи зор. қ. она 1.

ОНАЛАРЧА рвш. Оналар каби, оналарга хос меҳрибонлик, шафқат билан. *Оналарча ўтмоқ. Оналарча ғамхўрлик.* — Альбина Петровна курсантларга оналарча ғамхўрлик қилди. «Саодат».

ОНАЛИК 1 Она мавқеи, унга хос хислатлар – ҳомиладорлик, туғиши, болани тарбиялаш ва шунга боялиқ она бурчи. *Оналиқ ва болаликни ҳимоя қилиш.* *Оналиқ муҳаббати.* *Оналиқ ҳисси.* — *Тўсатдан вужудини қамраган оналиқ меҳри голиб келиб, тортган азоби ҳам эсидан чиқди.* П. Турсун, Үқитувчи.

Бу сўздан сўнг *Офтоб ойимнинг оналиқ қўнгли эриб кетган..* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 бот. Ўсимликларда ургочи жинсий аъзо; ургучи. *Ток гулда оналиги яхши ривожланган бўлиб, оталиги эса унча яхши тараққий этмаган.* «Фан ва турмуш».

ОНАСИЗ Онаси йўқ, онаси вафот этган. *Онасизнинг умри – хор.* Мақол.

ОНАСИЗЛИК Онаси йўқлиқ, онасиз қолиш. *Айтиссанки, онасизлик келмасин ҳеч ўйига.* *Сарф қилингиз, менга эмас, Абдулланинг тўйига.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОНАХОН 1 Онани ёки кекса аёлни севиб, эркалатиб, жуда яқин олиб мурожаат этиш шакли. *Қўшариқлик бир онахоннинг ўйига бориб, бош ювиб, кир чайқаб келмоқчи* эди. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Хотинларга бош, ҳурматли кекса аёл. *Ўзбек ойимнинг обрўси ёлғиз шулар билангина чекланиб қолмас, уни ўрда хонимлари ҳам эҳтиром қилиб, ўзларининг «онахонлари» деб билар эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. Яқинда маҳалламизда истиқомат қиласидиган *Тўти ая исмли онахон вафот этди.* Газетадан.

ОНАХОТИН 1 Ҳурматли, қадрли кекса хотин; бошлиқ, раҳбар аёл. *Рўпарамдан келмоқда расмона – онахотин, Намойишлар эгаси салобат билан босиб.* F. Фулом.

2 Сергап, маҳмадона қизчаларга нисбатан айтиладиган сўз.

ОНАФАР сўк. Нафрат, газаб, қаттиқ қойиши ифодалайди. *Уларга лугатда топилган ўйқ ном,* Улар яъжуж-маъжуҷ, онағар, ём-ём. Миртемир, Асарлар.

ОНГ 1 Одам руҳий фаолиятининг олий шакли; кишининг фикрлаш қобилияти; ақл, идрок. *Боланинг онгини ўстириш.* — *Инсон мавжудотлардан онги, тафаккурининг улуглиги, сезги ҳиссиятнинг чексизлиги билан ажралиб туради.* «Саодат».

2 Одамнинг ёки одамлар гуруҳининг ижтимоий ҳаётни тушуниши, сезиши, унга муносабати. *Сиёсий онг.* *Синфиъ онг.* — *Бизнинг мақсадимиз кишиларга онг, тушунча бермоқ;* токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни, оқу қорани ўзи ажратиб оладиган бўлсин!

П. Турсун, Үқитувчи.

3 флс., псхл. Воқеликнинг киши миясида унинг бутун руҳий фаолиятини ўз ичига олган ва маълум мақсаддага йўналган ҳолда акс

этиши. *Онг миянинг функциясидир. Модда – бирламчи, онг иккиламчидир.*

4 флс. Белгили бир ижтимоий гурух вакили бўлган қишиларнинг психологик, сиёсий ва фалсафий нуқтаи назарлари; диний, бадиий қарашлари мажмуи. *Турмуш онгни белгилайди. Ижтимоий онг.*

ОНГ II шв. Ов, илвасин. *Жуда мерган эди, қушларнинг, онгларнинг додини берган эди. «Равшан».*

ОНГЛИ 1 Онгга эга, ақл-идрокли. *Онгли киши.* — *Хар бир онгли ишчи бизнинг улуг ҳақиқатимизнинг ташвиқотчиси бўлиши керак.* Ойбек, Нур қидириб. *Ахир шу пайтгacha, чексиз коинот қаърида биздан ўзга онгли мавжудот сақланиб қолганини била олмагандик-ку??* Сиёев, Ёргулик.

2 Онг, ақл-идрок билан боғланган, ақл-идрок тақозоси билан қилинадиган; шундай онг-тушунчага асосланган. *Онгли ҳаёт.* — *Албатта, бу натижга тинимсиз онгли машғулот, ўз устида ишлаш эвазига қўлга киритилади.* «Фан ва турмуш».

3 Воқеликни, ижтимоий ҳаётни, ўз мавқеи ва тарихий бурчини тўғри тушунадиган; онги баланд; белгили тушунчага эга, билимли; маданиятли. *Ўқитувчи ва ўқувчи муносабатидаги мажбурий итоаткорлик ўрнини онгли интизом әгаллаши жуда қийин кечяпти.* Газетадан. *Тешабой замонасининг беш-олти хотинлик қолоқ бойларидан бўлмай.. онгли бойлардан эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Онгли равишда 1) онг, ақл-идрок тақозоси билан. *Онгли равишда фикр юритмоқ;* 2) атайлаб, кўра-била туриб. *Онгли равишда қилинган иш.*

ОНГЛИЛИК Муайян онг, ақл-идрок, тушунчага эгаллик.

ОНГСИЗ 1 Онги, ақл-идроқи йўқ; ақл-сиз.

2 Тушунчаси йўқ, тушунмаган, онги паст.

ОНГСИЗЛИК 1 Онги йўқлик ёки пастлик; ақлсизлик.

2 исх. Онг иштирокисиз бўладиган руҳий жараён ва ҳолатлар.

ОНГ-ШУУР Ақл-идрок. *Унинг демократикилиги ва инсон манфаатлари билан уйғулиги жиҳатлари ҳам тинчликсевар, ҳам аддолатпеша давлатлар аҳолисининг онги шуурига мос келади.* Газетадан.

ОНДА-СОНДА рвш. 1 Баъзи-баъзида, гоҳо. Акром.. институтда ўқиб юргандага ҳам онда-сонда қишлоққа келар, шунда Шарофатдан ўзини олиб қочиб юрарди. «Ёшлик». — *Қишлоқда турган вақтимда ҳам онда-сонда учрашардик, — деди Раҳимов Туйғунойга.* Б. Раҳмонов, Олтин одамлар.

2 У ер-бу ерда, унда-мунда, сийрак. Умид ва Ҳафиза тор кўчага бурилишди, онда-сонда симёғочлардаги чироқлар ёниб турарди. Мирмуҳсин, Умид. *Қўриқни кўм-кўк ўт қоплаб ётган бўлса ҳам, мол кам, онда-сонда битта-иккита сигир, қўй қўринар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ОНДАТРА [фр. ondatra < индейс тилларидан] Дала сичқонлари оиласига мансуб кемирувчи жонивор; мушкни каламуш. *Бу териси шилиниб олинган ондатранинг бўйруги..* Н. Аминов, Қаҳқча.

ОНИЙ [а. қўй – ҳозирги, айни пайтдаги; долзарб] Жуда қисқа вақт давом этган, эта-диган, бир лаҳзали. *Оний ўзгариш.* — *Ҳамманинг юзида оний бир фалокат зарбини тортганларнинг ҳаяжон ва ташвишини кўрди.* Ойбек, Навоий. *Икки севишиган юракнинг бу оний учрашувини ҳеч ким пайқамади.* Мирмуҳсин, Умид.

ОНИКС [юн. onux – тирнок] Ақиқнинг оқ ва қора қатламлари алмашиниб жойлашган йўл-йўл тури. *Имом ал-Бухорий ёдгорлиги пойдевори ониксдан ишланган безаклар билан безатилди.* Газетадан.

ОНКОЛОГ Онкология мутахассиси, врачи.

ОНКОЛОГИК Онкологияга оид. *ОНКОЛОГИК диспансер.* — *Мамлакатимизда онкологик (ўсмали) беморларда иммунотанқислик (иммунитет этиши маслиги) ҳолатини даволаш усуллари аниқланди.* Газетадан.

ОНКОЛОГИЯ [юн. onkos – шиш, ўсма, шишиган жой + logos – фан, таълимот] Ўсма (шиш)ларнинг пайдо бўлиш сабаблари, уларнинг келиб чиқиши, ривожланиши, шунингдек, ўсма касалликлари билан оғриш, уларнинг олдини олиш ва даволаш йўлларини ўрганувчи тиббий-биологик фан. *Вилоятда ҳануззагача ихтинослаштирилган кардиология, онкология ва эндокринология диспансерлари мослаштирилмаган биноларда ишламоқда.* Газетадан.

ОНОМАСТИКА [юн. onomastike – номлаш, ном қўйиш санъати] 1 Тилшунослик-

нинг ҳар қандай атоқли номларни, уларнинг пайдо бўлиш ва ўзгариш тарихини ўрганувчи бўлими.

2 Муайян тилда мавжуд бўлган барча атоқли номлар мажмуи.

ОНТ Муқаддас нарсалар ёки кимсаларнинг номини айтиб, уларни ўртага қўйиб берилган қатъий вазъда; қасам. *ОНТ ичмоқ.* ■ *Башарти шу хизматни бажариб беринши бўйнингга олсанг, онт билан айтаманки, давлатимнинг ярмиси сенини бўлсин!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОНТ ичмоқ айн. қасам ичмоқ қ. қасам. *Онино онт ичди.* Отасини, онасини, уйда қолган учта укасию иккита синглисини ўртага қўйиб онт ичди. М. М. Дўст, Лолазор.

ОНТАРИЛМОҚ шв. Афдарилмоқ, тўнтарилмоқ. Тўнгич бўрининг гавдаси, чўзилиб онтаришганча, ўз қонига олуда бўлиб тушди. «Шарқ юлдузи».

ОНТАР-ТЎНТАР шв. Афдар-тўнтар.

ОНТОГЕНЕЗ [юн. on, ontos – борлиқ + genesis – келиб чиқиш] Организмнинг индивидуал ривожланиши давомида бўладиган кетма-кет ўзгаришлар мажмуи. *ОНтогенез даври. Ҳайвонлар онтогенези. Ўсимликлар онтогенези.*

ОНТОЛОГИЯ [юн. on, ontos – борлиқ + logos – фан, таълимот] Фалсафанинг борлиқ, унинг тамойиллари, асослари, тузилиши ва қонуниятлари ҳақидаги бўлими. *ОНтология масалалари Шарқда, айниқса, бизнинг юртимизда «Авесто» замонларидан бошлаб фалсафий қарашларнинг таркиби қисмига айланган.* «Фан ва турмуш».

ОНТХЎР Бўлар-бўлмасга қасам ичаверадиган, аммо қасамнинг устидан чиқмайдиган қасамхўр; бебурд. *ОНтхўр одам.*

ОПА 1 Бир ота-онадан туғилган фарзандлар ичига ўзидан кичиларга (укаларга, сингилларга) нисбатан катта қиз. *Опаси эрга теккандা, Адолат ўн бир яшар қиз эди.* А. Қаҳхор, Қизлар. *Низомжон опасига кўринмай, ёнғоқ орқасидан айланиб ўтиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Ўзидан катта, баъзан кичик аёлларга хурмат юзасидан уларнинг исмига қўшиб ишлатилади, мас., *Мастура опа, Малика опа.* ■ *Раис опа ҳам шу ерда бўлсалар керак.* С. Аҳмад, Уфқ. *Йўқ, Мўттиҳон опа, бу ишни кечиктирманг, жон Мўттиҳон опа.* С. Зуннунова, Олов.

З Ўзидан катта, баъзан кичик аёлларга хурмат билан мурожаат қилиш шакли. *Суҳбатда Mastonning salmogi тобора ортмоқда эди. Илгари «синглим» деб турган ўнгитлар сал ўтмай «опа» дейдиган бўлишиди.* А. Қаҳхор, *Мастон. Ҳорманг, опа, чарчамадингизми? Ишлар қалай?* Т. Ашуроев, Оқ от. -*Опа, нима иш билан шугулланасиз?* – деди офицантка. Газетадан.

ОПАЛА(Р) миф. Гўё хотин қиёфасида кўринадиган ажиналар.

Опала(р) тегибди с. т. Жин урибди, ажинала чалибди.

ОПА-СИНГИЛ Бир ота-онанинг турли ёшдаги қизлари (бир-бирига нисбатан). Улар опа-сингил. ■ *Мастура Насимжоннинг ёш хотини билан опа-сингил тутиниб, у боёқишини шундай аврайди..* Ойбек, О.в. шабадалар.

ОПА-УКА 1 Бир ота-онанинг ёши катта қизи билан ёши кичик ўғли (бир-бирига нисбатан). *Сени деб ота-бала, опа-ука бир-бирига тескари бўлишиди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 с.т. Опа-сингил. *Менинг хотиним онанг билан опа-ука бўлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОПАЧА с.т. Кичик опа, опаларнинг энг кичиги (икки ва ундан ортиқ опаси мавжуд бўлган ука ёки сингилга нисбатан). *Бу қоғозни олиб борсанг, опачанг [Мавлуда] ҳам кўл қўйиб беради.* «Ёшлик». Болалигимда опачам ийқитиб қўйган экан, Ўша пайтда эътиборсизлик қилинганилиги сабабли кўзим ожиз бўлиб қолди. Газетадан.

ОПЕРА [итал. опера < лот. опера – ижод маҳсулни, асар] 1 Мусиқали-драматик санъат жанри ва шу руҳдаги саҳна асари. «Гулсара» операси. ■ *Кўпчилик ижодкорлар юбилейга муносаб тухфалар тайёрлаш учун драма, мусиқали драма, опера, вокал-хореографик симфония, сюита ва бошқа саҳна асарлари яратишмоқда.* Газетадан. Санъатга иштиёқи баланд *Малика Маматова у вақтларда ҳали опера нималигини билмайдиган содда қиз эди.* Газетадан.

2 Шундай асар ижро этиладиган театр. *Бугун операда «Майсаранинг иши» қўйилади.* Ўзбек давлат опера ва балет театри. ■ *Мамлакатимизда ўша ишларда драма, опера давлат театрлари очилди.* Газетадан.

ОПЕРАТИВ 1 Ҳарбий операцияга оид, ҳарбий операция билан боғлиқ бўлган. *Оператив карта.* *Оператив маълумот.*

2 Топширикни ёки ўз вазифасини тез ва амалий ҳал этадиган, бажарадиган. *Оператив гурух. Милиция бўлмининг оператив вакили.* ■ Шошилинч оператив групна тузилиб, Тошкент-Қарши йўларига ҳушёр туриш тоширилди. С. Аҳмад, Ўлдуз.

3 Тезлик, зудлик билан амалга ошириладиган, тез қўлланадиган; тез, ишчан, амалий. *Оператив чоралар. Оператив ишламоқ. Масалани оператив ҳал қўлмоқ.*

ОПЕРАТИВЛИК Оператив хусусиятга эгалик; тезлик, амалийлик. *Оперативлик кўрсатмоқ.* Оперативлик билан иш қўлмоқ. ■ Тошкентдан беш-олти минг километр нарида кечеётган шахмат воқеалари газетамиз саҳифаларида оперативлик билан ёритиб борилаётгани муҳлисларни жуда қувонтиримоқда. Газетадан.

ОПЕРАТОР [лот. operator – ишловчи, ишлаб турган] 1 маҳс. Мураккаб механизмлар ишини пульт ёрдамида бошқариб турдиган мутахассис. *Машиналарни бошқарши оператордан зиёраклик, чаққонлик ҳамда муайян малакани талаб қиласди.* «Фан ва турмуш». Бу ерда ўқувчиларга.. чуқурлаштирилган билим бериш билан бирга ЭҲМ оператори, иш юритувчи мутахассислиги бўйича ҳам диплом берилади. Газетадан.

2 Кино-, теле- ҳамда видеофильмни суратга олувчи. *Фильм оператори.* ■ Азизхоннинг бояги қанор кўтаришини кинога олган хроника операторлари асбоб-ускуналарни елкага ортиб қайтишаётган эди. С. Аҳмад, Уфқ.

3 Компьютерларда ахборотларни қайта ишлашда маълум мақсадда дастур тузиш кўрсатмаси.

4 мат. Икки тўплам элементларининг ўзаро мос келишини ифодалайдиган математик тушунча. *Квант механикада оператор билан мухим амаллар бажарилади.* «ЎзМЭ».

ОПЕРАЦИЯ [лот. operatio – иш, ҳарарат, фаолият] 1 Баъзи касалликларни даволаш мақсадида касалланган жойни жарроҳлик йўли билан ёриш, кесиш, тикиш. Кўз операцияси. *Операция столи.* ■ У врачларнинг таклифини кутмай, операция хонаси ёнига ўзи чиқиб турди. Т. Ашуроев, Оқ от.

2 Бирор мақсадни кўзлаб ёки бирор оператив ёки стратегик вазифани бажариш учун ягона режа бўйича ва келишилган вақтда олиб бориладиган жанг ҳаракатлари

мажмуюи. *Жанговар операция. Операция картиаси.* ■ Майор Мақсуд Солиев ярим тунда операцияни якунлаб, уч ойдан бери изма-из қувиб келаётган жисноятчани қўлга олгач, уйга қайтган эди. «Ёшлиқ». Ҳар кун актив операциялар олиб борилди: Варшава йўларига пистирмалар қўйилди, миналар кўмилди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

3 Савдо, молия, почта, саноат, компьютер, сугурта ва б. билан боялиқ вазифаларни бажаришга қаратилган фаолият ёки хатти-ҳаракат. *Банк операциялари.* ■ Бугунги кунда б минг кичик ва хусусий корхона ҳисоб-китоб рақамида ҳеч қандай операция амалга оширилмаган. Газетадан.

4 Технологик жараённинг бир иш жойида бажариладиган алоҳида бир қисми. *Демалга сайдал бериши операцияси.* Битта трансформатор ишлаб чиқариш учун қанчадан-қанча операция бажарилади.

ОПЕРАЦИЯВИЙ Операцияга оид. *Масалан, «Воза» вируси фақат Windows операциявий тизимида ишлайди ва шунинг учун Windows вирусларига киради.* «Фан ва турмуш».

ОПЕРЕТТА [итал. operetta – кичик опера] 1 Ашула, рақс ва сўзлашув (диалог) аралаш, комедия характеридаги мусиқали саҳна асари. *Оперетта турли халқлар маданиятига хос мусиқали саҳнавий жанрлар.. аломатларини ҳам музассам этган.* «ЎзМЭ».

2 Шундай асар ижро этиладиган театр. *Опереттага бормоқ.* *Оперетта театри.* ■ 1971 йилда Тошкент оперетта театри ташкил қилинди. Газетадан.

ОПИЙ, опиум [лот. opium < юн. opion – кўкнор шириаси] айн. афюн.

ОПИЧЛАМОҚ айн. опичмоқ 1. Мен нима қилибманки, колхозни опичлаб катта қилган одамлар қатори «Қўшчинор»нинг хўжайини бўламан. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 кўчма Кўтармоқ, тутиб турмоқ. *Елкасида улкан дардни опичлаб, Дарахтлар титрайди ғамгин, безабон.* «Ёшлиқ».

3 кўчма Етакламоқ, кўллаб-қувватламоқ. *Кечирасиз-у, домла, сизни Султон ака опичлаб, шу даражага етказди.* «Ёшлиқ».

ТИШДА ТИШЛАБ, ОРҚАДА ОПИЧЛАБ Кўз қорачигидай сақлаб, ардоқлаб. Мен бу болани тишимида тишлаб; орқамда опичлаб катта қилганман.

ОПИЧМОҚ 1 Кимсани орқасига миндириб кўтармоқ, кўтариб юрмоқ. Болани опичмоқ. — Агар дунёнинг нариги бурчагига сизни опичиб боришга тўғри келса, мен суюна-суюна бажаарадим. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Кимсанинг орқасига минмоқ, миниб ёпишиб бормоқ. -Тўлқинбой, — деди Fани ота.. елкасини болага тутиб, — қани опичиб олинг, саройга тушамиз. X. Фулом, Машъял. Қани, азамат, менга опич, мардана ишинг бу ерда тугади. В. Фофуров, Вафодор.

ОПИЧКИЛАМОҚ кам қўлл. айн. опичмоқ. [Эъзозхон] Тўлқинни опичилаб, Учқунни қўлига кўтариб олиб, базўр қадам ташлаб бораётиди. X. Фулом, Машъял.

ОПКЕ, опкел с.т. Олиб кел. Муҳсина пиширган экан, касалингизни ўйлаб, мурч қўшомлабди, мурчни алоҳида опкелдим. М. М. Дўст, Лолазор. Қевунни опке, мен сўйиб берақолай. С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

ОП-ОЧИҚ айн. оппа-очиқ. Аёзий ўз шеърини шундай муболага билан мақтар эдики, шеърнинг оп-очиқ нуқсонларини ҳам танқид этмоққа киши илож тополмай қоларди. Ойбек, Навоий.

ОПОҚ (оппоқ с. қисқ. шакли) 1 бол. Тоза, яхши.

Опоқ бўлиб қолдингми? Яхши бўлиб, тузалиб қолдингми? Мен баҳорда, сен опоқ бўлганингда, яна қайтиб келаман, Заррагул. «Ёшлик».

2 *Дада, буви, ойи* каби қариндошли билдирувчи сўзларга қўшилиб, «катта» сўзи ўрнида келади ёки хурмат ифодалайди. *Опоқ буви. Опоқ дада. Опоқ ойи.* — Бизнинг шаҳримизда чет элни кўрган, қандайдир бир чет тилни билган битта одам бор. У ҳам бўлса Ҳожи бува — Душаннинг опоқ дадаси. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

ОПОҚИ с.т. Опоғойи. Ҳозиргача Озод қишилоққа борганида, онаси аввало опоқини сўраб суршиширади. «Ёшлик».

ОПОҒОЙИ Ёши катта аёлларга хурмат билан мурожаатда ишлатиладиган сўз.

ОППА-ОЙДИН Ойдин 1, 2 с. куч. *Оппа-ойдин* кеча. *Оппа-ойдин* масала. — Рўпарага келиб қолган тўлиний ўйлни, ўртадаги олабула, пастак деворни, икки томондаги ҳайбатли қояларни оппа-ойдин ёртмоқда эди. Н. Қиличев, Чифириқ.

ОППА-ОСОН Жуда осон. Бироқ саккиз иккига оппа-осон бўлинишини биларсиз? «Ёшлик».

ОППА-ОЧИҚ Очиқ с. куч. кам қўлл. айн. очиқдан-очиқ. Бек.. Лаълининг қўйнини шу вақтгача пуч ёнгоққа тўлдириб келаётганини оппа-очиқ айтди-қўйди. X. Фулом, Машъял.

ОППОЗИЦИОН Оппозицияга оид, оппозициядан иборат бўлган, оппозиция руҳидаги. *Оппозицион ҳаракат. Оппозицион блок. Оппозицион партия.*

ОППОЗИЦИЯ [лат. oppositio — қарама-қарши қўйиш] 1 Қарама-қарши ҳаракат; ихтилоф, ўз дунёқарашини, сиёсатини бошқаларнинг қарашларига, сиёсатига қарши қўйиш.

2 Ҳукмрон мафкура ёки ҳукумат сиёсатига қарши чиқувчи ва масалани бошқача ҳал қилиш ўйлини, бошқача сиёсатни таклиф этувчи партия ёки ижтимоий гурухларнинг умумий номи.

3 Бир хил сатҳдаги тил бирликларини (фонема, морфема, сўз маънолари ва б. ни) улар орасидаги фарқни билиш учун ўзаро қарама-қарши қўйиш. Сўз маъноларини оппозицияда ўрганиши барча семаларни аниқлашида қўл келади. «ЎТА».

ОППОЗИЦИЯЧИ Оппозиция қатнашчиси ёки тарафдори. Ўнг оппозициячилар. *Оппозициячи гуруҳ.*

ОППОНЕНТ [лат. opponens, opponentis — эътироуз билдирувчи] 1 Очиқ сұхбат ёки баҳс-мунозарада қарши тараф. *Шундай қилиб, 1925 йилда оппонентлар позицияларининг хилма-хиллиги ўироқ истиқболда бирбирига қўшилиб кетган.* Газетадан. [Ёқуб:] Нима, бизнинг оппонентлар ҳеч нарса билмайдиган одамларми? С. Зуннунова, Олов.

2 Диссертация ёки маърузани танқидий баҳолай оладиган, таҳдил қила биладиган мутахассис. *Умиднинг ўигирма минут атрофидаги ҳимоя сўзидан кейин расмий оппонентлар сўлади.* Мирмуҳсин, Умид.

ОППОН-СОППОН: оппон-соппон бўлмоқ Тамом бўлмоқ, тугамоқ, битмоқ. У ҳамма ёқ оппон-соппон бўлганда келди. — Катта уруш оппон-соппон бўлиб, ўигитлар қайта бошлади. X. Назир, Ўтлар туташганда.

ОППОРТУНИЗМ [фр. opportunisme < лот. opportunus — фойдали, кулаги] Мослашувчанлик, замонасозлик, иккиюзлама-

чилик; шундай хислатларни ўзига асос қилиб олган сиёсий оқим.

ОППОРТУНИСТ Оппортунизм тарафдори; оппортунизм сиёсатини амалга оширувчи шахс.

ОППОРТУНИСТИК Оппортунизмга оид, оппортунизм руҳидаги, оппортунизм сиёсатини юргизувчи. *Оппортунистик гурӯҳ. Оппортунистик назария.*

ОППОҚ Оқ с. күч. *Оппоқ қор. Оппоқ ойдин.* — Йигит чаноқлардан тошиб чиққан оппоқ пахталарни күрди-ю, ўзининг ҳам ёш чехраси шу чаноқлардай очилиб кетди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Қиз бош яланг, сочлари турмакланган, оппоқ ҳалат кийған эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ОППОҚ болам, оппоқ қизим айн. оппоғим. Оппоқ қиз Ҳар қандай қизга эркалатиб мурожаат этиш шакли. **ОППОҚ ҚИЛИБ КҮРСАТМОҚ** Айбсиз, бегуноҳ қилиб күрсатмоқ. Сиз ҳам анонӣ эмассиз. Ўзингизни оппоқ қилиб күрсатмай қўя қолинг. М. Мансуров, Ёмби. **ОППОҒИМ** Ўз боласини эркалатиш формаси. Қўнғиз боласини, оппоғим, дейди, кирни боласини, юмиғим, дейди. Мақол.

ОПТИК 1 Оптика ҳодисаларига оид. *Оптик кузатишлар.* — Бироқ бу ерда кузатишнинг оптик усусларидан узил-кесил воз кечмоқчи эмаслар.

2 Оптикага оид, оптика билан бөглиқ. *Оптик асбоблар.*

ОПТИКА [юн. optike – кўриш ҳақидаги фан] 1 Физиканинг ёруғликнинг табиатини, ёруғлик ҳодисалари қонуниятларини, ёруғлик билан бошқа маддаларнинг ўзаро таъсирини ўрганадиган бўлими. *Боболаримиз – Беруний, Мирзо Улугбеклар назари тушган ҳикмат шимли – оптика ҳамон навқирон.* «Фан ва турмуш».

2 Ёруғликнинг акс этиш ва синиш қонуниятларига асосланган асбоб-ускуналарнинг умумлашма номи. *«Киев» маркази фотоаппаратлар аъло сифатли оптикаси ва механизаси билан донг таратган.* Газетадан.

3 Кўзойнак, контакт линзалар танлаш ва сотиш учун ихтисослашган магазин.

ОПТИМАЛ [лот. optimus – энг яхши, энг мақбул] Энг мувоғик, энг яхши, энг қуладай. *Чигит экишининг оптинал режими.* — Тананинг оптинал температураси нерв системасининг фаолияти туфайли вужудга келтирилади. Э. Маҳмудов, Терлаш ва унинг аҳамияти.

ОПТИМЕТР [юн. optos – кўринувчи + meteo – ўлчайман] Ўта аниқ чизиқли ўлчамлар учун ишлатиладиган ричагли-оптик асбоб.

ОПТИМИЗМ [лот. optimus – энг яхши, энг мақбул] Келажакка ва умуман ҳар ишга ишонч билан қараш; ҳар бир нарсанинг яхши ва порлоқ томонини кўришга мойиллик. *Бизнинг дунёқарашимиз ҳаётбахш оптимизм билан сугорилган.* Газетадан.

ОПТИМИСТ Оптимизм руҳи билан сугорилган, ҳар нарсага, ҳаётга комил ишонч билан қаровчи, ундан завқланувчи киши.

ОПТИМИСТИК Оптимизм руҳи билан сугорилган, ҳар нарсага, ҳаётга комил ишонч билан қарайдиган, қувноқ, кўтарилик руҳдаги. *ОптиМИСТИК қайфият.* Ҳаётга оптиМИСТИК қўз билан қарамоқ. — *Фақат умумий ишга қўлидан келганича улуш қўшаётганини чуқур англай билган кишиги на зиддиятил ҳаётни оптиМИСТИК тарзда идрор эта олади.* «Фан ва турмуш».

ОПТИМИСТИЛКИК 1 Оптимистга хос хусусиятга эгалик. *Раҳим аканинг оптиМИСТИЛКИК, унинг оёққа туриб кетишига сабаб бўлди.* Газетадан.

2 айн. оптимизм.

ОПТОВА [ф. اپٹاٹو – кўза] шв. Офтоба, обдаста. *Анорхон кампирни суяб турғизди, қўчоқлаб сўридан пастга тушириб, оптова да сув келтириб берди.* И. Раҳим, Ихлос.

ОПЦИОН [нем. Option < лот. optio, optio – танлаш; истак] 1 Шартнома шартларига кўра томонлардан бирига мажбуриятларни бажариш йўли, шакли, ҳажми, техникасини танлаб олиш учун берилган хукуқ.

2 Сотувчи ёки харидорга қимматбаҳо қоғозлар ёки товарларни муайян муддат давомида белгиланган нархларда сотиб олиш ёки сотиш ҳуқуқини берадиган шартнома.

ОР [а. اور – уят, шармандалик, номус; уялиш] 1 Ўзига номуносиб ёки эп кўрилмаган ишдан, нарсадан хижолат тортиш, уялиш туйғуси; уят, номус. *Ҳато қилмоқ бордир, тузатмаслик ордир.* Мақол. — *Қишлоқда бирордан калтак ейши азал-азалдан эр йигит учун ор саналади.* Н. Норқобилов, Тўқнашув.

Ор билмоқ Ўзига эп кўрмаслик. *Мирзакаримбой билан пул юзасидан хириллашиш-*

ни, ёқа бўғиши *[Йўлчи]* ўзига ор билди. Ойбек, Танланган асарлар. **Ор қилмоқ** (ёки этмоқ) Уялмоқ, номус қилмоқ, ўзига эп кўрмаслик. *[Раъно:] Агар ор этса Лайли ҳақлидир Қайснинг жунунидин. А. Қодирий, Мехробдан чаён. **Ори келмоқ** Уялмоқ, номус қилмоқ. -Ийқ, тоға, ўрганиб олдим, - деди уқувсизлигидан ори келган Қўзибой. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

2 Обрў, фахр. *Нори борнинг ори бор. Мақол. — Сен менинг чин ёримсан. Дида ўйғу боримсан, Гам номусу оримсан, Ой бориб, омон келгил.* Т. Тўла.

ОРА 1 Икки нарса ёки нуқта ўртасидаги масофа. *Москва билан Тошкент ораси 3500 километр. Колоннада машиналар ораси. — Ора узок, қарийб бир километрча келар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Нарсалар ўртасидаги жой, бўшлиқ, майдон; очиқ ёки тешик жой. *Ғўза қаторлари орасини юмшатиш. — Сени унда, мени мунда яратди. Орамизда оқар дарё яратди.* «Қўшиқлар». Супаларнинг оралари-га, атрофига анвои гуллар экилган. А. Қаҳҳор, Асрор бобо. *Булутлар орасидан ойнинг бир парча кумуши кўриниб қолди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Нарсаларнинг бир-бирига туташган жойи, ўртаси. *Этаги эшик орасига қисишиб қолди. — Саман отлиқ, қамчисини буқлаб, ниёзи чакмонининг ёқаси билан гардан орасига қистирди-да, отини қистаб, деворга яқинлашди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Тирноқ орасидан кир қидирмоқ қ. тирноқ.

4 Нарсаларнинг ичи, ўртаси. *Беда ораси жуда иссиқ, гўё қуёшнинг бутун олови беда ичига яширигандай.* Ойбек, Танланган асарлар.

5 Қатор, саф; тўда, давра. *Орамизда ҳар хил одамлар бор.* *Орамиздан яқин дўстимиз кетди.* *— Буни ҳайданг.. орадан, жўралар!* Яна ёлғонлар ила кўп Сизни сарсон қиладир. Ҳамза. *Қўшин Тошкентга етган баъдида бизлар ташқаридан ва сизлар ичкаридан бўлиб, Мусулмонқулни орадан кўтаргаймиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

6 Икки воқеа, ҳодиса ёки пайт ўртасида ўтган, ўтадиган вақт, фурсат *Меҳмонлар жўнаб, орадан сал вақт ўтмай Асрорқул келди.* А. Қаҳҳор, Асрор бобо. *Орадан тўйқиз йил ўтди.* *Булар тўйт бола кўришиди.* А. Қаҳҳор, Бошсиз одам.

Бу (ёки шу) орада 1) шу вақт ичида, мълум вақтдан бошлаб ўтган вақт давомида. *Иккала ҳатга ҳам тезда жавоб кела бермади.* *Бу орада жанглар бўлиб, Мирзаевнинг қисми — гвардиячи қисм, ўзи гвардиячи сержант бўлди.* А. Қаҳҳор, Кўк конверт; 2) бу (шу) ўртада, бу (шу) жойларда, яқин атрофда. *-Бу орада Ҳомид нима қилиб юрибдир, ўзига тузуккина бой киши эмасми эди? — деди Офтоб ойим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Кун ора* Кун оша, икки кунда бир, орадан бир кун ўтиб. *Мулла Муҳсин, шу ҳовуздан кун ора сув ўтадими ё йўқ?* А. Қодирий, Кичик асарлар. **Тез орада қ. тез 1. Яқин орада 1)** яқин вақт ичида, яқин кунлар ичида, шу кунларда. *Агар яқин орада ҳаво очилмай, сурункасига ёмғир ёғиб берса, нима қиламиз?* Н. Сафаров, Ҳадиҷа Ахророва; 2) бу (шу) ўртада, яқин атрофда. *Яқин орадаги обжувоз пойкўпининг зарби ерни силкитиб, тўлқин берар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Кишилар ўртасидаги ўзаро муносабат, алоқа. *Бу ҳақда энди бизнинг орамизда гап бўлмасин, ўртоқ Нурмонов.* С. Зуннунова, Олов. *-Ҳалиги гаплар ёлғонми!* *Орада ҳеч нарса.. бўлган эмасми?* — сўради юмшоқланиб она. Ойбек, Танланган асарлар.

Ора очиқ (қилмоқ) 1) ўзаро ҳисоб-китоб тугади. *[Бой Ғофирга:] Тўй баҳонасида мендан сенга ўтиб қолган арзимаган нарсалар бор.* Шуларни пулга қақиб, орани очиқ қилиб қўйсак, деган эдим. Ҳамза, Бой ила хизматчи; 2) орада юз берган англашилмовчилик ёки нохушлик тугади, икки томон баравар бўлди. *-Сен хато қилган бўлсанг, мен ҳам хато қилдим, ора очиқ, — деди Тўлаган қистаб келаётган кулгидан лаби пирнираб.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Орага одам (ёки киши) қўймоқ** Икки томонни битишириш, улар ўртасидаги иш ҳақида келишиш учун учинчи бир шахсни воситачи қилиб юбормоқ. Мендан ўзи ҳафа бўлган бўлса, орага киши қўйса ҳам бўлар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Орага сукилмоқ** Бошқаларнинг гапига, сухбатига ёки ишига аралашмоқ. *Дув орага сукилибди неча даллол:* *«Барака де, барака де, сен сот, сен ол!»* F. Ғулом. **Орага тушмоқ (ёки кирмоқ)** Ўзаро мунозара қилаётган, тортишаётган ёки уришаётган кишилар орасидаги ихтилофни бартараф қилиш учун уринмоқ. Эр-хотин-

нинг орасига эси кетган тушибди. Мақол. ■ Эр-хотиннинг орасига тушган киши баъзан ўша тобда, аксари кейинчалик сўкиши эши-тади. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Ора-да қолмоқ** Маълум кишилар ўртасидаги воқеалар ёки гапдан бошқалар хабар топ-маслигига аҳдлашмоқ. -Назар ака, — деди биринчи ёрдамчи босиқлик билан. — Гап ора-мизда қолди, деб вадба бердингиз. М. М. Дўст, Лолазор. **Орада (ёки орага) қора тиканак бўлмоқ** айн. тикан бўлмоқ қ. тикан. **Орада(н)** гап ўтди (ёки қочди) Икки томон ўртасида ноҳуш, бир-бирига қаттиқ тегадиган, айил ботадиган гап бўлди. Сиз пайқамабсиз.. **Орада жиндай гап қочди**. А. Қаҳҳор, Миллатчилар. **Ораларидан қил (ҳам) ўтмайди қ. қил.** **Ора(ни) бузмоқ** Кишилар ўртасидаги алоқани, муносабатни ёмонлаштирмоқ, ўртага адоват солмоқ, дўстни душманга айлантиromoқ. **Бинойидек бош қўшиб турган икки элатнинг ораси яна бузилди-қуиди**. А. Мухтор, Қорақалпок қиссаси. **Ораси яқин бўлмоқ** Ўзаро муносабати, алоқаси яхши бўлмоқ. Яхшибоев раисни лақаби билан айтса ҳам, раиснинг ўзи заррача хафа бўлмасди, шундан билдилини, буларнинг ораси яқин. М. М. Дўст, Лолазор.

8 3-ш. эгалик ва ў.-п. к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида ишлатилади (қ. ора-сида).

ОРА II: ора ойи Қамария йил ҳисобида-ги шаввол ва зулхижжа оралигидаги ой; зулқаъда.

ОРАБУЗАР Кишилар орасидаги муносабатни бузувчи, кишиларни бир-бирига ёмонлаб, улар ўртасида ихтилоф түғдиришга уринувчи. — Бу гапни орабузар Салима ўйлаб топган бўлса керак, чунки менинг гулдек ҳаётимни кўришига кўзи ўйқ. «Ёшлик».

ОРАЗ I [a. عرض — ташқи кўриниш; юз, ёноқ] поэт. Чиройли юз, бет, чехра; жамол. Оразингни, эй маҳваш, бое аро намоён қили. Муқимий. Яшнамоқда оразинг гулзори доим наъбаҳор, Суҳбатинг бўлса мұяссар кимга, бўлгай баҳтиёр. Ҳабибий.

ОРАЗ II 1 Ўн икки мақом тизимидағи шўйба номи. *Орази Наво, Орази Дугоҳ.*

2 Сурнай йўлларидан бири.

ОРАЛАМОҚ 1 Ўртасидан, ичидан юрмоқ, ўтмоқ; кезмоқ. Аҳмаджон.. немислар буталарни оралаб юз эллик метрча яқин келганда, устма-уст икки сидра ўқ ёғдир-

ди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. **Қўшиқ оралайди оролма-орол, Асрлар уйқусин бузиб, уйғотиб.** Т. Тўла.

2 Яшириниб кирмоқ, пайдо бўлмоқ, до-римоқ. **Қишилоққа бўрилар оралаб қолди.**

3 Суқилиб кирмоқ. [Домла:] Жўрабой, кўнглинигизга шайтон оралаб қолибди, калима келтиринг. И. Султон, Бургутнинг парвози.

4 Аралашмоқ. [Ботиржон:] Колхоз рўзғорига ҳаром қўл оралаганини сезиб, қараб туролмадим. Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

5 Битта-ярим тушмоқ, ора-сира пайдо бўлмоқ. **Қори битта-иккита оқ оралаган ҷўқи соқолининг учини ушлаб илжайди.** А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

6 Икки орада, кишилар ўртасида пайдо бўлмоқ, туғилмоқ. [Оногойи] Зайнаб сиқил-масмикин, икки ўртага совуқчилик орала-масмикин, деб қўрқади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оралаб Кун оша, орадан бир кун ўтказиб, кун ора. **Баъзан ҳар кун, баъзан кун оралаб кечқурун** Үнсинни кўргали [Йўлчи] Шокир отаникига келди. Ойбек, Танланган асарлар. **Ой оралаб** Орадан бир ой ўтказиб, бир ой оша. **Журнал ой оралаб чиқади.**

ОРАЛАТМОҚ 1 Ораламоқ 1, 2, 3, 4 фл. орт. н.

2 Қатордаги киши ёки нарсалардан бирини қолдириб ўтмоқ. **Ғўзани оралатиб сурғомоқ.** ■ Ҳадеб менга бераверасанларми, оралатиб **Жаннат опамга ҳам бериб қўй, ха-ха-ха!** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оралатиб айн. **кун оралаб қ. ораламоқ.** Кун оралатиб келиб турмоқ.

ОРАЛИҚ 1 Нарсалар ўртасидаги жой, масофа. **Тоғ оралиғи.** ■ Студентлар ётқо-хонаси. Кичикроқ хонада икки каравот, оралиқда тумбочка. М. Бобоев, Гўзаллик истаб. Ҳалиги отлиқ яна кўринди. **Оралиқ тобора қисқара борди.** С. Анорбоев, Оқсой.

2 Икки пайт, он, лаҳза ўртасидаги вақт. **Кичик вақт оралиғи.**

3 тиб. Одам дум суюгининг учини ва кўймич дўмбоқлари оралигидаги ётган юмшоқ тўқималар йигиндиси.

Оралиқ назорат Талабаларни машғу-лотлар, муайян дарс соатлари ўтгандан кейин синаш, баҳолаш усули. **Оралиқ назоратни ўтказмоқ.** Оралиқ экинлар Асосий экинлар ҳосили йигиб олингандан кейин экила-диган қўшма экинлар (алмашлаб экишда).

Ўзбекистонда оралық экинларни етишишириш учун ниҳоятда қуладай шароит мавжуд. «Фан ва турмуш».

ОРАНГУТАНГ [малайяча orang hutan – ўрмон одами] Одамсизон маймуналар уруғининг ягона тури.

ОРАНЖЕРЕЯ [фр. orangerie < orange – апельсин] Ноодатий иқлим шароитида ўсимликларни қишилатиш, совукдан сақлаш, қишида ҳам ўстириш учун зарур шароитлар муҳайё қилинган ойнаванд бино.

ОРАОЧДИ Кишилар орасида ўзаро муносабатдаги нохушлик ёки англашылмовчиликни ҳал қылувчи мулоқот. Энг беозор дала саїилларида ҳам душманларини күриб қолишидан чүчіб, баъзан эса ораочдининг тезроқ рӯй бершини истарди. «Ёшлик».

ОРАСИДА кўм. взф. 1 Ўртасида, ичида. Жуфтлик ёлиз кишилар орасидагина эмас, ер юзидағи ҳар бир маҳлукда ҳам бор. А. Қодирий, Мехробдан чаён. Сел шаршараси, момақалдироқ гулдураши орасида Баҳромнинг қулогига қўй маърагани чалингандай бўлди. С. Анорбоеев, Ҳамсұхбатлар.

2 Давомида, мобайнида. Бу кунги беш дақиқа орасида бўлиб ўтган воқеани [Отабек] ҳеч бир йўсин билан миясига сидира олмас.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Вакт шом билан хуфтон орасида эди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ўртасида, чегарасида. Мехмонларнинг аксари ўрта ёшли – ўттиз-қирқ орасидаги одамлар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Ичида. Қий-чув орасида заиф йиги товуши ҳам келиб қўйди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Отабек Кумушга:] Бу телбаларча мактубингизни иситма орасида ёзганга ўхшайсиз. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 Ўртасида (қиёслашда). Товуқ билан одам орасида қанча фарқ бўлса, бу икки жони-ворнинг мұхаббати орасида ҳам шунча фарқ бор. А. Қаҳҳор, Мастон.

ОРА-СИРА рвш. 1 Гоҳо-гоҳо, баъзи-баъзизда. Чирилдоқлар тинимсиз чириллар, орасира пастдан – қишилоқ томондан итларнинг ҳургани эшишиларди. Э. Усмонов, Ёлқин. У [Ғуломжон] томонини ора-сира қириб, энтиқиб турриб гапиди. М. Исмоилий, Фарона т.о.

2 Үнда-мунда, у ер-бу ерда. Анвар машиналарнинг ишини кўриб қувониб кетди. Бироқ ора-сира ғалтаклар ҳам, замбиллар

ҳам кўриниб қоларди. Ш. Рашидов, Кудратли тўлқин.

ОРАСТА [ф. راسته – безатилган, зийнатланган; тарбияли, одобри] Тартибга солинган, оро берилган, ясатилган, безатилган. Тилларанг сочлари орастга қилиб таралган, кўзлари ҳаворанг бу жувон, қўлларини ҳалати чўнтағига тиққанича, бизга кулиб қараб турарди. «Ёшлик». Тонг ёришмасдан турриб, қўлига сунурги олади-да, ярим соатга қолмай ҳаммаёқни орастга қилиб қўяди. С. Аҳмад, Юлдуз.

ОРАСТАЛИК Орастга хусусиятга эгалик, тартибга солинганлик. Ҳовлидаги орасталик ўз ғасининг яхши дид ғаси эканлигидан далолат эди. «Ёшлик».

ОРАТОР [лат. orator < огаге – гапирмоқ, сўзламоқ; илтижо қилмоқ] Нутқ сўзловчи, нотиқ. Сиз ажойиб оратор – нотиқсиз, Баширжон ака. Н. Аминов, Қаҳҳаҳа. Ҳақиқий нотиқлар, тажрибали ораторлар соатлаб гапира оладилар. «Саодат».

ОРАТОРИЯ [итал. oratorio < лат. oratorium – ибодатхона] Умумий хор, якка ашулачи ва симфоник оркестр учун ёзилган драматик сюжетли йирик мусиқа асари. И. Акбаровнинг «Тошкентнома» ораторияси унинг ижодида алоҳида ўрин ғаллайди. Газетадан. Йигирмата шоир ҳашар қилиб, «Тантана» деган манзума ёздилар. Бастакорлар куй басталадилар – оратория бўлди. М. М. Дўст, Лолазор.

ОРАТОРЛИК Сўзамоллик, гапга чечанилик; нотиқлик. Ораторлик санъати.

ОРА-ЧИРА, ора-чора айн. ора-сира. Профессор ора-чира ҳазил-мутойиба гап ҳам ташлаб қўяр, давлат, мулк топилиши, аммо инсон топилмаслиги ҳақида гапириб ҳам қўярди. Мирмуҳсин, Умид. Уора-чора табибчилик билан ҳам шуғулланарди. «Ёшлик».

ОРБИТА [лот. orbīta – йўл, из; бўшлиқ, чукурлик] астр. Ихтиёрий табиий ёки сунъий космик жисмнинг фазода бошқа осмон жисмига нисбатан ҳаракатланиш йўли (мас., Ернинг Қўёш атрофидаги йўли Ер орбитаси дейилади). Ракетанинг сўнгги босқичи автоматик планеталараро станцияни мўлжалдаги орбитага олиб чиқди. Газетадан. Озиқ-овқат, асбоб-ускуна ва аппаратлар, шунингдек, хат-хабарлар орбитага етказилиди. Газетадан.

ОРБИТАЛ Орбитатага оид, орбитатага тегишли; орбитадаги. *Ер суный йўлдошининг орбитал ҳаракати. Космик орбитал станция.*

■ Мутлақо кутимагандага «Салют-7» орбитал станцияси билан алоқа узилди. «Фан ва турмуш».

ОРГАН I [юн. organon – қурол, асбоб] 1 Одам, ҳайвон, ўсимлик ва умуман, жонли организмларнинг маълум бир вазифаларни бажарадиган қисми; аъзо. *Сезги органлари. Эшиши органи.*

2 Ҳаётнинг муайян бир соҳасида белгили вазифаларни бажаравчи муассаса, ташкилот. *Орган ходимларига Бегматовнинг яширинмай, очиқчасига бемалол юриши ёқмас эди. «Ёшлиқ». Бу қарорга биноан, ОАК Олий ва ўрта таълим вазирлиги қарамоғидан олиниб, Вазирлар Маҳкамасининг органига айлантирилди. «Фан ва турмуш».*

3 Бирор партия, ташкилот ёки муассаса томонидан нашр қилинадиган ва шу ташкилотнинг қарашларини акс эттирадиган вақтли матбуот. *«Шарқ юлдози» журнали – Ўзбекистон Ёзувчилар ююнининг организидир.*

4 *тех.* Механизм ва машиналарнинг маълум вазифани бажарадиган мураккаб мустақил қисми. *Тракторнинг бошқарши органи. – Роботнинг ишчи органи – ҳаракат қўлини ва юмуш бажаравчи механик қўли одамнинг қўлига ўхшайди. «Фан ва турмуш».*

ОРГАН II [юн. organon – қурол, асбоб] Дамли-клавишили, трубаларига юборилган ҳаво ёрдамида чалинадиган мусиқа чолғу асбоби. *Орган 14-асрдан Гарбий Европада аввал черков, кейинчалик дунёвий чолғу асбоби сифатида кенг тарқалган. «ЎЗМЭ».*

ОРГАНИЗМ [лат. organismus < юн. organon – қурол, асбоб] Ҳар қандай тирик мавжудот. *Соғлом организм. – Очиқ ҳавода саир қилиши бола организми учун ниҳоятда фойдалидир. «Фан ва турмуш». Олма шарбати организмни бақувват қиласди. «Саодат».*

ОРГАНИК Органик кимё мутахассиси, олими.

ОРГАНИК I 1 Организмга, жонли мавжудотга оид, тирик мавжудотлар билан боғлиқ бўлган; тирик, жонли. *Органик дунёнинг тараққиёт қонунлари. – Йод органик бирикма сифатида барча тирик организмларда бўлади. «Фан ва турмуш».*

2 Ҳайвон ёки ўсимликларнинг чиришидан ҳосил бўлган; тирик организмлар маҳсулидан олинган. *Органик модда. Органик ўғитлар.*

Органик кимё Кимёнинг углерод бирикмаларини, уларнинг турли хил ўзгаришларини ўрганувчи бўлими.

ОРГАНИК II айн. *узвий 2. Органик равиша боғланган масалалар.*

ОРГАНИСТ Орган чалувчи мусиқачи; орган созловчи ёки таъмирловчи уста.

ОРДЕН I [нем. Orden < фр. ordre < лат. ordo, ordinis – қатор, даражা; тартиб; тузум] Ҳарбий ёки гражданлик бурчини намунали бажарганлик учун бериладиган турли даража ва номдаги нишон, мукофот. *«Соғлом авлод учун» ордени. Орден билан мукофотламоқ. – Халқ хўжалиги ва маданиятнинг турли соҳаларида юксак меҳнат кўрсаткичларига эришган кишилар шу қимматиши металдан тайёрланган орден ва медаллар билан тақдирланади. «Фан ва турмуш».*

ОРДЕН II [лат. ordo, ordinis] Католик монахларнинг муайян низомномага эга бўлган ташкилоти.

ОРДЕНДОР айн. *орденли.*

ОРДЕНЛИ Орден олган, орден билан мукофотланган. *«Дўстлик» орденли ўқитувчи.*

ОРДЕР [нем. Order < фр. ordre – тартиб, буйруқ < лат. ordo – қатор, тартиб] 1 Бирор нарсани олиш, бериш, бирор ишни бажариш ҳақида берилган ижозат қоғози, буйруқ варақаси, расмий ҳужжат. *Квартира (олиш) учун берилган ордер. Ордер бланкаси. – Умид гоятда хурсанд, икки хонали квартирага ордер олган куниёқ, даров кўчиб келди. Мирмуҳсин, Умид.*

2 Бухгалтерияда: пул маблағлари ёки моддий бойликлар билан операцияларни амалга оширишга оид ҳужжат. *Тўлов ордери. Касса ордери.*

ОРДИНАРЕЦ [фр. ordonnance – хабар берувчи; чопар] ҳарб. Командир ёки штаб ҳузурида ҳар хил топшириқларни бажаравчи ҳарбий хизматчи. *Тўламат урушда.. қайси бир генералга ординарец бўлган экан. С. Анорбоеев, Оқсой.*

ОРДИНАТА [лат. ordinatus – тартибланган; тартиб билан жойлаштирилган] матем. Фазодаги нуқтанинг вазиятини аниқловчи уч координатадан бири.

ОРДИНАТОР [лот. *ordinator* – бошқарувчи; тартибга келтирувчи] Шифохоналарда (касалхона, клиника ва ш.к. да) тадқиқот ва даволаш ишини бажарувчи, одатда бўлим мудири раҳбарлиги остида ишловчи врач.

ОРДИНАТУРА [лот. *ordinator* – бошқарувчи; тартибга солувчи] тиб. 1 Ординатор иши, вазифаси; ординаторлик.

2 Амалий тиббиёт аспирантурасининг бир тури. *Клиника ординатураси*.

ОРДОНА Эгасиз қолган, эгаси ўлган; сабил. *Ордона кетмонни узат!* Ордона қолгур (қолсин)! (қарф.). ■ *Ҳа, ордона, менинг айтганларим у ёқда қолиб, ўзингизнинг дардингизда юрган экансиз-да!* Ҳ. Назир, Ўтлар туташгандан. -*Қуриб кетсин!* – деди у [жувон] ишғламсираб. – *Ўқишинг бошингдан ордона қолсин, Мастон!* А. Қаҳҳор, Мастон.

ОРЗИҚМОҚ [асли орзу қилмоқ] Қаттиқ истамоқ, эришиш, етишиш истаги билан ёнмоқ; интизор, муштоқ бўлмоқ. *О, юрак, ёр келмай, орзиққанинг келмай туриб мунча ўртамасанг!* М. Исмоилий, Фарона т.о. *Ўзноми чақирилишини орзиқиб кутган Ҳолмурод зипилаб саҳна олдига борди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Юраги (ёки қўнгли) орзиқмоқ Юраги дукилламоқ, юраги шув этиб кетмоқ (шодлик, кўркув, ҳаяжон каби туйғулардан). *Балки, муҳаббат шудир?* Бўлмаса, нега юрагим орзиқади. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОРЗУ [ф. آرزو – хоҳиш, интилиш; истак] Дилдаги истак; эзгу умид; интилиш. *Орзу қилмоқ. Орзуга етмоқ. Орзуга эришмоқ. Орзуга айб ўйқ.* Мақол. Ҳар ерни қилма орзу, ҳар ерда бор тош-тарозу! Мақол. ■ *Умид орзу қилган турмуш сароб бўлиб қолаётганга ўхшарди.* Мирмуҳсин, Умид.

Орзуси ушалмоқ қ. ушалмоқ. Бола-чақаларнинг орзусига етинг Болаларни ўстириб-ундириб, уйлаб-жойлаб, тўй-томушларини кўринг, баҳтили-саодатли бўлишларига эришинг. *[Нусрат хола:] Бола-чақангизнинг орзусини кўринг, оталик қилдингиз.* Ойдин, Эр юрак.

ОРЗУ-АРМОН Дилдаги орзу ва армонлар. *Бирор киши, нима қилмоқчисан, қандай орзу-армонларинг бор, деб сўрагани, шу ҳам одам-ку, деб гапимга қулоқ солгани ўйқ.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОРЗУ-ИСТАК айн. *орзу-армон.* Қайта қуриш ва ошкоралик меваларини кўрмоқ ҳар бир вижданли кишининг орзу-истагидир. Газетадан.

ОРЗУЛАМОҚ Орзу қилмоқ, муштоқ бўлмоқ, ҳаваси келмоқ. *Ёқимтой бўл ҳар ерда, Мактаб, кино, лагерда. Ҳар сўзингдан бол томсин, Кўрган орзулаб қолсин.* Қ. Муҳаммадий.

ОРЗУЛИ 1 Кўпдан бери орзу қилинган, орзиқиб кутилган; кўнгилдаги. *Орзули тўй.*

■ *Отабекнинг орзули келин олдига кирмаслиги важидан Ўзбек ойим аччиғланди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Орзулар билан тўлиб-тошган. *Орзули дунё.*

ОРЗУМАНД [ф. آرزومند – истовчи, хоҳловчи, интилувчи; орзу қилувчи] Орзу қилувчи, истовчи; интизор, муштоқ. *У сени бир кўришга орзуманд.* ■ *Нусратбек машшоқларнинг бир-икки ашуласини эшишишга орзуманд эди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. -*Суҳбатингизга орзуманд эдик, шошманг, марҳамат қилин!* – дастурхонга ишорат қилди Олимхон. Ойбек, Танланган асарлар.

ОРЗУМАНДА [ф. آرزومند] с.т. Орзуманд. *[Тўпа хола:] Анорхон сиз билан гаплашгани орзумандада эди.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари. *Урушга орзумандамисиз, мана бу бойвачча укангизни олиб жўнайверинг, йўл очиқ.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОРЗУМАНДЛИК Орзумандга хос хусусият; муштоқлик. *Раим оқсоқол гапдан тўхтади, кўзлариди ёнган орзумандлик бирдан ўчди.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОРЗУ-УМИД Дилдаги орзу ва умидлар, истаклар. *Икки ёшнинг орзу-умидлари, гоялари бор.* Ойбек, Нур қидириб.

ОРЗУ-ХАЁЛ Истак, умид ва ўй-фикр. *Дангасанинг орзу-хаёли – ҷўқиб кетган хумча мисоли.* Мақол.

ОРЗУ-ЎЙ айн. *орзу-хаёл.* Аллаларда она-нинг руҳий дунёси, фарзандга бўлган муҳаббати, орзу-ўйлари акс этади. «Саодат».

ОРЗУ-ҲАВАС 1 Дилдаги эзгу истак ва ниятлар. *[Гуломжон] Қалбидаги тилак ва истакларни аввалги куни дадил айтмолмаган бўлса, эртасига ҳаммасини – бутун орзу-ҳавасини, севги ва сезгисини очиқ айтди.* М. Исмоилий, Фарона т.о.

2 Орзули катта тўй-томушалар, тантанали маросимлар. -*Не-не орзу-ҳаваслар билан келин қилган эдим, - ҳасратини тўқа бошлади энамиз, - кўнглимдагидай чиқмади. «Ёшлик». Ҳалиги мен айтган ўртогимнинг ота-оналари.. орзу-ҳавас қидириб, бечора қизларини қаритиб қўйдилар!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Орзу-ҳавас кўрмоқ Бола-чақаларини ўстириб-ундириб, уйлаб-жойлаб, барча тўй-маросимларини, қувончларини кўрмоқ. Ҳудога шукур, тўй кўрдим, чимилдиққа кирдим, орзу-ҳавас кўрдим. И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Биз бурун замонда шунча давлат билан бу хилда орзу-ҳавас кўрган эмасмиз.* А. Қаҳҳор, Йиллар.

ОРЗУ-ҲАВАСЛИ Орзу-ҳавас қиласиган; дабдабали тўй-маросимларни яхши кўрадиган ва уларни ўтказишига курби етадиган. *Орзу-ҳавасли жойни қидирмасдан, қизларини бир кишига бериб қўя қолсалар, албатта, бу савдолар йўқ* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРИГАМИ [яп.] Қофоздан турли шакллар, буюмлар ясаш санъати. *Тошкентда Япониянинг оригами санъати бўйича дарслар бошланди.* Газетадан.

ОРИГИНАЛ I [лом. originalis – илк, дастлабки; асл, туғма; ўзига хос] 1 Асл нусха; бирор асар ёки нарсанинг бевосита муаллиф ёки ихтирочи томонидан яратилган нусхаси; асли. *Мақоланинг оригинални.* ■ *[Хофиз] Асрларининг оригинални билан танишишига ҳам имкон берини ниятида китоб форс ва ўзбек тилларida нашрга тайёрланди.* Ш. Шомуҳамедов, Ҳофиз.

2 Нашр, чоп этиш учун асос бўлиб хизмат қилган қўллэзма; кўпайтирилиш учун мўлжалланган тасвир, фотосурат ва ш.к.

3 Бошқа тилга таржима қилишига асос бўлган матн.

ОРИГИНАЛ II Бошқаларга ўхшамайдиган, ўзига хос; ажойиб. *Оригинал безаклар. Оригинал конструкция. Рақкосанинг оригинал портрети.* ■ *Театримизнинг қадрдони, олим ва драматург Иззат Султон «Абдулла Қодирийнинг ўтган кунлари» деган оригинал асар ёзib берди.* Газетадан.

ОРИЕНТАЦИЯ [фр. orientation – шарқ томон йўналиш < лом. orient, orientis – шарқ] 1 Дунё томонларига (шарқ, гарб, шимол ва жанубга) нисбатан ўзининг тур-

ган жойини, қаердалигини аниқлаш, белгилаш (дастлаб – шарққа нисбатан аниқлаш). Бир жойда турив, горизонт томонларини топа билиш ориентация олиш деб аталади. «География».

2 кўчма Ўз фаолиятида бирор кимса, нарса, маслак, йўналиш ва ш.к. га қараб иш тутиш.

ОРИЕНТИР [«ориентация» с. дан] Ҳаракат йўналишини, дунё томонларини, ўзи турган жойини аниқлашга ёрдам берадиган, яхши кўриниб турадиган ва қимирламайдиган нарсалар (мас., алоҳида дараҳт, бино, тепалик); аниқлагич; қўрсаткич. *Радиооператор эфирга ориентир берар* эди. А. Мухтор, Қаноти синган орзу.

ОРИЙ I [лом. Aryan < юн. Ἀριανα (Ариана) ва санскр. Арьявартा – мазкур номдаги қабилялар яшаган жой номи (ҳозирги Афғонистон ҳудудида) санскритда «келгинди», «бегона», «хўжайин» маъноларида ҳам қўлланган] Ҳинд-европа, энг асосан ҳинд-эрон халқларининг умумий шартли номи.

ОРИЙ II [ф. اری – ҳа; шундай; ҳақиқатан] тасд. юкл., эск. кт. Ҳа шундоқ; рост; албатта, ҳақиқатан. *Орий, миরзам, камина бу бобда мақтанса арзийдур.* М. Осим, Сеҳрли сўз.

ОРИФ [а. عارف – билувчи, хабардор] 1 эск. кт. Илм билан ахлоқий етукликка эришган шахс, маърифатли, билимдон, доно. *Нодонлар илқида ориф қисмати, Рӯҳизиз сурат каби тебранар ҳаёт..* Ҳ. Асқар, Ёшлик.

2 Ориф (эркаклар исми).

ОРИФЛИК Орифга хос хусусият. *Маърузаларда мумтоз адабиётга доир мақолалар тўғрисида бирор жўяли фикр йўқлиги, танқиҷилар ижодида орифлик кам кўринаётганлиги алоҳида таъкидланади.* Газетадан.

ОРИЯТ [а. عاریت – бирордан вақтинча олинган нарса; қарзга берилган буюм] 1 Ор-номус; иззати нафс. *Ориятинг бўлса, сен ҳам далага чиқ, кучинги кетмонда кўрсат, мен сени мард билай.* С. Аҳмад, Қадрдан далаалар. Ёш эмасми, бирдан унинг орияти қўзғалди, *Шартта пастга тушди у ҳам, У ҳам яёв йўл олди.* А. Орипов, Йиллар армони.

Орият талашмоқ Ор-номус талашмоқ, ўз иззати нафсини ҳимоя қилмоқ, обрўни қўлдан бермаслик, ўз обрўйига доғ туширмаслик учун курашмоқ.

2 Уят, шарм; ор. *Бойлар етимчани чўри қилишга ҳам орият қиласди*. П. Турсун, *Ўқитувчи*.

Орияти қилмоқ Ор қилмоқ, уялмоқ.

3 сфт. эск. Асли ўзиники бўлмаган, бирордан вақтингча сўраб олинган. *Орият тўн*.

— *Масалан, Саримсоқ, унга ерни ҳукумат берган. Орият ер*. А. Қаҳдор, Сароб.

ОРИЯТЛИ Ор-номусни биладиган, ўз обрўйини қадрлайдиган; номусли. *Ориятли одам*. — *Акбарали ориятли одам!* Қасд олмай қўймайди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОРИЯТМАНД айн. **ориятли**. *Мурод аканинг ориятманд одамларга ўхшаш, ўзи тўқиган тарихи ўйқ*. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОРИЯТНИШИН [а. + ф. عاریٰت‌شین – вақтингча ўтирувчи, яшовчи] кам қўлл. кт. Бирорнинг ўй-жойида вақтингча истиқомат қилувчи; ижарачи. *[Маъсумхўжа] Ҳамма талабаларга, айниқса, қашшоқ ва ориятнишинларга ҳурмат аралаш мухаббат билан салом берар ва меҳрибончилик билан ҳол-аҳвол сўради*. С. Айнӣ, Эсдаликлар.

ОРИЯТСИЗ Ор-номусни билмайдиган, ўз обрўйини қадрламайдиган; номуссиз, орсиз. *Ориятсиз одам*.

ОРИЯТСИЗЛИК Ориятсиз кишиларга хос хатти-ҳаракат, қилиқ, иш. *Ориятсизлик қилмоқ*.

ОРИЯТЧАН Жуда ҳам ориятли, обрўйига дод туширмасликка, гард юқтирмасликка қаттиқ тиришувчи; номусли.

ОРИЯТЧИ айн. **ориятчан**.

ОРИҚ Баданига эт битмаган; озғин, камгўшт. *Ориқ одам*. *Ориқ қўй*. *Ориқ отга чанг юқар*. Мақол. — *Пўстакда сўлжайиб ўтирган ориқ боланинг нурсиз кўзлари ҳали ўртадаги унда эди*. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Ориқ ер Ўсимлилка керакли озиқ моддалари етишмайдиган, камхосил ер. *Холбой минг ўйдан бери устида мол боқиб келинган хирмонтепадан нуқул тупроқни келтириб, қақшаб ётган ориқ ерга солиниши кераклигини билб олди*. К. Яшин, Ҳамза.

ОРИҚЛАМОҚ 1 Эти қочиб озғин тортмоқ; озмоқ. *Нусратбек холасининг ориқлаб, сяяклари кўйлагини туртиб турган елкасига, косовдай қўлларига қараб, маъюс торттиб кетди*. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Кучи, ҳосилдорлиги кетмоқ, камаймоқ. *Устига-устак, сурункасига пахта экили-*

ган ерлар ориқлаб, ҳосил камаяди, ҳар хил қурт-қумурсқа кўпаяди

. С. Сиёев, Ёруғлик. **ОРИҚЛИК** Озғинлик, камгўштлик; шундай хусусиятга эгалик. *Мол ориқликда билинади, ўигит – гарибликда*. Мақол. — *Баданинг ташки кўриниши оғатлари – ўтакетган семизлик ва ўтакетган ориқлик*. «Саодат».

ОРИҚ-ТИРИҚ Жуда ҳам ориқ, рамақижон. *Биздан сўнг яна учта-тўртта дўйкондор кириб келади*. *Ориқ-тириқ, зиқна, кўччилиги пасткаши одамлар*. Ойбек, Болалик. *Ем-ҳашак ўйқ, бир пой ҳўқиз ориқ-тириқ*. F. Фулом.

ОРКЕСТР [фр. orchestre – театрдаги ўтириш жойи < юн. orchestra – рақс майдончasi; юон театрида саҳнанинг олд майдончasi] 1 Мусиқа асарини биргалиқда ижро этадиган турли хил чолғу асбоблари йигинидиси ва шу асбобларни чалувчи мусиқачилар жамоаси. *Торли оркестр*. Симфоник оркестр. *Оркестр садоси*. — *Миллий чолғу асбоблари оркестири халқ кўйларидан ижро этди, қизлар ўйин тушди*. Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қисаси.

2 Театр саҳнаси олдида мусиқачилар учун қилинган махсус жой.

ОРКЕСТРАНТ Оркестр чолғучиси; оркестр иштирокчиси. *Шу давр ичиди ўқув даргоҳимизда 3 мингдан ортиқ юқори мала-кали паниночилар, оркестрантлар ва халқ чолғулари ижрочилари тайёрланди*. Газетадан.

ОРЛАНМОҚ Ор-номус қилмоқ, уялмоқ; тортиноқ, ўзига муносиб кўрмаслик. *Билмаганин сўраб ўрганган олим, орланиб сўрамаган ўзига золим*. Мақол. — *Мен шу чоққача, – деди Хушрӯй, – бандасига бош эгшини ва бандаси олдида тавба қилишини ор билдим ва шу орланишум орқасида ҳар кимнинг устида юрдим*. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРЛИ айн. **ориятли**. *Орли одам*.

ОРНАМЕНТ [лот. ornamentum – безак, нақш < ornare – беза(т)моқ] Геометрик шакллар билан ўсимлик ёки ҳайвонлар оламидан олинган тасвиirlарни ритмик тартибда қўшиб, уйғунлаштириб ишланган бўёқли, ўйма ёки чизма нақш, безак.

ОРНИТОЛОГИЯ [юн. ornis, ornithos – күш + logos – фан, таълимот] Күшларни ўрганувчи соҳа. *1884 ўйда орнитология соҳасидаги шимий тадқиқотлар ва амалий*

шиларни мувофиқлаштириш мақсадида
Халқаро орнитологлар комитети тузилди.
«ЎзМЭ».

ОР-НОМУС 1 Хижолат тортиш, уялиш түйгуси; уят, ор, номус. *Ор-номуси йўқ одам.*
■ *Муҳтожслик* – инсон ор-номусига тажовуз қиласди, иродасини буқади, чора ахтартиради. «Ёшлик».

2 Кишини улуғлайдиган, унга нисбатан ҳурмат туғдирадиган иш, нарса ёки хислат-фазилат; шон-шараф. *[Сидик:] Муҳаббат севгини, ор-номусни товламачи бир савдогарга сотди, вижданни латта-пумтага айрбаш қилди.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

ОР-НОМУСЛИ Ор ва номуси бор; ориятли, орли. *Ор-номусли одам.* ■ *Дунёда яхши умр сурдинг, ор-номусли, адолатли яшадинг.* Т. Обидов, Юсуфхон қизиқ.

ОРО [ф. اُرْ - безатувчи, зеб берувчи] *кмт. 1 айн. оройиш.*

Оро бермоқ Зеб бермоқ, безамоқ; пардозламоқ. *Францизлар дунёда хунук аёллар йўқ, фақат ўзига оро бермаган, парвариши сиз аёлларгина бор, деб ҳисоблашади.* «Саодат». *Тўлган ойдек, тўлғаниб, ул қомати зебо яна, ўз жамолига бериб пардоз ила оро яна.* Ҳабибий. *Қир бағрига қўйин ёяр чўпонлари, боғларига оро берар боғбонлари.* Я. Қурбон.

2 Баъзи отларга қўшилиб, «безак, бевозчи, қизитувчи, шодлик бағишловчи» каби маънолар беради, мас., жаҳоноро, мажлисоро, сұхбаторо.

ОРОЙИШ [ф. اُرْ - безак, зийнат; кийим-кечак; саф тортиш, тартиб] *кмт. Зеб, зийнат, пардоз, оро; чирой.* Яхши либос танга оройиш, Яхши ўйлоди жонга осойиш. Мажқол. ■ *Борисов кийим-бошларини кўздан кечириб, ўзига оройиш берди-да, бигиз бўлиб уфқа санчилиб кетган йўлга қаради.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ОРОЛ Атрофи, ҳамма томони океан, денгиз, дарё ёки кўл суви билан ўралган қуруқлик. *Сахалин ороли. Крим ярим ороли.*

■ *Дала шишиони кўм-кўйк пахтазор ўртасида оролга ўхшаб туради.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Филиппин оролларида яшовчи халқларнинг энг севимли, ноёб таоми митти балиқлардир.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ОРОЛАНМОҚ поэт. Безанмоқ, ясанмоқ; гўзаллашмоқ. Яхши оролан, безан, э боғлар, мавсум учун. «Гулистан».

ОРОМ [ф. اُرم - тинчлик, хотиржамлик; дам олиш, ҳордик] Жон-тан роҳати; дам олишдан, тинчликдан, осойишталиқдан топиладиган роҳат, ҳузур. *Ором бермоқ.* *Ором олмоқ.* ■ *[Навкарларнинг] Ҳайқириқ ва сўқинишлари.. бева-бечораларнинг оромини бузар ва чўчтарида.* Ш. Тошматов, Эрк куши. *Сув жилдираб оқар, унинг салқини кун бўйи иссиқдан пишган қизларга ором бағишиларди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Нафси ором олди Нафси қонди. *Асрор муздек сувдан симириб, нафси ором олди.* «Ёшлик». *Ороми бузилмоқ* Осойишталиги, тинчлигига ҳалал етмоқ. *Нормўмин бўла бошлиганимни биламан, уйдагиларнинг ороми бузилди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 Тинчлик, осойишталик. *Сокин тун оромини онанинг ноласи бузди: -Ёлғизимдан жудо қилдинглар-ку, қон қусгурлар.* Газетадан.

ОРОМБАХШ [ф. اُرمباخش - тинчлик, хотиржамлик бағишловчи] Ором берувчи; роҳат, ҳузур, осойишталик бағишловчи. *Оромбахш шабада.* ■ *Эй, қуёшли республикам, сен Шарқ машъали, Оромбахшдир қулоқларинг, тотли, нашъали.* Файратий. *Хонага баҳор ҳавосининг оромбахши нафаси кирди.* Газетадан.

ОРОМГОҲ [ф. اُرمگاҳ - даҳма, мақбара; дам, ором олиш хонаси] **1** Кишилар дам оладиган, роҳат қиласидиган жой. *Раҳимага ҳамроҳ бўлиб келганларнинг кўпі йўлнинг нариги бетида - ёнгўзордаги меҳмонлар учун қурилган оромгоҳда қолишиди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Мактаб ўқувчиларининг ёзги таътилда дам олиши учун қурилган жой. «Соғлом авлод йили»да 26 мингдан зиёд ўғил-қизлар вилоятимиз ёзги оромгоҳларида дам олиб, янги куч-ғайрат тўпладилар. Газетадан. *Ёз фаслининг жазирамасида таътилни мазмунли ўтказишни истаган болажонларнинг аксарияти турли оромгоҳларга ошиқадилар.* Газетадан.

ОРОМИЖОН [ф. اُرمجان - маҳбуб, маҳбуба; юпатувчи, тинчлантирувчи] **1** Танга ором берувчи. *Оромижон ичимлик хиллари тобора кўпайиб боряпти.* «Фан ва турмуш». Муздек сувда яйраб-яшинаб қулоч отиш бир роҳатижон, ўзни офтобга тоблаб ётиши бир оромижон. М. Мансуров, Ёмби.

2 кўчма Севикли ёр, маҳбуба. *Эй менинг нозик ниҳол, оромижоним, қайдасан, Бу кўн-*

аш бўстонида гўнча даҳоним, қайдасан? Машраб.

ОРОМИЙЛАР Арабистон ярим оролидан чиқсан ва милоддан аввалги 14–11-асрларда Фарбий Осиё бўйлаб тарқалган кўчманчи сомий қабилалар.

ОРОМКУРСИ айн. **кресло**. Улар тушликтан қайтиб, Одиловнинг бўлинмасидаги оромкурсларга ўтирилар. «Ёшлик». Жобу қишилогида бир гуруҳ дугоналар Шўрчи мебель фабрикасининг чандаст усталарини лол қолдириб, диван, оромкурси ясамоқдалар. Газетадан.

ОРОМЛАНМОҚ кам қўлл. Ором олмоқ, тинчланмоқ, роҳат қилмоқ.

ОРОМСИЗ Ороми йўқ, нотинч, беором. *Оромсиз кунлар*.

ОРОМСИЗЛИК Оромини йўқотган кишининг ҳолати; нотинчлик, беоромлик; бетоқатлик. Шу ўйсин оромсизлик ва бесаранжомлик ичидаги унинг [Отабекнинг] ойкунлари ўтиб турар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРСИЗ Беор, ориятсиз, ори йўқ. Орсиз одамдан қоч. Мақол.

ОРСИЗЛИК Орияти, ори йўқлик. Отанинг ўлими ҳақидаги машъум сўзлар ғам-ғусса ёки дард-алам билан эмас, маст-аласт бақирикка қўшиб, орсизлик билан ўқилмоқда эди. А. Мухтор, Кумуш тола.

ОРТ 1 Кимса ёки нарсанинг юз, бет, олд томонига тескари томон; орқа, кет. Ортга қарамоқ. Ортга тисарилмоқ. Ортда қолмоқ. Ортидан бормоқ. Юк машинанинг ортидаги прицеп. — Ёрмат бошини ортга, хотини томонга буриб, ўқрайди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бирор нарсадан нариги томон; нариги, у ёқ. Девор ортида бир одам бор. — Кўёш олтин барқаш бўлиб, уфқ ортига яшириниши билан салқин тушади. Газетадан.

3 З-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п. к. ва ч.к. кўшимчалари билан кўмакчи вазифасида кўлланади (қ. **ортига**, **ортида**, **ортидан**). Муаммони ҳал қилиш учун бу иш ортидан кўп югурди. Бормаган ташкилоти қолмади. Газетадан.

ОРТИГА айн. **орқасига**.

ОРТИДА айн. **орқасида**. Егани олдида, емагани ортида қ. емоқ.

ОРТИДАН айн. **орқасидан** 3. Ўринбой бир сўзни икки қилмай, хаёл сурини чиқиб кетди,

раис унинг ортидан илжайиб қолди. Ойдин, Юрагида ўти бор.

ОРТИЛМОҚ Ортмоқ II фл. мажҳ. н. *Десант ортилган паром қўзғалгандан*, Днепр чайқалди. Н. Сафаров, Соҳиб чанглар. *Бу аризаларда Ўрмонжонга ортилмаган жиноят қолмаган*. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОРТИҚ I рвш. 1 Белгили миқдордан, меъёрдан зиёд; ошиқ, кўп. *Йигилишига юздан ортиқ киши келди*. — *Адолат касалхонада бир ойдан ортиқ ётди*. С. Зуннунова, Гулхан. Эмликдан ортиқ дурадгор фақат белкурагу кетмонга сон ясаш билан овора. С. Аҳмад, Уфқ. [Элликбоши] *Дарров ҳовлини ўз баҳосидан анча ортиққа олибди*. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Ортиғи билан 1) ошиғи билан, ошириб; белгиланган миқдордан ҳам кўпайтириб. *Режа ортиғи билан бажарилди*; 2) кўп деганда, жуда борса, нари борса. *Бу мақола, ортиғи билан, ўн бет бўлади*.

2 Меъеридан ёки керагидан ошиқ, ҳаддан ташқари. *Ортиқ даражада қайғурмоқ*. Ҳаддан ортиқ кулмоқ. — *Ҳар ҳолда, Тошкентт ҳақолиси Азизбек истибододидан ортиқ тўйди, кимдан кўмак сўрашини ҳам билмайди!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 (ч.к. билан, фақат қиёслашда) Зиёд, яхши, афзал, аъло. Унинг сендан ортиқ жоёни йўқ. Сени жонимдан ортиқ севаман. Ақлдан ортиқ бойлик йўқ. Мақол. — *Ўзингиз ҳам, келин ойим текканида, Гаффордан ортиқ эмасдингиз-ку!* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Тегса арзийдирган ўигит. Бундан ортиғини топармидим, дедим, кўнгил қўйдим. Ойдин, Садағант бўлай, командир. -Зулм, ҳурланиш, ҳақорат шунчалик бўлар, Коратой ака! Бундан ортиғини каллам сиғдирмайди, — газабдан титраб гапирди Йўлчи. Ойбек, Танланган асарлар.

Ўлса ўлиги ортиқ Икки нарсани ўзаро қиёслашда кўлланадиган ибора: ҳатто ўлиги афзал, зиёд. Бир ҳисобда ҳар қадамда минг битта ваъда бериб, сал нарсага ўиглаб юрадиган ўигитлардан Шукруллонинг ўлса ўлиги ортиқ. «Ёшлик».

4 Кучли, зўр. [Холисхон:] Ҳақиқат: ишқ ўти ортиқ экан дўзах ўтиданким, Куйиб бағрим, кулим кўкларга соврилганга ўиглайман. Ҳамза, Паранжи сирлари.

5 Бўлиб ўтгандан, кўрилгандан, кечирилгандан ташқари, ундан ошиқ. Ортиқ чора

йўқ эди. *У, истар-истамас, Гулнордан воз кечди. Ойбек, Танланган асарлар. Бу тўғрида [Юсуфбек ҳожи ҳақида] ортиқ баҳс қилинмади ва сўз бошқа хусусларга ўтди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Бадрий:] Мен бундай ҳақоратга ортиқ чидолмайман!* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

6 Ортиқча, беҳуда, ўринсиз. Ёмоннинг бир қилиғи ортиқ. Мақол. ■ *Худо ўша қора кунни ҳам ортиқ кўриб, қаҳрига олди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.*

ОРТИҚ II 1 Баданда ёки бирор аъзода бўртиб, ўсиб чиққан жой (кўпинча туғма бўлади). Ўнг қоши устидаги кичкина ортиқ ҳам қуруқ қолмади, қоп-қора хол бўлиб, тиник юзда «мана мен» деб ўз рассомини қувонтирди. Ойдин, Кўнгил тўлдими, яхши йигит. *У [раис] ҳар гал бизникига келганда, ортиғи бор дагал қўллари билан елқамга қоқиб, хафа бўлма, Наби.. дер эди. С. Аҳмад, Ойдин кечалар.*

2 Ортиқ (эркаклар исми).

ОРТИҚЛИК Меъеридан зиёдлик, кўплек; афзаллик. *Иссигум ортиқлигидан сув устига сув ичардим.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОРТИҚЧА 1 Белгили миқдордан ортиқ; кўп. *Ортиқча пул. Ортиқча харажат.*

2 Керагидан, йўл кўйилиши мумкин бўлганидан ортиқ, ҳаддан зиёд. *-Мени ортиқча иззату икром қилиб, ноқулай аҳволга соляпсизлар, – деди Умид. Мирмуҳсин, Умид. Содда одам ортиқча хурсандиликдан ҳам ўзини йўқотиб қўйса ажаб эмас.* П. Турсун, Ўқитувчи. Эрининг бу сўзига Ўзбек ойим ортиқча қизишади, лаби-лабига тегмай бўйлаб беради. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бизники [томуорқа] нормадан уч ҳисса ортиқча.* Ойбек, О.в. шабадалар.

3 Кераксиз, фойдасиз. *Ортиқча гап.* ■ *Назокатга болалари йўғида эрмак бўлгандан Назми кейинчалик ортиқча бўлиб қолди. Шуҳрат, Умр поғоналари. Қирқилган қулоги тен-текис бўлиб кетган, бу унинг [Кулмат қорининг] силлиқ калласига шундай ярашиганки, соғ қулоги худди ортиқчадай кўринарди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. Ҳасанали эндиши ўтиришини ортиқча топиб, ўрнидан турди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРТИҚЧАЛИК Керагидан, мумкин бўлганидан кўплек, ҳаддан зиёдлик; бефойдалиқ. *Улар.. радио эшишиб қувнашса, жаҳонда нима кечаётганидан хабар топиб ту-*

ришса, ортиқчалик қиладими? С. Анорбоев, Оқсой.

ОРТМАЧОҚЛАМОҚ шв. Ортмоқламоқ, кўтариб олмоқ. *Кунларнинг бирида Мўтишал ўзидан катта велосипедни ортмачоқлаб, зинапоялардан юқорига чиқаётганда, ҳаддан зиёд толиб, кўзи тиниб, ўиқилиб тушди. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома. Ниёзмурод катта-кон хумчани ортмачоқлаб, Бибигул кетидан Тошқудук томон жўнади.* Мирмуҳсин, Чўри.

ОРТМОҚ I 1 Кўпаймоқ, ошмоқ. *Мехнатдан дўст ортар, гийбатдан – душман. Мақол.*

2 кўчма Кучаймоқ, ошмоқ, ўсмоқ; мустаҳкамланмоқ. *Инсониятнинг энергияга эҳтиёжи кун сайнин ортиб бормоқда. «Фан ва турмуш». Отабек тўғрисидаги ташвиш боягидан ўн қайта ортган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Иссик тобора ортар, «ғир» этган шамол йўқ.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 кўчма Устига қўшилмоқ, юкламоқ. *Саримсоқча яна бир янги вазифа ортди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

4 Устун келмоқ, ошиб тушмоқ. *Ўйинчининг санъати дағчиникидан, дағчиники ўйинчиникидан ортар* эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

5 Ошиб қолмоқ, ортиқча бўлиб қолмоқ. *Бу ош ўн кишига етиб ортади. Харажатлардан беш сўм пул ортди.*

6 Етиб ва ошиб қолиб тўпламоқ. *Қалай, нонвойлиқдан бир нима ортдими?* Ойбек, Танланган асарлар.

7 Маълум бир чегара, миқдор ёки меъердан ошмоқ, ўтмоқ. *Уста Баҳромнинг юракбуруг бўлганига ўн беш кунчадан ортибди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОРТМОҚ II 1 Юкни транспорт воситасининг устига ёки ичига жойламоқ, юкламоқ. *Машинага кўмур ортмоқ.* ■ *Ўқ-дориларни отларга ортиб, қолганларини ўзимиз елкалаоб олдик.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Пахта ортган сон-саноқсиз карвонлар қатор. Файратий. Фақат ўз соҳасини билувчи одам худди бир томонига юқ ортилган қайиқка ўхшайди.* Шукрулло, Сайланма.

2 кўчма Зиммасига юкламоқ, бўйнига кўймоқ, тақмоқ. *-Бишсанг, – деди ҳожи, – менинг устимга мундоғ тухмат ортишдан уял, бола!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

[Бирорға] оғирлигини ортмоқ қ. оғирлик 3.

ОРТМОҚЛАМОҚ Орқасига олиб қў-
тармоқ; елкасига ортиб олмоқ. *Хотинлар
ҳам, эркаклар ҳам болаларини ортмоқлаган,
йўлга тушишига тайёр.* С. Нуров, Дурдона.
-Сени қай фурсатда ортмоқлаб олганимни
билмайсан-да, чуваринди чопончада эдинг,
оёқларингда эски калиш эди, – деди Яхши-
боев. М. М. Дўст, Лолазор. *Текширув пайтида
чет элдан ортмоқлаб келинганд.. кийим-ке-
чакларгина эмас, сохта тадбиркорнинг ўзи
ҳам ҳужжатсиз эканлиги маълум бўлди.*
Газетадан.

ОРТО-, ОРФО- [юн. *orthos* – тўғри, тўп-
па-тўғри] Байналмилад ўзлашма қўшма сўз-
ларнинг биринчи қисми: бирор нарса-хо-
дисанинг тўғрилигини, тикилигини, тўғри-
дан-тўғри рўй беришини билдиради (Юнон-
ча олд қўшимчанинг икки хил ўқилишидан
икки хил вариантда ёзилади), мас.: *ортопе-
дия, орфография.*

ОРТОДОНТИЯ [орт.. + юн. *odus, odontos* – тиш] Стоматологиянинг тишларнинг
нотўғри жойлашиши ҳамда жағ-юз суя-
ларининг деформациясини ўрганувчи, улар-
нинг олдини олиш ва даволаш усулларини
ишлаб чиқувчи соҳаси.

ОРТ-ОЛД Орқа-олд.

Орт-олдини ўйламоқ қўчма Ҳар томон-
лама ўйламоқ; маълум нарсанинг натижаси-
ни олдиндан мўлжалламоқ. Чўпон орти-
олдини ўйлаб келган экан, пулни ҳамёнга
солиб, хуржундан сур тери чиқарди. М. М.
Дўст, Галатепага қайтиш.

ОРТОПЕДИЯ [орт.. + юн. *paideia* – пар-
вариш қилиш; ўқитиш-ўргатиш] Тибби-
ётнинг қўл, оёқ ва умуртқа поғонасининг
туғма ёки кейин орттирилган касаллик-
ларини ўрганувчи, уларнинг олдини олиш
ва даволаш усулларини ишлаб чиқувчи
бўлими (травмотология билан биргаликда
ягона мутахассислик ҳисобланади). *Турғунали
ўтган сафар ортопедия институтига «оёғини
янгилагани» боргандা, пенсияга олган икки
юз эзлик сўмини Саттор номидан Мудофаа
комитетига юборган экан.* А. Мухтор, Кумуш
тola.

ОРТТИРМА: сифатларнинг орттирма
даражаси тлиш. Белгининг бошқа предмет-
лардагига нисбатан ортиқ эканлигини бил-
дирувчи сифат шакли, мас., энг яхши китоб.
Феълларнинг орттирма нисбати тлиш.
Ишнинг бирор восита ёки бошқа шахс ор-

қали бажарилишини билдирадиган феъл
шакллари, мас., ёздиримоқ, ўқитмоқ.

ОРТТИРМОҚ I 1 Ортмоқ I 1-6 фл. орт. н.
Ихлосни орттирмоқ. *Кувончини орттирмоқ.*
Шубҳани орттирмоқ. ■ [Raис:] Гўё
кўринишида иш қиласиз, ҳақиқатда бошқа-
ларга иш орттирасиз. Н. Сафаров, Ҳалича
Аҳророва. У [Саодатхон] устаси Александр
Михайловичнинг кўрсатмаларини кўнгил-
дагидан кўра ҳам орттириб бажарар.. эди.
Н. Сафаров, Уйғониш.

**2 Тежаб-тергаб, иқтисод қилиб қўпай-
тироқ, оз-оздан йигиб тўпламоқ.** Бир қанча
танга орттириб қола билса, рўзгорга харж-
лайди. Ойбек, Танланган асарлар. [Али] Ўзи-
нинг баҳтисизлигидан, топганини рўзгордан
орттироғлай, шу кунгача ўйланолмай кели-
шидан ҳасрат қилиб кетди. А. Қодирий,
Ўтган кунлар.

Дунё орттироқ Бойлик тўпламоқ. *Мен
кимларнинг молу мулкни талаб, дунё
орттириб, донг таратиб, қадр-қиймат тон-
димми?* Шукрулло, Сайланма.

3 Топмоқ, эришмоқ, етишмоқ; эга бўл-
моқ; қозонмоқ. Обрў орттироқ. *Хунар орт-
тироқ.* ■ Боисжон Эргашев армия сафида
хизмат қила бошлаган йилнинг дастлабки
оидиёқ янги ихтисос орттириб олди. Н. Са-
фаров, Янги ер. *Минг афсуслар бўлсинким,
ким номимни эшитса, лаънатлади, лаънат
орттиридим!* Шукрулло, Сайланма. Бола-чака
орттириб, деярли Тошкентда турғун бўлиб
қолаётганига қарамай, киндик қони тўқил-
ган она тупроқ тортгани-тортган эди. Ж. Абдуллахонов, Ҳонадон.

ОРТТИРМОҚ II Ортмоқ II фл. орт. н.
Вагонларга юқ орттироқ.

ОРТҚИ Кейинги, орқадаги. *Ортқи айл-
нинг ботганини эгаси эмас, от билар.* Мақол.

ОРФО-, ОРТО- [юн. *orthos* – тўғри] қ.
орто-, орфо-.

ОРФОГРАФИК Орфографияга, имлога
оид, тўғри ёзиш қоидалари билан боғлиқ
бўлган, шунга хизмат қиладиган. *Орфогра-
фик лугат.* *Орфографик ҳатолар.*

ОРФОГРАФИЯ [орфо.. + юн. *grapho* –
ёзман] Сўзларни тўғри ёзиш ҳақидаги қоид-
алар; имло. *Ўзбек орфографияси.* *Орфогра-
фия қоидалари.*

ОРФОЭПИК Орфоэпияга, талаффузга
доир, тўғри талаффуз қилиш билан боғлиқ

бўлган, шунга хизмат қиладиган. *Орфоэпик лугат*.

ОРФОЭПИЯ [орфо.. + юн. *epos* – нутқ, талаффуз] Сўзларни тўғри талаффуз қилиш ҳақидаги қоидалар; тўғри талаффуз.

2 Тилшуносликнинг шундай қоидалар тизимини ишлаб чиқадиган бўлими.

ОРҚА 1 Гавданинг қоринга нисбатан терс томони, бўйиндан думғазагача бўлган қисми. *Қўлни орқасига қилиб юрмоқ*. — Мингбоши ерда ғужанак бўлиб ётган Матқовулнинг орқасига қамчани шилл эткизиб тушириди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Саидий эшикка орқасини бериб ўтирас эди*. А. Қаҳдор, Сароб.

2 Нарсаларнинг терс ёқдаги қисми, юз, бет, олд томонига тескари томони, тескариси. *Суратнинг орқаси. Тешанинг орқаси*. — Самандаров чироқнинг пилигини кўттарди, қаламнинг орқаси билан столни қоқиб, говурни босди. А. Қаҳдор, Қўшчинор чироқлари. Чиннигул дарвоза тагига етганда, орқасига қайрилиб қаради-ю, ичкарига кириб кетди. С. Зуннунова, Кўк чироқ. *Она шу сўзларни айтаб, ўтирган еридан кафтларининг орқасини ерга тираб, турди*. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

3 Нарса ёки кимсанинг юз, бет, олд томонига қарши томон; орт. *Орқага қаромоқ*. *Үйнинг орқа девори*. — Шу онда орқасидан гуруллаб автомобиль келиб қолди. А. Қаҳдор, Каравот. *Йўлдош орқадан аста келиб, Элмуроднинг кўзини икки қўли билан бекитди*. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

4 Ортда, кейинда жойлашган. *Велосипеднинг орқа гилдираги. Тил орқа товушлари* (грам.).

5 Ортда қолган, ўтилган йўл; шахс ёки предмет чиқиб келган томон; ҳаракат йўналган томоннинг акси. *[Отабек] Эшик занжирига қўлини олиб боргани ҳолда ўйланниб тўхтади ва эшикни очмай, орқасига қайтди*. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Олга босиши, ҳар ҳолда, орқага қайтишидан хатарли эмас*. А. Қаҳдор, Мастон.

Орқада қолмоқ Қолоқлик қилмоқ; бирор вазифани ўз вақтида бажармаслик. Шалола қурилиши ҳозир энг орқада қолди. С. Аҳмад, Уфқ.

6 кўчма Ҳомий, суюнчиқ, тирак. *Тоғдан орқаси бўлганинг тошдан юраги бўлар*. Мақол.

Орқа қилмоқ Бирор шахс ёрдамига, ҳимоясига, кучига ишонмоқ, унга таяниб иш тутмоқ. *Сени орқа қилиб, бунда юраман, Ортсиртингдан кўп ҳимоят қиласман*. «Алпомиши».

7 З-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п.к. ва ч.к. кўшимчалари билан кўмакчи вазифасида ишлатилади (қ. **орқасига, орқасида, орқасидан**).

Орқага кетмоқ Таназзулга юз тутмоқ, олга босишдан тўхтамоқ. *[Отабек:] Бизнинг кундан-кунга орқага кетишимизга ўзаро низойимиз сабаб бўлмоқда*. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Орқага сурмоқ** (ёки ташламоқ, силтамоқ) Бирор ишни пайсалга солмоқ, кечиктирмоқ. *Бунинг ҳар иккиси ҳам колхозлаштириши ишини орқага сурини, хийлагина орқага сурини мумкин эди*. А. Қаҳдор, Қўшчинор чироқлари. **Орқасидан гапирмоқ** Ўзи йўғида у ҳақда гапирмоқ; гийбат қилмоқ. *Дўст олдингда гапирар, Душман – орқангдан*. Мақол. **[Бирорвнинг] орқасидан кесак** (ёки тош) отмоқ 1) иккинчи қайтиб келмаслигини тилаб лаънатламоқ; 2) кимсанинг орқасидан уни ёмонлаб гийбат қилмоқ. **Орқасидан кулмоқ** Ўзи йўғида масхара қилмоқ, мазах қилмоқ. *[Гулнор:] Ойи, сиз сезасизми, бойникда орқамдан кулишади, гапиришади, пичинг, кесатиқ-месатиқ*. Ойбек, Танланган асарлар. **Орқасидан кувмоқ** Етишиш, эришиш пайига тушмоқ. **Оғирликни орқага ташламоқ** Қийинчиликларга парво қилмай, ўзини дадил тутмоқ, уларни дадиллик билан енгмоқ. *[Гуландом:] Укаларимни, дадамни севганимдан ҳар қандай оғирликни орқага ташладим*. Ойбек, Танланган асарлар. **Фронт орқаси ҳарб**. Мамлакатнинг жанг ҳаракатларидан йироқ ичкари қисми. **Юраги орқасига тортиб кетди** қ. **юрак**. *Шундай дейшишга деди-ю, отанинг қаҳрли нигоҳини кўриб, юраги орқасига тортиди*. «Ёшлик».

ОРҚАВОРАТДАН рвш. 1 Бирорвнинг орқасидан, ўзи йўғида; зимдан. *Үнинг шондай мўйловига қараб, орқаворатдан Муҳиддин мўйлов деб атамиз*. С. Абдуқаҳдор, Санамай саккиз дема. *Улар [мардикорлар] Ёрматнинг кўз олдидаги унга қарши бир нима демасалар ҳам, орқаворатдан уни масхаралашар, ҳатто сўкишар эди*. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бевосита эмас, балки бирор орқали, бирорлардан. *Бошқа безориларни орқаво-*

ратдан эшишиб юрадим-у, ана шу Шоқулни ўз кўзим билан кўрганман. М. М Дўст, Лолазор. - Сизни орқаворатдан сўраб-суршишириб, ўзим ҳам кузатиб келаман, — деди Фарид. «Ёшлик».

ОРҚАДОШ 1 Кўмакдош, кўмак, ёрдам берувчи; ўртоқ. Бўлурмиз биз бақувват орқадошлар, Қирап албатта ёвни жангчи ёшлар. Ҳабибий.

2 Ўсиб келаётган ёш авлод, кекса авлоднинг ўринбосари. Кекса отахон-онахонларимиз дунёдан ўтадилар. Ўрнига орқадошлар ўтирадилар. Газетадан.

ОРҚАЛАМОҚ Орқасига олиб кўтармоқ. Гуломжон орқалаб чиққан тошини энди афдариб, қаддини ростлаган эди. М. Исмоилий, Фаргона т.о. Азизхон тугунларни орқалаб, олдинга тушиб ўйл бошлади. С. Аҳмад, Уфқ.

ОРҚАЛАНМОҚ 1 Орқаламоқ фл. мажх. н. Орқаланган юкни ерга қўймоқ.

2 шв. Бирорга орқа қўймоқ, суюнмоқ, таянмоқ. Орқали орқаланиб сўзлар, орқасиз кўркиб сўзлар. Мақол.

ОРҚАЛИ 1 кўм. (б.к. билан) 1 Бирор нарсанинг ичидан, орасидан, ўртасидан ёки устидан, бирор нарса оралаб, бир томондан иккинчи томонга. Боққа ҳовли орқали кирилади. — [Элмурод] Эртасига Красноводск орқали Тбилисига — ҳарбий хизматга жўнади. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Ҳалойиқ гуруллаб.. уч эшик орқали залга кирди. А. Қаҳдор, Қўшчинор чироқлари.

2 Бирор кимса ёки нарса воситасида, ёрдамида, ёрдами билан. Телефон орқали гаплашмоқ. Ҳат орқали хабардор қўймоқ. — Ҳиндолар ҳам бошқа мамлакатлар билан асосан инглиз тили орқали алоқа қилишади. Газетадан. Элмурод шу куни бир бола орқали Давлатёрни ўз ҳузурига чақирди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Туфайли, сабабли. [Юсуфбек ҳожи] Сен билан ифтихор қилмасак-да, сен орқали хижолат чекмасимизга ишондик. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мен ҳали ёй боламан, Кўп жойни кўрганим ийк. Лекин китоб орқали Билдим талай ўйл-йўриқ. Қ. Муҳаммадий. Битта сиёҳдан орқали шунча гапларни топиб айтиши менинг хаёлимга келмаган эди. Шукрулло, Сайланма.

ОРҚАЛИ 2 Орқаси, суюнчиғи, ҳомийси бор. Орқали орқаланиб сўзлар, орқасиз кўркиб сўзлар. Мақол.

ОРҚАМА-КЕТИН рвш. Бири орқасидан иккинчиси, бирин-кетин, кетма-кет. Орқама-кетин бормоқ.

ОРҚАМА-ОРҚА рвш. 1 Бири орқасидан иккинчиси; кетма-кет, изма-из. Маъмуржон улар [Райхонбibi ва Ойпоишалар] билан орқама-орқа ЗАГСга кириб келди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Қаторасига, узлуксиз. Орқама-орқа ўқузмоқ.

ОРҚА-ОЛД айн. олд-орқа. Онахон орқа-олдига қараб олди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОРҚА-ОЛДИНИ ЎНГЛАБ ОЛМОҚ АЙН. ОРҚА-ЎНГИНИ ОЛМОҚ қ. орқа-ўнг. Бу кунларда ҳалқа ўттиз икки қора пул солиш ҳам оғир. Юрт беш-ўн кун орқа-олдини ўнглаб олсин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Гапнинг орқа-олдига қарамай Ўламай-нетмай гапириш ҳақида. Азизхон гапнинг орқа-олдига қарамай айтиси юбораверарди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОРҚАСИГА Орқа томонига, кетига, ортига. Ой булат орқасига яширинди.

ОРҚАСИДА кўм. взф. 1 Оқибат(и)да, натижа(си)да. Гулнор бошидан кечган даҳшатли воқеалар орқасида оёқларида заррacha мадор сезмас эди. Ойбек, Танланган асарлар. Кечанинг ўта қоронгуси орқасида лойхонада киши бўлганилигини пайқаш қийин эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Туфайли, сабабли; шарофати билан. Тирикчилигимиз шу боғ орқасида бир нав ўтиб туарди. Ойбек, Танланган асарлар. [Хонзода:] Гоғиржоннинг ошиғи олчи! Хотини орқасида бой бўляпти? Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ОРҚАСИДАН кўм. взф. 1 Нариги, орқа томондан. Булатлар орқасидан ой кўринди.

2 Кетидан, кейинидан. Бироннинг орқасидан эргашмоқ. Шўрва орқасидан ош келади. Кун орқасидан кун ўтади. Қайгу орқасидан шодлик келади. — [Ўрмонжон Сиддиқжонга:] Мехмонларни бизнигизга олиб бор, мен орқаларингдан етиб бораман. А. Қаҳдор, Қўшчинор чироқлари.

3 Кетидан, изидан. Мен йигитнинг орқасидан кузатиб бордим. Файратий, Унтутилмас кунлар.

4 Туфайли, сабабли. Ўтган ўйлар мобайнида ғишт орқасидан қанча даромад қиғансиз? С. Аҳмад, Юлдуз.

ОРҚА-ҮНГ айн. олд-орқа. Орқа-үнгига қаралмоқ. — Унинг [Кумушнинг] нафис қора сочлари орқа-үнгига тұзғиб, ажис бир манзара бердилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Кителини елкасига ташлаб, зум ўтмаи чиқди-да, орқа-үнгига қарамай, күчага отилди. С. Аҳмад, Уфқ.

Орқа-үнгини олмоқ Ўзини, хўжалигини ўнглаб, тиклаб олмоқ; нафасини ростламоқ.

ОСЕТИН қ. осетинлар. Осетин тили. Осетин аёл.

ОСЕТИНЛАР Россия Федерацияси ва Грузияда яшовчи халқ; осетин халқи.

ОСЁТР [р.] Йирик ов балиғи; бакрабалиқ.

ОСИЙ [а. عاصى – исён қилувчи, итоатсиз, гуноҳкор] 1 айн. гуноҳкор 1. Осий банда.

— Кимда-ким худонинг осий бандаси: бетавфиқ Аваз Ўтар ўғлиниң дўконига оёқ босса, соч-соқол олдирса, имони куйга-ай! С. Сиёев, Аваз.

2 эск. кт. Гуноҳкор, айбли. [Отабек Кумуш қаршисида] Осийлар каби кўзини ерга тикди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 эск. кт. айн. исёнкор. Оналар ўиглади ҳасратли, маҳзун, Осийлар ё дорга кетди, ё сурғун. М. Шайхзода.

ОСИЙЛИК Осийга хос хусусиятларга эталик; итоатсизлик, гуноҳкорлик. -Тангри ҳикмати, ўғлим, осийлик қилма! — Топган сўзи шугина эди мазлумнинг. Миртемир, Асарлар.

ОСИЛМОҚ 1 Осмоқ 1 фл. ўзл.н.

2 Осмоқ 2, 3, 4 фл. маж. н. Дараҳтларга осилган катта лампалар кўзни қамаштиради. Ойбек, Танланган асарлар. Камарда кумуш сопли қилич осилиб турарди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

3 Ўз оғирлиги билан эгилиб ёки солиниб турмоқ. Анор дараҳтларида анор шигил, чойнайдай-чойнайдай бўлиб осилиб ётибди. А. Қаҳҳор, Анор.

4 Бирор кимса ёки нарсага маҳкам ёпишиб, чирмашиб, ўз оғирлигини ортмоқ. Ўғониб кетган Мақсуда ҳам дадасининг бўйнига осилиб, севинганидан даг-даг титрарди. С. Зуннунова, Олов. Қори қийқириб, унинг [Сиддиқжоннинг] елкасига осилди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Раҳим бўлса Қудратлар келган машинага анча ергача осилиб борди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

10-Ўзбек тилининг изоҳли луғати

5 Осмоқ 4 фл. ўзл. ва мажҳ. н. Бир четга иккита дошқозон осилган. «Шарқ юлдзузи». Она тенасига қумғон осилган омонат ўчоқча ўт қалади. Т. Ашурор, Оқ от.

6 кўчма с.т. Хирилик билан бирор нарса сўраб ёпишиб олмоқ. -Жон ўртоқ, ҳозир олиб бор касалхонага! — деб [Валивой] унга [Жўрага] осилди. Ҳ. Назир, Онаизор.

7 Шилқимлик билан бирорвга ёпишмоқ. Сен тикка Раҳмонбердининг ўйига бориб, хотинига осилибсан. А. Қаҳҳор, Сароб.

8 кўчма салб. Бирорвни ҳадеб айблайвермоқ, бирорвга айб тақамоқ. [Содик:] Ҳой, менга осилма! Ҳафа қиласман!. Н. Сафаров, Ўйониши. Ўша пайтларда матбуотда чиқши қиласан амалдор борки, ўзбек халқига осилди. «Фан ва турмуш».

Қовоғи (ёки қош-қовоғи, димоги) осилмоқ Ҳафа ёки норози бўлиб ўшшаймоқ. Чолнинг қовоқ-димоги осилиб кетди. С. Аҳмад, Ўлдуз.

ОСИЛТИРМОҚ 1 Осилемоқ фл. орт. н.

2 Пастга солинтироқ, қуйи солмоқ, эгмоқ. Оёқларини осилтириб ўтироқ. Қўлларини осилтироқ. Бошини осилтироқ. — Шайх калласини осилтириб, бир нимани пичирлаб ўтириди-да, юзига фотиҳа тортиб, ўрнидан турди. С. Сиёев, Аваз.

ОСИҚ Осиб қўйилган, осилган. Янги тинда қурилаётган молхона ёнидан чапга бурилганда, лунжи осиқ каттакон сарик ишга қараб, бавзи бир шумроқлар қўлларини чиқариб, ол, ҳа ол, дея кулиб қийқиришарди. Н. Аминов, Қаҳҳаҳа.

ОСИФЛИҚ 1 Осиб қўйилган, осилган ҳолдаги; осилган ҳолда. Эшикдан киравершида ўнг қўлда эркак кишининг костюми осиғлиқ турибди. С. Зуннунова, Гулхан. Бобоқул ота ўзининг темир ҳассаси билан иўғон тут дараҳтига осиғлиқ чўян занги чалмоқда. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. -Бўронбек Арслонбеков, — деди у елкасига осиғлиқ чарм сумқасини очаркан. Ҳ. Гулом, Машъял.

2 Бириктирилган, тиркалган. Сўнгги вағон орқасига осиғлиқ қизил фонаргина яна бир неча дақиқа кўриниб турди. Ҳ. Гулом, Феруза. Прицеп осиғлиқ машиналар тўхтовориз қатнарди. Газетадан.

ОСКОЛКА [р. осколок – парча; бирор нарсадан узилиб, парчаланиб ажралган қисм] Замбарак ўқи, мина, бомба ва ш.к. нинг портлашидан пайдо бўлган металл

парча. -Душман бомбаси шундай блиндаж устига тушди. Уч-тўрт жойимга осколка тегди, — деди Раис. Ў. Умарбеков, Севгим, севгилим. Куз келди дегунча оёғимнинг осколка урган жойи зирқираб, жонимни суғуриб оламан дейди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОСМА Осиб қўйиладиган, осиб қўйиш учун мослаштириб ясалган; осиб қўйилган. **Осма чироқ**. **Осма календарь**. **Осма кўптирик**. **Осма культиватор**. **Осма соат**. ■ *Гуломжон баландда кесиб ўтган темир ўйлосма кўптиригига етмай*, бир табақали кичик эшикни очиб, ичкари кирди. М. Исмоилий, Фаргона т.о. У ўрнидан турганида, девордаги осма соатнинг мили иккини кўрсатиб турарди. С. Зуннунова, Олов.

ОСМАДЎЗИ маҳс. Аёлларнинг тилла-кошга ўхшаш, бошга тақиладиган зийнат буюми. Ҳалигина гулхан атрофида *одам тирбанд*, қизлар кўксисда осмадўзи, ўигитлар қўлида қўш қайроқ, даврада гоҳ чирпирак бўлиб, гоҳ эшилиб айланишар, тўйхонани қийқириқ тутган эди. А. Мухтор, Кумуш тола.

ОСМИЙ [юн. *osme* — ҳид, ис, бўй] Менделеев даврий системасининг VIII гурӯхига мансуб кимёвий элемент, кўқимтири — кул ранг қаттиқ, ўта оғир металл.

ОСМОН [ф. *اسما* — кўк, само, фалак] 1 Ер устида гумбаз шаклида кўриниб турган мовий фазо; само, фалак, кўк. **Осмон** гумбази. Осмонни бўлут қоплади. **Осмон** узоқ, ер қаттиқ. Мақол. Туяни шамол учирса, эчкини осмонда кўр. Мақол. ■ *Тиник осмонда юлдузлар чарақлаб турибди*. И. Раҳим, Чин муҳаббат. [Бой Жамилаги:] Менинг олтинларим шундай.. улуғ бир ҳокимки, ерга кирсанг — қулогингдан, осмонга чиқсанг — оёғингдан тортиб, менинг қўйнимга олмадай қилиб солиб қўяди! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

2 Ер атрофини ўраб олган олам фазоси (астрономик жисмлар макони). **Юлдузлар осмони**. **Осмон** механикаси.

3 Баланд, тепа, юқори. **Осмонга отган тошинг** Қайтиб тушиб, ёрат бошинг. Мақол.

4 кўчма Юқори, баланд, қиммат. **Нима** учун шундай пишиқчилик пайтида меваларнинг нархи осмонда? Газетадан.

5 кўчма с.т. Жуда баланд, етиб бўлмайдиган даражада юқори. **Варрак осмонга чиқиб кетди**. -{Ёқум} Ҳали ҳам осмонда, — деди Ҳамро Кароматга. Ҳ. Раҳим, Чин ҳаёт.

Боши осмонда Хурсанд, шод. **Шу боисдан қўлим кўксимда, бошим осмонда!** Газетадан. Дуди осмонга чиқмоқ айн. **Фигони осмонга чиқмоқ қ. фигон**. **Мана шу ерда минбошининг дуди осмонга чиқди**. М. Исмоилий, Фаргона т.о. Ер билан осмонча фарқи бор Жуда катта фарқи бор. **Оёғини осмондан келтироқ қ. оёқ**. **Осмонга устун бўлармидинг айн дунёга устун бўлармидинг қ. дунё**. **Нима бўлади, осмонга устун бўладими?** — деди Ашур Мирзо очиқ бир киноя билан. М. Исмоилий, Фаргона т.о. **Осмонда юрмоқ** Ўзини катта фахмлаб, кеккайиб юрмоқ, ҳеч кимни менсимаслик. **Осмондан келмоқ** Жуда баланддан келмоқ, ўзини баланд олиб, мағурланиб гапирмоқ. **Холиқов** гоҳо баралла қаҳҳаҳлайди, баъзан «Мен ундаи қилдим, мен бундаи қилдим, қотирдим, дўндиридим», деб осмондан келади. А. Мухиддин, Чап чўнтақ. **Осмондан олиб гапирмоқ** Тахминан гапирмоқ; омилсиз, асоссиз гапирмоқ. **Осмондан осилиб** (ёки оёғини узатиб) тушган кесат. Ҳаммадан юқори, улуг. Ҳа, мунча! **Хотинингиз осмондан тушибдими?** Биз ҳам одам боласи, турибмиз. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ОСМОНИЙ [ф. *اسما* — осмонга, са-мога алоқадор; осмон рангли, мовий] кт. 1 Осмонга доир, осмондаги, осмонда бўла-диган. **Осмоний жисмлар**.

2 Мовий, кўк. **Осмоний ранг**. ■ *Ёргинам рўмол юборди осмони(и)*, Учига тугиб юборди ўсманни. Ўсмаси ҳароб экан, ҳеч тутмади, Ваъдаси ёлғон экан, бир келмади. «Халқ дур-доналари».

3 Мавҳум, шунчаки. **Халқ, жамоат** деган тушунчалар осмоний тушунчалар эмас, реал, ҳаракатдаги тирик одамлар бирлиги-ни англатувчи атамалардир. «Саодат».

ОСМОНЛАМОҚ Осмонга кўтарилимоқ, ердан баланд кўтарилимоқ. **Бургут осмонлаб учди**. ■ **Қалдирғочлар** баланд-баланд, осмонлаб учса, ҳаво қуруқ келади. Газетадан.

ОСМОНЎПАР Жуда баланд, осмонга етгудек баланд кўтарилиган. **Осмонўпар бинолар**. ■ **Аён бўлдики**, олти миллион тоннали осмонўпар «оқ олтин» тоғлари Ошнонинг олтмиши ёшига совға экан. М. М. Дўст, Лола-зор. **Мана, қадрдан Кавказ!** Унинг осмонўпар тоғлари беҳисоб лолалар ичиди кўмилиб кетган. Н. Гойибов, Айланма кинопанора-ма. **Бузунги саиёҳ, миллиатимизга мос бетак-рор маъмурӣ маҷмуналар, осмонўпар кошо-**

налар, сайилгоҳлардан бир олам завқ олади. Газетадан.

ОСМОҚ 1 Бўйиндан сиртмоққа илиб ўлдирмоқ. Дорга осмоқ. — [Азизбек] Ҳазина ҳисобини олиш учун келган девонбекларни ўлдириб, ўрда дарвазасига осди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Зуннунхўжаса:] Ўйимга ўт қўяман! Ўзимни осаман! Ўглим, жон ўглим, мен сизни шу умид билан ўглим деганимидим. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Маҳкамлаб, михлаб ёки илиб осилтириб қўймоқ. Деворга соат осмоқ. Дорга гилем осмоқ. Қозиққа сочиқ осмоқ. Арчага ўйинчоқ ва лампочкалар осдик. Қўйни ҳам ўз оёғидан осадилар, эчкини ҳам ўз оёғидан осадилар. Мақол.

3 Бел, бўйин ёки елкага илиб кўтариб юрмоқ, тақмоқ. Белга қилич осмоқ. — Йигитлар милтиқларини пайнаслаб тоғиб, елкага осадилар ва кўчага отилдилар. Ойбек, Қуёш қораймас.

4 Тақмоқ, илмоқ. Қулоққа сирға осмоқ. — Нури олтин занжирни бўйнига осди, соат, кўкрагидан пастроқда юлдуздан ярқиради. Ойбек, Танланган асарлар. Бўйнига осиб лола, Келди шу гўзал кўклам. Файратий.

5 маҳс. Үрнатмоқ, жойлаштироқ; илмоқ. Тракторга культиватор осмоқ. Қозон осмоқ.

Қулоқ осмоқ айн. қулоқ солмоқ қ. қулоқ I 1. Норқул маҳаллада истиқомат қилувчи баобрў кишиларнинг фикрларига ҳам қулоқ осмади. Газетадан. **Қовоқ осмоқ айн. қовоқ солмоқ қ. қовоқ II**. Ошно Яхшибоевнинг гапини эшиитди-ю, қовоқ-тумшигуни осди. М. М. Дўст, Лолазор.

ОСОЙИШ [ф. әсаси – тинчлик, хотиржамлик; ором, ҳордиқ, бўш вақт] 1 кт. Тинч, уруш-жанжалдан, фавго-ташвишдан холилик; тинчлик, хотиржамлик, тиним. Бирорвинг осойишини бузмоқ. — Осоийш замондан қалбингда фуур, Ватанинг, диёринг муборак бўлсин! А. Орипов, Йиллар армони. Дунё ҳамон осойиши, чароғону чиройли – қараб ҳеч тўймайсан. М. М. Дўст, Лолазор. Юсуфбек ҳожи элнинг осойиши ва мамлакатнинг ободлиги номига бу тақлифни бўйнига олди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кўнгли осойишиш топмоқ Тинчланмоқ, хотиржам бўлмоқ. Кейинроқ ўликни ҳамқишлоқлари олиб кетганини эшишиб, кўнгли сал осойиши топди. М. М. Дўст, Галатепа қис-

салари. Аммо [Элмуроднинг] кўнгли осойиши топмади. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОСОЙИШТА [ф. әсаси – тинч, хотиржам; бегам] 1 Уруш-жанжалдан, фавго-ташвишдан холи; тинч, бехавотир, хотиржам. Осоийшта шаҳар. Юрт осойишишта. Осоийшта яшамоқ. — Шундай пайтда кишининг бу хилда осойишишта ва ҳамто хотиржам бўлишини масаввур қилиш қийин эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Гўзал манзара руҳимизни бардам, асабларимизни осойишишта қиласди. «Саодат».

2 Ҳаяжондан, изтиробдан холи; беташвиш. Бу қоматни [Фотимани] кўриши биланоқ Элмуроднинг осойишишта қалбиди нимадир қўзғали. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Хотиржам, бамайлихотир, босиқ. Осоийшишта сухбат. — Кимсан ўзинг? Мадамин? – деди Абдурасул анча осойишишта товуш билан. П. Турсун, Ўқитувчи. Сергей ўрнидан турраб, олдинги стулнинг сунчигига қўлини қўйдида, осойишишта гапира бошлади. П. Қодиров, Уч илдиз.

4 Сокин, ҳаракатсиз. Денгиз осойишишта дам олмоқда. — Чанг аралаш тутун ҳалқа-ҳалқа бўлиб, кўкка, осойишишта бўшлиққа интилар эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОСОЙИШТАЛИК Тинчлик, хотиржамлик, осойишиш; беташвишлик. [Ошлада] Осоийшталик бузилди ва бунга сабаб, кампирнинг гумонича, Сиддиқжоннинг онаси эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Гузорда осойишталик ўйқолди. Унинг кичкина ва тор кўчалариди ярим кечагача отларнинг дупури тинмади. Ш. Тошматов, Эрк қуши. Ҳамма осойишталик билан экин-тикинга қаради. М. Муҳамедов, Машқ.

ОСОН [ф. әсаси – енгил, жўн; қийин эмас; содда] 1 Ечилиши, бажарилиши жиҳатдан унча қийин, мураккаб бўлмаган, унча кўп меҳнат, куч ёки билим талаб қилмайдиган, содда. Осон масала. Осон вазифа. Осон иши. — Бу ёқнинг тоши у ёқниги сингари қаттиқ, яхлит эмас, жуда бўш, гўраша эди. Шунинг учун тошлар осон кўчиб, осон ўиқилади. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Қийин эмас; жўн, енгил. Тилангандан тилинган осон. Мақол. Қасалнинг келиши осон, кетиши қийин. Мақол. — Гипертония хасталиги кишининг карлиги оқибатиди ҳам келиб чиқиши мумкин бўлиб, қасалликнинг бу тури анча осон ўтади. «Саодат».

Мушкули осон бўлмоқ Қийинчиликдан кутулмоқ. Унинг [Сидиқжоннинг] бутун мушкули осон бўлгандай, қувониб кетди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Мушкулини осон қилмоқ** Қийинчиликларини бартараф қилмоқ, оғир аҳволдан қутқармоқ. *Бу кунларда унинг мушкулини осон қилган киши Нозимнинг онасининг ўйқлигини билдиримай, бағрини тўллатган Нина Ивановна билан синглиси Нигора бўлди.* С. Зуннунова, Олов. **Осон кўчмоқ** айн. *енгил кўчмоқ* қ. *енгил*. Қаниэнди, сенга ўхшаш қизлар врач, ҳамиширалар бўлса.. қасалларни даволаш ҳам осон кўчарди. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин. **Осон қилмоқ** Осонлаштиromoқ, енгиллаштиromoқ.

ОСОНЛАШМОҚ Осон бўлиб қолмоқ; соддалашмоқ, енгиллашмоқ. [Саидий] *Марлубиятга учраса, Аббосхоннинг иши қанча осонлашар* эди. А. Қаҳҳор, Сароб. *Ўзингиз айтсангиз, суд пайтида ишингиз осонлашади.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ОСОНЛАШТИРМОҚ Осонлашмоқ фл. орт. н. *Машиналар дехқончилик ишларини осонлаштириди.* — Яхши кайфият инсонлар қалбига ўйл топишни осонлаштиради. Газетадан.

ОСОНЛИК Осон хусусиятга эгалик; осон бўлишлик. *Ишнинг осонлиги.* — Гулсум осонлик билан ҳарфларни ўрганибди. П. Турсун, Ўқитувчи. Чамаси, Азизбек осонлик билан жон берадиган кўринмайди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОСОНЛИКЧА рвш. 1 Осонлик билан, кўп куч, меҳнат сарфламасдан; осонгина, жўнгина, бемашаққат. *Ютуқлар осонликча қўлга кирмади.* — *Бу муаммо осонликча битадиган иш эмасди.* «Ёшлик». Гуломқодирнинг ашуласини жуда согиниб қолдик. Бир-икки ашула қилиб бермаса, биздан осонликча қутулмайди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Қаршилик кўрсатмай-нетмай. Ҳолқўзи Зумрадни билади. У осонликча жон берадиган аёллардан эмас. С. Сиёев, Отлиқ аёл. Бизнинг қишилоқда катта ер эгалари осонликча жон бергани ўйқ. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ОСОР [а. شار – شار (из, қолдиқ, белги; ривоят; қадимият ёдгорлиги; таъсир) с. нинг. кўпл.] эск. кт. Асар, белги, нишона. *Бу овоз ва бу оҳанг шунчалар қадимийки, не-не гўзал аёллару саодатманд эрларнинг безавол орзуларидан жонсиз бир осор.* М. М. Дўст, Гала-

тепага қайтиш. *Ким билурди одаму олам на-дур, ҳайвон нечук?* Бўлмаса эрди агар инсонда бу осори ишм. Ҳамза.

Осори атика [а. + ф. آشاده – қадимий, антик ёдгорликлар] Қадим дунё нишоналари, қадимдан, антик дунёдан қолган ёдгорликлар, обидалар. *Ўрта Осиё осори атикалари.* — *Хива, Бухоро, Самарқанд* каби қадимий шаҳарларимиз, асрий осори атикалар, улуғлар қадамжоларини олиб кўрайлик, ахир, уларнинг ҳар бирини бино этиши учун не-не заҳмат чекилмаган. Газетадан. *Уларни кўриб, Самарқанднинг маҳобатли осори атикаларини кўриши нияти янада ортди.* Газетадан.

ОССУАРИЙ [лот. ossuarium – марҳум суюги сақланадиган идиш < os, ossis – суюк] қ. остатон.

ОСТ 1 Нарсанинг таг қисми, таги, туби. *Курбон ота энгашиб, самоварнинг остига сим тиқаётган* эди, қаддини ростлаб, Сидиқжонга қаради. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ОСТ 2 Нарсанинг қуий қисмига, тагига яқин жой. *Гулнор дераза остига кўрпача солиб, қизни ўтқазди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОСТ 3 Нарсанинг яқин атрофи, тевараги. *Йўлчи, қулоқлари остида ўқ узилиб тураркан, томирларида жўшқин куч, юрагида юксак ҳисларнинг, орзуларнинг бўронини сезди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Она боққа етиб келганда, Турсунбой кўчатлар остини юмшатаётган* эди. Т. Ашурев, Оқ от.

ОСТАЛАР Нарсалар эгаллаб, босиб ёки қоплаб турган жой, нарсанинг тагидаги жой, таг. *Дарахтларнинг ости салқин* эди.

ОСТИ СУВИ Ер ости суви. Ер ости бойликлари. — *Бегойим ер остида илон қимирласа, биладиган қув хотин.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Уни [тогни] ер ости зилзилалари ҳам халқ овозидек титратмаган* эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОСТИДАН Таг, туб (сув ҳавзаларида). *Денгиз ости.* — *Кўп одамлар бу дарёнинг остида ер тишлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОСТИДАНИ 3-ш. эгалик ва ж.к., ў-п. к. ва ч.к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида кўлланади (қ. остига, остида, остидан).

ОСТАДОН [юн. osteon ёки лот. os, ossis – суюк + ф. ناد – «идиши», «жой» маъноларини билдирувчи сўз ясовчи қўшимча] Зар-

дүштийликда 5–8-асрларда марҳумнинг сяяклари солиб сақланадиган, тош, сопол ёки ганчдан ясаладиган идиш, сяядон; оссуарий. **Баъзи қавмлар ўлкни кўйдиргандаридан сўнг, жамоада ажододлар руҳини авайлаб, ана шу сяякларнинг баъзи қисмини, кулни сақлаш мақсадида.. қанор ёки ятасқи хумга ўҳшатиб қотқоқли, баъзиси тутқиличи осталодон – сяядонлар ясашган.** Газетадан.

ОСТАНОВКА [р. остановка < остановиться «тўхтамоқ» фл. дан: тўхташ, тўхтайдиган жой] Транспорт воситаларининг пассажир ёки юк тушириш ва олиш учун тўхтайдиган жойи, бекат. Автобус остановкаси. ■ Тошкентнинг Эскижўва бекатида бир сўм пузини тушириб қолдирган гражданин Самарқанд шаҳар «Богишамол» остановкасида сартарошхонага келиб, уста Муҳиддинга учрашсин. С. Аҳмад, Юлдуз.

ОСТЕО- [юн. osteon – сяяқ] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми бўлиб, шу сўзларнинг сяякка, сяяқ тўқимасига алоқадорлигини билдиради.

ОСТЕОЛОГИЯ [остео.. + юн. logos – фан, таълимот] Нормал анатомия ва антропологиянинг умуман одам скелети, қисман ундаги айрим сяякларнинг тузилиши, ўлчам ва шакларидаги ўзгаришлар ҳамда уларнинг ривожланишини ўрганувчи бўлими.

ОСТЕОМА [остео.. + юн. oma – хом; нам: ўсма, шиш борлигини билдирувчи аффиксоид] тиб. Сяяқ тўқимасидан иборат зарарсиз ўсма, шиш.

ОСТЕОМАЛЯЦИЯ [остео.. + юн. malakia – юмшоқлик, бўшанглик] тиб. Модда алмашинувининг бузилишида организмда витаминларнинг етишмаслиги оқибатида сяякларнинг юмшаб қолиши ва қийшайиб ўзгариши (деформацияси).

ОСТЕОМИЕЛИТ [остео.. + юн. myelos – мазиз, илик, кўмик + лат. itis – яллигланиши билдирувчи қўшимча] тиб. Кўмикнинг яллигланиши. *Остеомиелит* кўпинча, одам скелети ғовак сяякларининг бўғимга яқин жойида учрайди. «ЎзМЭ».

ОСТЕОХОНДРОЗ тиб. [остео.. + юн. chondros – тоғай] тиб. Умуртқалараро тоғай-пай тўқималарининг турли хил ўзгаришлари натижасида келиб чиқадиган касаллик. *Остеохондроз* кўпроқ бўйин ва бел дискларида учрайди. «ЎзМЭ».

ОСТИГА кўм. взф. Тагига, тагидаги жойга. *Оёқ остига пойандоз солмоқ.*

Кўз остига олиб қўймоқ Бирор мақсадни мўлжалламоқ; ният қилмоқ. *Айта қол, ё бошқа ўз кўз остига олиб қўйганинг борми?* М. Мансуров, Ёмби.

ОСТИДА кўм. взф. 1 Бирор ҳаракат ёки ҳодиса ва ш.к. нинг бошқаси билан бирга ёки унга боғлиқ ҳолда содир бўлишини ифодалаш учун ишлатилади. *Хижолат остида қолмоқ. Раҳбарлиги остида ишламоқ.* ■ *Куёв қаттиқ қарсаклар остида бориб, келининг ёнига ўтириди.* А. Қаҳҳор, Тўй.

2 Бирор ҳаракат ёки ҳолатни юзага чиқарган бошқа бир ҳаракат, ҳолат ёки кечинмани ифодалашда ишлатилади. *Ким билади, [Гулнор] ота-она сиқиги остида балки (бойга турмушга чиқишга) кўнинкандир.* Ойбек, Танланган асарлар. *Карим ўзининг дикқат бўлиб турганлигини сезидирмаслик учун мажбурият остидагина бир илжайдида, қўл бериб кўришиди.* Ойдин, Фонарь тагида.

3 Майлум нарса номи билан, воситасида. *Газетанинг биринчи бетида «Олимнинг янги кашифиёт» сарлавҳаси остида катта мақола чоп этилди.*

Оёқ остида қ. оёқ 1. Қаноти остида бўлмоқ қ. қанот. **Қўл остида қ. қўл.**

ОСТИДАН кўм. взф. Тагидан, ичидан. *Пальто остидан костюм киймоқ.*

Ер остидан қаромоқ (ёки боқмоқ, разм солмоқ, кўз қирини ташламоқ) Зимдан қаромоқ. *Хожи ўйлакдаги ойимга ер остидан кўз қирини ташлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Яҳшибоев ер остидан боқиб, ҳамма ёғи жой-жойида, тиқмачоқдай, деб ўйлади.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОСТИН-УСТУН 1 сфт. Бири устидан иккинчиси; икки қаватли, қават-қават. *Остин-устун иморатлар.*

2 Хароб, вайрон; тўс-тўполон. Ҳамма ёқ остин-устун, *Остин-устун қилмоқ.* *Остин-устун бўлмоқ.* ■ *Шамолнинг қудрати ҳазилакам эмас. У саҳрони остин-устун қилиб, қум тепаларни учирив олиб юради.* «Фан ва турмуш».

Остин-устун қилмоқ кўчма Чалғитмоқ, бузмоқ. *Ёқубжон менинг мудроққа мойил танимга ғулгула солди, хаёлларимни остин-устун қилиб юборди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОСТИРМОҚ Осмоқ фл. орт. н. *Тракторларга культиваторларни остирмоқ. Қозон остирмоқ.* — Кун сайнин неча гуноҳ-сизларни остирган, кестирган, болаларимизни етим, оналаримизни қон ғиглатган сен эмасмидинг? — дер эди ҳалқ Азизбекка. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОСТИТ [остео.. + лот. *itis* — яллигланиши билдирувчи қўшимча] тиб. Суяқ тў-қимасининг яллигланиши ёки дистрофия-сидан иборат касаллик.

ОСТКИ Остда, пастки томонда жойлашган; пастдаги, қўйидаги, пастки. *Бинонинг остики қавати.* — Тешабой остики лабини тишлаб, пича ўйланаб турди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОСТЛИК Бирор нарсанинг остига кўйиладиган бошқа нарса, таглик. *Дазмол остилиги.*

ОСТОНА [ф. *استان* — киравериш, бўсаға; арафа; шоҳ саройи; даҳма] 1 Эшик, дарвоза чорчўпининг остики кўндаланг ёғочи; бинога, ҳовлига кираверишдаги ерга кўндаланг ётқизилган ёғоч, тахта, харсанг ва ш.к.; бўсаға. *Баланд остона.* Уй остонаси. Кўча эшик остонаси. — Эшик қаттиқ тепки билан очилди-ю, остонада чувалчандай чувак.. бир киши пайдо бўлди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Аҳмад бригадир Нусратбекни янги дарвоза остонасида кўриши биланоқ аҳволи руҳиясини тушунди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 кўчма Уй, хонадон, даргоҳ. — *Шу ер туфайли бизлар сенинг остоаннинг бош эгиг, кулуқ қилиб келдик, — деди Ойимхон.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Санъат шундай буюк даргоҳки, унинг остонасига қадам қўйдингми, орқага чиқишнинг имкони йўқ.* «Саодат».

3 кўчма Қишлоқ ёки шаҳарга кираверишдаги жой, бўсаға. *Искандар Ҳўжанд остонасида қаттиқ талафот кўрган.* Мирмуҳсин, Темур Малик. Чекинган душман қишлоқ остонасигаги тепаликка чиқиб олиб, қаршилик кўрсатса бошлади. Н. Сафаров, Комиссар Қорабоев.

4 кўчма Бирор воқеа ёки ҳодисанинг бошланишига қын қолган пайт; арафа. Ҳали эсини танимаган, ўт-олов бола шу ерда балоғат остонасига етди. С. Аҳмад, Қадрдан далалар. Юртим, сени яна қутлаб қўяйин, Қутлуг Янги йилнинг остонасида. А. Орипов, Йиллар армони.

5 геогр. Дарё остидаги, баъзан сувдан чиқиб кўриниб турадиган ва сув оқимини тезлашириб, кемалар қатновини қийинлаштирадиган баландроқ жой, дўнглик.

ОСТ-УСТ айн. *остин-устун.* Ҳовлимни у [Зиёдхўжабой] ўзиникига қўшиб, ост-уст иморат қурмоқчи, яйраб яшамоқчи. Ойбек, Танланган асарлар. *Унинг [Султонмуроднинг] бу қарашлари ҳалқ бўрони ичидан ост-уст бўлди.* Ойбек, Навоий.

ОСУДА [ф. *سودا* — тинчланган; тинч, осойишта, хотиржам] Тинч, беташвиш; хотиржам. *Шу кунларни, шу осуда ҳаётни қанчалар орзу қилган эдик.* «Ёшлиқ». Мавсум, осуда юзи юрагимга шундай яқин туюлдики, унинг очиқ, нозик туйгуларидан иборат бўлиб кўринган қалбини ҳар қандай шикастдан ҳимоя қилишга тайёр эдим. А. Мухтор, Асарлар. [Навоий:] Ҳайҳот, бирор осуда дам йўқ. Кўнгил ғиглатиди-ю, кўзларда нам йўқ. Ўйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Бутун шаҳар ҳалқи сокин уйқуда. Ором олмоқдасан сен ҳам осуда. Х. Расул.

ОСУДАЛИК Тинчлик, осойишталик; сукунат. *От түёғининг қаттиқ дупури тун осудалигини бузди.* Н. Фозилов, Дийдор.

ОТ 1 Якка түёқлиларга мансуб ўтхўр, сутэмизувчи йирик иш-улов ҳайвони. *Оқ от.* Қашқа от. Йўрга от. От абзали. Отга тақа қоқмоқ. Отга минмоқ. Яхши отга бир қамчи, ёмон отга минг қамчи. Мақол. — *Сидикжон эгарга яхшироқ ўрнашиб, отнинг жиловини силкиди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Узоқдан от елдириб келувчи отлиқни кўрган Содик қўчанинг ўртасида тўхтади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТ заводи От наслини яхшилаш ва наследор, юқори сифатли отларни кўпайтириш билан шуғулланувчи маҳсус хўжалик, корхона. *От кучи маҳс. 75 кг/м секундга ёки 0,736 квтга тенг кувват. 80 от кучига эга бўлган трактор.* От спорти Отда юриш, машқ қилиш мусобақаларининг умумий номи. Олимпиада ўйинлари дастурига от спортининг бир неча турлари киритилган. От ўйин экск. 1) айн. *цирк.* — *Шу, театр дегани нима, от ўйиними?* — Абдишукурдан сўради чойфуруши Садриддин бойвачча. Ойбек, Танланган асарлар; 2) айн. *карусель.*

2 Отнинг бошига ўҳшатиб ясалган шахмат донаси, асп. *Отни юрмоқ.* От билан шоҳ бермоқ.

3 Мучал йил ҳисобида еттинчи йил номи. **Үнинг йили от.**

От йили Мучал йил ҳисобида еттинчи йил (қ. **мучал**). **От миндирмоқ** От совға қилмоқ, от билан мукофотламоқ. **Эшигтаганлар шоирга раҳмат айтаб**, бири түн кийдириб, бири от миндирибди. Шукрулло, Сайланма. Бугун биз канал қазиши муддатини тезламишга ташаббускор бўлган икки донгдор қурувчига от миндирмоқчимиз. С. Аҳмад, Уфқ. **От солмоқ айн. от қўймоқ 2. От қўймоқ 1)** отнинг жиловини бўш қўйиб елдирмоқ; 2) мингандан бирор кимса томон йўналтириб ҳужум қилмоқ. **Кечакундуз тогма-тог душманга қарши от қўйиб**, уруш очамиз. М. Муҳамедов, Машқ. **Отдай бўлиб кетмоқ** Соғаймоқ, касалликни унтиб юбормоқ. **Ота, ташвиш тортманг, сал ўтмай отдай бўлиб кетасиз.** «Шарқ юлдузи». Отдан тушса ҳам, эгардан тушмайди Илгариги мавқеи ёки мартабасидан тушгандан кейин ҳам такаббурлигини ташламаган киши ҳақида. **Отни қамчиламоқ қ. қамчиламоқ.**

ОТ II 1 Кишининг шахсий исми, ном. **Чақалоққа от қўймоқ.** *Оти(нг) ўчсин (ўчур)!* қарғ. *Оти(нг) қурсин (қурғур)!* қарғ. — [Мирзакаримбой:] Отинг нима жиян? - Отим Йўлчи. Ойбек, Танланган асарлар. Яхши қиз, кечирасиз, отингизни билмайман, сиз хотиржам бўлинг, бирон жойи бир нима бўлса, ўзим тузатиб бераман. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Ўргатилган ҳайвонларнинг номи; лақаб. **Бунинг оти Тўрткўз эмас.** Арслон.

3 Умуман, нарсаларнинг, ҳодисаларнинг номи, ном билдирувчи сўз. **Бу.. тогнинг оти Музлоқ эди.** М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Мингўрик мавзеи отидан ҳам маълум** - бунда минг чоғиқ ўриск дараҳти ўғсани учун.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Сафар бўзчи:] **Чўзма кекирдагингни, буқоқ.. андишанинг отини қўрқоқ қўйдингми?!** А. Қодирий, Мехробдан чаён. [Жаннат ота:] **Қиҳ.. ҳалиги оти қурсин..** Маликбойнинг майдонида! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

От қўймоқ Ном бермоқ, атамоқ. **Оти йўқ эвф.** Чәён ҳақида айтилади. **Отига(гина)** Шунчаки, кўринишга, номига. **У отигагина раис, ҳамма иши муовин қўлида.** — **Отига-гина** хон бўлиб ўтирувчи **Худоёрхон, Мусулмонқул майдондан олингунча ўзининг қўғирчоқ сифат юра беринши тушунди.** А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Отимни бошқа қўяман**

Қасам, онтни ифодаловчи ибора. **Бошланган иши охиригача олиб бормасам, отимни бошқа қўяман.** Ойдин, Садағанг бўлай, командир.

4 Унвон, мансаб, ном. **Бир қари одамга «куёвлик» отини бериш ҳам уни куёв бўлгандаи қувонтиради.** С. Айний, Қуллар.

5 с.т. Зот, уруғ. [Суннат:] **Кел, ўша Муҳарраминг бўлмаса, бошқаси-да, қиз оти қўриб кетибдими?** Шуҳрат, Шинелли йиллар.

6 Шуҳрат, донг. **Яхшидан от қолар, ёмондан дод қолар.** Мақол. — **Излар бўлдим** **Коражоннинг қизини,** **От кўтарган Зулхуморнинг ўзини.** Эргаш Жуманбулбул ўғли.

От чиқармоқ Ном чиқармоқ, донг таратмоқ, шуҳрат қозонмоқ, машҳур бўлмоқ, танилмоқ. **Қўлингдан келганча чиқар яхши от.** Яхшилик қил, болам, ёмонликни от! Эргаш Жуманбулбул ўғли.

7 Шаън, номус, гурур. [Уста Олим:] **Сизга хабар бериб ўтиришини йигитлик отига эп билмай, менга ҳам бир нарса сезидрмаган.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

8 тлш. Предметни билдириб, «ким?» ёки «нима?» сўроғига жавоб бўладиган сўз. **Турдош от.** Атоқли от. **Мавхум от.** — **Бирор шахс, нарса ёки жойга атаб қўйилган номлар атоқли отлар саналади.** «Она тили» дарслиги.

ОТА I 1 Фарзандли, бола-чақали эркиши (ўз болаларига нисбатан). **Ота бўлмай, ота қадрини билмас.** Мақол. — **Сиз отами-сиз, нимасиз ахир, ўзингизни тийиб олиш сира эсингизга келадими?** А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Тожиддиннинг отаси ҳам кампирининг ўлимидан кейин кўп ўтмай вафот этган эди.** С. Зуннунова, Олов.

Ота касб Ота шуғулланган касб (фарзандга нисбатан). **Бешиксозлик Раҳим ақага ота касб.** «Саодат». **Камта бўлғач, ҳаммоллик менга ҳам ота касб бўлиб қолади.** П. Турсун, Ўқитувчи. **Ота юрг** (ёки макон) Ота туғилган, ўсиб-улғайиб яшаган жой. **Нусратбекнинг ота юртида илгари ҳам сараторнда, икки-уч ўйлда шундай бир шамол эсиб, палакларни ағдариб кетарди.** С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Бир зумгина чайқалиб олди** **Ота макон** - қирларим, чўллар. С. Сайид. **Отаси этн.** Хотиннинг ўз эрига мурожаат этиш шакли. **Қайин ота (қайнота)** Эр-хотиннинг оталари (эрга нисбатан хотиннинг отаси ёки хотинга нисбатан эрнинг отаси). **Сал ўтмай,**

ҳовлига Салимжоннинг қайнотаси савлат түкиб кириб келди. Газетадан.

2 Ёши катта кишиларга мурожаат қилишда ёки уларни хурматлаш учун ишлатилади. **Отала**р сўзи – ақлнинг кўзи. Мақол.

■ Юнусали ота қаёққа боришини билмай, ҳардамхаёл бўлиб тургандан кейин идора тарафга йўл олди. С. Аҳмад, Уфқ. **Коратой Ўрозни дарров Шокир отага юборди.** Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ўғил болани эркалатиш учун ишлатилади.

4 кўчма Бирор иш ёки ҳаракатни бошлаб берган, унга асос соглган киши ҳақида. Абдулла Қодирий ўзбек романчилигининг отасидир. Жуковский рус авиациясининг отасидир.

5 кўчма Мехрибон бошлиқ, раҳнамо ҳақида. У [Михаил Маркович] колхозчиларга ота бўлди, ғамхўрлик қилди, иш ўргатди. Ойдин, Мардлик – мангалик.

6 Эл-юргта бошчилик қилувчи, ёши ёки мансаби улуғ зот ҳақида [Ёрмат:] Тайёрлан, қизим, Сенга юрт отаси, элликбошимиз гапирадилар. Ойбек, Танланган асарлар.

Бор отангга, бор онангга Сансалорликни ифодалаш учун ишлатилади. **Ота** гўри қозиҳонами? қ. гўр. **Отангга раҳмат** Кимсадан мамнун эканликни ифодаловчи олқишиб ибораси. «**Отанг яхши, онанг яхши** қилиб Ялиниб-ёлвориб; олқаб-мақтаб.

ОТА IIайн. орол.

ОТАБЕЗОРИ Безорилиги ва дилозорлиги учун ҳатто ўз отаси ҳам юз ўтирган; оқпадар. **Бой эса яна отабезори ўғилларининг надомати билан юзма-юз, ёғиз қолди.** «Ёшлиқ». Сен ҳали шунаقا ўзбошимча бўлиб қолдингми? Бундай ишни отабезорилар қиласади. Газетадан.

ОТАБЕК тар. 1 Яқин Шарқдаги айрим мамлакатлар давлат (князлик, беклик) бошлиқларининг унвони.

2 Салжуқий сultonлар валиаҳларининг мураббийси (унинг вазифаси шаҳзода ва хонзодаларни тарбиялаш ва улар ихтиёридаги улусни балоғатга етгунларига қадар бошқаришдан иборат бўлган).

ОТА-БОБО(ЛАР) Илгари яшаб ўтган кишилар; аждодлар. [Рўзимат:] Э, Сиддиқжон ака, бизга иш топилади, ота-боболаримиз қилмай, қиломай, бизга ташлаб кетган иш кўп! А, Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. У

етти ухлаб ҳам ота-бобосининг тушига кирмаган шаҳарни кўрди. Т. Ашурев, Оқ от.

ОТА-БУВА(ЛАР) с.т. Ота-бобо(лар). Бахтимизга ота-бувамиздан қолган чойхоналар бор экан, номардга муҳтож бўлмай, буқадек лорсиллаб юрибмиз. А. Обиджон, Акант қарагай Гулмат.

ОТАЛАРЧА рвш. Ўз отасидай, ўз отаси каби. **Отала**рча насиҳат қилмоқ. **Отала**рча ғамхўрлик. ■ Ҳалим бобо Ойқизининг қўлларини сийпалаб, оталарча эркалади. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Жўраполвон ўрнидан туриб, Азизхонни оталарча бағрига босиб, қўйиб юборди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОТАЛИ Отаси бор, отаси ҳаёт. **Отали етим** – орсиз етим, онали етим – орли етим. Мақол. ■ Улган алпим тирилиб келар дейман, ёр-ёр. Ёдгоржоним отали бўлар дейман, ёр-ёр. «Алпомиши».

ОТАЛИК 1 Отанинг ўз фарзандига бўлган муносабатлари ва шу муносабатларга боғлиқ ҳолатлар. **Оталик бурчи.** **Оталик муҳаббати.** ■ Кутбиддиновнинг оталик меҳри жўши уриб кетди, Суярнинг бошидан, юзидан ўпди, қучоқлади. А. Қаҳҳор, Ўжар. **Тоғай ўша тун оталик баҳтини ҳис этиб, ҳаёл қанотида юксак-юксакларга учди.** «Ёшлиқ».

Оталик қилмоқ 1) отага хос вазифани ўтамоқ; боқмоқ, кийинтироқ, тарбияламоқ (фарзандга нисбатан); 2) оталарча ғамхўрлик, меҳрибонлик қилмоқ, ёрдам бермоқ (бошқа кишига нисбатан). **Юргта оталик қиласиган, кўп азаларда етимларнинг бошини силаб, кўз ёшини тиндириган Тоға Азизхонни овутиш учун бисотидан бирон жўяли гап тополмади.** С. Аҳмад, Уфқ. **Болачақангизнинг орзусини кўринг, оталик қилдингиз.** Ойдин, Эрк юрак.

2 бот. Ўсимликларда ҳосилни вужудга келтирувчи эркак генератив аъзо; чангчи. **Ток** гулида оналиги яхши ривожланган бўлиб, оталиги эса унча яхши тараққий этмаган. «Фан ва турмуш».

ОТАЛИҚ 1 Моддий, маданий ёки бошқа хил ёрдам кўрсатиш, шу йўл билан ташкилотлар ва кишиларни бир-бираiga боғлашдан иборат ижтимоий бурч, фаолият. **Оталиққа олмоқ.** ■ Ҳар биримизни алоҳида-алоҳида тўқувчи мастер хотинлар оталиққа олишиб. А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Туман саноат корхоналари ва ташкилотлари**

жорий ва капитал ремонт қилиши учун уйжой биноларини оталиққа олиши ташкил этмоқда. Газетадан.

2 Шундай ёрдам күрсатишни ўз зиммасига олган киши ёки ташкилот.

3 тар. Кавказ халқлари, араблар ва б. баъзи халқларда бадавлат ота-оналар томонидан фарзандларини маълум ёшгача тарбиялаш учун вассаллар ва хизматкорларга бериш одати.

4 тар. айн. отабек 2.

5 тар. Хонлар саройида энг юқори амаллардан бири; хоннинг маслаҳатчиси. Қушбегилар, оталиқлар ўзимиздан, ўртада улардан битта-яримта доддохилар бўлса бор. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОТАМЛАМОҚ Отани кўмсамоқ; отам деб додламоқ. Олдинда бели боғлиқ, ҳасса тутган Йўлдош, Хайри ва яна тўрт-беш киши «отамлаб» бориши, орқада тобут, эркаклар марҳумни наебат билан елкаларида кўтариб, сўнгги йўлга кузатдилар. «Ёшлик».

ОТАМЛАШМОҚ 1 Ҳасратлашмоқ, юракдаги дард-аламларни ўртоқлашмоқ. У [Умурзоқ ота] ҳар гал Fани самоварчининг ҳужрасига тушар, у билан отамлашиб, дардини ёзиб келарди. Ҳ. Фулом, Машъял.

2 Ёзилиб, мириқиб, кўнгилли сухбат қилмоқ, улфатлашмоқ. Улар меҳмонлар кетгандан кейин ҳам алламаҳалгача отамлашиб ўтиришиди. Т. Ашурров, Оқ от. -Ҳа, қаёққа, — деди Мадамин ҳам шовқин солиб, — отамлашиб ўтирайлик ахир бирпас! П. Турсун, Ўқитувчи.

ОТА-ОНА Боланинг ота ва онаси. *Ота-оналар мажлиси.* — Ота-оналарингизга нисбатан қандай яхши муомалада бўлсангиз, фарзандларингиз ҳам сизга шундай муомалада бўладилар. «Фан ва турмуш».

ОТАР I 1 *Отмоқ* фл. сфдш. *Тонг отар чоги. Олти отар миномёт.*

2 от, с.т. Катта базм, тўй. Қирмизхон ҳали ҳам гоҳ-гоҳида хуфёна тўйга чиқар, отардан тушган тўн, кўйлак, дўппи, ҳеч бўлмаганда, бир жуфт ароқ ёки конъяқ билан бошлиғининг кўнглини олиб турар эди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОТАР пули Тўй ёки базмда хизмат қилган машшоқ, хонанда, ўйинчиларга тушган пул.

ОТАР II Яйловда боқиладиган кўйларнинг йирик тўдаси; йирик пода ва у сакланадиган жой. *Отар серўтрок жойга кўчи-*

рилди.

— Рўзи бобо бутун отарга бир ўзи қараб, чўпонларни пичан ўриш, ўигишга солган. О. Қўчқорбеков, Чўпон Рўзи Бахши. *Тўртта отаримиз қор остида қолиб кетди, — деди директор.* Ш. Холмирзасев, Бодом қишида гуллади.

ОТ-АРАВА От ва арава; от қўшилган арава. Қовун пишиб чириб кетди.. Қўшнимдан от-аравани бир кунга тилаб олган эдим. Ойбек, Танланган асарлар. *От-аравалар бирин-сирин саройга олиб кирилди.* Ҳ. Фулом, Феруза.

ОТАРЧИ с.т. Тўй ва базмларда мўмай пул топишга мослашган мусиқачи, ашулачи, раққоса. Эсонбой суратодаги тўйма-тўй юрадиган шу қишлоқлик отарчини таниди. «Ёшлик». *Тўйма-тўй юришини асосий касбига айлантириб олган ашулачини «отарчи» дейшишади.* Газетадан.

ОТАРЧИЛИК Тўй, базмларда юриш билан шуғулланиш. Тўтиҳон отарчиликда бозори касодга учрагач, гўянданлик ва «хотинча ҳатми қуръон оши, биби сешанба»ларда кайвониликни машқ қила бошлади. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОТАХОН I Кекса кишиларга ҳурмат учун кўлланадиган мурожаат шакли. [Ўрмонжон:] *Отахон, дейман, ўйинга уста экансиз-ку.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Кишилар ўз отасидай ҳурмат қиласидан кекса одам. *Кулги таққа тўхтади, қаёқдандир, темир ҳассасини дўқиллатиб Бобоқул ота — қишлоқ болаларининг яқин отахони пайдо бўлди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

3 Ўз соҳасида ёшларга раҳнамо кекса киши. *Отахон шоирларимиз.*

4 Отахон (эркаклар исми).

ОТАШ [ф. آش - ўт, олов; отишма, ўточиш] кт. 1 Ўт, олов. *Одам - ишдан, маъдан - оташдан баҳра топади.* Мақол. — У ўз муродига етгани учун муқаддас оташ ва сув худосига шукур қилиб, аллақандай бир дуони ўқиди. М. Осим, Карвон йўлларида. *Юрьев батареялари ёпиқ позициядан турлиб, ёв устига жаҳаннам оташи ёғдирди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 кўчма Дилни ёндирадиган, ўртантিрадиган ҳароратли ҳис-туйғу, Ҳижрон оташи. — Ҳафиза Умид юрагидаги оташга сув сепиб, учирив кетмоқчи бўлди. Мирмуҳсин, Умид.

ОТАШАРАВА [оташ + арава] с.т. эск. Паровоз, поезд.

ОТАШГОХ [ф. ئاشگەن – оташпастлар ибодатхонаси] 1 кт. Ўт, олов ёниб турган жой.

2 Оташпастлар сиғинган, доимий олов ёниб туралиган махсус бино. Қадимда ҳокимиятни қўлга олган ҳар бир подшоҳ ўз номидан махсус оташгоҳлар қурдирган. «ЎзМЭ».

ОТАШДОН [ф. ئاشدان – манқал; кабоб кўра] Олов, ўт солинган идиш; кабоб кўра. Эрназар сиҳларни оташдонга териб, чап қўлидаги елтиғич билан елтиб пишираверибди. «Эртаклар».

ОТАШЗАБОН [ф. ئاشزبان – ўтқир тилли; қочиримли сўзлайдиган; тили аччиқ] кт. Нутқи ўтқир, таъсирчан; сўзга уста, сўз билан қалбларни ҳаяжонга келтирадиган. Оташзабон нотиқ. — Сочма шеър ёзганда, ростдан ҳам Миртемир оташзабон шоирга айланади. Т. Жалолов, Миртемир.

ОТАШИН [ф. ئاشين – қизғин, жўшқин; эҳтиросли; алангали] 1 кт. Қалб ҳарорати билан иситилган; қизғин, жўшқин; эҳтиросли, алангали. Оташин салом. Оташин муҳаббат. Оташин нутқ. — Дунёда қолмасин фашист деган ном. Мехнат диёридан оташин салом! Миртемир, Асарлар. Сўзлар қарсакларга, қарсаклар оташин хитобларга уланиб кетди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Бутун қалби, жони-тани билан бе-рилган, қалби олов. Оташин нотиқ. Оташин курашчи.

ОТАШКУРАК Ёниб ёки қизиб турган нарсани, чўғни қисиб олиш, оловни тузатиш учун ишлатиладиган уй-рўзгор асбоби. Оташкурак билан чўғ олмоқ. — Дмитрий Казимирович оташкурак билан печкадан чўғ олиб, самоварнинг ўтхонасига ташлади. А. Мухтор, Асарлар.

ОТАШЛАНМОҚ поэт. Оташдек ёнмоқ, жўш урмоқ.

ОТАШЛИ кт. Оловли, ўтли; қизғин, жўшқин. Оташли йиллар. — Гарчи яшамадим беиқбол, нигун, Гарчи давраларим нурли, оташли. А. Орипов, Йиллар армони.

ОТАШНАФАС [оташ + нафас] 1 Нафаси, дами оташдек иссиқ, ҳароратли. Чўлдан воҳага гармсеп деб аталаидиган оташнафас шамол эсеб туради. Газетадан.

2 Нутқи ўтқир, таъсирли, эҳтиросли. Машраб гоҳ ниёда, гоҳ эшакда кўп ўлкаларни

кезган оташнафас бир шоир. Ойбек, О.в. шабадалар.

3 эск. дин. Гўё дуоси ижобат бўладиган, нафаси дардга даво бўладиган. Одамлар Султондевонани «оташнафас» вали деб мақташар эди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ОТАШПАРАСТ [ф. ئاشپرست – ўтга топинувчи] Ўтга топинувчи, ўтга сажда қилувчи; мажусий. Оташпаст қабилалар.

ОТАШПАРАСТЛИК айн. зардуштийлик. Олимларнинг эътирофига қараганда, оташпастлик Хоразмда вужудга келган. Газетадан.

ОТАШХОНА [оташ + хона] 1 айн. ўтхона. Паровознинг оташхонаси. — Ўнинг ўнг бурчагида чўян печ, карнайи шифтдан чиқарилган, оташхонаси қизариб, карнай чирсичрс этарди. Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт. Самоварнинг оташхонасига чўптиқаётган Ражаб бобо ҳам унга қараб кулади. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 айн. оташгоҳ 2.

ОТАШҚАЛБ [оташ + қалб] поэт. Қалби оташ, юрагида ўти бор; оташин. Оташқалб ёшлар. — Машраб ўз замонасининг оташқалб ва теззабон шоирларидан бўлган. Газетадан.

ОТБОҚАР Отларга қаровчи, отларни парвариш қилиш билан шуғулланувчи киши. Отбоқар фонусини ерга қўйиб, юргурганича отхонага кирди ва ҳаял ўтмай бир отни етаклаб чиқди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Биринчи механик соатни от тортуб юрган, унинг тўғри юриши отбоқар гарданида бўлган. «Фан ва турмуш».

ОТДОШ Бошқа бирор билан исми бир; бир хил исмли кишилар ёки нарсалар; адаш. — Итингнинг оти ўз тусига муносаб экан-куя, — деди Қулмуродга Шокир, — эсизки, Күшбегининг ўғли билан отдоши экан. С. Айний, Куллар.

ОТЕЛЬ [фр. hotel – ҳашаматли уй, бино] Мехмонхонанинг халқаро номи. Халқаро меҳмонхоналар тармогидан муносаб ўрин олган мазкур уч юлдузли отель туризм тоифасига ҳам киритилди. Газетадан.

ОТИАТРИЯ [юн. οὐσ, отос - қулоқ + iatreia – даволаш] Оториноларингологиянинг қулоқ касалликларини, уларни даволаш ва олдини олиш усулларини ўрганувчи бўлими.

ОТИЗ шв. Бир марта ер; марта. Ариқ қазимасанг, отизга сув чиқмас. Мақол. —

Бекжон кетмөн билан отиздан отизга ўтиб, кичик ариқларни боғлайды, чарчаган отаси-нинг ўрнини босади. Ж. Шарипов, Хоразм.

ОТИЛМА геол. Вулканлардан отилиб чиққан; отқинди. *Отилма тоғ жинслари.*

ОТИЛМОҚ 1 Отмоқ 1, 3, 5-6, 9-12 фл. мажҳ. н. Яқинда учта бўри отилди. Айтилган сўз – отилган ўқ. Мақол. — Оғзи катта қора тўплар Отилди майдон ичинда, Мард ийгитнинг ширин жони Сотилди майдон ичинда. «Равшан».

2 Отмоқ 3 фл. ўзл. н. Шу вақт команда берилди: «Сафлан!» Нормат Адолатнинг ширмон юзидан ўпди ва она бағрига отилди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Қамариоддин отилиб келиб, унинг бўйнига пичоқ санчди. «Ёшлик».

3 Ўзини бирор томонга урмоқ. Йўлчи кескин ҳаракат билан қайрилиб, ташқарига отилди. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Шиддат билан юқорига кўтарилимоқ. Қайнаб чиқар нефть булоқлари, Фонтан бўлиб отилар тикка. Ў. Мирзо. Шариллаб отилиб чиқаётган артезиан сувига бошини тутиб турди. С. Аҳмад, Уфқ.

5 кўчма Ўз ихтиёри билан талабгор бў-либ чиқмоқ, сафарбар бўлмоқ. У биринчи отилиб чиқиб, паранжи ташлаган хотин. — Халққа эрк учун, нон учун, маданият учун курашга отилмоқ керак. Ойбек, Нур қидириб.

ОТИМ Бир отишли, бир чекишли. Бир отим нос. — [Ниёз қушибеги] Носқовогини қоқа-қоқа, бир отимини тилининг тагига ташлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТИН 1 тар. Эски мактабларда қизлар ўқитувчиси; дин ва шариат билимдони. Ҳар кун қўшнимиз отин бибиди қиёмгача ўқиб, кейин то кечгача, кўпинча кечалари ҳам, аямнинг ёнига кириб, тикиши тикдим. Ойбек, Танланган асарлар.

Отин биби (ёки буви, ойи) Уйида мактаб очган аёл. Ёзинни билмайдими? – Қайдан билади, қишилгимизда отин буви бўлмаса, ўқимаган-да. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Опанинг овози, отин ойиларнинг овозига ўхшаб, фақат битта нотада юрар экан. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 этн. Аёллар ўртасида диний маросимлар (мас., мавлуд) га бошчилик қиласидиган аёл.

3 с.т. Ҳар қандай ўқимишли ёки ўқитувчи аёл. Шу чинорга чиққанга, Чиқиб уни ўйқ-қанга, Сўзсиз, хотин бўламан. Гўзал отин

бўламан. Ҳ. Олимжон. – Ойинг ҳам отин бўлади, – Мавлон ака Кароматнинг гапидан завқланиб кулиб қўйди. Ҳ. Гулом, Машъал. Гулнор Йўлчига хат ёзиша қарор қилган ва сўзларини айтиб турган, отин қиз эса Гулнор сўзларини силиқлаб, қоғозга кўчирган. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Ўқимишли, обрўли аёлларга мурожаатда ёки улар тўғрисида гап боргандан, исмига қўшиб ишлатиладиган сўз. Шакар отин. Фотима отин. — [Юсуфбек ҳожи:] Болам, Зайнаб отин, сиздан ҳали ёшлик турори кетмаган, лекин менинг болам бўлганингизни сиз ҳам унутманг! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТИНЧА Ўқимишли ёш хотин ёки қиз. Энди ўзи ўқимаса ҳам, отинча бўлиб, болаларни ўқитади. «Қаҳрамонлар». – Ҳа, айланай отинчадан! – кўкрагига бир урди бойвачча. Ойбек, Танланган асарлар. Отинча қизим-ҳо, ўзимнинг отинча қизим, қанисан? И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОТИНЧАХОН айн. отинча.

ОТИТ [юн. us, otos – қулоқ + itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча] Қулоқнинг яллиғланиши.

ОТИШ 1 Отмоқ фл. ҳар. н. Диск отиш. Найза отиш.

2 Жанговор қуроллардан ўқ узиш; ўқни мўлжалга уриш машқи, маҳорати. Отишни ўрганмоқ. Отишдан аъло баҳо олмоқ. — Командир отиш қоидасини бир-бир сўраб чиқди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

Қулоч отиш Сувда эркин сувиз, чўмилиш. Муздек сувда яйраб-яйраб қулоч отиш бир роҳатижон, ўзни офтобга тоблаб ётши бир оромижен. М. Мансуров, Ёмби.

З айн. отишма.

ОТИШМА Жангдаги икки томоннинг бир-бирига қарши узлуксиз ўқ узиши, ўқ отиши, ўқ ёғдириши; отиш, отишув. Артиллерия отишмалари. — Отишмалар Нормат ётган ердан узоқлашди-ю, бир оздан кейин яна яқинлашиди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Кечга яқин отишмалар, портлашлар тинди, вайронна шаҳар устига тун چўди. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

ОТИШМОҚ Отмоқ 1-6, 9-10, 12-13 фл. бирг. н. Қизлар жангларда ийгитлар билан ёнма-ён туриб отишадилар. Ойдин, Ўзидан кўрсин. Ёшу яланг, қарису қартанглар.. бир-бирларига гап отишади, асқия қилишади, куйлашади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОТИШУВ 1 Отишмоқ фл. ҳар н.

2 айн. отишма.

ОТКРИТКА [р. открытка – очиқ хат < открытый – очиқ] Почта орқали табрик ёки маълум хабарлар ёзib жўнатиладиган, бе-закдор, одатда очиқ, конвертсиз ишлати-ладиган варақча. *Бу открыткага атири гул-нинг нусхаси солинган бўлиб, орқасига Бах-тиёрнинг қўли билан қингир-қийшиқ хатлар ёзилган эди.* С. Зуннунова, Олов. *Ота-онан-гизга, яқин дўстларингизга улуғ ва мўътабар шахсларга ёзилган открыткани конвертга солиб юборинг.* Газетадан.

ОТЛАМОҚ 1 Қадам ташламоқ, одим-ламоқ. Энг олдинда, байроқ тагида *Тикка отлаб ўслим боради.* Ҳ. Пўлат.

2 кам қўлл. Сакрамоқ, иргимоқ, ҳатла-моқ.

От отлаб, тия қўмлаб қ. қўмламоқ. [Ўзбек ойим:] *Марғилон деган юртдан от отлаб, тия қўмлаб кел эмиш-да, бир ойгина турмай, кет эмиш!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТЛАНИШМОҚ Отланмоқ фл. бирг. н. *Тўлқинни етаклаб, уйга кирган Адолат Эъзозхон билан қизининг токчадан дафтар-қалам олиб, ўйлга отланишгаётганини кўриб, ҳайратда қолди.* Ҳ. Фулом, Машъял.

ОТЛАНМОҚ 1 Отга минмоқ. Ўрмонжон [Аҳмедовнинг] бир гапини.. отлангани узан-гига оёқ қўяётганида эслади. А. Қаҳҳор, Қўш-чинор чироқлари.

2 кўчма Бирор жойга бориш учун шай-ланмоқ, тайёрланмоқ, ҳозирлик кўрмоқ. Кечки соат олтиларга яқин кўп қатори Тоштемир ҳам учрашувга отланиб, кўчага чиқди. «Ёшлик». [Кумушга онаси:] *Тур, бўлмаса, юз-қўлингни ювиб отлан, худо ўлим берсин уятсиз эрингга!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 кўчма Бирор ишни бажариш учун шайланмоқ, жазм қилмоқ. Янги ғалабалар сари отланмоқ. Сен ёвга қарши отлан, Мен жиловдоринг бўлай. Миртемир, Асарлар.

Жини (ёки ажинаси) отланмоқ айн. жини кўзғамоқ қ. жин I. [Набижон] Уни [Отажон-ни] кўрдими, ажинаси отланаверадиган бўлиб қолган эди. Ф. Насриддинов, Ота ўғли.

ОТЛАНТИРМОҚ Отланмоқ фл. орт. н. Қишлоқ меҳнаткашларини пахта учун ку-рашга отлантиримоқ. Эгарлаб берайин Чибор отингни, Отлантирай сендай вал-ламатимни. Фозил шоир. Мени жанг-жадал-

га отлантирган фақатгина қуролим борлиги бўлган эмас, чунки қурол бошқаларда ҳам бўлган. Шукрулло, Сайланма.

ОТЛИ I От бор; от қўшилган. [Салим-бойвачча] Қўш отли извоши кира қилиб, ясаниб, «шўхлик» қилиш учун янги шаҳарга жўнаб қолди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОТЛИ II Исмли, номли; исм ёки номга эга бўлган; ..деб аталаидиган. [Тўра] Ёвонимизда Жумагул отли бир қиз бор. Ж. Шарипов, Хоразм.

ЁМОН отли бўлмоқ Эл-юрт ичиди ёмон от чиқармоқ, бадном бўлмоқ. Ахир, бош олиб кетадиган бўлса, бир умр ёмон отли бўлади-ку, эл олдида шармандаю шармисор бўлади-ку, уят ўлимдан қаттиқ, дейдилар. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Ўз қизимни тўй қилиб бериб, эшишган гапим шу бўлдими? Ўғри бўлиб чиқдими! Ёмон отли бўлдими! М. Мансуров, Ёмби.

ОТЛИК От минганд; сувори. Отлиқ ас-кар. Отлиқ полк. — Иккөвга бирор ботол-мас, отлиққа яёв етолмас. Мақол. — Кўча-нинг бир томонида булуутга ўхшаш чанг-тӯ-зон кўтарилиди ва ҳадемай бир тўда отлиқ кўринди. С. Зуннунова, Олов. У [Тўламат] урушида ҳам отлиқ армияда хизмат қилган, қайси бир генералга ординарең бўлган экан. С. Анорбоев, Оқсой.

Отлиққа (ҳам) йўқ Ҳеч қаерда йўқ, сира топиб бўлмайди. Асал отлиққа йўқ, ҳали биз пиёда-ку! А. Қаҳҳор, Анор.

ОТМОҚ 1 Қўлни силтаб ёки қулочкашлаб, кўлидаги нарсани узоққа ёки мўлжалга иргитмоқ, улоқтиримоқ. Тош отмоқ. Гранат отмоқ. Кўпга кесак отма. Матал. — Ёрмат пичоқни суғуриб олиб, узоққа отди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ташламоқ, иргитиб юбормоқ. Танти-бойвачча кўрпачага бемалол ўтириб, дўп-нисини бир чеккага отди. Ойбек, Танланган асарлар.

Ошиқ отмоқ қ. ошиқ II 2.

3 Шиддат билан бирор томонга, жойга ташламоқ ёки ташланмоқ, отилмоқ. Гулнор ҳушисланган каби, бошини онанинг тиззаси-га отди. Ойбек, Танланган асарлар. Болакай, ястаниб ётган поёнсиз лолазордан югурниб келиб, ўзини унинг қучогига отди. «Шарқ юлдузи».

4 Кўтариб ерга урмоқ, йиқитмоқ (ку-рашда). У [Сиддиқжон] ҳозир курашида рақи-

бини ёнбошга олиб отган. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Қўтосни оттади, зўр билан уни майдоннинг четига – қаттиқ ерга судради. А. Қаҳҳор, Сароб.

5 с.т. Чекмоқ; тортмоқ. Чори ота бармоқлари титраб, нос отди. С. Нуров, Нарвон. Шу вақтда кимдир, бурнаки отгандек, қайта-қайта апшурди. Ойбек, Навоий.

6 Тортмоқ, ичмоқ (ичимлик ҳақида). Эсонбой чорпояга чиқиб, у билан ёнма-ён ўтирганда, чол жиндай отиб олганини сезди. «Ёшлик».

7 Кўчма кам қўлл. Улоқтириб ташламоқ, тарк этмоқ, йиғиштиримоқ. Қўлингдан келганча чиқар яхши от, Яхшилик қўл, болам, ёмонликни от! Эргаш Жуманбулбул ўғли.

8 Кўчма Чиқармоқ, ёзмоқ, ёймоқ (асосан ўсимлик ҳақида). Чечак отмоқ. Палак отмоқ. Куртак отмоқ. — Ҳадемаӣ карнайгуллар, жуда ҳафсала билан чироқли қилиб тортилган ишларга чирмасиб, катта-катта япроқлар отди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Зилол сувги шаршара ёнида икки баҳайбат чинор, Бобур замонидан гувоҳлик бериб, шоҳ отиб турибди. Ҳ. Ҳасанов, Экватордан ўтганда.

Томир отмоқ қ. томир. Тонг отмоқ қ. тонг. Бағрига кимгадир баҳт, кимгадир қайгуюклаб, яна тонг отмоқда. «Ёшлик».

9 Бирор қурол воситасида ўқ, тош, снаряд ва ш.к. узмоқ. Сопқон отмоқ. Камалак отмоқ. Миномёт(дан) отмоқ. Отган ўқ қайтмас. Мақол. Ётиб қолгунча, отиб қол. Мақол. — Танкларимиз душманнинг олдинги окопларидан ўтиб, танкка қарши отадиган батареяни тўпга тута бошлади. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

10 Отиш қуроли воситасида уриб шикастламоқ ёки ўлдирмоқ. Ўрдак отмоқ. Қуён отмоқ. — [Йўлчи] Тишини қисирлатиб деди: -Тўпнинг оғзиға қўйиб, отиб юборинглар мени, қонхўрлар! Ойбек, Танланган асарлар. Баъзан қизиқсениб, биз ҳам каштар отиб кўрмоқчи бўлардик. Шукрулло, Сайланма.

11 Куч билан итариб, итқитиб чиқармоқ; учириб юбормоқ. Шиша пробкасини отиб юборди. Вулқон юз тонналаб оловланган тоғ жинсларини ҳавога отди. — Сув дам оқизиб кетади, дам четга отади. С. Аҳмад, Уфқ.

12 Кўчма Қўймоқ, ташламоқ. Шиор отмоқ. Масалани ўртага отмоқ. — Дастрлаб бу гапни дадангиз ўзлари ўртага отдилар.

Ойбек, Танланган асарлар. Гап (ёки пичинг) отмоқ Киноя, кесатиқ маъноли гап, сўз айтмоқ; пичинг қилмоқ. У келин ойисини очиқ-ошкор сўймас, кесатиб, пичинг отиб, унинг кўнглига озор берар эди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

13 Учмоқ, сирғанмоқ. Яхмалак отмоқ. Конъки отмоқ. — Менинг ёшлигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор. Шукрулло, Сайланма.

Нафси ҳаккалак отади Мазахўракка ўрганиб, нафсини тиёлмайди. Шаталоқ отмоқ қ. шаталоқ. Қизинг ҳозир қаёқни хоҳласа, ўша ёққа шаталоқ отиб, чопиб юрибди. Мирмуҳсин, Умид.

ОТНОН эск. От шаклида пиширилган ширин кулча. Ҳолвафурушлар бақиришиб, кунжут ҳолва, магиз ҳолва, пашмак, отонон сотмоқдалар. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. -Сенинг келишининг билганимда, хўрозқандми, отономи олиб келарканман, — деди почча Ҳамидага. С. Анорбоев, Мехр.

ОТО- [юн. us, otos — қулоқ] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, қулоққа, қулоқ касалликларига алоқадорликни билдиради (мас., отит, оториноларингология).

ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГ Оторино-ларингология мутахассиси, қулоқ-бурунтомоқ касалликлари шифокори.

ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГИЯ [ото.. + юн. rhis, rhinos — бурун + larynx, laryngos — бўғиз + logos — фан, таълимот] Тиббиётнинг қулоқ, бурун, ҳалқум, бўғиз тузилиши ва вазифаларини ўрганувчи, уларни даволаш, шундай касалликларнинг олдини олиш усулларини ишлаб чиқувчи бўлими.

ОТОСКОП [ото.. + юн. skopeo — қарайман, кузатаман] Қулоқни тозалаш пайтида уни эшитиб қўриш учун ишлатиладиган, ҳар иккала учи ўйғонлашган ингичка резина найчадан иборат тиббий асбоб.

ОТ-ОТАКАМ бол. Бири иккинчисининг этагидан ушлаб от қилиб ёки ёғоч от миниб чопишдан иборат болалар ўйини. Қудрат билан Камол тол новдасини миниб, от-отакам ўйнашиб, кўча чангитиб юришган эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чироқлар.

ОТОФОН [ото.. + юн. phone — товуш] тиб. Қулоғи кар одамларнинг эшитиш қобилиятини кучайтирадиган аппарат, эшитиш найчаси.

ОТПУСКА [р. отпук < отпустить «ке-тишга рухсат бермоқ; бўшатмоқ, бўш қўймоқ» фл. дан. ясалган от] **айн. таътил.** *Бир ойлик отпуска. Ёзги отпуска. Декрет отпускаси. Отпуска даври. Отпуска пули. Отпуска олмоқ. Отпускага чиқмоқ.* — Яхши уришгани учун, эҳтимол, командирлари унга отпуска бергандир? «Ёшлик».

ОТРЕЗ [р. отрез < отрезать «ке-смоқ, кесиб олмоқ» фл. дан қўшимчасиз ҳосил қилинган от: маълум ўлчамда қирқиб олинган мато] **с.т.** Кийим тиктириш учун мўлжалланган бир бўлак мато, бир кийимлик газмол. **Бир костюмлик отрез.** — *Бухоро зардўлари тайёргаган тилла кавушлар, брилиант кўзли узуклар, отрезлар бўларди.* С. Аҳмад, *Жимжитлик*.

ОТРЯД [р. отряд < отрядить «бирон топшириқ, вазифа билан юбормоқ» фл. дан қўшимчасиз ҳосил қилинган от: бирон топшириқ олган гурӯҳ] **1** Жанговар ёки маҳсус вазифаларни бажариш учун тузиладиган вақтингчалик ёки доимий ҳарбий тузилма. *Денгизчилар отряди. Парашютчилик отряди. Отряд командири.* — *Йўқ, — деди командир, — ҳозир фурсат йўқ.. Ҳозирча буларни олиб, от чоптириб, тезроқ отрядга ет.* С. Айний, *Куллар. Шу вақт унинг баҳтига партизанлар отрядининг рациясидан хабар келиб қолди.* И. Раҳим, *Чин муҳаббат*.

2 Бирор иш, фаолият, хизмат учун уюшган кишилар гурӯҳи, жамоаси. *Қўёш қўмтепалар орқасига ёнбошлаб, губорли уфқни аланголатганда, барги тўкилган қўмранг саксовул буталари орасида геологлар отрядидан қолган эски шаҳарча кўринди.* А. Мухтор, *Асарлар*.

3 Умуман, жамиятнинг маълум белгилар билан бирлашган гурӯҳи. *Илгор ёшлардан тузилган отряд чўлда янги иншоотлар қуриш учун отланди.* Газетадан.

4 зоол. Ҳайвонлар систематикасида: маълум белгилар билан бирлашган гурӯҳ; туркум. *Кемириувчилар отряди.*

ОТТИРМОҚ Отмоқ фл. орт. н. *Тош оттирмоқ. Сопқон оттирмоқ.* — *Бу хунук сўз Жўрахонни шатта оттириб юборди.* М. Исмоилий, *Фарғона т. о.*

Тонг оттирмоқ Тонг отгунча ухламай чиқмоқ. Ухлай олмай тонг оттирдим. *Китоб ўқиб тонг оттирдим.* — *Салимжон Обидий шу алфозда тонг оттириб, эрта*

билин янги шоғёрга машинани тайёrlашини буюорди. Мирмуҳсин, Умид.

ОТТИСК [р. оттиск < оттиснуть «босиб из қолдирмоқ; босиб нусха олмоқ» фл. дан ясалган от] *Журнал, тўплам ва ш.к. да босилган мақоладан олинган алоҳида нусха.* -Хўш? — *деди Саидий, қулидаги оттискларни олаётib.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Ҳали материал тушир, ҳали макет қил, ҳали оттиск — кечга яқин бошим оғриб, аранг судралиб, кабинетдан чиқдим.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОТУВЧИ 1 Отмоқ фл. сфдш.

2 Жанговар куроллардан, мас., милтиқдан ўқ уза биладиган, яхши отадиган киши. *[Қўрқмас:] Үртоқ командир, яхши отувчи бўлиш учун кишининг икки қўёли бўлиши шартми?* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ОТ-УЛОВ Миниладиган иш ҳайвонлари (от, эшак, ҳачир ва ш.к.) *Бир куни денг шу икковлон, Қайғадир ўйл олишиди.* Минай деса от-улов йўқ, *Ўйланишиб қолишиди.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОТХОНА Отлар сақланадиган бино; оғилхона. Зиёдулла отхонадан қора ўўргасини етаклаб чиқди. Ҳ. Фулом, Машъял. *Йўлчи уларга [отларга] беда ташлади, кейин курак ва сутурги олиб, отхонани тозалай бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОТЧОПАР Отларни синаш, от чопиши ва отда машқ қилиш, умуман, от спорти мусобақаларини ўтказиш учун маҳсус жиҳозланган майдон; ипподром. *Тошкент отчопари.*

ОТҚИНДИ геол. Вулкандан отилиб чиққан моддаларнинг (лаванинг) совишидан ҳосил бўлган тоғ жинслари. *Вулкан отқиндилири.* *Отқинди тоғ жинслари.* — *Тубконларнинг вужудга келиши табиатда кенг тарқалган магма ва унинг қотишидан ҳосил бўлган отқинди тоғ жинслари билан борлиқдир.* «Фан ва турмуш».

ОТҚУЛОҚ Отнинг қулоғига ўхшаш катта-катта ва узун баргли кўп йиллик ёввойи ўт. *Қорабойни ўйга опекелиб, айвонга ётқиздик.* Ярасига баргизуб қўйиб, отқулоқ босдик. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.

ОФАРИН [ф. افرین — яратувчи; мақтov, олқиши; балли, тасанно] **1** Мамнунликни, завқланганликни, қойил қолганликни ифодаловчи олқиши сўзи; таҳсин, тасанно. *Офарин айтмоқ (ўқимоқ).* — *Ҳамма Каҳрамон-*

га оғаринлар айтиб, уни қутлашибди. «Эртаклар».

2 унд. с. өзф. Балли, баракалла. -Оғарин, Мавлоннинг даъволари исбот бўлди, — деб юборди ҳамма. М. Осим, Сеҳрли сўз. Ҷаққон, эпчил ишилаётган аскарлар олдида тўхтаб: -Оғарин баҳодирлар! — деб мақтаб ўтарди генерал. Ойбек, Қуёш қораймас.

ОФАТ [а. فت – ранж, аlam; жирканиш; бахтсизлик, бало; ҳавф] **1** Бошга кулфат солувчи ёки ҳалокатга олиб келувчи бахтсизлик; бало. Ҳалқ бошига кўп оғатлар келтирган Андижон зилзиласи Қорабулоқни сувдан маҳрум қилиб қўйди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кўчма Йўқ қилувчи; кушанда; илож, даво. Тақсир, гуноҳнинг оғати таъба-ку. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОФАТИЖОН [а. + ф. آفت جان – жонга озор берувчи; жафокор маъшуқа] Ўзига мафтун қилиб, дилдан урадиган ғоят гўзал аёл. Шу ондаёқ бўлдим паришон, Шу ондаёқ ўртанди таним, Қайдан келдинг, эй оғатижон? Ўйғун. Қизларнинг ҳаммаси сутга чашилгандай оқ, оғатижон! Атрофимизда гирдикапалак бўлишади. «Ёшлик».

ОФАТЛИ Оғат билан ўтган, оғат бошлаб келган ёки келадиган. *Оғатли йўл*.

ОФЕРТА [лот. offertus – таклиф этилган] Товар етказиб бериш, бирор-бир хизмат кўрсатиш учун шартнома хабарномаси. Ҳалқаро саводда офертанинг қатъиي ва эркин турлари бор. «ЎзМЭ».

ОФИЦЕР [нем. Offizier < лот. officiarius – мансабдор шахс < officium – иш, хизмат] Куролли кучлар, полиция ва жандармиянинг командирлар таркибидаги ҳарбий хизматчи. Артиллерия офицери. Алоқа офицери. Денгиз флоти офицери. — Полковник солдат ва офицерларнинг жанговар тайёргарлиги қандай бораётганлигини текшириди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ОФИЦИАНТ [лот. officians, officiantis – хизматчи, хизмат қилувчи] Ресторан, кафе ва ш.к. да хўрандаларга хизмат қилувчи, улардан буортма олиб, овқат келтириб берувчи ходим. Официант бир шиша конъяк, бир шиша қизил вино олиб келди. Ойбек, Танланган асарлар. Официант овқат келтириб қўйди. Қамариддин қадаҳни яна тўлдирдида, ичиб юборди. «Ёшлик».

ОФИЦИАНТКА Аёл официант. Официантка қанот пайдо қилгандек, енгил одим билан янги буортмани адо этгани кетди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ОФИЯТ [а. عافیت – соғлиқ; яхши кайфият; хотиржамлик] эск. кт. Соғлиқ; соғсаломатлик. Тангридан тўғри эътиқод ва оғият сўранглар (ҳадис). «Фан ва турмуш».

ОФОҚ [а. آفاق – «уфқ»] с. кўпл.: уфқлар, дунё мамлакатлари, осмонлар] эск. кт. Дунёнинг ҳар томони; дунё, жаҳон. Яна ҳимматлиғ элга кам бўлур оғоқ аро душман, Валекин ул бўлур эрмиши ҳамиша душмани ҳисса. Аваз ўтар, Девон.

ЯГОНАИ ОФОҚ Дунёда ягона, тенги йўқ. Забардасти оғоқ Дунёда энг зўр.

ОФСЕТ [инг. offset (printing)]: оғсет босма Тёқис босма усули; бунда бўёқ босма қолипдан оралиқ резина цилиндрга, ундан қогозга ўтади. Оғсет босма корхонасида ранг бериш, фотоҳарф териш автоматлари, оғсет ротациялари, автоматик линиялар бўлади. «ЎзМЭ».

ОФТАЛЬМОЛОГИЯ [юн. ophthalmos – кўз + logos – фан, билим] Тиббиётнинг кўзнинг нормал ҳолати ва касалликларини ўрганадиган бўлими. Офтальмология фани ютуқларининг амалиётда жорий этилиши туфайли Ўзбекистонда ўтқир эпидемик коныоктивит этидемияси, трахома (шилтиқ) бутунлай тутгатилди. «ЎзМЭ».

ОФТОБ [ф. افتاب – қуёш; қуёш нури] **1** Қуёш, кун. Одамнинг юзи офтобдан иссиқ. Мақол. — Офтоб чиқди оламга, Югурб бордим ҳоламга. «Фольклор». Палатага кирдик. Шу пайт офтоб яна булат остига кирди-ю, палатани шом қоронгилиги босди. А. Қаҳҳор, Минг бир жон.

Офтоби оламтоб қ. оламтоб.

2 Қуёш тарқатадиган нур; қуёш ҳарорати. Танаси икки катта қулочга сиғмайдиган бир туп сада теваракка тангадай офтоб туширмайди. Ойбек, Танланган асарлар. Устидаги гимнастёркаси ёмғирда ювлиб, офтобда ўнгид, оқариб кетган эди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Аям мени бундақа офтобда жизгинак бўлиш учун түкқан эмас. Ойбек, О.В. шабадалар.

Офтоб урмоқ Офтоб ҳароратидан касал бўлмоқ.

3 Қуёш нури тушиб турган, қуёш иситиб турган жой. Офтобда исинмоқ. Текинга му-

шук ҳам офтобга чиқмайди. Мақол. — Умрида қармоқ ушламаган чөллар офтобда ўтириб, түр ямашга тушиши. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Кўм-кўк барглар орасида тизилиб, ғуч-ғуч бўлиб, офтобда садафдек ярқираб турган тутни кўриб, жувоннинг ҳам оғзи сув очди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 кўчма Ёритувчи, янгилик киритувчи, ўзгартирувчи. Сизга ўҳшаган аёлларимизнинг ҳар бири қора кун ичидаги ётган минглаб хотин-қизларимизнинг рӯзгорига офтоб бўлиб кириб боришитти. С. Зуннунова, Олов.

(Орқасига) офтоб тегди Ёруғликка, рўшноликка чиқди; иши юришиб кетди. Мана энди миззам оталиқ қилиб, ўрдадан бирор иш топиб берсалар, тақсиримга ҳам офтоб тегса ажаб эмас. А. Қодирий. Мехробдан чаён.

ОФТОБА [ф. *آفتاب* – кўза, обдаста] шв. Обдаста. Момо айвонга етга, офтобани ерга қўйди. «Ёшлик». Комил айвон олдидаги турган мис офтоба билан мис дашшани олиб, Саид афандининг қўлига сув қўйди. Ҳ. Ғулом, Машъал. Мустафо супа четидаги турган офтобадан қўлини чайди. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ОФТОБАЧИ тар. Ҳонлар саройида хон, амир ва унинг меҳмонлари қўл юваеттганда, уларга офтоба тутувчи лавозимли шахс. Абдураҳмон офтобачи ва бир неча маҳаллий аъёллар бирин-кетин шоҳсунадан жой олдилар. Ҳ. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОФТОБИ [ф. *آفتاب*] – офтобга алоқадор, офтобли; офтобда куритилган] шв. Офтобда куритилган мевалар, мас., майиз, туршак, қоқи.

ОФТОБЛИ Офтоб чиқиб турган, қуёшли. **Офтобли кун.** — Баъзан офтобли кунлари Фразу Аннанинг ёрдами билан менинг ёнимдаги дераза рафига келиб ўтиради, ҳовлига қарайди. А. Мухтор, Асарлар.

ОФТОБПАРАСТ [ф. *آفتاب پرست*] – офтобни севувчи; қуёшга сифинувчи] 1 Кўёшга топинувчи, қуёшга сажда қилувчи.

2 шв. Кунгабоқар.

ОФТОБПАРАСТЛИК Қуёшга топиниш, қуёшга сажда қилиш.

ОФТОБРЎЙ [ф. *آفتاب رو*] – қуёшга ўҳшаш юзли] айн. **офтобрўя.**

ОФТОБРЎЯ [ф. *آفتاب رو*] – қуёшга ўҳшаш юзли; юзи қуёшга қараган] 1 Қуёшга қараган, қуёш нури кўп тушадиган; кунгай.

Офтобрўя ўй. — Озод сўрига яқинлашганда, хотини ишком тагидаги ўсмадан юлиб, офтобрўя ерга ташламоқда эди. С. Маҳкамов, Бир жуфт дон.

2 айн. **офтобчувоқ.** Чивинлар офтобрўядо ўтирган одамларни ғинғиллаб нотинч этишарди. С. Айний, Куллар.

ОФТОБТИФА [офтоб.. + ф. *تېغى* – пичоқ, ханжар дами; тоғ чўққиси, қоя] Кунгай; офтоб нури тикка тушиб турадиган ер. Биз ялангларни кўздан кечириб пайқадикки, тажриба ўтказиш учун айнан шу ер бекорга ташланмаган – кунгай, офтобтифа. «Ёшлик». Қишининг охирлари эди: ҳали баҳор бошланган бўймаса ҳам, устма-уст келаётган офтобли кунлар офтобтиғалардаги қорларни эритган. С. Айний, Куллар.

ОФТОБЧУВОҚ Баҳорги, таъсир кучи кам, ёқимли офтоб.

ОФТОБШУВОҚ айн. **офтобчувоқ.** Боланинг кўзи Тўхта холанинг дарвозаси олдидаги бошини оёқлари орасига буркаб, офтобшувоқда ётган ола мушукка тушиди-ю, тақса тўхтади. Қ. Қенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ОХИР I [а. *آخر*] – кейинги, сўнгги, ниҳоя] 1 Чўзиқ нарсанинг сўнгги чегараси, энг кетинги қисми, поёни. Йўлнинг охирин кўринмайди. — Нусратбекнинг ўйи шу кимсасиз, сокин кўчалардан бирининг охирода – пахтазор чегарасида жойлашган экан. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Давомли нарсаларнинг сўнгги қисми, хотимаси. *Достоннинг охирни, Спектаклнинг охирни.* — [Уста Олим] Ҳатнинг охирода: «Сиздан бир кун сўнг Ҳомид ўлди..» деб ёзар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. нинг сўнгги, охирги дами, ниҳояти. Йилнинг охирни. Қишининг охирни. Охир бўлмоқ. — Шунга қарамасдан, бу мактаб ўши охирига бориб, ўзлаштириш 160, давомат 200 фоиз бўлди, деб ахборот бериди. Ҳ. Тўхтабоев, Ширин Қовунлар мамлакати.

Охир замонда қ. охирзамон. -Охир замона, деб шуни айтадилар-да. Қизларда шарму ҳаёй ўйқ. Фалончи очилибди, писмадончи паранжисини ташлабди, деган гаплар кўпайиб кетяпти, – деди Тўтибу. С. Зуннунова, Гулхан. **Охир пешин қ. пешин 1.** -Вақт охир пешин бўлиб қолган эди. Қорним очган.. – деди Шум бола. Ф. Ғулом, Шум бола.

4 Оқибат, натижа; пировард. Ёмон ишнинг охриивой. — Ҳай, ишиқлиб, охрии баҳайр бўлсин, — деди Махсум. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОХИР II [ф. Ҳор — отхона; оғил, охур] с.т. Охур.

ОХИРАТ [а. خَرَت — сўнг, ниҳоя, тамом бўлиш; нариги, у дунё; охирги кун] дин. Одам ўлгандан кейин борадиган дунё, олам; дунёнинг тугаш куни, қиёмат. [Азибой:] Бу фоний дунёда оч ўлди нима-ю, тўқ ўлди нима? Охирати баҳайр, имони басаломат бўлсин. Н. Сафаров, Шарқ тонги. -Бу дунё беш кунлик, ёлғон дунё. Охиратни эсдан чиқарманг, ҳа! — деди домла. П. Турсун, Ўқитувчи. *Наҳот охиратга юз бурса жаҳон, Наҳот қароматлар ҳақ чиқса, наҳот.* А. Орипов, Йиллар армони.

Охират оши Ҳаётнинг сўнгги дамида ейилган овқат. **Охиратда** 1) нариги дунёда; қиёматда. *Йигирма сўм қарз эди, охиратда ҳам жавобини беради.* Ойбек, Танланган асарлар; 2) сира, ҳеч вақт. *У охиратда ҳам тузалмайди.* Охиратини кўйдирмоқ Имон-эътиқодидан айрмоқ, айримоқ; хонавайрон қилмоқ. *Маълум бўлишича, ер ютгур Асқад онасининг охиратини кўйдириб, укаларининг ризқини қийиб, етмиш сўмнинг ҳаммасини ўғирлаб, шаҳарга кетиб қолибди.* «Ёшлик».

ОХИРГИ Нарса ёки ҳодисалар қаторининг энг сўнгидаги; сўнгги, энг кейинги. *Охирги курс.* Охирги сўз. Романинг охирги боби. — Чекинмаймиз. Охирги томчи қонимиз қолгунча курашамиз! — деди Чернечев. И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Пайғамов дафтарни чамалаб кўриб, охирги саҳифасига қаради.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОХИРЗАМОН [а. خَرَزْمَان] дин. Дунёнинг, ҳаёт ва борлиқнинг сўнгти дамлари, қиёматта яқин қолган замон. *Бизнинг замонамиз «охирзамон» бўлгани учун ҳеч бир киши вали бўлмас ва шунинг учун шоир ҳам бўлмас экан.* С. Айний, Эсдаликлар.

ОХИРИ рвш. 1 Охир-пировардида, ахир. «Сабр туби — олтин» мақолига амал қилиб, арқонни узун ташлаб қўйған эдик. Охирни сабр косамиз тўлиб-тошиб кетди. «Муштум».

2 Бориб-бориб, ниҳоят. Тақдир шамоли уни [Загчакўзни] турли бурчакка учирди ва охир, мана шу Қамишканага келтириб ташлади. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОХИРИДА рвш. Охир, ахир, пировардида. Зайнабнинг ўн беш дақиқали мую-

маласида *Отабек юқоридаги каби «эсдан чиқарши» ҳолатига бир неча қайта учради ва охирда сўрамоққа мажбур бўлди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОХИРЛАМОҚ Охирига, поёнига етмоқ, тамом бўлмоқ, тугамоқ. Қиши охирламоқда. Қурилиш охирлаб қолди. — Сал ўтиб, ёзувларим охирлайди ва мен кекса танимга озгина ҳордик бераман. Сўнг Тошкентга жўнайман. М. М. Дўст, Лолазор. *Пахта йигим-терими охирлаб турганда, Ойқиз Бойичиборга миишиб, райондан қайтарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОХИР-ОҚИБАТ рвш. Натижада, охир-пировардида; ниҳоят. *Нусратбек қишилоқни кўмсай-кўмсай,* бир талаи дард орттириди, охир-оқибат янги шароитга мослашиб олди, жонининг ҳаловатини билди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОХИРУЛАМР [а. خَرَلَامَر — охир, пировардида, оқибатда] эск. кт. Охир, охир-пировардида, ниҳоят. *Охируламр,* бу кун бир чор деворга кириб, ўлиб ётган эшакни кўриб, гўшидиан бир миқдор кесиб, уйга келтириди. А. Қаҳҳор, Бошсиз одам.

ОХРА [юн. ochros — рангиз, рангпар, оқиши; сарғиши] Сариқ ёки сарғиш-қизил тусдаги табиий минерал бўёқ.

ОХУН(Д) [ф. Ҳор — руҳонийлар пешвоси, мулло; устоз] 1 Ўқимишли, илмли киши; мулла, домла. *Момонинг мурсаги охун ийигитнинг қўлида кетди.* «Ёшлик».

2 Ўқимишли, илмли кишилар исмига кўшиб айтиладиган сўз. *Юсуфбек ҳожи билан қутидор Солиҳбек охуннинг Кўкалдош хужрасига мөҳмон бўлиб кетганлар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Хитой мусулмонлари орасида мударрисларга, имомларга нисбатан кенг тарқалган ном.

4 с.т. Ҳалқ ичидаги уйғурларга, қашқарликларга кўйилган лақаб.

ОХУР [ф. Ҳор — отхона; оғил, охур] Чорва моллари (қўй, эчки, сигир, от) га ем-ҳашак солиб бериладиган мослама (идиш). *От охури. Мол охури.* — *Тоштемир қудукдан бир неча марта сув чиқариб, отларни сугорди, охурларга беда солди.* Ҳ. Фулом, Феруза. *Гуломжон отхонага кириб, тўқилган бедаларни охурга териб солди, қоронғида ҳам кўзлари чақнаб турган саман-*

ни пешонасидан силаб, суйиб қўйди. М. Исмоилий, Фарфона т.о.

Баланд (ёки катта) охурдан ем еган (ёки сув ичган) Катталар, боёнлар билан яқин алоқада бўлиб кеккайган ёки ўзи катта боён бўлиб ўтган. [Ўрмонжон:] Сен катта охурдан ем еб ўргангансан, чидолмайсан. А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари. *Сайд ака, Яхшибоевга сўйкалманг, сизга панд беради, катта охурдан ем еб ўргангансан одам, ажабмаски, қулагай келган онда сизни ёғига патак қилиб кетса.* М. М. Дўст, Лолазор. У чет элларда дипломатлар билан гаплашган, катта охурдан сув ичган. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОХУРЧУП [ф. خورچوب] Пойабзалнинг дастаги маҳкам, тик туриши учун унинг ичига (авра-астар орасига) қўйиб тикиладиган юпқа, эгилувчан тахтча, картон ёки қаттиқ чарм. *Мусулмон усталар кавушнинг дастагига охурчуп қўйиб тикадилар.* С. Айний, Эсдаликлар.

ОЧ I 1 Қорнида, меъдасида овқат қолмаган, очиқиб, овқат тусаб қолган, очиқдан. *Оч одам. Оч им. Оч қолмоқ. Оч қолдирмоқ. Оч қўймоқ.* Оч қоринга аччиқ саримсоқ. Мақол. Оч қорним – тинч қулогим. Мақол. *Хунарли киши оч қолмас.* Мақол. ■ Оч, дилдираф қолган Умид иссиққина танчада ўтириб, танига қайта жон кирди. Мирмуҳсин, Умид. Сувонжон қўрага ҳужум қилган бир оч бўрини отиб олибди. С. Анербоев, Оқсои. [Йўлчи] Бир сўмга ўзи нон-чой олиб ичди-да, оч қорнини бир қадар овутди.. Ойбек, Танланган асарлар. Тўклир кулади, очлар ишгайди. Ойбек, Танланган асарлар.

Оч биқин қ. биқин.

2 Очлик ҳолати. Ҳамма ҳалқ очдан ўл-маслик учун бир амал-тақал қилиб турибди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ингичка, кичик (тешикка нисбатан кичиклик-ингичкалик қилган соп, вал ва ш. к. ҳақида).

Соп оч келди Соп ингичкалик қилди.

ОЧ II Кучсиз, нимхуш (ранг-тус ҳақида). Оч кўк. Оч сариқ. Оч қизил. ■ Ариқ бўйларида ўсган кўм-кўк майсалар қуёшининг тиниқ нурида оч яшил рангда товланар, киши кўнглига ором, ҳузур бағишиларди. С. Зуннунова, Олов.

ОЧАМБИТИ айн. жағжаг.

ОЧАР Мевадан, кўпинча беҳидан пиширилган мураббо. Икки қозонда тўғралган

беҳидан очар пиширилди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ОЧАРВОХ 1 Баъзи ҳалқларнинг эътиқодига кўра, гўрдан чиқиб, одамларнинг қонини сўрувчи арвоҳ.

2 кўчма Қонхўр, золим. Бундай одамларни фанда очарвоҳ, яъни вамир дейишади. Ҳ. Шайхов, Туташ оламлар.

ОЧАРЧИЛИК Иқтисодий таназзул ва танглик ёки табиий оғат, турли сабаблар туфайли жамият миқёсида юзага келадиган кескин озиқ-овқат танқислиги; қаҳатчилик. *Очарчилик йиллари сомасапазларнинг сомасасини очлар олиб қочарди-да, тутуб олиб дўлпосласа ҳам, бошини кийимига буркаб, сомасасини оғзидан қўймасди.* Шукрулло, Сайланма.

ОЧАТҚИ Очликдан озиб-тўзган; озгин. Очатқи қўй. ■ *Оҳистаҳон тилингандан тиланган ёмон, дедиу ичиди, саротонда соясини одамдан азиз тутадиган нокас ўйигитга гинахонлик қилганидан ўқиниб кетди. Үглиниг цехига кирди. Бошлиб ҳар кўргандан «менга ҳам ўзингизникуга ўхшаган келин топиб берасиз», деб юрган очатқигина, ўзи хунук, истараси иссиқ ўйигит чопиб келди.* Шуҳрат, Умр погоналари.

ОЧАФА Бирорга тетиши, қарашли одам. Мана бу ерда гап бор. Агарда биронта нозик иш чиқиб қолса ва ҳам ҳоким тўра билан хилватда гаплашмакни тақозо қилинса, ҳамма гапни Зуннунбод ёрқали нойиб тўранинг очагаларига айтисин. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ОЧЕРЕДЬ [р. очередь < чередовать «навбатлашмоқ, алмашланмоқ» фл. дан] 1 ҳарб. Автомат ёки пулемётдан бир йўла, бирин-кетин отилган ўқ; шу зайдада ўқ узиш. Узоқда гоҳ-гоҳ автомат очередь тарақлаб қўяди. Ойбек, Қуёш қораймас. Ўн иккита патроннинг ўн биттасини уч қисқа очередьда нишонга жойлади Элмурод. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 с. т. Навбат. Очередь олмоқ.

ОЧЕРК [р. очерк < очеркать «таърифлаб, тасвирлаб бермоқ, баён қилмоқ; чизмоқ» фл. дан суффиксиз ҳосил бўлган от] Ҳаётий фактларнинг қисқача тасвиридан иборат кичикроқ бадиий асар. Ҳарбий очерк. Биографик очерк. Библиографик очерк. ■ *Обидов газетадаги очеркни кўриши билан Аҳмедовнинг олдига чопди.* С. Зуннунова, Олов.

-Ука – деди шоир, – штабдан тайинлашди, сен тўгрингда бир ғалати очерк ёзмоқчиман. С. Аҳмад, Уфқ.

ОЧЕРКИСТ айн. очеркчи. 1942 йилгача баъзан «Қизил Ўзбекистон»да, баъзан «Муштум», «Ер юзи» журнallарида адабий ходим, очеркист, фельетонист, секретарь бўлиб хизмат қилдим. Ф. Гулом, Танланган асарлар.

ОЧЕРКЧИ Очерк ёзиш билан шуғулланувчи журналист ёки адаб. -Э, бари бир эмасми, – деб қўй силтади Тўпори, – шоир билан очеркчининг фарқига бормасам ҳам, сиз билан Курбонойнинг фарқига бораман.. М. М. Дўст, Лолазор.

ОЧИЛИБ-ЁЗИЛИБ айн. очилиб-сочилиб. [Генерал] Расмиятчиликка ўйл қўймай, очилиб-ёзилиб ўтириши буюрди. З. Фатхуллин, Сўнмас юлдуз.

ОЧИЛИБ-СОЧИЛИБ Очик чехра билан, хурсандлик билан, ўйнаб-кулиб. Тўла кейинги вақтларда.. негадир очилиб-сочилиб юмас эди. М. Исмоилий, Бизнинг роман. Жўравой Нафиса билан шунчаки гаплашиб турарди. Суннат билан Жалил ширакайф эдилар. Ана шу ширакайфликданми, бегона одамнинг ўз курсдошлари билан очилиб-сочилиб гаплашиб тургани ҳақоратдек оғир ботди. «Ёшлик».

ОЧИЛМОҚ 1 Очмоқ 1-8 фл. мажҳ. н. Эшик очилди. Сандиқ очилди. Йўл очилди. Янги мактаб очилди. Қингир иш қарқ ҳилдан кейин ҳам очилади. Мақол. — Бир ҳафтага қолмай каналга сув очилади. С. Аҳмад, Уфқ. Мана шу тағларнинг икки тарафидаги адирлар, Макрим чўлидан очилган ерларнинг ҳаммаси меники, менга қарайди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Ҳайкалчанинг очилиши маросими бўлиб ўтганидан бехабар, парда тутишга ҳожат қолмаганини билишмайди. М. М. Дўст, Лолазор. Яқинроғингизда ўлмоқ учун.. душман томонидан уйингизга очилган туйнукчага кирдим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Ҳасанали] Узоқ ўйлагандан сўнг ишнинг очилмай қолган қисмини ечишни бошқа вақтга қолдирмоқчи бўлди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Очмоқ 1, 2, 9-12 фл. ўзл. н. Фикри очилди. Ранги очилди. — Келди очилур чоғинг, ўзлигинг намоён қил, Парчалаб кишинларни, ҳар томон пиришон қил. Ҳамза. Бу пахта экан-ку, ҳали шошмай туринглар, очилган хотинлар бошқатдан паранжига киради. С.

Аҳмад, Ҳукм. Томлардаги.. лолалар қипқизил бўлиб очилди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Сўнгги қуёшли кунларда пахта яна қийғос очилди. И. Раҳим, Ихлос.

3 Бошланмоқ, иш бошламоқ. Эртага шу муаммога багишланган олимларнинг иғилиши очилади. С. Зуннунова, Кўк чироқ.

4 Кўринмоқ, намоён бўлмоқ. Йўлчининг кўзига жаннатдай катта боғ манзараси очилди, томоша қилиб, кекса тоганинг орқасидан юра берди. Ойбек, Танланган асарлар. Агар мана шу Музлоқ тогнинг.. сиртига чиқилса, кишининг кўзи олдида бири-бира гизид икки дунё очилади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Башараси очилмоқ Кирдикори, айби, аслида кимлиги фоши бўлмоқ. Тўғри, Раҳимжон Мўйдиновга тұхмат қырганларнинг аврасстары ағдарилди, ҳақиқий башараси очилди. «Муштум».

5 Ҳафалиги ёки қаҳр-ғазаби йўқолиб хушиуд бўлмоқ, ёзилмоқ. -Гоҳо бирон киши [бувимнинг] кўнглини оғртганда, мен унга бир оғиз юмшоқ гап айтсан, ўша замони очилиб кетақоларди, – деди Кенжга. Ҳ. Назир, Асарлар. Элмурод унинг [Гулсүннинг] бу қадар очилиб кулганини биринчи кўриши эди. У бундан роҳат қилди. П. Турсун, Ўқитувчи.

Баҳридили очилмоқ Кайфияти яхши бўлмоқ, чехраси ёришмоқ. Шийпон орқасидаги гўзаларни кўриб, Пайғомовнинг баҳридили очилиб кетди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Чехраси очилмоқ айн. баҳридили очилмоқ.

6 Ҳуснига ҳусн қўшилиб, тобора чиройли бўлмоқ, гўзалашмоқ. Зуннуновнинг назаридан Саодатхон янада очилиб кетганга ўхшайди. И. Раҳим, Ихлос. Қора кўйлак ичидага бўғилиб ётган экансан. Қара, нақ шафтотли гулидек очилибсан, кел, пардоз қиласмиз. Н. Сафаров, Шарқ тонги. Баширжон узоқроқдан келинга тикилиб тураркан: «Жуда очилиб кетибди», деб ўйлади. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Бахтинг очилсин қ. баҳт 2. Жағи очилмоқ Тўхтосиз гапирмоқ; кўп, узоқ гапирмоқ. Ошно бир муддат жисимб қолди, лекин лаҳза ўтиб, тагин жаги очилди. М. М. Дўст, Лолазор. **Иштаҳаси очилмоқ** Иштиёқ билан овқат өмоқ; -Ана энди, чарчоқ ҳам унумтилади, иштаҳа ҳам очилади. Унинг гапи тўғри

чиқди. С. Аҳмад, Жимжитлик. **Қўзи очилмоқ** қ. қўз. *Таъзиримни еганим шу бўлдики, кўзим очилди, тушуниб олдим.* С. Зуннунова, Олов. **Оғзи очилмоқ** Ҳайрон бўлмок. *Бир ҳафтадан кейин қиз Жамолзоданинг устахонасига ташриф буюорди.* У «Кўккўл тонги»ни кўриб, оғзи очилиб қолди. *Ўшанда кўргани ҳозирги полотононинг олдида оддий эрмак эди, холос. «Ёшлиқ».* Ҳаво очилди Ҳаво булатдан тозаланди. *Осмонни қоплаган чанг-тўзон алла-қачон гойиб бўлди, ҳаво чарақлаб очилиб кетди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОЧИЛТИРМОҚ Очилмоқ 3-5 фл. орт. н. *Пахтани очилтириб термоқ.* Кирни очилтириб ювмоқ.

ОЧИН-ТЎҚИН рвш. Тўйиб овқат емасдан, чала-ярим овқат еб, гоҳ оч, гоҳ тўқ ҳолда. *Умиднинг кайфи настлиги ва бунинг устига анчадан буён очин-тўқин юрганини эшиштеган Ҳотам, жисла бўлмагандага шу бугун, юрагида алам түгён ураётгандага дардлашиб малҳам бўлай, дегандек атай келган эди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОЧИНҚИРАМОҚ Сал очиқмоқ, очлик сеза бошламоқ.

ОЧИРИЛМОҚ Очирмоқ фл. мажҳ. н. *Инкубаторда ўн минг жўёжа очирилади.* Курт уруги очирилади.

ОЧИРМОҚ Очмоқ 12 фл. орт. н. *Жўёжа очирмоқ.* Курт уругини очирмоқ.

Қўз очиргани қўймаслик 1) атрофга қараш, кўриш учун имкон бермаслик. *Августларга бориб, араваларнинг гилдирағидан, отларнинг туёғидан кўтарилган чанг кўз очиргани қўймайди.* С. Аҳмад, Ҳукм; 2) тинчлик бермаслик; у-бу деб доим хафа қилмоқ, аччиғини келтирмок (яна қ. **қўз очирмаслик.** қ. қўз). *Уялинг! Илгарилари, бўқоғинг бор, деб кўз очиргани қўймас эдингиз-ку!* Неча марта ийғлатгансиз? А. Қаҳҳор, Жонфиғон.

ОЧИҚ 1 Ҳеч нарса билан бекитилмаган, тўсиљмаган. *Икки томони очиқ шийтон.* Тенаси очиқ ўйлак. — *Искандар эса қизил дастурхонни яна хазина устига ёнди-да, токчадан соқол оладиган асбобларини олиб, очиқ шийтонга чиқди.* М. Мансуров, Ёмби.

2 Бекитилмаган, маҳкамланмаган, қулфланмаган. *Очиқ дарвоза.* Очиқ дераза.

3 Яланғоч. *Очиқ бадан.* — *Полиция бошлиғи.. пишиқ ўрилган чарм қамчин билан Йўлчининг очиқ кўкрагини ва бўйини узуб олди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Очиқ эшик Ҳамма учун кириш мумкин бўлган жой.

4 кесим взф. Берк эмас, очилган ҳолда. *Дарвоза ланг очиқ.* — *Эшик ва даричалар очиқ бўлса ҳам, уйда бирор кўринмади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. Кечаги боржом оғзи очиқ қолибди, гази чиққандан кейин бир пулга қиммат. А. Қаҳҳор, Санъаткор.

5 Ёрилган, очилган. *Мана бу очиқ писталар ҳам ўзимизнинг толгарни!* Ш. Холмираев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт.

6 кўчма Равшан; аниқ; аён; кўриниб, билиниб турадиган. *Қишилоқ аҳолиси Мулла Ўсар* деган очиқ фикрли ўрта дәжонни комиссар қилиб сайлади. М. Ўринхўжаев, Унтутилмас кунлар. У ўзини жуда эркин тутар ва ҳар бир саволга очиқ, тўғри жавоб берар эди. Ойдин, Икки қўзи шунда. Қоронғу бўлса ҳам, Ўзбек ойимнинг тусидаги шодлик белгилари очиқ кўриниб турар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Тўғри, ҳақиқий. Очиқ гап.

Очиқ гапирмоқ (ёки айтмоқ, сўзламоқ) Яширмасдан, ҳаммасини айтмоқ; тўғрисини айтмоқ. *Элмурод кўнглидагини очиқ айттиб қўя қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Очиғини айтганда, мен сиз билан сира учрашмоқчи эмас эдим.* Н. Сафаров, Шарқ тонги.

8 Ҳеч кимдан яширилмаган. *Очиқ муносабатлар.* Очиқ қаршилик. — *Душманлигимни очиқ билдириб, қайтага ҳаётимни хавф остига қолдирдим чамамда.* «Шарқ юлдзу».

9 кўчма Ҳамма, хоҳлаган киши қатнашса бўлаверадиган. *Очиқ савдо.* Очиқ суд. *Очиқ чемпионат..* — *Ўрмонжон..* активлар иштироки билан бўладиган очиқ партия мажлисининг вазифасини тушунтириб берабди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Шу ҳафта ичи очиқ дарс ўтказишни бошлаймиз.* С. Зуннунова, Олов.

10 Ранги тиник, шўхшанг. Очиқ чит.

11 Хушфөъл, юрагида кири йўқ; хушчақчақ. *Очиқ қиз.* — *Ў[Али] ичи кирсиз, серкулги, очиққина бир йигит..* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Очиқ кўнгил ёки кўнгли очиқ қ. **кўнгил.** Очиқ чехра қ. чехра.

12 тар. Паранжи ташлаган, озодликка чиққан (хотин-қиззлар ҳақида). *Бир куни бешолтита очиқ хотин орасига тушшиб қолиб, не вақтгача кўнглим гаш, таъбим кир бўлиб*

юрдим. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. *Йигилганларнинг кўпчилиги хотин-қизлар бўлиб, улар орасида очиқлар ҳам, паранжилар ҳам бор эди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Бети (ёки юзи) очиқ Уят-номусни билмайдиган, беҳаё, одобсиз. **Боши очиқ** 1) ҳали унаштирилмаган, никоҳ қилинмаган. Энди у *[Мунаввар]* боши очиқ қиз бола эмас. Оилали. С. Анорбоеев, Мехр; 2) ҳеч ким ҳали савдо қилиб олмаган, сотилмаган. **Боши очиқ мол.** **Кўзи очиқ** Ўлмаган, ҳаёт, тирик. *Лут-финисанинг кўзи ҳали очиқ, танаси совимаганди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Масалани очиқ қолдирмоқ** Масалани ҳал қилишни кейинга қолдирмоқ. **Орани очиқ қилмоқ** қ. ора. **Очиқ акциядорлик жамияти ишт.** Иштирокчилари ўзларига қарашли акциялардан эркин фойдаланиши мумкин бўлган жамият. **Очиқ бозор** Товарнинг бошқа ердан эркин келтирилиб ва чегараланмаган миқдорда олдисотди қилиниши. **Очиқ бўғин тиш.** Унли товуш билан тугаган бўғин. **Очиқ денгиз** Барча давлатлар эркин фойдаланадиган денгиз саҳни. **Очиқ хат** Ҳамма ўқиши учун одатда матбуотда эълон қилинадиган расмий хат. **Очиқ ҳаво** 1) булутизиз, беғубор осмон. *Совуқ бир оз юмшаб тушган, қуёш очиқ ҳавода ҳаракат этмоқда эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) усти ёпилмаган жой, ташқари, дала. *Мана чинакам болалик: ..мактаб саҳнида очиқ ҳавода физкультура машқлари қилиш, шашка-шахмат ўйнаш, қўшиқлар айтиши.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Чакаги очиқ айн. жаги очиқ** қ. жаг. **Кўли очиқ** қ. кўл.

ОЧИҚАРЛИ с. т. Киши оч қоладиган, сярли бирор нарса топилиши мушкул. **Давлат тўғрисида бўлса, очиқарли ерда эмасмиз.** А. Қодирий Ўтган кунлар.

ОЧИҚГҮЙ кам қўлл. Очигини айтадиган, юрагидагини ҳеч яширмайдиган; тўғрисўз.

ОЧИҚДАН-ОЧИҚ рвш. 1 Аниқ-равшан, шак-шубҳасиз. *Бу очиқдан-очиқ тухмат.* — *Дарҳақиқат, унинг [Зайнабнинг] бу иши очиқдан-очиқ болаларча кетганди эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ошкора, намойишкорона; рўйирост. **Очиқдан-очиқ қаршилик қилмоқ.** — **Очиқдан-очиқ Акбаровга қаратилган бу истехзоз** Зуфар Ҳакимовични алланечук яйратиб юборди. П. Қодиров, Уч илдиз.

3 Тап тортмасдан, ибо қилмасдан, уялмай-нетмай. **Очиқдан-очиқ сўқинмоқ.**

ОЧИҚ-ЁРУФ айн. очиқ-оидин. Ҳа-а, энди ўзингга келдинг, очиқ-ёруф гапиравер. **Искандар, мавриди келганини сезиб, сўради: -Кўнгироқ қилдими?** М. Мансуров, Ёмби.

ОЧИҚЛИК 1 Очиқ эканлик; равшанлик; ошкоралик. **Ҳавонинг очиқлиги.** — **Одамзоднинг фитнаси ёмон бўлади.** Кўнгли очиқлика не етсин. Мирмуҳсин, Умид.

2 Очиқ, эркин жой; эркинлик. Зиндондаги ширин-шарбатдан очиқликдаги ситам, гурбат яшироқмасми? Ҳамза, Майсаранинг иши.

3 Оралиқдаги жой, оралиқ. **Товуш пайчалари ўртасидаги очиқлик.**

Кўзим очиқлигидаги Тириклигимда, ҳаётлигимда.

ОЧИҚМОҚ Оч қолмоқ, қорни очиб, овқат тусаб қолмоқ. *Йўлдан очиқиб келган кишининг димогига қилинаётган овқатнинг ҳиди кирганда, тезроқ пиша қолса эди, деб безовта бўлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Шавкат кечқурун туз тотмагани учун қаттиқ очиқканди.* Қ. Кенжа, Тоф йўлида бир оқшом.

ОЧИҚ-ОЙДИН 1 Аниқ-равшан; шубҳасиз. **Очиқ-оидин масала.** **Очиқ-оидин жавоб.** — **У [Нури] келин бўлиб боргуси оиласнинг бойлигини ўйламаган,** чунки бу нарса у учун очиқ-оидин эди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Очиқ, рўйирост. **Йўлдош боланинг эсипастлигига ишонмаса-да,** буни Ҳайрига очиқ-оидин айтмолади. «Ёшлик». **Манави сабил аризада очиқ-оидин ёзиз қўйилган.** С. Аҳмад, Ҳукм.

ОЧИҚ-ОШКОР рвш. Яширмасдан, рўйирост, ошкора. **У онасига ёзган хатида ахволни очиқ-ошкор айтди.** С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЧИҚ-СОЧИҚ айн. очиқ-чочиқ. **Уйим шундоқ очиқ-сочиқ қолган эди-да.** Т. Ашурев, Оқ от.

ОЧИҚТИРМОҚ Оч қолдирмоқ. **Ернинг кўпчи очиқтиради, молнинг — ози.** «Қанотли сўзлар».

ОЧИҚЧА айн. очиқасига. **У [Гулнор] билан очиқча сўзлашув керак.** Ойбек, Танланган асарлар.

ОЧИҚЧАСИГА рвш. 1 Яширмасдан, тўппа-тўғри, очиқ, рўйирост. **Очиқчасига тан-**

қид қилмоқ. — Мирвали Эралининг сўнгги сўзидан кейин айтар гапини ўйқотди, «энди очиқчасига гаплашиш пайти келди», деб ўйлади. С. Аҳмад, Жимжитлик. Шундай экан, кел, очиқчасига гаплашайлик. Т. Ашурев, Оқ от.

2 Тап тортмасдан, уялмасдан; ҳаёсизлик билан. -Рост, қизлар, — деди Кумри очиқчасига ўтиб, — вофуруш Қалтириқ маҳсумни ўша вақтдаёқ ахта қилдирган, дейшиди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОЧИҚ-ЧОЧИҚ Йиғиштирилмаган, бе-сарожом. Ҳамма нарса очиқ-чочиқ эди. — Кори хайри бор одам ҳам уйни шунаقا очиқ-чочиқ ташлаб кетадими?! — деди Каромат. И. Раҳимов, Чин ҳаёт.

ОЧИҚҚҮЛЛИК Сахийлик, қўли очиқлик. Очиққўллик доим яхшилик келтиради. Қанотли сўзлар.

ОЧИФИ 1 Гапнинг тўғриси, тўғри гап, очиқ гап. Очигини айтганда. — Гапнинг очигини айтсан, бу ишда менинг ҳам, Тешавойнинг ҳам айбимиз бор. С. Аҳмад, Уфқ.

2 крш с. Тўғриси, очигини айтганда, гапнинг пўскалласи. Очиги, ўзи туғилиб ўсган, ўрганган уйидан кетиши Қудратга осон эмасди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Таомилга қарши борган.. ўзгалар урфини ўткинчи ҳою ҳаваслар билан қабул қилаётган тенгдошларимизга, очиги, ачинамиз. Газетадан.

ОЧИФИЧА рвш. 1 Очиқ, ёпилмаган ҳолда; очиқлигича. Эшик очигича қолди. Қозон очигича турган экан.

2 Ҳал қилинмасдан, ечилмаганича. Иккинчи масала очигича қолдирилди.

ОЧКО [р.] 1 Ўйинда, спорт мусобақаларида ютуқни белгилаш учун бериладиган ҳисоб бирлиги. Ўшанда факат бир киши — ёш шашкачи Шариф Ёқубов у билан очко ни бўлишиб олди. Газетадан. Раҳим хиёл ўйланаб қолди. Энди у, икки метрга сакраб, етти очко олишини эмас, балки биратўла олти катакка сакраб, ўн бир очко эгаллашини чамаламоқда эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 с. т. Қарта ўйинининг бир тури; йигирма бир. Очко ўйнамоқ.

ОЧКЎЗ 1 Еб тўймайдиган, нафсини тиёлмайдиган, нафси бузуқ, сук. Очкўз бўри. Очкўз им. Очкўзда бўлса ҳам — ўйқ, Сахийда бўлмаса ҳам — тўйқ. Мақол.

2 Бирор нарсага ўч, ҳар нарсага ортиқча ҳирс қўйган. Соҳиб қори молпараст, очкўз одам. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОЧКЎЗЛИК Очкўзга хос хусусият; хатти-ҳаракат. Очкўзлик қилмоқ. — Аброр магазинга кирган харидорларни очкўзлик билан шилиш пайида бўларди.. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЧЛИК 1 Оч қолишилик, оч эканлик, оч ҳолат. Очликдан сулаймоқ. Бир очликнинг бир тўқлиги бор. Мақол. — Зиркнинг яшил барглари ҳузурбахши табмга эга бўлиб, кишини чанқаш ва очликдан сақлайди. «Фан ва турмуш».

Очлик эълон қилмоқ Сиёсий, иқтисодий ижтимоий норозилик белгиси сифатида овқат ейишдан бош тортмоқ. Борди-ю, очлик эълон қилиб, берганларни емай, биратўла нариги дунёга равона бўлиб қолсан-чи. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

2 айн. очарчилик. Революциядан кейинги илк ўйлар. Вайронга қилинган мамлакатда очарчилик ҳукм сурарди. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

ОЧМОҚ 1 Йўлни тўсиб турган нарсани бир томонга сурниб, кўтариб қўйиб, кириш ёки чиқишига имкон тутдирмоқ. Дарвозани очмоқ. Деразани очмоқ. Эшикни очмоқ. — Ўғилларга тайинлаб қўйган эдим, бориб дарвозани ланг очишиди. М. М. Дўст, Лолазор.

2 Олиш-қўйиш ўйлини, оғзини бекитиб турган тиқин, қопқоқ, қулф ва ш. к. ни кўтариб, сурниб қўймоқ, ипини бўшатмоқ, ечмоқ ёки олиб ташламоқ. Чемоданни очмоқ. Шишининг оғзини очмоқ. Қопни очмоқ. — У [Аҳмаджон] эшик ёнига чўнқайиб ўтирида, милтигининг затворини бир неча марта-ба очиб ёди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Қори тугунчани очиб, ўрикдан иккитасини Сидикжонга узатди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Ўралган, қопланган, паналанган ёки кўмилган нарсаларни бекитиб, ўраб, қоплаб турган нарсадан холи қилмоқ, ялан-ғочламоқ. Ток очмоқ. Кўкракни очмоқ. — [Гуландом] Атлас кўйлакнинг кенг енгини тирсакка қадар шимариб.. гўзал билакларини очиб, дуторни чертди. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳамма кулиб юборди, Кўрпани бир оз очиб қараган Гулшан ҳам.. ичи қотиб кулиди. А. Қодирий, Мехробдан чаён. Табиб кетди, Отабек телбаларча югуриб, Кумуш-

нинг бошига келди, юзини очиб, манглайини босди ва ўди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Кўтармоқ, сурмоқ ёки олиб ташламоқ (парда, ниқоб ва ш.к. ни). *Пардан очмоқ.*

5 Тўсиқни, ғовни олиб ташламоқ, тақиқни бекор қилиб, ўтиш, юриш учун имкон бермоқ. *Йўлни очмоқ. Чегарани очмоқ.* — *Мирвали, Жайрона қочиб кетгандан кейин, йўлни портлатиб, бошқа томондан йўл очган эди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

6 Бирор нарсанинг ҳаракатига йўл бермоқ, йўл қўймоқ, қўйиб юбормоқ, бўшатмоқ. *Газни очмоқ. Жўмракни очмоқ.* — *Яна кечагидек сувни очиб, ўзи уриб кетди, деб ўлтирадиган бўлсанг, сен мендан яхшилик кутма!* Н. Сафаров, Уйғониш.

7 Ёзмоқ, ёймоқ, кермоқ (тахланган, буқланган, йиғилган, юмилган нарсалар ҳақида). Зонтикни очмоқ. *Кафтини (қўйини) очмоқ. Қанотини очмоқ. Ёмондан қоч, яхшига қулоч оч.* Мақол. — *Кумуш айвон томонга қайтар экан, ошиқиб хатни очди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Режиссер яна дафтарини очиб, бир нималарни ёзib қўйди.* А. Қаҳҳор, Картина.

8 Куриб, солиб, битириб, ишга туширмоқ; расмий равиша ишга туширмоқ. *Мактаб очмоқ. Санаторий очмоқ. Янги ўйл очмоқ. Кўргазмани очмоқ.* — *[Ҳасанали] ..гузардан баққоллик дўжони очган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Мени гафлат уйқуси босмаган бўлса, нега бир газлик пахсани кесар эмишлар-да ва бошимдан туйнук очар эмишлар-да, мен ҳеч нарса сезмас эмишман!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

9 Янги бир нарса яратмоқ; кашф этмоқ, топмоқ. *Янги юлдуз очмоқ. Кон очмоқ.* — *Ахир сиз билан биз катта иш қиляпмиз, ўзбек хотин-қизлари ҳаётида бутун бир давр очяпмиз.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

10 Кўпчилик иштирокида бирор ишни бошлаб бермоқ, бошлаб юбормоқ; очиқ деб эълон қилмоқ. *Мунозара очмоқ. Митингни очмоқ.* — *Ўзбек ойим қора кийиб, тазия очди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Мажлисни Иброҳимов очди ва кун тартибини эълон қилди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Бувиси аза очиб, ҳовлида хотинларини чуввос ийғлагани ҳамон қулогида.* Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

11 Нарса, воқеа, ҳодиса ва ш.к. нинг қандайдир томонларини ёритиб баён, ошкор

қилмоқ, аниқламоқ. *Масаланинг моҳиятини очмоқ. Асар қаҳрамонлариниң ҳаракатерини очмоқ. Ҳақиқатни очмоқ. Гапнинг тагини гап очар.* Мақол.

12 Очиқ изҳор қилмоқ, маълум қилмоқ, айтмоқ. *Йўлчи аксар вақт, ишдан кутулгач, у [Қоратой] билан вақт кечирап, қайгусини, севинчини унга очар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Агар улар [Тешабойлар] бу мақсадларини очиб айтмаётган бўлсалар, балки бунда бир сирлари бордир.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Гап очмоқ Гап бошламоқ; бирор воқеа, ҳодиса, нарса ёки киши ҳақида гап бошламоқ. *Юрагини (ёки дардини) очмоқ.* Юракдаги қайғу-ҳасратини, орзу-умидларини, тилак-истагини билдиримоқ. *Кимга суюнсам, дардимни очсан, у ҳам менга ўҳшаган чиқади.* С. Аҳмад, Уфқ.

13 Фош қилмоқ, ҳаммага маълум қилмоқ. *Жиноятини очмоқ. Камчилкларни очмоқ.* Сир(нинг) учини сўз очар. Мақол. *Ола товуқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар.* Мақол. — *«Йўқ, бунда бир сир бор.* Мен бу ишни, албаттла, очаман», деб ўйлар эди Нури. Ойбек, Танланган асарлар.

14 тар. *Паранжи ташлатмоқ, паранжисиз юришта имкон ёки рухсат бермоқ.* Мулла Норқўзи жаҳл билан унинг [хотинининг] аламини босмоқчи бўлди: -Э, ҳали мен сени очаман деб юрибман-ку. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Яқин орада хотин-қизларнинг ёнта очилишини ташкил қилиш керак, тушундингизми? С. Зуннунова, Олов.

15 Ҳуснига ҳусн кўшмоқ, гўзаллаштиримоқ, кўрк бермоқ. *Ловуллаган гилам уйни жуда очиб юборди.* Кийим қиз ҳуснини янада очибди. Эр юзини ер очар, ер юзини эр очар. Мақол.

16 Кучайтиримоқ, ривожлантиримоқ, ўститиримоқ. *Киши фикрини китоб очади.* Иш шиттаҳа очар, дангаса ишдан қочар. Мақол. — *Мактаб, анжуман борғил, унда фикр очиб гоҳи, Илму фан тифи бирлан жаҳл бағрини кон қил.* Ҳамза.

17 Тухум босиб, ундан жўжка чиқармоқ. *Товуқ ўнта жўжса очибди.* Мусича бола очибди. — *Биз ёргу дунёни кўриш учун тугилганмиз, Турғуной! — деди Maston.* — *Биз товуқ эмасмизки, қандай тухум бостиrsa, шуни очиб чиқарсак.* А. Қаҳҳор, Maston.

Америка очмоқ с. т. Аллақақочон маълум бўлган нарсаларни янгилик деб эълон қилмоқ. Биқинингдан (ёки қулогингнинг тагидан) дарча очиб қўйами қ. дарча. Очди қилмоқ Ким ҳақ, ким ноҳақлигини кўпчилик ўртасида ҳал қилмоқ. Бутун гапларни орада очди қилмасак, таъна-таввалардан қутулмайдиганга ўхшайман. Х. Назир, Ўтлар туашганда. **Фол очмоқ** Тахмин қилмоқ; бирор ҳолат, ҳодиса ёки нарса ҳақида асоссиз гапирмоқ. **Одамлар аниқ бир тасаввурга эга бўлмагани учун, ҳар ким ўз ҳолича фол очарди.** Н. Сафаров, Оловли излар. **Қорни очмоқ** Очиқмоқ, оч қолмоқ. **Қўриқ очмоқ** Ер ўзлаштирмоқ; фойдаланилмаган ерга экин эмоқ. **Қўриқлар очилиб, ҳали сизот сувлар оқиб кетадиган қувурлар ётқизилмай туриб, уларга ҳам чигит экилди.** М. М. Дўст, Лолазор.

ОЧ-НАҲОР рвш. 1 Эрта билан нонушта, наҳорлик қилмасдан. **Онамга аччиқ қилиб, мактабга оч-наҳор кетдим.** С. Анорбоев, Ҳамсұхбатлар.

2 Очин-тўқин, оч. Ҳар кун қармоқ ташлайман, ўглим оч-наҳор келса, тўйдирман деб. Х. Фулом, Машъял.

ОЧОФАТ Ўтакетган очкўз, ебтўймас, баднафс. **Очофат ит.** ■ **Қоп-қора пашишлар** болакайнинг оёқларига, кир юзларига очофатдай ёпишар, келинойим эса ўчоқ бошида ҳеч нима эшиштмаётгандай, нимадир пишираётганди. А. Кўчимов, Ҳалқа. **Очофат тиши билан ўзига гўр қазииди.** «Қанотли сўзлар».

ОЧ-ЯЛАНГОЧ Овқат ва кийимга ёлчимаган, зор, муҳтож; тирикчилиги оғир, қашшоқ. **Оч-яланғоч, эшикларда кўплар гадо, Қўролмайин бир дақиқа завқу сафо.** Файратий.

ОЧҚАМОҚ шв. Очиқмоқ. Бир куни тулки бўрининг олдига келса, бўри жуда очқаб турган экан. «Эртаклар».

ОЧҚИЧ айн. калит.

ОШ I |ф. شـ – ёвғон шўрва, хўрда; овқат! 1 Пиширилган иссиқ овқат. **Үера ош.** Хўрда ош. ■ **Совчиларни яхши сўзлар ва қуюқ-суюқ ошлар билан жўннатиб, иккинчи келишига ўйлашиб жавоб берадиган бўлдилар.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умуман, ҳар қандай овқат, таом. **Ош тузи.** Ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич! Мақол. Элга берсанг ошингни, Эрлар силар бошигни. Мақол. Жон бўлса, жаҳон топилар. **Ош бўлса, қозон топилар.** Мақол. ■ **Тўра қозон**

бошидан мис товоқда суюқ ош олиб келиб, чордана қуриб ўтироди. Н. Фозилов, Дийдор.

3 айн. палов. **Ош дамламоқ.** ■ **Илгари-лари лағмон ёки ош ейши учун нуқул корхонадан ташқарига чиқишига мажбур бўлар эдик.** Газетадан. -Ўлтиринг, ўлтиринг, меҳмон! – деди уста Фарфи. – **Ошга сабзи босилди-пишиди.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Юртга ош бермоқ Тўй ва б. маъракаларда катта қозонда ош дамлаб, юртни зиёфат қилмоқ. **Ана холос, қози поччанг юртга ош бераётган бўлсалар, туюнинг думи ерга тегибди-ку.** М. Исмоилий, Фарфона т. о.

4 этин. **Баъзи муносабатлар билан ўтка-зиладиган зиёфатлар номининг таркибий қисми, мас. қиз оши, хотин оши, арвоҳ оши, маслаҳат оши.**

Ош бўлсин Еган-ичганинг татисин, синг-син, ёқсин каби маъноларда ишлатиладиган ибора. **Зарра бироннинг ҳақи ўзгага ош бўлмагай, Охри шармандалик, кимки ҳазар қилмаса.** Ҳабибий. **Ош қилмоқ** 1) ҳазм қилмоқ, сингдирмоқ; 2) бироннинг молини, пулини еб кетмоқ, ўзлаштириб юбормоқ. **Оғзидағи ошни олдирмоқ қ. олдирмоқ.**

ОШ II маҳс. Тери ошлашда ишлатила-диган модда.

ОША 1 **Ошмоқ** фл. рвдш. **Орзулари амалга оша бошлади.**

2 кўм. (б.к. билан) Устидан ёки ичидан ўтиб; орқали. **Алимардан унга елкаси оша қароди.** Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. **Қалам ва қабо соҳиби бениҳоя хилма-хил ўйлар ва сўқмоқлар оша бетиним ўз чўйқисини излайди, меҳнат ва машақкат билан унга етади.** Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

3 кўм. (б. к. билан) Давомида, мобайнида, бўйи. **Чақалоқлар оч ва яланғоч, Ер ва сув деб ўтди дехқонлар, Йиллар оша, асрлар оша Ҳукм сурди шундай замонлар.** Э. Раҳим.

4 Орадан маълум вақт ўтказиб, орада маълум вақт қолдириб. **Кун оша.** **Ой оша.** **Йил оша.**

5 рвш. шв. Жуда, ўта; ҳаддан ташқари. **Ҳур-оимнинг дарди оша ёмондир, Рустамни кўрмоги унинг гумондир.** «Рустамхон».

6 рвш. шв. Узок, йирок, бегона (юрт, эл, мамлакат ҳақида). **Оша юртдан келдим сени сўроқлаб.** **Пиёда ўйл юрдим, бағримни доғлаб.** Фозил шоир. **Оша юртдан келган экан зўравор, Бундай меҳмон, болам, сенга не даркор?** «Алпомиш».

ОШАЛАМОҚ айн. **ошамоқ** 1. *Марат қовурилган ғўшт устидан тўғроғлиқ майда ниёз, ниёз орқасидан тузланган қарамдан олиб ошалади.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОШАМ Бир марта ошаш учун мўлжаллаб сиқимланган қуюқ овқат (ош, шавла, норин ва ш. к.). *Бирорни уйига тақлиф қилиса: «Чой қўйиб бераман, ош дамлаб бераман», «Марҳамат қилинг, бир ошам ошилиз бор», – дейди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик. *Бердибойнинг қорни ҳар қанча оч ва ўн беш кунлардан бўён иссиқ кўрмаган эсада, олдига қўйилган паловдан бир-икки ошам олиб, томогидан нарига ўтказолмади.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

Бир (ёки бир-икки) ошам Озгина, арзимаган. Афанди мардикорчилик қилар эди, бир хасис одам уни ярим танга пул, бир ошам ошга баҳолашиди. «Латифалар».

ОШАМЛАМОҚ Ошам-ошам сиқимлаб олиб емоқ. Эр-хотин лаганга қўл чўзуб, ошамлаб ея бошлишади. Р. Файзий, Сен етим эмассан.

ОШАМОҚ 1 Қўл билан ошамлаб олиб емоқ. *Паловни ким ёмон кўрарди, лекин профессор Обидийчалик унга бино қўйиб, чироили ошайдиган одамлар кам бўлса керак.* Мирмуҳсин, Умид. *Қизил чиллакини шиташа билан ошаб, сўзни давом эттириди* Фазлидин. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Умуман, емоқ. *Нонсиз яшаб бўлмас, гапни ошаб бўлмас.* Мақол. Яхши бўлсанг яшарсан, насибангни ошарсан. Мақол.

3 Бирорнинг қўлидан бир ошам ош емоқ.

4 этн. Зиёфатда бирорнинг қўлидан бир ошам ош еб, галдаги зиёфатни ўз устига олмоқ.

Ёшини яшаб, ошини ошаган қ. ёш II 1.

ОШАТМОҚ Ошамоқ фл. орт. н. *Ерга ошатсанг – ош битар, ошатмасанг – тош битар.* Мақол. — *Табаррук қўлингиз билан [юшдан] битта ошатингиз!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОШДАМГИР айн. **дамгир.** *Иккита оқ ниёзни майда тўғради, унга пича мурч сепди, ниёзни гурунчнинг бир чеккасига кўмид, ошдамгирни ёди.* Ойдин, Кўнгил тўлдими, яхши йигит.

ОШЁН [ф. شیان – уя, ин; уй, кулба, бошпана] кт. 1 *Куш уяси; ин. Кушлар ошенидан учиб кетмишлар, Кеч кузак ҳайбати соя солгандা.* А. Шер, Қадимги кўй. Чегара

билимаган озод қалдиргоч Ошён топади бўғотимизда. Ф. Фулом.

2 Ҳовли-жой, бошпана. *Мен у тарафларда ҳовли-жой йўқ бўлса керак, деб хаёл қилган эдим, йўқ, қишилоқ аҳли биз кетган сойликнинг икки лабини ошён тутган экан.* М. М. Дўст, Лолазор. *Ватан деган чоғда оддий ошён – Ўлан тўшагини англаганлар мўл.* А. Орипов, Йиллар армони.

З кўчма Макон, эталланган жой. *Лола деганимизда, қир-адирлар маликаси, лаъл бисотли гуллар ошёнини кўз олдимишга келтирамиз.* Газетадан. [Булут] *Шамол қанотида йўл олди хушнуд Ошёнидан узоқ-узоқ томонга.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОШЁНА [ф. شیان – ин, уя; уй, бошпана] кт. эск. Бинонинг юқори қавати; юқори қаватдаги хона.

ОШИРИМОҚ Оширмоқ фл. мажҳ. н. *Ўқитувчиларнинг малакаси оширилди.* — Симхаев заводидаги ерлик ишчилар иш ҳақи оширилишини.. талаб этиб, иш ташладилар. М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Иш прокуратурага оширилган эди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОШИРМА Хамири оширилиб, кўпчишиб тайёрланган. *Оширма нон.* — *Оширма, яъни хамиртурсу солинган хамирда ҳар хил нон ёпиш мумкин.* Д. Сиддиқов, Лаззатли таомлар.

ОШИРМОҚ 1 Ошмоқ 1–7, 9–10 фл. орт. н. *Ойликни оширмоқ.* Товуқлар сонини оширмоқ. *Хосилни оширмоқ.* Дарё сувини баҳор тоширап, одам қадрини меҳнат оширап. Мақол. — *Князь сув пулини уч баравар ошириб юборибди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Одамларнинг ружини кўтариш, хосилдорликни ошириш керак.* Т. Ашуроев, Оқ от. *Мавжуд корхоналарнинг ишлаб чиқариш қувватини ошириш билан янги объектлар ҳам барто этилди.* «Фан ва турмуш».

Бошидан (ёки ўзидан, елкасидан) оширмоқ Масъулиятни бирорнга юклаб, ўзини ташвишдан, ишдан холи қилмоқ.

2 с. т. Бирорга бериб, ўтказиб юбормоқ; пулламоқ, сотмоқ. *Жиноят ишини коптосимон терговдан терговга, суддан судга ошираверди..* Газетадан. Агар.. қутичани бирор ерга оширган бўлсанг, ҳали ҳам яхшилика ўрнига қайтар, – деди Ҳожи бобо Шум болага. Ф. Фулом, Шум бола. [Марасул:] *Хуморхон шунақа нарсаларга ўч, ўшанга оширамиз.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

3 Бўрттирмоқ, муболага қилмоқ, *Мақтавини оширмоқ*. — Йўқ, сиз жуда ошириб юбордингиз, *Сайфуллахўжаса*, — деди бошини чайқаб, — сизларни кида кунига уч-тўрт маҳал эмас, бир маҳалгина иссиқ овқат ер эдим. П. Турсун, Ўқитувчи. Сидоров ошириб юборганини тушунди. Э. Самандар, Дарёси ни йўқотган қирғоқ.

Оширмай-тоширмай Қандай бўлса ўша ҳолича; бўрттирмай, муболага қилмай. *Кунлар ўтаверди*. Умид асло пинагини бузмади. Комиссияга бор ҳақиқат гапни оширмай-тоширмай айтди. Мирмуҳсин, Умид.

4 Маълум чегара ёки баландликдан ўтказмоқ. *Бу сафар Ҳабибулло полвон Куллалик* полвонни елкаси узра ошириб, отиб ташлади. Т. Ашуроғ, Оқ от. *Тўрт-беш метр баландга етганда, инқилаб, қанордаги тупроқнинг ярмини елкасидан ошириб тўқади-да, қолганини дўнгга опчиқиб кетади*. С. Аҳмад, Уфқ.

Амалга оширмоқ қ. амал 1. Ўйлаган режасини амалга оширмоқ.

ОШИФТА [ф. *اشفـ* – ҳайрон, лол бўлиб қолган; хижолатда қолган; ошиқ] кт. Севиб, мафтун бўлиб қолган; ошиқ, шайдо. *Табиат ошифталарининг маълумотларига қараганда, дунё бўйича лоланинг 140 дан ортиқ тури қайд қилиниб, мамлакатимиз кўламида 83 тури рўйхатга олинган*. Газетадан. Ўзбек тупроғидан келибман бу бор, Сенгадир ошифта қалбим сафоси. А. Орипов, Йиллар армони. Ошифта бу дил сатрини сайқалласа зора, Бўстон бўйи кокиллари, тўхтманг, менга нафбат! Т. Тўла.

ОШИФТАЛИК Ошифта эканлик; мафтунлик. Одам бор экан, унинг идеалдаги барнолиги, ошифталигию паривашлиги ҳар доим тараннум этилаверади, меҳнатдаю ҳуснда яккалиги куйланаверади. «Ёшлиқ».

ОШИФТАҲОЛ [ф. *اشـ* + а. *حـلـ*] кт. Ҳаяжонга тушган, эс-хушидан адашган, паришонхотир. *Харобат аро кирдим ошифтаҳол, Май истарга илкимда синган сафол*. Алишер Навоий.

ОШИҚ I [а. *عـشـقـ* – севувчи, севиб қолган; хуштор; муҳлис] 1 Бирорни жуда севиб, унга шайдо бўлиб қолган, бирорга муҳаббат кўйган киши; хуштор. Ошиқи беқарор. — *Муҳаббат дардига мубтало ошиқ, Сенга ҳавас билан боқурман чиндан*. А. Орипов, Йиллар армони. [Түхфа:] Мирзо Анвар-

га ошиқ бўлган экансан, Нозик! А. Қодирий, Мехробдан чеён.

2 қўчма Бирор нарсани жуда яхши кўриб қолган, унга берилган; муҳлис. *Шеър ошиғи. Мусиқа ошиғи*. — *Ботирали! Эъзозхон! Қани, бери келинглар!* — деб [Гофир ота] гул ошиқларини ўз ҳузурига чақирди. Ҳ. Ғулом, Машъал. *Ойқиз бу қизга узоқ тикилгач, уни ашула ва дутор ошиғи бўлса керак, деб ўйлади*. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОШИҚ II 1 анат. Айрим ҳайвонларнинг орқа оёғи тизза бўғимидаги бириқтирувчи чорқирра суюкча. Эчкининг ошиғи. Туяниг ошиғи. — Энди ҳовлиларнинг эшиклари очилган, болалар ҷўнтақларини ёнғоқ, ошиқларга тўлдириб, кўчага чиқа бошлашган эди. К. Кенж, Нотаниш гул.

2 Шундай суюкча (одатда қўй ошиғи) воситасида ўйналадиган ўйин. *Ошиқ отмоқ*. — *Менинг ёшлигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор*. Шукрулло, Сайланма. *Тавба!* Эшон «гардкам» деб ошиқ отадими, а? Ойбек, Танланган асарлар.

Ошиғи олчи бўлмоқ Иши бароридан келмоқ, муваффақиятга эришмоқ *Аранг ғалабага эришдим*. Энди мен билан бамаслаҳат иш юритсангиз, кам бўлмайсиз, доим ошиғингиз олчи бўлади. Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОШИҚ III 1 Маълум миқдордан кўп; ортиқ. *Мажлисга юздан ошиқ одам қатнашиди*. Бу китобни ёзишига беш йилдан ошиқ вақт сарф бўлди.

2 Белгиланган нархдан юқори, ўз нархидан ортиқ, қиммат. *Мендан беш сўм ошиқ олибсиз*. Ошиқ баҳо билан сотмоқ.

Ошиғи билан 1) маълум миқдордан ошириб; ортиғи билан. *Режа ошиғи билан бажарилди*; 2) кўп деганда, кўпни билан, нари борса. Ремонт учун ошиғи билан бир ой кетади. Бу нарса ошиғи билан минг сўм туради.

3 Меъёрдан ортиқча. Яхшибоев сўзларни сал бетартиб тизганини, керагидан ошиқ баландпарвоз оҳанг тутганини пайқади. М. М. Дўст, Лолазор. Сал бурнидан ошиқ гапирсанг, бирор ғигин-пигинда, «Аҳли жамоа, қассобни алмаштирмасак, бўлмайди», деб қолишдан тоймайди бу чол! Н. Норқобилов, Тўқнашув.

Ошиқинмоқ кам қўлл. Сабрсизлик билан интилмоқ. Муила Абдураҳмон Қўқон

сафарига ҳозирланаркан, кўнгли Кўқонда ўзини кутиб турган уламолик шуҳратига: муфтлилк, қози ва аъламлик мансабига ошиқинар эди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ОШИҚЛАРЧА Ошиқларга ўхшаб, ошиқона. Кечагина мен ошиқларча Ялингандим: «Унумта мени». «Саодат».

ОШИҚЛИК I Севиб қолганлик, хушторлик. Ошиқликдан жинни бўлай деяти. Ойдин, Садағанг бўлай, командир. - Энди билдим, ошиқлик оғир дард экан. Бошимга тушганда билдим,— деди Йигит. П. Турсун, Ўқитувчи. - Йўлчига ачинаман,— деди чол,— ошиқлик ўйлига кирганини билар эдим. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШИҚЛИК II Кўплик, ортиқчалик Ҳосилнинг режадагидан анча ошиқлиги аниқланди.

ОШИҚ-МАШУҚ [а. عاشق معشق] Ҷирбирини севган, бир-бирига муҳаббат боғлаган йигит билан қиз. Бироқ бу икки баҳтиёр ошиқ-машүқ олдинда тақдирнинг қандоқ ўйинлари борлигини билишимас эди. С. Аҳмад, Уфқ. Йиккиси ошиқ-машүқ.. манга қолса, айб Йўлчиди эмас, айб Гулнор шайтонда [деди Нури]. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШИҚ-МОШИҚ [қ. ошиқ-машүқ] Эшик, дераза каби нарсаларни ўрнатиш ва уларнинг очилиб-ёпилиши учун хизмат қиладиган металл буюм. Ҳў, зинанинг тесадиги қонқони кўрятсанми? Ўшанинг ошиқмошиғини кўчирса бўларкан. Фақат бунинг учун бир парча темир керак. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Бу вақт ҳовли эшиги тарақ этиб очилиб, бир тавақаси ошиқмошиғидан учиб кетди. А. Мухтор, Опасингиллар.

ОШИҚМОҚ Кўзланган ишнинг, мақсаднинг тез амалга ошуви учун интилмоқ, сабрсизлик билан ҳаракат қилмоқ; шошилмоқ, интиқмоқ. Ёрдам беришга ошиқмоқ. Ошиқканнинг ошиги олчи бўлмайди, Мақол. ■ Тўхтакола.. қанчалик ошиқмасин, чолларга ета олмади, улар идорага кириб кетишиди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Мамат қассоб қанчалик ошиқмасин, қадами унмаётгандек эди. Н. Норқобилов, Тўқнашув.

Юраги ошиқмоқ Юраги бесаранжом бўлмоқ, ҳовлиқмоқ. [Хожи хола:] Эртасига.. Фуод афандининг келишини ё чақиртиришини куттмасдан-ла, юрагим ошиқиб, ҳужрасига кириб бордим. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОШИҚОНА [а. + ф. عاشقانه – муҳаббат, меҳр кўйиб, эҳтирос билан; сидқидилдан] 1 рвш. Ошиқлар каби, ошиқлардек, ошиқларча. Ошиқона кўйламоқ. ■ Чекка-чеккада жуфт-жуфт бўйиб, ошиқона кезаётганлар кўзга аллақандай шарпадек кўринарди. «Ёшлиқ».

2 Севги, ишқа тегишли, оид. Ошиқона хат. Ошиқона ғазал. ■ Ошиқона сўзлар, асрлик мунг ва зорлар битилган кутмалаган мактуб Аброр кўнглини бутун ўзгартириди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОШИҚЧА 1 Керагидан ортиқ, кўп; ортиқча. Ошиқча юк. Ошиқча ҳаракат.

2 Кераксиз, бехуда. Ошиқча гап. ■ Ҳозир у Яхшибоевдан норози бўлди, лекин сиртига чиқармади, гарчи ошиқча ташвиш бўлса-да, ўзи гап қотди. М. М. Дўст, Лолазор. Вазири бузрук Шерназарбойнинг муддаосини пайқади, энди у билан ошиқча сўзлашиб ўтиришининг фойдаси ўйқлигини билди. Ж. Шарипов, Хоразм.

3 Кўшимча, ортиқча. Режадан ошиқча маҳсулот. Ошиқча ҳақ тўламоқ.

ОШИҒИЧ Тез бажарилиши, тезда амалга оширилиши лозим бўлган, кечиктириб бўлмайдиган; шошилинч, зуд. Яхшибоев қабулдан кўнгли тогдай кўтарилиб чиқди-ю, Курбонойга ошиғиҷ телеграмма жўнатди. М. М. Дўст, Лолазор. Кутмалаганда кўча эшик тагига аллақандай машина шитоб билан келиб тўхтаб, кимдир ошиғиҷ пастга тушди. М. Мансуров, Ёмби.

ОШИҲАЛОЛ, ошҳалол [ф. + а. شحالو – ҳалол меҳнат билан топилган овқат] Ҷўпон ёки подачининг меҳнати эвазига оладиган озиқ-овқати, нони. -Ўйдаям иш кўп, бозор куни ошиҳалолгаям чиқа олмайман, – деди Эшмамат подачи. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари. Ошиҳалолни одамлар нули ўйғида ўйлаб топишган. «Ёшлиқ». Ниёз бобо менга тўланадиган ҳақдан гап очди: -Энди, келин, ўзинг тушунасан, юртда оғирчилик, ошиҳалолга подани боқади-да ўғлинг. С. Сиёев, Сараторонда қор ёғди.

ОШҚАДИ с. т. айн. ошқовоқ. Ошқади каллага ҳар хил гап келади. Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт.

ОШҚОР [ф. شڪار – аниқ, равшан, кўриниб турган, очиқ-ойдин] 1 сфт. Ҳаммага маълум, кўриниб турган, аён; очиқ-ойдин. Ошкор иш. Ошкор зиддият. Ошкор

муҳаббат. Касални яширсанг, иситмаси ошкор қилади. Мақол. — Раҳимов қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди. Унинг кулгисини микрофон ҳаммага ошкор қилди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Нечук, юрак сирларини ошкор этмоқ унга жуда зарур бўлиб қолибди? Мирмуҳсин, Умид.

2 рвш. Яширмасдан, рўйирост; ошкора. Бу гал, эл-юрт олдида ошкор, тортинмай узоқ ўтишилар. Шуҳрат, Шинелли Йиллар. Домла.. заҳарли экани ошкор сезилиб турган бў чучмал кулгига эътибор қилмади. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

ОШКОРА [ф. شکارا – аниқ, очиқ-оидин, очиқчасига] 1 айн. ошкор 2. Ошкора сўзлашмоқ. — Фотиҳа бўлгандан кейин ошкора учрашув уларга ман этилди. Урф шунақа, одат шунақа, начора. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Ўзларингиз ошкора гаплашиб олинглар. Орқадан гийбат қилгунча, ҳар қандай гап бўлса, шартта бетга айтши керак. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

2 сфт. Очиқ-оидин, ҳаммага маълум бўлиб, кўриниб турган; аён. Яширин дўстдан, ошкора душман яхши. Мақол. — Шаҳарнинг кўн хуфия ва ошкора савдолгарлари Муҳаммадражабга қойил қоладилар. А. Қаҳҳор, Сароб. [Нури] Қизнинг юрагидаги сирларни бутунлай ошкора қилишини истади. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШКОРАЛИК Ошкора хусусиятга эгалик; очиқ-оидинлик. Суднинг ошкоралиги. — Ошкоралик салбий ҳодисаларга қарши, жамиятимиз қонунларини бузаётган кимсаларга қарши қурадатли қуролдир. Газетадан. Райком вакили, гарчи ўзи бирон кишининг шаънига танқидий фикр айтмаган бўлса-да, бошқаларни ошкораликка даъват этди. «Ёшлиқ».

ОШКЎК Таомларга қўшиладиган, овқат билан қўшиб ейиладиган кашнич, барра пиёз, укроп каби кўкатлар. Маълумки, иссиқ иқлимли мамлакатларда яшовчи аҳолининг пазандачилигига зираоворлар ва ошкўклар кенг қўлланади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Эътиборлиси, улар томонидан ташкил этилган ярмарка савдоларида ошкўклардан тортуб қовун-тарвузгача, чорвачилик маҳсулотларигача бор. Газетадан.

ОШЛАМОҚ I Махсус моддалар, эритмалар билан хом терига, мўйнага ишлов бермоқ, терининг жунини тўкмоқ, терини ялангочламоқ. Кеч билан ўзим бош бўлиб

танаачани сўйиб, ёғ-гўштини хумга урдик. Терисини эшон, вақти келганда пишириб, маҳси қиларман, деб ошлашга буорди. Ф. Фулом, Шум бола. Ҳар қандай ҳайвон териси ҳам ошланса, тоза ва пок бўлади. «Фан ва турмуш». Чавандоз эгарга қоплама қиламан деб, тери ошлаётган экан. Ш. Бўтаев, Кўрғонланган ой.

ОШЛАМОҚ II с. т. Ош емоқ, овқатланмоқ; ош, овқат бермоқ. Энди ошин ошлайди, Тордан аста пастлайди. «Нурали».

ОШЛИ сфт. Ошга эга бўлган. Ошли қозон. Ошли қўл. — Ошли оғиз билан бошланган хиргойи томоққа тиқилди, мингбоши қўрқиб кетди ва оғиздаги ошни косага пуркаб, яна ошга қўл узатди. Чўлпон, Кечава кундуз.

ОШЛИК Ош қилиш учун етарли масаллик, нарса. Бир ошлик масаллик. Икки ошлик туз.

ОШЛИК эск. кт. Фалла, дон. Кузга бориб ошлиқ ҳам, пахта ҳам ёлчитмади. С. Сиёев, Ёргулик. Не ажабким, марҳум Шариф тарро хондан бир ғалвир ошлиқ сўрамаганида, унга ўлим ўйқ эди. «Ёшлиқ».

ОШЛОВЧИ I Ошламоқ I фл. сфдш. Тери ошловчи ишчилар.

2 Тери ва мўйна ошлашда ишлатиладиган, ошлашга ёрдам берадиган. Ошловчи модда.

ОШМОҚ 1 Миқдор ёки ҳажм жиҳатидан кўпаймоқ; ўсмоқ; ортмоқ. Факультетдаги талабалар сони беш юздан ошди. — Пахта ўйлдан ўйла мўл бўлиб, фойдаси ҳам ошиб турибди. Ойбек, Танланган асарлар.

Иши бошидан ошиб ётмоқ (ёки кетмоқ) Иши жуда кўп бўлмоқ, жуда кўпайиб кетмоқ. Директорнинг пешоналари тиришид-ю, салгина норозилик маъносида ўзига-ўзи деди: «Мана, ишлар ҳам бошимдан ошиб кетди». Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Набирави бўладиган Ўзбек ойимнинг иши бошидан ошган.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ортмоқ, ортиб қолмоқ. Ҳаражатдан беш сўм ошиб қолди.

3 Кўтарилимоқ. Ойим куиди-ёнди, дадамнинг қон босими ошиб, касалхонага тушиб қолди. С. Сиёев, Ёргулик. Саодат лабини жиийриб, шишаачани қайтиб узатди: -Йўқ, беш сўмдан ошса олмайман.. «Ёшлиқ». Ҳали офтобнинг дами қайтмаган, Қўшариқнинг катта кўчасидаги азамат тераклар толдан

ошиб, ҳовлига тўрт энликкина соя ташлаган пайт эди. С. Аҳмад, Уфқ. Ҳар кун мол нархи ошади, бозорда савдогарларнинг қулоги тик-кайган. Ойбек, Танланган асарлар.

4 Маълум бир пайт чегарасидан ўтмоқ; кечмоқ; оғмоқ. *Вақт ярим кечадан ошиди. Соат учдан ошиди. Иш бошлаганимга беш оидан ошиди. Ёшим қирқ бешдан ошиди.* — *Соат олтига белгиланган тўй соат ўндан ошганда бошланибди.* А. Қаҳҳор, Тўйда аза.

5 Мол сотиб олишда унинг баҳосини оширмоқ, нархига нарх қўшмоқ, орттироқ. *Бошқа бир рақиб алмасин, деган андиша билан баққол ҳам бир тангалақ ошаверди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Ким ошиди савдоси Молини очиқ савдога қўйиб, уни энг юқори нарх қўйган кишига сотиш усули; аукцион.

6 Кучаймоқ, зўраймоқ; янада сезиларли, таъсири бўлмоқ. *Алами ошиди. Завқим ошиди. Ихлосим ошиди. Кайфи ошиди. Гайрати ошиди. Ишга ҳаваси ошиди.* — *Үйда ўтиравериб, Муроднинг хуноби ошиб кетди.* Т. Ашуроғ, Оқ от. *Искандар ич-ичидан жигибийрони ошиб, терс бурилиб чиқиб кетди.* М. Мансуров, Ёмби.

7 Такомиллашмоқ, яхшиланмоқ; юқори босқичга кўтарилимоқ. *Сотувчининг малакаси ошиди. Ҳуққий онгимиз ошмоқда. Қадрласанг, қадринг ошар.* Мақол. — *Бу ҳужжатни бутун районга тарқатмоқчимиз, Шер, обрўйинг ошиб, чўққига кўтарилаётганингни билятсанми?* И. Раҳим, Ихлос.

8 Бирор жиҳатдан ёки бирор соҳада бошқалардан ўтиб кетмоқ, ўзмоқ, зўр чиқмоқ, орқада қолдирмоқ. *Агар енгсанг, зўр келсанг, оиссанг, Доим сени тўйга бошлайман.* Э. Раҳим, Янги қадам.

Ошиб тушмоқ қ. тушмоқ 24. *Мамат қас-собни ҳаммадан ошиб тушди. Убошқалардек қилмади-ю, лекин чиқиб кетди.* «Ёшлиқ».

9 Маълум бир тўсиқ, чегара ёки баландликдан ўтмоқ. *Довон(дан) ошмоқ. Девордан ошмоқ. Тог(дан) ошмоқ.* Сув тўғондан ошиб тушяни. Қимирлаган қир ошар. Мақол. — *Шермат девордан ошиб, ҳовлига тушди ва оёқ учида юрганча, бурчакдаги уй олдига келди.* «Ёшлиқ». *Саломат қизлар билан боғма-боғ ошиб келиб, девор раҳнасидан қўшиқ-қа қулоқ соларди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Умбалоқ ошмоқ қ. умбалоқ. *Ит умбалоқ ошиб, бели билан деворга бориб урилди, кўз-*

лари тубсиз қаҳрга тўлиб, гингшиди.

С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

10 Кўлдан кўлга, бир ташкилотдан бошқасига ўтмоқ. *Иш терговдан судга ошиди.*

11 Кўпмоқ, кўпчимоқ (хамир ҳақида). *Хамир ошиди.*

Амалга ошмоқ қ. амал 1.

ОШНА [ф. ۋىشى] — таниш, маълум, дўст киши; бир нарсани билувчи] 1 Таниш, таниш-билиш. *Бир кўрган ошна, Икки кўрган қариндош.* Мақол. — *Норбўтанинг қизи докторликка ўқийди, мингта ошнаси бор дессанг-чи!* А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин.

2 Ўртоқ, дўст. *Пул ошнаси ошна бўлмас, пўкакдан пошина бўлмас.* Мақол. — *Ўрмонжоннинг отаси Омон ака Сидиқжоннинг отаси Соҳибжон ака билан жуда қалин ўртоқ эди; икки ошна ўлиб кетгандан кейин, Ёрмонжон билан Сидиқжон чинакам ака-уқадай бўлиб қолишган эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Аҳмад Ҳусайн Искандаро олдига бориб келиб, қалин ошна бўлди. Ойбек, Нур қидириб.

3 Ўз тенгқурларига нисбатан мурожаат шакли.

4 Илгаридан маълум, таниш. *Ўш тоғлари, кўрқинч жарлари, жилғалари, адирлари* — барчаси бизга кўпдан ошна. Миртемир, Асарлар. *Сафаргалдига бу қумлар чақалоқ вақтидан ошна.* Қорақумда унинг киндик қони тўклиган. Ж. Шарипов, Хоразм.

5 Хабардор; биладиган. *Анвар.. яхшигина форсихон ва бир даража араб тилига ошна эди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. Менингча, машинанинг «иллати» тўғрисида гапириб юрувчилар техникага ошна бўлмаган кишилар бўлса керак. М. Жўра, Қўёшдан нур эмгандар.

Моҳовга ошна қилмоқ қ. моҳов. Яхши-боевнинг биринчи бор сўқиши эмас, лоғ бўлсаям, бирор минг бора моҳовга ошна қилиб сўқкандир? М. М. Дўст, Лолазор.

ОШНА-ОҒАЙНИ Яқин таниш-билишлар, дўст-биродар, қадрдонлар. *Ошна-оғайниларнинг ҳашари билан данғиллама қилиб бир уй, бир айвон солиб олдим.* Ф. Ғулом, Тирилган мурда. *Нормат қадрдон батальонига келиб, ошна-оғайнилари билан учрашаркан, севинчини юрагига сингиролмай, жуда гапдон бўлиб кетди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОШНА-ОҒАЙНИГАРЧИЛИК 1 Ошна-оғайнилар, дўстлар ўртасидаги муносави-

батлар, борди-келди алоқалари. *Бизнинг Набигул одам эмас ўзи!* Ёш-да, ҳали ошна-оғайнигарчиликни билмайди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

2 Ошна-оғайнилар манфаатини кўзлаб, ишга зарар келтириш, ошна-оғайнилар манфаатини хизмат манфаатидан юқори кўйиш. *Ишда ошна-оғайнигарчилик бўлмайди.*

ОШНА-ОҒАЙНИЛИК айн. **ошна-оғайнигарчилик**. Ҳой, Эргаш полвон, дунёда ошна-оғайнилар бор экан, тўғриланмайдиган иш бўлмайди. Шукрулло, Сайланма.

ОШНАЧИЛИК айн. **ошна-оғайнигарчилик 1**. Мен бирор билан ошначилик қўлсан, ҳамто ундан жонимни ҳам аямай, кўнглини олмоққа тиришаман. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОШНО [ф. ﺍـشـنـ] айн. **ошна**. Кушдан дўст топгандим, кўп кўрди фалак, Энди қайлардасан, ошно каклигим. А. Орипов, Йиллар армони.

ОШ-НОН Озиқ-овқат. *Муҳаббат оши-нон бўлиб қорин тўйғазмайди.* Т. Ашуроев, Оқ от.

ОШПАЗ [ф. ﺍـشـپـازـ] 1 Овқат тайёрлаш, пишириш билан шугулланувчи шахс. *Ошпаз ўйигит қайрагоч тагидаги катта супага жой қилиб, дастурхон ёзди.* С. Аҳмад, Уфқ. Шавла жуда томли туюлди — ошпазни мақтадилар, Ойбек, Кўёш қораймас.

ОШПАЗЛИК Овқат пишириш билан шугулланиш; ошпаз касби. *Жўра ака ошпазлик сирларини отасидан ўрганди.* Газетадан.

ОШПИЧОҚ Сербар, учи тўмтоқ маҳсус катта пичоқ. *Искандар, ёмон ҳид келгандай, бурнини жийириб, ошхона тарафга қаради, айвон устунига суюб қўйилган кунда ва катта ошпичоқни кўрди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОШСИРАМОҚ с. т. Ош истаб қолмоқ, ошни тусамоқ; очиқмоқ. -А, — деди мингбoshi гижиниб, — ошираб қолдингми? Очмисан? М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОШ-СУВ Қуюқ-суюқ овқат, ош-нон; зиёфат. *Кампир: -Бир кечада мөҳмон бўлиб кетсанг, ҳеч нарса қилмас, ош-сув қилмасдан ҳеч қаёққа юбормайман, — деб туриб олди.* «Ёшлик». [Олаҳўжас] *Тезроқ тўй қилиб, ош-сув билан халоийқининг оғзини мойлаши керак.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОШТАХТА Ҳамир ёйиш ва ундан лағмон, угра, шилпилдоқ ва ш. к. кесишида фойдаланиладиган маҳсус таҳта. *Қўзи оштахтада-ю, хаёллари қўшиниси Мирзаалининг ҳовлисида кезаётган бўлса ҳам ажаб эмас..* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОШУФТА айн. **ошифта**. Биринчи галда аёл муҳаббат ошуфтиси. «Ёшлик». Шунинг учун синфдаги ҳамма болалар Нилуфарга ошуфта. «Ёшлик».

ОШУФТАХОЛ айн. **ошифтахол**. ..Кўр баҳшиларнинг термасини эшишиб, Аваз ошуфтахол бўлди. С. Сиёев, Аваз. Ариқчада гирдобланар бир хаёл, Термулганда мираблар ошуфтахол. М. Кўшмоқов, Али Қамбар.

ОШХАМИР Лагмон, угра, чучвара каби таомлар қилиш учун мослаб тайёрланган пишиқ ҳамир.

ОШХОНА [ф. ﺍـشـخــنــ] 1 Овқат тайёрлаш учун мосланган маҳсус хона ёки бино. *Ошхонада ғимирсиб юрган Рисолат укасининг олдига бир чойнак чой келтириб, ўзи ҳам ёнига ўтириди.* С. Аҳмад, Уфқ. Бу хонадоннинг ошхонаси бўлмагани учун бўлса керак, ҳалиги айвоннинг бир бурчагига ўчоқ қурилган. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умумий овқатланиш муассасаси. Ариқ бўйига ўнлаб чойхона ва ошхона қурилган. С. Аҳмад, Уфқ. Кинодан чиқиб, ошхонада бирга овқатланишиди, биринчи марта икковлари бир стол атрофида ўтириб овқатланишарди. Мирмуҳсин, Умид.

ОШХЎР [ф. ﺍـشـخــرــ] 1 Паловни яхши кўрадиган киши. *Профессор жуда ошхўр, девзира гуручдан дамланган думба ёғининг паловини ҳамма таомлардан аъло кўради.* Мирмуҳсин, Умид.

2 Овқатга солинадиган, овқат учун ишлатиладиган; овқат билан ейиладиган. *Ошхўр кўқатлар киши саломатлигини мустаҳкамлайди.* «Саодат».

ОШХЎРАК [ф. ﺍـشـخــرــاـكــ] 1 Овқат еяётганда уст-бошга тегизмаслик учун бўйинга боғлаб олинадиган, кўкракни ёпиб турадиган фартукча. *Болага ошхўрак боғламоқ.*

2 эск. Ўқувчиларга овқатланиб олиш учун бериладиган танаффус.

ОШХЎРЛИК 1 Ошни, паловни яхши кўришлик; тўйиб ош ейиш.

2 Улфатлашиб ош қилиб ейиш. *Луғумбек чойхоналарида ошхўрлик, асқиябозлик алла-*

паллагача давом қиларди. С. Аҳмад, Уфқ. Назирқұл яна ошхұрлік бұлишидан севиниб, пилдіраганича Азим бойваччанинг ҳовлисига қараб кетди. С. Аҳмад, Ҳукм.

ОШ-ҚАТИҚ Тирикчилик учун зарур озиқ-овқат. Энди беш-олты күнлик ош-қатыққа нағи тегмаса, нима қилиб үстірдім буны? П. Турсун, Үқитувчи.

Ош-қатық бұлмоқ Бирор шахс билан борди-келди қилмоқ, яқын мұносабатда бұлмоқ. Қулогингизда бұлсінки, мана шу Түргүнбоевнің бир бошлиғи бор, зинхор у билан ош-қатық бұла күрмәнг. А. Мұхиддин, Тұғри таъбир. Муроддан сұрайсиз. Бинафша-хон Гайбаров билан ош-қатық, дейишиади. «Ёшлик».

ОШҚОВОҚ қ. қовоқ I. Ошқовоқ сұнда, сұнда қайнатаң, бүглаб, димлаб, қовуриб истеъмол қилинади.. К. Маҳмудов, Ўзбектан-сиқ таомлари. Ошқовоқ билан тошқовоқни фарқ құлмайды, деб үйлайсизми? Ойбек, О. в. шабадалар.

ОШҚОЗОН анат. Инсон ва ҳайвонларда овқат ҳазм қилиш йүлининг кенгайған қисми; қопчага үшаш овқат ҳазм қилиш атъоси; мөъда. **Ошқозон касаллуклари.** Ошқозон ости безлари. — Ушбу ичимлик иштаха очадиган, чанқоңни босадиган, буйрак, ошқозон ва ичак хасталикларига дори эканлигини тасдиқлашы. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

ОЯТ [а. ئايت – белги, нишон; мұйжиза] дин. Қуръон сураларининг ҳар бир жумласи, ҳар бир банди. **Мәхроблар тенасига** «хатти шикаста» хати билан оят өзилганд. Мирмұхсин, Илдизлар ва япроктар. Базылар құккалаң үтириб олиб, үзлари билған оятни тиловат қилмоқда. М. Мұхаммаджонов, Турмұш уринишлари. Қуръони каримда. **Од қавми тұғрискіда жуда күп оятылар нозил қилинганд.** Газетадан.

ОҚ 1 1 сұт. Қор, сут, пахта рангидаги. Оқ дока. Оқ қофоз. Оқ нон. Оқ ит, қора ит – бары бир ит. Мақол. — Салимбой.. үлғон гүштідор құлларини қордай оқ сүрі тұшалған столга құйди. Ойбек, Танланған асарлар. [Күмушнің] ..илжайшидан өкітімдек лаблары остидаги садағ каби оқ тишилари бир оз қүрініб құйдилар. А. Қодирий, Үтган күнлар.

2 Оқ тусга мойил, тиниқ (юз, бадан туси ҳақида). Оқ бадан. Оқ танли. Оқ юзли. —

Хотин үтирмоқчи бұлған эди, паранжи ичидан унинг атлас құйлаклари ва нағис оқ құллари күрініб кетди. А. Қодирий, Үтган күнлар.

Оқ билак Құлни совуқ сувга урмайдыған, фақат үзига оро берадиган (аёл ҳақида).

З айн. **оқлил.** Болаларим, оққа етамиз, деб күзларингиз оқараға зы, бу зорманданы сүйиб, пулға жой қиламиз, дедилар. Н. Аминов, Қаққаға. Ошала берилған ана шүндай соғлом сиғир туғайли неча киши, айниқса, болаларнің оғзы оққа – сұт-қатыққа тегади. Газетадан.

4 от, с. т. Ароқ. Ҳоҳи пиво, ҳоҳи вино, ҳоҳи конъяк, ҳоҳи оқ, Нұш этиб, уйға келурман, ерда түрмайдур оёқ. Ҳабибий.

5 сұт. күчма тар. Чор Россияси подшосига тегишли; унинг тарафдори; контрреволюцион. Оқ амалдорлар. Оқ гвардиячилар. — Оқ пошионинг күмуш низони билан Кұтариб юрди у ўша ханжарни.. Х. Даврон, Қақнус.

Оқлар (фақат күпш. ш.) Оқ гвардиячилар. Чапай аскарлари келдилар босиб, Босиб келди улар оқлар үстігі. А. Орипов, Йиллар армонаи. Раззок қызил армияга күнгилли бүліл өзилиб, оқларға қарши курашаман, деб қолибди. Ҳ. Гулом, Машъял.

6 сұт. Охирги, тоза (құлдан чиқариш ёки пардозлаш учун қилинганды охирги иш ҳақида). Оққа күчирмоқ. — Жавоб мактубини оққа күчиріб улгурмасидан, ҳовлини отларнің дүтури қоплаб кетди. Х. Тұхтабоев, Йиллар ва йүллар. Мұхаммад енгілланың үрнідан турди ва сүнгги шеърини бир оз тұзатыб, оққа күчирши учун уйға бормоги кераклигини айтды. Ойбек, Нур қидириб.

Оқ сувоқ Қора сувоқ үстидан бериладиган текис сувоқ, пардоз сувоқ.

7 от Гуноҳсиз, шаънига дөг түшмаган киши; тұғри, ҳақиқат. **Текширамиз:** оқни оққа, қорани қорага ажратамиз. С. Аҳмад, Ҳукм. Бизга үқитувчилар ҳам, Султонова ҳам тенг: оқ бұлса – оқ деймиз, қора бұлса – қора. С. Зуннунова, Олов.

Оқ-қорани таниған қ. танимоқ. Оқдан қорани (ёки оқ-қорани) ажратмоқ. Ёмон билан яхшини, дүст билан душманни, фойда билан зиённи фарқламоқ, түшүнмоқ. -Бизнинг мақсадимиз - кишиларга онг, түшүнчә бермоқ, токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни, оқу қорани үзи ажратса ола-

диган бўлсин! – деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

8 от Оқарган тук, мўй; соч ва соқолнинг оқарган қисми. *Сочнинг оқи. — «Отни единг», дедим ичимда. Бошқаси бўлса, қамчин билан солар эдим, лекин соқолнинг оқини ҳурмат қилдим.* Ойбек, Танланган асарлар.

Сочига (ёки соқолига) оқ кирган (ёки тушган, оралаган) Сочи ёки соқоли оқара бошлаган. Ёши элликдан ўтган бўлса-да, *Бўри аканинг сочига оқ ораламаганди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. *У, қирқ беш ёшларда, новча, соқол, мўйловларига анчагина оқ тушган эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

9 от Кўзнинг қорачиқни ўраган, тиник рангли, шаффоғ қисми. *Кўзнинг оқи.*

10 от Баъзи касалликлар натижасида кўз қорачигида пайдо бўладиган оқиши доғ, парда. *Унинг кўзига оқ тушибди.* — *Бечоранинг жиндек айби бор экан: юзи чўтири, ўнг кўзида нўхатдаккина оқи бор экан.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Зарчаванинг шираси кўзни ўткirlаштиришга, қорачигидаги катаракта ва оқни кетказишга жуда фойда қилади.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

11 от Тухумнинг оқсил моддаси.

Кўзининг оқу қораси қ. кўз. Манглай оқ бўлсин Яхшилик ниятида тиланган олқиши, дуо. *Толениг тоабад бўлмасин қора, Манглайнинг оқ бўлсин, ярқироқ бўлсин.* А. Орипов, Йиллар армони. **Оқ ичмоқ (ёки урмоқ)** Қадаҳда ёки идишда қолдирмай, ҳаммасини ичмоқ, сипқармоқ. *Мана шу қимизни бир оқ уриб беринг.* С. Аҳмад, Уфқ. [Шариф:] *Дарҳақиқат, ўртоқ Камолов, нахтакорларнинг меҳнати енгиллашин, деб янги ихтиро яратган экан, келинг, дўстлар, оқ ичайлик!* Н. Сафаров, Кимга тўй, кимга аза. **Оқ йўл!** қ. йўл. **Оқ киймоқ** этн. Мотам либосини киймоқ, баъзи жойларда, аксинча, таъзия муддати тутагач, қора кийимни оқ кийим билан алмаштироқ, мотам либосини ташламоқ. *Рўзимуроднинг онаси аза очди.* Қариндошлар оқ кийиб, овоз чиқардилар. Ш. Ашурова, Янга. **Оқ кўнгил қ. кўнгил 1.** Оқ олтин Пахта. **Оқ сутини оққа, кўк сутини кўкка соғмоқ** Берган сутига, боққанига норози бўлмоқ, фарзандидан норози бўлиб, ундан юз ўирмоқ. [Ўзбек ойши:] *Энди менга мундоқ ўғил керак эмас.. оқ сутимни оққа, кўк сутимни кўкка соғдим.. Энди Тошкентга*

келмасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оқ фотиҳа қ. фотиҳа 3.** *Оқсоқол уларни ўйдан қайтаришга ожиз эканлигини сезиб жисм қолди.* - Йўл олдидан бизга оқ фотиҳа берсангиз, - дейишди ўспиринлар. «Ёшлик». **Оқ чой 1)** сут қўшилган чой. *Уста Аҳмад Муртазога ҳалтани кўрсатиб:* - Эрталаб оқ чойни сеникida ичамиз, – деди. Ш. Бўтаев, Қўргонланган ой; 2) *шв.* кўк чой. **Оқ ювиб, оқ тарамоқ** Авайламоқ, асраламоқ. *Роҳила хола Шоҳрухни ўз фарзандидай оқ ювиб, оқ тараф ўстирди.* «Ёшлик». **Оқ ўрамоқ** этн. Қиз билан йигитни унаштиришга розилик белгиси, маросими. Эшиштадинегизми? Кечака *Хайринисоникига бориб, оқ ўраб келдик.* «Ёшлик». *Тишининг оқини кўрсатмоқ қ. тиш.* - Чатоқ экан, – деди *карвонбоши, сўнг иш бор тишининг оқини кўрсатди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОҚ II [а. ڙلء - бўйсунмас, итоатсиз, сўзга кирмайдиган, ҳурмат қилишни билмайдиган (ўғил): оқ қилмоқ Ўз фарзандини лаънатламоқ, нафрат ўқиб ундан юз ўгирмоқ, воз кечмоқ. *Агар қизим юзимни ерга қаратган бўлса, жувонмарг бўлсин, оқ қилдим.* С. Зуннунова, Олов. *Фиёсиiddин Бухоронинг Девонбеги мадрасасида таҳсил кўриб, ўқиб юрган пайтларида отаси уни оқ қилади.* С. Аҳмад, Ҳукм.

=оқ 1 куч. юкл. (унлилардан кейин – =ёқ) Пайт билдирувчи сўзларга қўшилиб, иш-ҳаракатнинг дарҳол бажарилишини ифодалайди. *Мусобақага ҳозирданоқ тайёрланмоқ керак.*

2 = (и)б аффиксли равишдошларга қўшилиб, кейинги иш-ҳаракатнинг бевосита шу равишдош ифодалаган иш-ҳаракатдан кейин бажарилишини билдиради. *У уйга келибоқ ўғлини ўйқлади.*

ОҚАВА айн. оқова.

ОҚАР 1 Оқмоқ фл. сфдш.

2 Оқадиган, доим оқиб турадиган. *Оқар дарё.* — *Демак, бизнинг қилган ишимииз изсиз кетмайдиган, умримиз оқар сувдек бекорга оқмайдиган бўлибди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚАРИНҚИРАМОҚ Оқара бошламоқ; ранги ўчмоқ. Чиройли юзлари оқаринқираб, кўзларининг атрофи аламдан бужмайиброқ қолгандай. Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *Кароматхон ширали қўлларини ўйғанча, оқаринқираб қолди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОҚАРИШМОҚ 1 Оқармоқ фл. бирг. н.

2 Фира-шира оқармоқ, сал оқармоқ; оқара бошламоқ. Салимжоннинг оқаришган юзига қон югурди. А. Қаҳхор, Сароб.

ОҚАРМОҚ 1 Оқ тусга кирмоқ, оқ тус олмоқ. Қор ёғиб, ерлар оқарип қолибди. — Биз меҳнатда топдик баҳтимиз, Меҳнатда соч оқарса, майли! Ё. Мирзо, Ўғил меҳри. [Турғун:] Йўқ. Аксинча, оқарисиз. Жиндек озиб, яна ҳам чироили бўлибсиз. Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. Чинни пиёлассимон чаноқлар оқарип кўзга ташланади. С. Қодиров, Тонг юлдузлари.

2 Қонсизланиб ёки қони қочиб, қизилликни йўқотмоқ, ранги ўчмоқ, бўзармоқ. Унинг ранги оқарип кетди. — Умри бир оқарди, бир қизарди-ю, мени қучоқлаб йиғлади. А. Қаҳхор, Хотинлар. Собирга қараган эди, у бир оқарди-ю, энгашиб, портфелини титклишга тушди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

3 Ўнгмоқ, рангини йўқотмоқ, айнимоқ (кўпинча, бўялган нарсалар ҳақида). Устидаги гимнастёркаси ёмғирда ювилаб, офтобда ўнгеб, оқарип кетган эди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Дехқон нигоҳи жиiddий, олийжаноб, устида чакмон, оёғида оқарип кетган маҳси. «Фан ва турмуш».

4 Ёруғ бўлмоқ, ёришмоқ. Кечаси соат тўртданоқ шарқ томон оқара бошлади. Ҳадемай тун оқаради. — Адир томондан уфқ, худди парда орқасидан чироқ ёққандек, оқарип келяпти. С. Аҳмад, Ҳукм. Машҳар тонги аста-секин оқарип келар, Кўз олдимда содир бўлди Улуғ Қиёмат. А. Орипов, Йиллар армони.

Косаси оқармаган 1) уйида соғин сигири бўлмаган; косаси сут кўрмаган; 2) топганига барака кирмаган, бири икки бўлмаган. Икромжон бундоқ ўйлаб қараса, бу артист-мижоз шериги билан ишлайдиган бўлса, сира косаси оқармайдиган. С. Аҳмад, Уфқ. Ўз ота-онасининг раъйини қайтарган боланинг ҳеч қачон косаси оқармайди! Мирмуҳсин, Чиникиш. **Оғзи оқарип қолди** Сигири тугди ёки уйида соғин сигир пайдо бўлди; доим сутқатиқ ичадиган бўлиб қолди. Ола бузоқ туғиб олди, Оғзимиз ҳам оқарип қолди. Ф. Ғулом. Ҳудо хоҳласа, айни ҳини чилласида болаларнинг оғзи оқарип қолади, бирорадар! «Ёшлик».

ОҚАРТИРМОҚ 1 Оқармоқ фл. орт. н. Ўйни оқартирмоқ. — Пешиндан бери ёға-ётган ҳўл қор том бўғотларини, ариқ бўй-

ларини оқартироғи. Ҳ. Ғулом, Машъал. Оғир меҳнат ва оиласдаги баҳтсизлик Мастура холанинг соchlарини бевақт оқартириб, мусиҷадай ювош қилиб қўйган. А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 маҳс. Қалай югуртирмоқ, қалай югуртириб, металл буюмлар сиртини қопламоқ. Мис тогорани оқартирмоқ.

3 маҳс. Турли ашёларнинг оқлиқ дараҷасини кучайтириш учун баъзи технологик жараёнларни амалга ошироқ.

4 кўчма Билим-маърифат бермоқ, онгинани ошироқ. Қора элларни оқартирмоқлик учун Белни маҳкам боғлаб ишлов кун, бу кун. Ҳамза.

ОҚАРТУВ 1 Оқармоқ фл. ҳар.н.

2 Ҳалқнинг билим ва онгини оширишга қаратилган иш; маърифат. Маданий-оқартув ишлари.

ОҚБОШ Бўйи ярим метрча келадиган, сербарг, майда оқ тўпгулли ёввойи ўт. Ернинг бор бисоти — оқбош, қамиши, янтоқ. Г. Нуруллаева, Юрак ёнмоғи керак. Оқбош, супурги, шувоқ, ёвшан, читир дасталарини раҳжон сувига чайиб, қуритиб, таҳлаб қўйибдилар сояға.. А. Муҳтор, Кумуш тола.

ОҚИБАТ I [a. عاقبت — натижа, якун, самара; из, асар; эргашиш, таъқиб қилиш] Қадрдоңлик, дўстлик туйғуси, меҳр, муҳаббат ва шундан келиб чиқадиган яхши муносабат; мурувват. Инсоннинг инсонга оқибати узоқ сафарларда билинади. Газетадан. Ҳа, шуми ҳали, Бўтабоъ ака, орамизда пулдан ҳам каштароқ нарса — меҳру оқибат бор эди-ку. А. Қаҳхор, Кўшчинор чироқлари. -Мунаввархон, қоқиндиқ, сиздан келган оқибат шуми? Боққа бир бордингиз-у, бадар кетдингиз, — деб гинахонлик қилиб кўришиди амма. С. Анорбоев, Меҳр.

ОҚИБАТ II [a. عاقبت] 1 Охирги якун, натижа. Ишининг оқибати. — Агар Болта муаллим уни судраб кетмаганида, оқибати нима бўлиши номаълум эди. Н. Норқобилов, Тўқнашув. Адолат аризасининг оқибатини кутиб юрди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 рвш. Ҳамма нарса (воқеа ёки ҳаракатлар) бўлиб ўтгандан кейин, охир, натижада, охир-пировардида, ниҳоят. Оқибат шу натижага келинди: майли, Сайдийни қисман ҳабардор қилиш керак. А. Қаҳхор, Сароб. Тишенко уни бирмунча вақт шоғёrlар курсига тайёрлабди, оқибат киргизиб ҳам қўйибда. А. Қаҳхор, Жонғифон. Тушди сени

деб бошима жабру ситам, ҳадсиз азоб, Ақлу ҳүшидан оқибат бегона бўлдим соғиниб. Ҳамза.

ОҚИБАТДА рвш. Охир-пировардида, оҳири, натижада, ниҳоят. Оқибатда иш қалай бўларкин? Оқибатда ҳамма нарсалардан ажралди. — Дастреб қайғу билан кўз очган бу сабоҳ оқибатда эл учун хайрли бўлиб чиқди. Т. Малик, Қалдирғоч.

ОҚИБАТЛИ Оқибати бор, меҳр-муҳаббатли. -Раҳмат, хоним, — деди Яхшибоев. — Сиз оқибатни хотинсиз, ўз вақтида танбех берибсиз. М. М. Дўст, Лолазор. Бир кун туз ичган жойга қирқ кун саломдир жоиз - Оқибатли ҳалқимда мақол бор шундек қадим. А. Орипов, Йиллар армони.

ОҚИБАТСИЗ I Оқибатни, яхшиликка яхшилик қайтаришни билмайдиган; бемеҳр, мурувватсиз. Оқибатсиз одам. — Намунча бу болаларнинг ота-оналари оқибатсиз бўлишмаса?! «Шарқ юлдузи».

ОҚИБАТСИЗ II рвш. Эътибор берилмасдан, текширилмасдан, натижасиз. Темур Малик ва Жалолиддин режалари оқибатсиз қолди. Мирмуҳсин, Темур Малик. Салимнинг Тўла тўғрисида онасига куйиниб айтган сўзлари оқибатсиз қолиб кетди. М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ОҚИЗИЛМОҚ Оқизмоқ фл. мажҳ. н. Дарё суви янги ерларга оқизилди. — Бу ерга колхоз ёшларининг ҳаракати туфайли.. чиғир билан сув оқизилди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОҚИЗИҚ геол. Сувда эриб ва сув билан бирга оқиб келиб ўрнашган минерал ва органик жинслар.

ОҚИЗМАЙ-ТОМИЗМАЙ рвш. Бир оғиз сўзни ҳам тушириб қолдирмай, бутун тафсилоти билан; батағсил. Низомжон бўлган воқеани оқизмай-томизмай айтиб беришга мажбур бўлди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОҚИЗМОҚ Оқмоқ 1 фл. орт. н. Ариқдан сув оқизмоқ. — Сув оқизилганда, бу лойқалар шагал ораларига кириб, сув шимилишидан сақлаб қолади. С. Аҳмад, Уфқ.

Сувга оқизмоқ қ. сув.

2 Тўқмоқ, оқиб тушмоқ. Кўз ёшини оқизмоқ. Пешона терини оқизмоқ. — Сайднинг отаси сувни лунжларидан оқизиб ичди, рўмол билан оғзини артиб, оёқлари остига ташлади. «Ёшлик».

З кўчма Маълум қилмоқ, етказмоқ. Ўғил боламан, опа! Бирорнинг сирини Санжарга

ўхшаган шалтоқлар оқизиб юради. С. Зуннунова, Олов.

ОҚИЗОҚ 1 Бирор нарсани ипга боғлаб сувга ташлаб оқизиш ўйини. Оқизоқ ўйнамоқ. Оқизоқ қилмоқ. — Ўзбекнинг боласи узумга тўйса, ангишвона қиласи деганларидай, болалар сал ўтмай, еб турган нонларини оқизоқ қилиб ўйнай бошладилар. «Ёшлик».

2 Оқиб турган, оқаётган ҳолда. Балки кутар мени бир қиз, кўз ёшлари оқизоқ. «Шарқ юлдузи».

З қ. х. Эгатлардан узоқ вақт сув оқизиб кўйиб, экинларни қондириб сугориш усули.

ОҚИЛ [а. عاقل - ақлли, фаросатли, эсҳушли; бамаъни] 1 Ўтқир ақл соҳиби; ақлли, доно. Оқил одам. Семиз қўзининг гўшти яхши, Оқил онанинг — қизи. Мақол. — Сен [Умид] олийжаноб, оқила бир қиз муҳаббатини оёғости қилдинг, сен бу аламни ўлгунингча тортасан. Мирмуҳсин, Умид.

2 Ақл билан айтилган, қилинган; бамаъни. Ёрни гўзал дема, оқил сўзи бўлмаса, Тотли бўлмас таом, агар тузи бўлмаса. Ў. Мирзо.

3 Оқил (эркаклар исми).

ОҚИЛА [а. عاقل - «оқил» с. нинг муанаси] 1 Ўтқир ақл соҳибаси; ақлли, доно (аёл ҳақида). Гавҳаршодбеким кўп оқила, жуда ҳозиржавоб бўлган, деб эшишганман. Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар.

2 Оқила (хотин-қизлар исми).

ОҚИЛЛИК Донолик, ақллилик; бамаънилик. Ҳаётда адолат ва разолат, садоқат ва қабоҳат, оқиллик ва нодонлик, поклик ва жирканчлик, тўғрилик ва ўғрилик бор экан, табиийки, жиноят ҳам содир бўлиб туради. Газетадан.

ОҚИЛОНА [а. + ф. عقلات - маъқул, ақлга мувофиқ, ақл билан; доноларча] рвш. Оқилни кишилар каби, оқилларча ўйлаб, ақл билан, бамаъни. Оқилона маслаҳат бермоқ. Маблағларни оқилона ва ишнинг кўзини билдиб ўзлаштироқ. Оқилона гап. — Бу гапларнинг барини Ҳафиза хомуси ва оқилона тинглаб, уларни тасдиқлар, Ўмиднинг ҳамма фикрларига қўшилишини бош қимирлатиб билдиради. Мирмуҳсин, Умид. Таклиф оқилона бўлгани учун қўйидаги хатни ёзишибди. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

ОҚИМ 1 Маълум бир томонга оқаётган сув, суюқлик ёки газ жараёни. Иссиқ оқим. Совуқ оқим. Газ оқими. — Рашид қайиқни

оқум иштиёрига қўйиб юборди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Шундай жараён йўналган томон, йўналиш. Азизхон ариққа тушганда, беш-олти йигит оқимга қарши сувни шалоплатиб сузиб юришарди. С. Аҳмад, Уфқ. Чавандоз отини орқага буриб, сув оқимига қараб кетди ва юз қадамча юргандан кейин юганини тортиб, қамчи урди. Ҳ. Ғулом, Машъял.

3 физ. Берилган сиртдан вақт бирлиги ичидаги ўтаётган тўлиқ энергия миқдори. Ёргулук оқими. Электронлар оқими. Магнит оқими.

4 кўчма Маълум бир томонга йўналган киши ёки нарсалар жараёни. Одамлар оқими. Ҳатлар оқими. — Майдон атрофидаги кўчаларда, паркларда ҳалқ оқими тошар, чайқалар эди. Ойбек, Нур қидириб. Пул оқимини Алиқулнинг ўзи бошқарарди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Ёмғир шаррос қуяр, кўчадаги ўловчилар соябон остида шошилиб қадам ташлар, улкан машиналар оқими ёмғир селини шириллатиб кесиб борарди. А. Нурмуродов, Уруш.

5 кўчма Ижтимоий фаолият, илм-фан, назария ва ш. к. нинг бирор соҳасидаги йўналиши; қараш. Реакцион оқим. Сиёсий оқим. Замон оқими. — Ёшлар ҳали оқим сифатида ўзларини намоён қила олганлари ўйл. Газетадан.

Гапнинг оқими Гапнинг йўналиши, бориши, омади. Саидгози буни дарров пайқади, гапнинг оқимини ўзгартириди. С. Анорбоев, Оқсой. Оқимга қарши юрмоқ (ёки сузмоқ) Жамиятда устун йўналишга қарши ҳаракат қилмоқ.

ОҚИМТИР айн. оқиши I. Оқимтири турун. — Шифтнинг баъзи жойларида оқимтири гуллар, сумалаксимон нарсалар осилиб турарди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОҚИН I 1 сфт. Доим оқиб турадиган; оқар. Оқин дарё. — Шоҳиста.. оқин сувдай шарақлаб, кулиб кириб келди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Шавкат, ҳовуздан оқин сувга қайтган балиқдай, эркин-эркин қулоғ отиб, яйраб чўмилиди. Қ. Кенжа, Тог йўлида бир оқшом.

2 айн. оқим 1, 2. Қўёшга оқмоқда минг дарё оқин. Шу оқин ичидаги бир томчи мен ҳам. Қ. Муҳаммадий. Ҳалқ оқини — энг кучли оқин. Ҳ. Пўлат. Умид Эргашдан. Лекин Эргаш оқинга қарши якка туроладими? И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОҚИН II [т. қоин < ф. آخوند – ўқимишли одам] Қозоқ ва қирғизларда: бадиҳатгўй шоир, куйчи; ҳалқ шоири; баҳши. Эй сен, жавон шоир, ўспирин оқин, Ўтли юрагингга қўлурман ҳавас. А. Орипов, Йиллар армони.

ОҚИНДИ: оқинди сувлар Корхона ёки хонадонлар ҳовлисидан ўтган ариқлардан оқиб чиқаётган чиқинди сувлар ёки ёгин сувлари.

ОҚИШ I Оққа мойил, ним оқ; оқимтири, оқчил. Оқиши булут. Оқиши бўёқ. Оқиши қоғоз. — Осмон ўзининг ёзги тиниқлигини ўйқотган, оқиши хира. С. Анорбоев, Оқсой. Даладан илон изи бўлиб кетган оқиши ўйланинг уфқида бир нима «йилт» этди. А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари.

ОҚИШ II Оқмоқ фл. ҳар. н. Сувнинг оқишига қара, ҳалқнинг хоҳишига қара. Мақол.

ОҚИШОҚ Шоли оқланганда майдалангандан, синган гуруч; гуручининг майдаси. Оқишиоқдан оши бўлмас. Мақол. — Эртабал Тозагул меҳмон опани янги түкқан сиғирининг оғизи ва ўғирдан иссиққина чиққан оқишиоқ толқон билан сийлади. Ҳ. Ғулом, Машъял.

ОҚҚАЛТАК-ҚОРАКАЛТАК: оққалтак-қоракалтак бўлмоқ Тўғри келган нарса билан куролланиб уришмоқ; савалашмоқ. Тангриқул ҳожи бошлиқ оломон оққалтак-қоракалтак бўлиб, водокачкага қараб юрибди. А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари.

ОҚКИЯР этн. Оқсолар. Айвонда кампир Жўрахонга Шопўлат далолнинг оққиярида Парикон отиннинг гапирган гапларини.. сўзлаб берди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОҚЛАМОҚ 1 Оҳак, бўр каби оқ тусга киритувчи нарсалар билан бўямоқ. Деворни оқламоқ. Ўйни оқламоқ. — Дараҳтларнинг танасини оқлаб юрган чол енги билан пешонасини арта туриб, шийлонга қараб қичқирди: Ҳой Комилжон! С. Зуннунова, Олов.

2 Овқатга қатик кўшмоқ, қатикламоқ. Мошхўрдан оқламоқ. — Ойхон кўшкуюлоқ-қа қатик ивитиб қўйган экан, маставани оқлаб ичдилар. А. Мухтор, Кумуш тола.

3 Чойга сут аралаштироқ. [Кутидор:] Тўйбека, Кумушнинг чойини оқлаб бер-чи. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 маҳс. Металл нарсаларнинг сиртига қалай югуртироқ. Мис қозонни оқламоқ.

5 Донни, ғаллани туйиб, пўстини ажратмоқ, тозаламоқ. Ўрта яшар хотин кўй-

лак енгларини билагигача шимариб, тўй-тўй қилиб, келида шоли оқлаиди. С. Аҳмад, Уфқ. Күёвингиз обжувозда шоли оқлаяпти. Тинчомонлик, отаси. Ҳ. Гулом, Машъял.

6 кўчма Бирор кишининг гуноҳсиз эканлигини тасдиқламоқ, кимсани айбор дэмас деб топмоқ. Суд гуноҳсизларни оқлади. ■

[Ҳамида:] Мен қизни оқлаб, бутун гуноҳни унинг хўжайинига, ёш қизни бу қадар бераҳм эксплуатация қиласига қўймоқчиман. А. Қаҳҳор, Адабиёт муаллими. Қодир Набигулга «Ҳолингга вояй» дегандай қилиб қаради. Буни Набигул фахмилаб, ўзини оқлашга киришиди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

7 Бирор ҳаракат ёки ҳолатнинг тўғрилигини тасдиқламоқ, ҳақ, тўғри деб топмоқ. Қизига бўлган газабини юраги оқласа, ақли қораларди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Қиз-жувонларимизнинг эгнидаги ғалати-ғалати кийимлар ҳақида гап боргандада, уларни нима деб оқлашни ҳам билмайсан киши. Газетадан.

Ишончни оқламоқ Билдирилган ишончга муносиб иш қилмоқ. Бу ўигит лаёқатли, ишчан, шубҳасиз, ишончларингизни оқлаиди. «Шарқ юлдузи». **Она сутини оқламоқ** Онага мардларча хизмат қилиб, уни рози қилмоқ, фарзандлик бурчини бажармоқ. Тузини оқламоқ. Ўз паноҳига олиб боқсан, тарбия қилган кишининг хизматига яраша хизмат қилмоқ. Улуф бурчим тузингни оқламоқдир. Ҳамиша ҳурматингни сақламоқдир. Ҳабибий.

ОҚЛАНМОҚ Оқламоқ фл. мажҳ. н. Айбор деб оқланди. ■ Эҳтимол, ҳақиқий ўгри ушланиб, Ҳимматилла оқланни чиқар. Шуҳрат, Умр поғоналари. Қўёш нури... оттоқ оқланган деворларда кўзни тиндирувчи ёлқин билан жимирлар эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚЛИК Оқ хусусиятига эгалик. Қорнинг оқлиги. Сочнинг оқлиги. Қўнгилнинг оқлиги.

■ Отабек билан Ўтаббой қушбеги Кўқонга чақирилаладилар-да, сўроқдан сўнг яна оқлик-ка чиқадилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҚЛИК 1 Сут ва сутдан тайёрланадиган маҳсулотлар (қатиқ, қаймоқ ва ш. к.). Агар бўлса оқлигинг, билинмайди ўйқлигинг. Мақол. ■ Эчки бўлса ҳамки, болачақага оқлик ўзимиздан чиқиб турган эди, гўшт-пўштини олиб, битта соғин эчки берсанглар. С. Аҳмад, Ҳукм. Анчадан бери оқлиқ кўрмаган фарзандларимнинг сутни ниҳоятда иштаҳа ва иштиёқ билан ича-

ётганини кўриб, ўпкам тўлиб ўиглаб юбордим. Газетадан.

2 Пиширилган сутни ивитиш (қатиқ қилиш) учун унга солинадиган озгина қатиқ; томизғи. -Хозир сут соққандирсиз, ахир. -Соғдим.. Пишириб, оқлиқ солиб қўйган эдим. А. Қаҳҳор, Сароб.

3 этн. Тўйга розилик белгиси сифатида совчиларга совға қилинадиган оқ ёки очиқ, оч ранги газлама, рўмол, кийим-кечак. [Эшон] Кўйнидаги бир кийим читни Сурхонбойнинг олдига қўйди-да, гап бошлади: -Мана бу ҳамир учидан патир, ҳожим.. Оқлиқ.. Қуда бўлмоқчимиз. И. Раҳим, Тақдир.

4 этн. Кўмиш маросимига, азага келганларга бўлиб бериладиган рўмолчабоп газлама; йиртиш. Оқлиқ ўиртши.

5 этн. Кафан, кафандик. Абдураҳмонбой Олимжонни бойлигига соҳиб қилиб, ўзи иккى газликкина оқликкага эга бўлиб, ҳовлижоёларини ташлаб, бир бўйгина чуқургача кириб, бедому дарак кетди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҚЛОВ 1 Оқламоқ фл. ҳар. н.

2 кўчма Оқлайдиган, гуноҳсизликни исботлайдиган. Адвокатнинг оқлов нутқи. ■ Агар у кишининг оёғи чиндан касал бўлмаса, дўхтирлар ҳам унга оқлов қоғози қилиб бермасди. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди.

ОҚЛОВЧИ 1 Оқламоқ фл. сфдш. Ўз оқловчи. Шоли оқловчи.

2 ҳуқ. Судда бирор киши ёки тарафни ҳимоя қилувчи юрист, адвокат. Қораловчи ганириб, оқловчи ганириб, Олияниг ўзи оҳирги сўздан кечиб, суд ҳайъати қамоқ муддатини эълон қилди. М. М. Дўст, Лолазор. [Орипов:] Дуруст, дуруст.. Аслида-ку қораловчига кишисиз-у, оқловчи бўлиб, бекорга умрингиз ўтапти-да! З. Сайд, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ОҚМА тиб. Аъзо ва тўқималардаги бузилиш жараёнлари оқибатида пайдо бўладиган, узоқ вақт битмайдиган, йирингли тешик яралар. Вали урушдан қайтганида, Карим аъзойи бадани илвираб, оқма бўлиб ётари. «Ёшлик».

ОҚМИЯ айн. эшакмия.

ОҚМОҚ 1 Паст томонга қараб узлуксиз, сурункасига ҳаракат қилмоқ, юрмоқ (суюқлик ҳақида). Олдиндан оқкан сувнинг қадри ўйқ. Мақол. ■ Қонқус тун бўйи газаб билан, алам билан тўлғаниб оқди. Ў. Ҳошимов,

Қалбингга қулоқ сол. *Филатовнинг бир қўли қон оқаётган елкасида, иккинчи қўли пулемёт лентасида, боши қуни солинган эди. А, Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

2 Тез-тез томмоқ, бирин-кетин юмала-моқ (томчилар ҳақида). *[Қизнинг] Қўзларидан оққан томчилар қўёшда инжудаӣ ёнади. Ойбек, Танланган асрлар. Ошно дўстининг қўзларидан дув-дув ёш оқаётганини кўрди, хўрланди..* М. М. Дўст, Лолазор.

3 Сув оқими билан бирга силжимоқ, сув-моқ. Қолганлардан бир қисми сойнинг ўртасига етмасдан қайтишга мажбур бўлди. Икки киши оқиб кетаёди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

4 Куйилиб келмоқ; ўтмоқ. Ўтказгичлардан электр токи оқа бошлиди.

5 кўчма Келиб, тушиб турмоқ. Конверлардан дон оқади. ■ Ҳона ичига қўёшнинг илиқ ёрқин итаги жимгина оқди. Ойбек, Навоий.

Оқиб келмоқ Мунтазам келиб, тушиб, етишиб турмоқ. *Арзимас амалини, оқиб келиб турган ҳаром-хариси пулларини деб, жуфти ҳалолидан кечган кимсани нима деб аташ керак?!* М. М. Дўст, Ёмби.

6 Жараён тарзида, кўплашиб бирор томонга юрмоқ, ўтмоқ. *Отлиқлар Оқмачит қири томон оқиб борарди.* Т. Ашурев, Оқ от. Эрталабдан бошлаб қишилек аҳолиси мактаб томон оқди. П. Турсун, Ўқитувчи.

7 Тўкилмоқ, осилиб тушибоқ. *Икки атрофда нахтасининг ўғи қочган далалар гоҳ чўп бўлиб гўзапояси қолган, гоҳ нахтаси эгатларга оқиб тушган пайкаллар билан алмашинади.* М. Мансуров, Ёмби.

8 кўчма Ўтмоқ, кечмоқ. Ҳаёт бир ма-ромда, бир изда оқа бошлиди. С. Абдуқаҳҳор, Қўзлар. *Йиллар оқар йилларни юваб, Тақдирига тан берар ҳавас.* А. Шер, Қадимги кўй.

Оқова I Ҳовуз, экинзор каби жойларга бир томондан кириб, иккинчи томондан чиқиб кетадиган сув.

Оқова қилиб сугориш Экинни эгатлардан сув оқизиб қўйиб, мириқтириб сугориш.

2 Партов сув, чиқит, ифлос сув. *Уқўлини юваётуб, қувурга жилдираб оқаётган оқовага тикилган куий, беихтиёр хаёлга толди.* Н. Киличев, Чигирик.

3 кўчма с. т. Бўлиб ўтган ишнинг қолдиқ асари, оқибати. *Бултурги ишнинг оқоваси.* ■ *Бу ўйл-ўйлакай узоқ давом этган дар-*

газаб сұхбатнинг совиброқ қолган оқоваси эди, шекилли. А. Мухтор, Кумуш тола. Гарчанд айнан шунақа деб айтишмаган бўлса ҳам, гапнинг оқоваси шунга олиб келар эди. «Ёшлик».

Оқпадар [а. + ф. عاقپدر – отаси (ота-онаси)ни норози қилган фарзанд] 1 Жуда қаттиқ гунохи, ножёя хатти-ҳаракати учун отаси (ота-онаси) оқ қилган, лаънатлаган, юз ўтирган фарзанд (ўғил ёки қиз). *Оқпадар* бола энди бу ўйда туришига ҳақсиз. С. Аҳмад, Уфқ.

2 сўк. айн. **лаънати.** Бунақа оқпадар, каллакесарларни пешонасидан отиш керак. С. Аҳмад, Уфқ.

Оқпалақ Ўсимликларнинг баргларига оқиши доғлар тушириб, сўлдирадиган ва қуритадиган касаллик (вилт касалининг бир хили). - *Олимлар оқпалақка чидамили нав топишди-ку!* – гапга аралашди талаффузи ширинроқ ўигит. С. Нуров, Нарвон. *Оқпалақ бўллаётганди нахтани ўғит сепиш билан соғайтириши мумкин.* С. Айний, Қуллар.

Оқпар Оқиши, оққа мойил, оқ аралашган. *Оқ, оқпар кундузлар қоронғу бўлди, Шамоллар хор-хасни отди юзларга.* А. Суюн, Олис тонглар.

Оқпар чой Оқ гулбарглари аралашган хушбўй, аъло навли чой. *Оқпар чойга тұлған кўк чойнак Менга азиз чин армугондек.* М. Шайхзода.

Оқсамоқ I Бир оёғи калталиги, майиб ёки касаллиги туфайли чайқалиб, чўллоқланиб юрмоқ, оқсоқланмоқ. *Хийла олислаб қолган Маҳмуд ака сал оқсаганича кетиб борарди.* С. Зуннунова, Олов. *Командир Стеклов оқсарди. У баъзан беихтиёр равишида тиззасини чангаллар, юзлари, гёё алам гижимлагандай, бир он буришиб кетарди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

2 кўчма Сустлашмоқ, орқада қолмоқ, қониқарсиз ёки паст савияда бормоқ. *Янги навлар яратиш, эртапишар, узун толали ва ҳар қандай касалликларга чидамили, айниқса, вильтга чидамили навлар яратиш иши оқсаяти.* Мирмуҳсин, Умид.

3 кўчма Ноқислик, калталик қилмоқ. *Нега ҳар бир нарсага етган ақлинг шунга келганди оқсайдир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 (ч. к. билан) с. т. Камчилик, етишмовчилик туфайли қийналмоқ, йўқликдан ноилож қолмоқ. *Пулдан оқсамоқ.*

ОҚ-САРИҚ Оққа мойил сариқ, оч сариқ. Сүнгги жумлани айтганда, генералнинг оқ-сариқ юзидаги сийрак ажинларини табасум түлдирди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Нариги томонда эса кун нурида қизиган оқ-сариқ құмлар ястаниб ётарди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОҚСИЛ I 1 биол. Ҳайвон ва ўсимликлар организмининг энг муҳим таркибий қисмини ташкил этган, таркибидан азот бўлган мураккаб органик модда. Оқсил ҳужайралар тузилиши учун зарур бўлган моддадир. Н. Исимолов, Касалларни парвариш қилиш. Нон маҳсулотлари таркибидан оқсил, турли минерал моддалар ва витаминлар бўлиши муҳим аҳамиятга эга. «Фан ва турмуш».

2 Товуқ тухумининг оқ моддаси. Аёл тухумни чақди. Ютоқиб оқсилини сўрди. Кейин тухумдаги тешикни бармоги билан кенгайтириб, саригини ютди. «Ёшлиқ». Бунинг учун тухумнинг оқсил қисмидан сариги ажратиб олинади-да, сув билан аралаштирилади. Газетадан.

ОҚСИЛ II Чорва моллари ва чўчқаларда бўладиган, шиддатли ўтадиган юқумли қасаллик, яшчур.

ОҚСИМ I с. т. айн. оқсил I.

ОҚСИМ II с. т. айн. оқсил II.

ОҚСИЧҚОН Сувсарлар оиласига мансуб, оқ мўйнали кичкина йиртқич сутэмизувчи ҳайвон ва шу ҳайвоннинг териси, мўйнаси. Оқсичқон овламоқ. Оқсичқон териси.

ОҚСОЛАР Мотам муддати (бир йил) ўтиши муносабати билан ўтказиладиган маросим (бунда марҳумнинг яқин кишилари бир-бирларига оқ кийимлик тақдим қиласидар ва мотам либосларини ташлаб, оқ оддий кийимларини киядилар).

ОҚСОЧ I тар. Бойлар, зодагонлар оиласида ёлланиб хизмат қилувчи аёл, хизматкор аёл; чўри. Холнисонинг онаси Ёрмозор қишлоқлик бир бойнинг эшигига оқсоч эди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Ойхола гоят хунук, озғин бир кампир бўлиб, Ёдгорнинг хужра оқ-социдир. Ҳамза, Танланган асарлар.

2 сфт. Оқ сочи, сочи оқ. Ҳайриятки, анави оқсоч профессорнинг ўзи келмагани, бўлмаса, унгаям хурматим қолмас эди. М. М. Дўст, Лолазор. -Шу ғалваларни биттагина майор бошлаб юрибдими? – деб сўради оқсоч киши. «Ёшлиқ».

ОҚСОҚ 1 Оқсаб юрадиган; ёир оёғи калта ёки чўлоқ. Оқсок қоровул ундан кўзини олмай, қўлтиқтаёгини тўқиллатганнича, зинадан тушди-ю, анҳор кўпргидан берида тўхтаб қолди. А. Қаҳҳор, Картина. Жангчилар ҳалиги кичкина, ориқ, юпун оқсокқа «ўртоқ майор» деб мурожаат қиласидилар. Ойбек, Қўёш қораймас.

2 кўчма Орқада қолаётган, қониқарсиз, паст даража ёки савиядаги. Оқсок соҳа. Ишнинг оқсоқ томонлари.

ОҚСОҚЛАНМОҚ Оқсаб, чўлоқланниб юрмоқ. Унинг [Отабекнинг] оёқ олишида ҳам бир оз оқсоқланни сезилар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Акбарали севинганидан бир оёғида қолган этикни ечиб ташлашни ҳам унутиб, оқсоқлаганича қамишлар оралаб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОҚСОҚЛИК Оқсоққа хос хусусиятларга эгалик; оқсоқ эканлик. Назокат оқсоқлигимни билса, мендан айнаб қолади. С. Аҳмад, Қадрдан далалар.

ОҚСОҚОЛ 1 Соч-соқоли оқарган кекса одам; мўйсафид. Бу оқсоқол кетса, ўрнига ёшироқ қорасоқол келади. С. Сиёев, Ёруғлик.

2 тар. Илгариги даврда бир ёки бир неча маҳалла ёки қишлоққа бошлиқ бўлган маҳаллий амалдор. Ҳайъат аъзолари йигирма кун қишлоқ оқсоқолиникида туриб, текширув ўтказдилар. С. Сиёев, Аваз.

3 Ҳозирги кунда: қишлоқ фуқаролар йиғинлари ва шаҳарлар маҳалла қўмиталари раиси. Уни [маҳаллани] обод этиш, тинчлик-хотиржамликни таъминлаш, катта-кичик тадбирларга бош-қош бўлиши маҳалла оқсоқолининг зиммасида. Газетадан.

4 кўчма Гуруҳ ёки синф бошлиги. Олд қаторда ўтирган синф оқсоқолимиз муаллимига бир нима деди. «Ёшлиқ».

5 кўчма Бирор соҳада кўп ишлаган, меҳнати синган кекса киши; раҳбар. Эртасига Қамишкапага Ўзбекистон оқсоқоли Йўлдош Охунбобоев келди. П. Турсун, Ўқитувчи.

6 Кексаларга ёки улуф кишиларга нисбатан ўз тенгқурлари томонидан ишлатиладиган мурожаат шакли.

ОҚСУВ Тоза чучук сув, оқар сув; музлик суви. Оқсув ичмоқ.

ОҚСУЯК Эксплуататорлик жамиятида имтиёзли табақаларга, зодагонларга мансуб киши; аристократ. Ҳўжсалар илгаридан «биз

араб авлодимиз, оқсуякмиз», деб ўзларини баланд тутиб келади. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚСУЯКЛАРЧА рвш. Оқсуякларга ўхшаган, оқсуякнамо. Турмушда ҳам, фикрда ҳам оқсуякларча олифтагарчилик! А. Мухтор, Асарлар.

ОҚУВЧАН Оқиб -кетадиган, яхши оқа-диган. Эриган чүян оқувчан бўлади ва қолинни яхши тўлдиради.

ОҚУВЧАНЛИК Суюқликнинг ўз оғирлик кучи таъсирида ёйилиб кетиш хоссаси. Суюқликнинг асосий хоссаси – оқувчанликдир. «Физика».

ОҚУРУФ Қовуннинг пўсти оқиш, уруғи, эти оқ ширин бир тури.

ОҚЧА айн. ақча. Оқчалининг қўли ўйнар, Оқчасизнинг – кўзи. Мақол. — Тошканда ямоқчиликдан оқча орттира олмай саргар-дан юрган Абдулқажхорни олиб келмоқ учун Олимжон Тошканд жўнади. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҚЧЕЧАК Заранг дарахтининг Ўрта Осиёда учрайдиган гули оқ тури.

ОҚЧИЛ 1 сфт. Оққа мойил; оқиш, оқимтири. Оқчил мато.

2 сфт. Рангсиз, рангпар; оқдан келган. Шокир.. оқчил юзини қоплаб олган қалин ва узун соқолини тутамлаб.. -Ёши элликдан ошган одамнинг соқолига оқ тушмайдими [деди]. С. Айний, Куллар.

З от Аёлларнинг жинсий аъзоларидан ажраладиган чиқинди суюқлик.

ОҚЧОР айн. оқчорлоқ. Танаффус маҳалида оқчорлар галаси кўнглан денгиз ёқасини эслатувчи ҳашаматли мактаб бир зумда тинди. М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ОҚЧОРЛОҚ Балиқ ва ҳашаротлар билан тирикчилик қиласидиган, сув билан боғлиқ қуш; балиқчи. -Мен умримда денгизни, оқчорлоқни кўрган эмасман.. – деди Аҳмад. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. Оқчорлоқлар йўл-йўлакай кемамизга ҳамроҳ бўлиши. «Ёшлик».

ОҚШОМ 1 Қуёш ботиши билан тун бошланиши ўртасидаги гира-шира ёруғ пайт. Қуёш ботган, лекин кун ҳали ёруғ, ҳар ёққа оқшом сукунати ҷўзилган. Ойбек, Танланган асарлар. Кўнгилни қон қилувчи оқшом қўнди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Кеч, кечкурун. [Ойсара] Жисман заифлигига қарамай, кўп юмуш қилар, ҳар оқшом ўз болалари билан танча атрофини тўл-

дириб, китоб ўқир эди. Ойбек, Танланган асарлар. Ўша оқшом Усмонхўжсанинг ҳовлисида тонг отгунча чироқ ўчмади, улфатлари хўп кайф-сафо қилишиди. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ЯРИМ ОҚШОМ Тун, ярим кечади. Ярим оқшом сержант Орзиқулов ўғели ўйғида унинг хонасига кирди. «Ёшлик». Ярим оқшом ноз ўйқуда ётубвом, икки жувонмаргинг минди тўшиши. «Эрали ва Шерали».

ОҚШОМГУЛ шв. Намозшомгул.

ОҚШОМЛАБ айн. оқшомлатиб. Бойбўрига билдиримаймиз, оқшомлаб жўнаймиз. «Алпомиши».

ОҚШОМЛАТИБ Қоронгу тушгандан кейин; кечлатиб. Ҳон оқшомлатиб, жисяни Абдулкаримни Нурлавойга чақиртириди. С. Сиёев, Аваз.

ОҚШУВОҚ Оқиши майда баргли, ўткир ҳидли, аччиқ, пояси пишиқ, ингичка ва узун ёввойи ўт (ундан супурги қилинади).

ОҚҚАНОТ Ўсимликлар ривожига зарар келтирадиган майда ҳашарот. Оққанот ҳашароти эрта кўкламода далага тарқалиб, то кузгача ўсимликларни қийратади. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҚҚОВУН Қовуннинг тузи кўкиш-оқ, шакли тухумсимон, ўртапишар, серҳосил нави.

ОҚ-ҚОРА кўчма Ҳаётнинг яхши-ёмон, паст-баланд томонлари (инсонга нисбатан ишлатилади). Масума тушунган, оқ-қорани таниган аёл. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. Равшан мен учун оқ-қорани фарқига етадиган расмана ҳамроҳ. Қ. Кенжа. Нотаниш гул. Мұхаммад ҳали ҳам гўдак, ҳали ҳам оқ-қорани танимайдиган болакай. «Ёшлик».

ОҚҚУВ айн. оққуш. Мовий кўллар узра сусса чағалай, Адирларда кезса оққув галалар. А. Орипов, Йиллар армони. Кўк юзидага булат, оқ будут.. Бир қарасанг – осмон тўла оққувлар. Миртемир.

ОҚҚУЙРУҚ Кийикларнинг бир тури. Орол денгизидаги «Борса келмас» оролида оққуйруқ ва жайранлар заповедниги вужудга келтирилган. М. Мусаев, Ўзбекистон.

ОҚҚУШ Фозлар оиласига мансуб, патлари оқ, бўйни узун йирик сув қуши; қув. Эскидан сақланиб қолган ёдгорлик – оққушлар сузид юрган кўллару дарахт тагида най қалиб ўтирган ийгит-қизларнинг суратлари. М. М. Дўст, Лолазор.

ОҚҚҮТОН Узун оёқлилар туркумининг қарқаралар оиласига мансуб, пати оқ, бўйни ва тумшуғи узун ўлаксахўр йиртқич куш.

OF Иштон ёки шимнинг икки почаси кўшиладиган жойи, чови.

ОFA 1 айн. ака. Матназар ўз оғасига мўлтираб тикилганча, бетоқат ҳўқизнинг бўйнидаги арқонни тортиб турарди. С. Сиёев, Ёруғлик. Ширин уканг келди оғасин излаб, кўрар кўзим, жоним акам, бормисан? «Ширин билан Шакар».

2 Туғишган акадай яқин, қадрдон киши. Қўни-қўшни, кичик-катта Оғамларга салом айтинг! Ҳамза. [Салимбайвачча:] Сиз ёғиз поччам эмас, ҳам дўстим, ҳам оғамсиз. Ойбек, Танланган асарлар.

3 тар. Юртнинг, элнинг каттаси, ҳокими. Мени билсанг - Қўнгиротнинг оғаси. Бошимда бор эр йигитнинг жигаси. «Алпомишиш».

Юрт оғаси айн. оға 3. Очил ҳовлиқиб хитоб қиласиди: -Кўйинг, юрт оғаси, мен ўзим суробини тўғрилайман! М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. У ўзини юрт оғасидек эркин, сарбаст тутаётган Тешабойнинг минъобоши бўлиб келгани-йўқлигини билишини истар, лекин билолмай тажсанг бўларди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 тар. Турли лавозим ва унвон номлари таркибига киради, мас. ҳарам оғаси, эшик оғаси.

5 Ўзидан катталарга нисбатан мурожаат шакли. Oғa, шу ерни азонлаб ҳайдасак бўлмайдими? С. Сиёев, Ёруғлик.

ОFA-ИНИ 1 айн. ака-ука. Овсинглар инок бўлса, оға-инилар чиноқ бўйлас. Мақол. — Kel, оға-ини бўлайлик. Сенга қиёматлик ака бўлай. Катта тўйлар қилиб, уйлаб қўяман. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Туғиштандек, ака-укадек бир-бирига яқин, қадрдон кишилар. Ўзбекистонда яшаётган халқлар бир-бирига оға-ини, биродар.

ОFA-ИНИГАРЧИЛИК айн. оға-инилик 2.

ОFA-ИНИЛАРЧА Ака-укага ўхшаб, ака-укалардек. Улар оталари бошқа яйловга кўчганини эшишиб, Азизхон билан оға-иниларча хайрлашидилар. С. Аҳмад, Уфқ.

ОFA-ИНИЛИК 1 Ака-укалик, биродарлик.

2 Ака-укалар, оға-инилар ўргасидаги қариндошлик ҳисси ва муносабатлари, оға-иниларнинг бир-бирига оқибати, муруввати.

ОҒАЙНИ Яқин ошна, ўртоқ; дўст. *Оғайнини тутинмоқ.* — Менинг ёшигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор. Шукрулло, Сайланма.

Етти оғайнини қ. етти. Тўрт оғайнини Қамария йил ҳисобида учинчи, тўртингчи, бешинчи, олтинчи ойларнинг (раббиулаввал, раббиуссоний, жумодилаввал, жумодиссоний) умумий номи. Қирқ оғайнини Атиргулнинг жуда сершоҳ ва сергул бир тури.

ОҒАЙНИГАРЧИЛИК айн. ошна-оғайнинигарчилик. Ҳозир ўша улфатлар, ўша оғайнинилар кўчада кўрса, тескари қараб ўтади. Шуми оғайнигарчилик! А. Қаҳҳор, Оғайнилар.

ОҒАЙНИЛАШМОҚ Оға-ини бўлиб кетмоқ, ака-укалардек, яқин, қадрдон бўлиб кетмоқ, дўстлашмоқ.

ОҒАЙНИЛИК 1 Оғайнини эканлик, дўст эканлик.

2 Оғайнилар, дўстлар ўргасидаги муносабатлар, оғайниларнинг бир-бирига оқибати, муруввати. У менга оғайниллик қилди.

— У ёзибди: «Баракалла, ўртоқ шоир, Қани дўстлик, оғайниллик, ҳафсалам пир». Ф. Ғулом, Танланган асарлар.

ОҒАЙНИЧИЛИК айн. ошна-оғайнигарчилик.

ОҒАЛИК 1 Oғa, ака, ёши катта эканлик, акалик.

2 Оғаларнинг иниларга муносабати, оғаларга хос оқибати, муруввати. *Оғалик қилмоқ.*

— Оқсоқол ҳамиша, ёғиз ўғлимга Ҳайри оғалик қиласди, деб ишонди. «Ёшлик».

ОҒАЛИК тар. Бухоро хонлигидаги мансабдор шахс; хон, амир маслаҳатчиси.

ОҒАЧА тар. 1 Хон саройи ёки бойлар эшигидаги канизак, хизматкор аёл; чўри.

2 Бой уйғурлар оиласидаги энг кекса хотин.

ОҒДИРМОҚ 1 Оғмок 1-3, 6-7 фл. орт. н. Шамол кемани оғдирди. — Эҳтимол, бирор таси Муниснинг ўйлига гов солиб, унинг содда кўнглини ўзи томон оғдирганди, деб ўйларди Қудрат. З. Фатхулин, Сўнмас юлдуз. Мамаюсуп болаларнинг ҳаммасини ўз томонига оғдирниб олди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 кам қўлл. Ҳайдамоқ, етакламоқ. Чатоқ бобонинг неваралари отарларни Балхияк яйловларига оғдирниб кетишиди. С. Нуров, Дурдана.

ОҒЗАКИ 1 Нутқ воситасида қилинадиган, амалга ошириладиган, ёзма эмас. *Оғ-*

заки бўйруқ. *Оғзаки имтиҳон. Ҳалқ оғзаки ижодиёти.* — Ошно ёзувчи ёки журналист эмаски, кўрган-эшитганларини газетага со-тиши олдидан оғзаки пишишиб оляпти, деб ўйласанг. М. М. Дўст, Полазор.

Оғзаки жанг айн. даҳанаки жанг қ. даҳа-наки. Шу куни кечаси ўйимизда оғзаки жанг бўлди. Ойдин, Садағанг бўлай, командир. **Оғзаки нутқ тлиш.** Нутқнинг ёзма нутқдан товуш орқали фарқланадиган сўзлашув шакли.

2 с. т. салб. Қуруқ расмият учун айтилган; пуч. *Оғзаки гап.* — Замира оғзаки қуруққина сўраши. *Очил ҳам расмий салом берди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ОФИЗ I (3-ш. бирл. оғзи) 1 Икки жаф ўртасидаги, овқатланиш, сўзлаш ёки овоз чиқариш учун хизмат қиладиган бўшилик. *Балиқнинг оғзи.* *Оғиз бўшилиги.* *Одамнинг оғзи.* Яхши гап ҳам бир оғиздан чиқади, ёмон гап ҳам бир оғиздан чиқади. Мақол. Эл оғзига элак тутубиб бўлмайди. Мақол. — *Йўлчи узумдан бир неча донани оғзига ташлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Икки лаб ва уларнинг бир-бирига тегиб турган жойи ва атрофи. *Оғзидан ўлмоқ.* — *Гулнорнинг кичкина чиройли оғзи ҳай-ратдан бир нафас очилиб, кўзлари, «ростми?» деган каби Нурига тикилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 кўчма Сўзловчи киши, одам. *Кўп оғиз* бир бўйса, бир оғиз енгилади. Мақол. — *Ҳа, баракалла.* *Шунинг учун бундай гапларни фақат оғизма-оғиз, ўшанда ҳам фақат си-налган, ишончли оғиз орқали етказилади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 кўчма Бироннинг қарамогида бўлган одам; хўранда, нонхўр. *У дув-дув ёш тўкар, қўлларини осмонга кўтариб нола қиларди:* *-Худовандо!* *Бу на кўргилек?* Энди нетаман? *Тўққиз оғизин қандай боқаман?* С. Сиёев, Ёруэлик. *Баззоз поччанинг бекорчи оғизга тоби ўйўқ эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

5 Милтиқ, тўппонча, миномёт, замбарақ каби отиш куролларининг ўқ отилиб чиқадиган тешиги, стволи. *[Йўлчи] Тишини қи-сирилатиб деди:* *-Тўпнинг оғзига қўйиб отиб юборинглар мани, қонхўлар!* Ойбек, Танланган асарлар.

6 Ички бўшлиғи, ичи бўлган нарсаларнинг кириш-чиқиш учун хизмат қиладиган жойи, тешиги. *Ўранинг оғзи.* *Горнинг оғзи.* —

Чайла оғзизда қўлида тугун билан Азизхон кўринди. С. Аҳмад, Уфқ.

7 Идишларнинг нарса олиш-қўйиш учун хизмат қиладиган тешиги. *Шишининг оғзи.* — *Бўривой оғзига дока ўралган сопол кўзани билагига осиб, биқинига қўйганча Ширинқу-дуққа борди.* С. Нуров, Нарвон.

8 Кўчанинг, йўлнинг бошланиш, киравериш жойи. *Кўча оғзи.*

Балонинг оғзи Жуда хавфли, қўрқинчли жой. **Беш бармоғини** (ёки панжасини) оғзига урмоқ қ. беш I. **Бир** (ёки икки) оғиз гап (ёки сўз) Озгина гап, қисқа гап. — *Сайлланганидан бери бир оғиз ҳисоботини эшитганимиз йўқ,* — деган гаплар эшитилда. П. Турсун, Ўқитувчи. *[Ширмонжон:] Ашурхон, ишларингизни кейин қиласиз.* Келинг, сиз билан икки оғиз гаплашай, деб келдим. С. Зуннунова, Олов. **Бир оғиздан айн. бир овоздан қ. овоз 7.** Ўн нафар чашначи бир оғиздан «аъло» баҳо қўйишиди. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандачилик. **Гапи** (ёки сўзи) оғзизда қолди қ. гап I 1. *Болта муаллимнинг гапи оғзизда қолди.* Тогайга олайиб қаради. Н. Норқобилов, Тўқнашув. **Гапи оғзидан тушиб кетадиган** Гапини эплаб гапиролмайдиган; ношуд, ландавур. **Гапи оғзизда қолмоқ** Гапини охиригача етказолмай қолмоқ, чала гапирмоқ. *Азизхоннинг гапи оғзизда қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Гапини** (ёки сўзини) оғзидан олмоқ (ёки илиб кетмоқ) қ. гап I 1. **Дарвоза оғзи тар.** Шаҳар, қалъа дарвозаси ёки умуман дарвоза яқинидаги жой. *Назарида,* худди шу дарвоза оғзизда велосипед устаси бордай бўлди. А. Қаҳҳор, Сароб. **Катта оғиз** ёки **оғзи катта** Унча-мунчани писанд қилмайдиган; катта гапиришга ўрганган; мақтанчоқ. *Отасининг давлати, катта оғиз, ҳовлиқма* ва тақаббур онасининг эркалаши қўшилиб, қизга ортиқча гурур берган, ҳаракатларига ўзбoshимчалик, қилиқларига ноз-карашма бағишлаган эди. Ойбек, Танланган асарлар. *«Олма пиш, оғзимга туш», деб ўтироқ* Ишни тезроқ бажариш учун жон куйдирмаслик, ўзи бўлар, деб бепарво ўтиравериш. *Ўзлари ҳам олма пиш, оғзимга туш,* деб қўлларини қовуштириб ўтиравермасинлар-да, ахир. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. **Она сути оғзига келмоқ** Жуда кўп уринмоқ, қийналмоқ, ма-шаққат чекмоқ. *Бу атласларни Отабойдан ундиргунча нақ* Қўзабойнинг она сути оғзига келди. С. Аҳмад, Чўл шамоллари. **Оғзи бема-**

за қ. бемаза 4. **Оғзи билан иш битирадиган** Ишни осон фаҳмлайдиган, ҳар қандай ишни гап билан битирадиган. **Оғзи билан юрадиган** Ёмон гап тарқатадиган; гийбатчи. **Оғзи бормайди айн. тили бормайди қ. тил 2. Оғзи ботир қ. ботир 1.** Оғзи бузук (ёки ёмон) айн. оғзи шалоқ қ. шалоқ 3. Оғзи бўш(лик) қ. бўш. Севаргул чой қўйиб узатаркан, оғзи бўшлиқ қилиб қўйганига кўнглида пушаймон бўлди. Н. Қиличев, Чигириқ. **Оғзи куйган** Панд еган. Оғзи куйган қатиқни нуфлаб ичади. Мақол.

■ **Тўғриси, бу ишни у [Йигитали] ҳеч кимга, ҳатто Сафарбаровга ҳам ишонмади.** Чунки бу борада унинг неча марта оғзи куйган. И. Раҳим, Зангори кема капитани. **Оғзи очилиб қолмоқ** Ҳайрон бўлиб, ҳуши кетиб қолмоқ, ҳанг-манг бўлмоқ. Ҳола лабини буриб, атрофда оғзи очилиб қолган аёлларга ҳайрат билан бир-бир қараб чиқди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Эшишиб, Гузордагиларнинг оғзи очилиб қолади. Ш. Тошматов, Эрк куши. **Оғзи очик** Рўза тутмаган киши; кўза. **Оғзи қулогида** (ёки қулогига етди) с. т. Жуда хурсанд бўлди, суюнди. Тўранинг оғзи қулогида, кўнгли нимадандир таскин топган эди. Н. Фозилов, Дийдор. **Гуломжон.. оғзи қулогига етиси куларди.** М. Исмоилий, Фаргона т.о. **Оғзига кучи етмаган қ. куч.** Оғзига сиққанича Кўнглига келганича, хоҳлаганича (ошириб). **Ҳар ким ўз қаҳрамонлиги ҳақида оғзига сиққанича сўзлай бошлади.** «Латифалар». **Оғзига (ёки оғзи) тегди** Ейиш, ичишга мусассар бўлди; еди, ичди, етишди. **Шу ерда туриб янги апельсинга ҳали оғзим текканий йўқ.** С. Аҳмад, Юлдуз. **Оғзига урмоқ** 1) сўзлаш учун йўл қўймаслик, сўзлатмай қўймоқ. У-бу дейдиган одамнинг оғзига уриш керак. Ким нима деса, мен ҳамма вақт оғзига ураман. А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари; 2) айн. **оғзини мойламоқ.** Тўраларнинг оғзига уриш учун пулни бойвачча беради. Мандан нима кетади. Ойбек, Танланган асарлар. **Оғзига қарамоқ** (ёки тикилмоқ) 1) сўзини дикқат билан тингламоқ. Сидиқжон юзларча киши оғзига қараб турган мажлисни кўз олдига келтириб, жуда катта ташвишга қолди-ю, дами ичига тушиб кетди. А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари; 2) бирордан бирор гап кутмоқ, бирорнинг бирор нарса дейишини пойламоқ; 3) бирорнинг гапига қараб иш тутмоқ. Заводда ишлайдиган мингдан ортиқ эркак, шулар қатори эри ҳам ўша-

нинг [Кароматнинг] оғзига қарайди. А. Қахҳор, Қизлар. **Оғзига қаратмоқ** Гапириб бошқаларнинг дикқатини ўзига жалб қилмоқ. Умуман, Аъзамжон бошқаларни оғзига қаратишни яхши кўрарди. С. Аҳмад, Уфқ. **Оғзига қоқмоқ** айн. оғзига урмоқ 1. **Оғзидагини (ёки оғзидаги ошни) олдирмоқ қ. олдирмоқ.** Оғзидан гулламоқ қ. гулламоқ II. **Оғзинг қани деса, қулогини кўрсатадиган** Ҳеч нарсага ақли етмайдиган, анқов. **Оғзингга ёғ (ёки мой)** Бирор яхши хабар қелтирган кишига миннадорлик билдириб айтиладиган ибора. **Вой, оғзингизга ёғ, ўғлим!** Келин кўрадиган куним ҳам бормикин! А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари. **Оғзингга қараб гапир!** қ. гапирмоқ 1. **Оғзингизга қараб гапиринг, тасқара бўлиб нима қинти!** С. Зуннунова, Олов. **Оғзингдан чиқарма** Ҳеч кимга айта кўрма. Бўлар иш бўлпти, энди ҳеч кимга оғзингдан чиқарма. А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари. **Оғзини мойламоқ** (ёки ёғламоқ) қ. мойламоқ. **Оғзини пойламоқ** айн. **оғзига қарамоқ** 2. **Кампир ҳамон келиннинг оғзини пойлади,** лекин келиндан ҳеч бир ҳасрат қиласидиган гап чиқмади. Ойдин, Мардлик – мангулик. **Оғзининг суви келмоқ** Бирор нарсани қўриб, жуда ҳаваси келмоқ, егиси ёки ичкиси келмоқ, кўнгли суст кетмоқ. **Оғзининг таноби қочмоқ** Жуда хурсанд бўлмоқ, суюниб кетмоқ; илжаймоқ. **Тўпанисо, ўзи ҳақидаги мақтавга келганда, оғзининг таноби қочиб:** -Мен нима қилибман?.. Менда нима гап?.. Ҳеч-да, – деди. А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари. **Оғиз бирлик** Аҳиллик, иноқлик. **Давлат – оғиз бирликда.** Мақол. **Оғиз боғлар шв. этн.** Тўй қилиш ҳақида қиз томоннинг розилигини олиш, унаштириш маросими, фотиҳа. **Оғиз жуфтламоқ** Гапириш учун тайёрланмоқ, ҳаракат қилмоқ. **Она бир-икки марта гапга оғиз жуфтлади-ю, гапиролмади.** С. Аҳмад, Уфқ. **Оғиз кўпиртиримоқ қ. кўпиртиримоқ.** **Оғиз очмоқ** 1) гапирмоқ, сўзлай бошламоқ. Мулла Абдураҳмон яна оғиз очолмади. Чунки Сафар бўзчи «китоб сўзи» билан уни енгиг қўйди. А. Қодирий, Мехробдан чаён; 2) дин. шом пайтида бирор нарса истеъмол қилмоқ, рўзани очмоқ (рўза тутган кишилар ҳақида). **Оғиз солмоқ** Бирорнинг қизини келинликка ёки ўғлини күёвликка сўрамоқ, сўратмоқ. Энди кимга оғиз солсанг, гиринг демай тегиши аниқ. С. Аҳмад, Юлдуз. **Тўғри сўзлаб, мен гапирдим юзингга, Оғиз солдим уйда турган қизингга.**

«Ёдгор». **Оғизга олмоқ** 1) емоқ, ичмоқ. Асли мени [чишига] хўжайин ўргатди. Илгари бир қатра оғизимга олмас эдим. Ойбек, Танланган асарлар; 2) бирор гапни гапирмоқ, айтмоқ; 3) бирорнинг номини айтиб эсламоқ, йўқламоқ. Орада бир неча кун ўтди — Муҳаммадражаб жим, Мирзамуҳиддинни оғизга ҳам олмади. А. Қаҳҳор, Сароб. **Оғизга тушмоқ** Ҳамма ерда тез-тез тилга олинадиган бўлиб қолмоқ, гап бўлмоқ; танилмоқ. Абдуваликнинг асарлари *Москвадаги санъатшунослар орасида ҳам ростмана оғизга тушди*. «Ёшлик». Мен бу сирни шу чоққача ичимда сақлаб келаётган эдим, энди айтмасам бўлмайди, чунки бу миши-миши оғизга тушиб бораётитти. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Оғизда** Фақат тил учиди, шунчаки; юзаки. Айниқса бу колхозда мусобақа оғизда, қоғозда. Ойбек, О. в. шабадалар. **Оғиздан оғизга кўчмоқ** (ёки ўтмоқ) 1) бир авлоддан иккинчи авлодга оғзаки равишида ўтиб келмоқ. Ўзбек халқ эртаклари оғиздан оғизга ўтиб, асрлар бўйни сақланиб келмоқда. Қимматбаҳо тошлар ҳақида қадим замонларда тўқилган гаройиб афсоналар ҳамон оғиздан оғизга ўтиб келади. «Фан ва турмуш»; 2) одамлар орасига тарқаб кетмоқ, гап бўлмоқ. Йўлдош ота келаётшибдилар, деган гап оғиздан оғизга ўтди. С. Аҳмад, Уфқ. Оқсоқолнинг қандай ажойиб томошаларни кўргани, қандай меҳмонхонага тушгани тўғрисидаги гаплари қулоқдан қулоқка, оғиздан оғизга ўтди. П. Турсун, Ўқитувчи. **Эллик оғиз гап** (ёки сўз) Кўп гап, эзмалик. Элакка чиққан хотиннинг эллик оғиз гапи бор. Мақол.

ОҒИЗ II (3-ш. бирл. **оғизи**) Янги түққан сигирнинг уч-тўрт кунли сутини йигиб пиширилган пишлоқсимон таом. Эрталаб *Тозагул меҳмон опани янги түққан сигирнинг оғизи ва ўғирдан иссиққина чиққан оқишоқ толқон билан сийлади*. Ҳ. Фулом, Машъял. Биринчи сут — оғиз бўлади, Седанадан магиз бўлади. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

Оғиз сути Янги түққан сигирнинг хом сути.

ОҒИЗ-БУРУН Оғиз ва бурун. *Оғзи-бурни қон-қора қон қилмоқ*.

Оғиз-бурун ўпишмоқ салб. Жуда иноқ бўлиб кетмоқ, топишиб олмоқ. Бойлар, катта ер эгалари, амалдорларнинг ҳаммаси бир-бiri билан оғиз-бурун ўпишган. М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар. **Оғиз-бурнини**

мойламоқ айн. оғзини мойламоқ қ. **мойламоқ**. Хумтарнинг оғзи-бурнини мойлаб, кўлга олиб бўлмасмикин? П. Турсун, Ўқитувчи.

ОФИЗЛИК шв. айн. Сувлиқ.

ОФИЗМА-ОФИЗ рвш. Бир-бирига айтиш, хабар қилиш йўли билан, оғиздан оғизга ўтиб ёки ўтказиб. Ҳа, баракалла. Шунинг учун бундай гаплар фақат оғизма-оғиз.. етказилади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ови бароридан келган кишининг қилган иши дарҳол оғизма-оғиз бутун қисмга тарқалди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ОФИЛ Уй ҳайвонларини сақлаш ва боқиши учун қурилган маҳсус бино; молхона, оғилхона. Мен оғилдаги устунга бойлоглигига қолиб кетган чилвирдан кесиб келдим. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. Мирҳомидхўжа оғилнинг эшигини секин ёнди-да, имо билан Қамбаралини бир чеккага чақирди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОФИЛХОНА айн. **оғил**. Аҳмад бригадир ўтни ўроқ билан дасталаб, қўлтиқлаганча оғилхонага кетди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҒИР 1 Вазни катта бўлган, тош босадиган; вазнили, вазмин. *Oғир юк. Оғир от. Юки оғир арава. Оғир вазнили курашли. Олтин кумушдан оғир. Оғир тошни сув элтмас. Мақол.* — Яна жимлик ҳукм сурди. Бу сукунат оғир тегирмон тоши бўлиб, мулла Норқўзини янчиб юборди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Бойвачча кавакчадан чўп тиқиб, занжирни тушириди, каттагина оғир дарвоза «ғурр» этиб очилди. Ойбек, Танланган асарлар.

Оғир сув ким. Водород изотопи дейтейрийнинг кислород билан бирикмаси.

2 Кўп куч ёки билим талаб қиласидиган; қийин, мураккаб; машаққатли, сермашаққат. *Оғир иш.* — У [Йўлчи] ҳар хил оғир юмушларни қилиб ўрганган бўлса ҳам, тўнка ковламаган эди. Ойбек, Танланган асарлар. Шундай қилиш керакки, халқнинг нешона тери билан, оғир меҳнати билан чиқариладиган сув битта ё бир неча балоҳур қўлига ўтиб кетиб қолмасин. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бу савол аввалги иккита саводдан оғирроқ эди. С. Аҳмад, Уфқ.

3 Мушкул; масъулиятли. *Оғир масала.* — Баҳор-да, қизим, бундан буён кун исийверади, — қизини оғир ҳолатдан чиқаришга тиришиди она. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Эл-

муродга машгулотлар оғир туюлмади. Шұхрат, Шинелли йиллар. Йил оғир келди-ю, бригадир шийпонда тұнаб қоладиган бўлди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

4 Салмоқли, салобатли. Гўлабирдан келган, қон-қора, семиз киши оғир юриб, даврага чиқди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. Ҳовли ичкарироқ бўлганидан, ҳамма ухлаб қолганидан, дарвозанинг оғир гўмбурига ичкаридан ҳеч ким чиқмади. Ойбек, Танланган асарлар. -Бунисини қўяверинг, қори, худо ишингизни ўнгласа, ҳеч гап эмас, гард юқтиримай чиқиб кетасиз, — деяр эди оғир, салмоқли товуш. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

5 Секин, шошмасдан қилинган; босиқ, вазмин. *Оғир қадам.* — Қора терга тушиб, ҳассасига таяниб қолган домла уфқдан кўзи-ни олиб, оғир бош чайқади. М. Мансуров, Ёмби. Гуломжон бошини оғир кўтариб, уста Баҳромга қаради. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

6 кўчма Ўзини тута биладиган; сипо, вазмин, босиқ. Аминжон, ўзи ёш бўлса ҳам, жуда пишиқ, оғир, гайратли. А. Қаҳхор, Хотинлар. Камтар ва камсухан, гўзал Искандаро қулоқ солиб, жисидий ва оғир ўтиради. Ойбек, Нур қидириб.

Оғир бўл Ўзингни бос, сабр қил. Одамлар Тожибойни тартибга чақиришиб чуғурашди: «Ҳа, ҳа, бир оз тишини тишига қўйиш керак». «Ҳа, сал оғир бўлинг». П. Турсун, Ўқитувчи.

7 кўчма Муайян меъёри бузилган, меъёрга, талабга жавоб бермайдиган. Ҳонанинг ҳавоси оғир: чанг, овқат, тамаки ҳидлари бир-бираига аралашиб-қуралашиб кетганди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

8 кўчма Ёмон оқибатларга олиб бориши мумкин бўлган; жиддий, хавфли. *Оғир жароҳат.* Оғир дард. — *Отаси оғир касалликдан сўнг вафот этди.* М. Исмоилий, Фаргона т. о. У [Элмурод] ҳеч нарсани билмас, аҳволи оғир эди. П. Турсун, Ўқитувчи. У [Салтонбу] шундай бақириб юбордики, уй бурчидаги оғир ётган ўн уч яшарли.. қизи чўчиб кетар, деб ҳам ўйламади. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

9 кўчма Ташвиш, иқтисодий муаммо. [Ҳаким:] Ҳам ишлаб, ҳам ўқииман, акамга оғирим тушмасин. «Ёшлик».

Оғирини енгил қилмоқ Бироннинг мушкулини, муаммосини осон қилмоқ, унга ёрдам қилмоқ. -Холбой бойнинг рўзгорига

бўлишиб, унинг оғирини енгил қилиб турғанини учун уйли-жойли бўлиб олди. К. Яшин, Ҳамза.

10 кўчма Машаққатли, уқубатли, азобли; мураккаб, мушкул. *Оғир кун.* *Оғир ҳаёт.*

— Элмурод оиласи ва ўзининг оғир ўтмишини қисқача тасвирлаб келиб, оҳирида шундай деган. П. Турсун, Ўқитувчи. *Отамурод узоқдан бўлса-да, сезди: бошлиқ оғир аҳволда қолибди.* М. Мансуров, Ёмби.

11 кўчма Қаттиқ жазолашни талаб қиласидиган, жуда катта. *Оғир гуноҳ.* *Оғир жиноят.*

12 Нотинч, ташвишли, ҳаяжонли. *Оғир туш.* *Оғир ҳаёл.* *Оғир ўй.* — Чолнинг юрак яраларини очишида ўзини айбли санаган Йўлчининг кўкраги оғир туйгулар билан тўлди. Ойбек, Танланган асарлар.

13 кўчма Қаттиқ тегадиган, хафа қиласидиган, кўнгилсиз; малолли. *Раиснинг уни кўриб, худди кўрмагандай ёнгинасидан машинасида кўчани чангитиб ўтиб кетиши унга оғир тегди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. Қамбар бирдан кулиб юборди. Унинг кулиши Йўлчига оғир тегди. Ойбек, Танланган асарлар.

Кўнглига оғир олмоқ қ. қўнгил. *Оғир ботмоқ* 1) хафа қиласидиган, малолли. *Назаров шитдингизми, дегандай қарашиб қилди.* Назаровнинг шу боқиши Шербекка оғир ботди. С. Анорбоев, Оқсой; 2) ҳазм бўлмаслик (овқатга нисбатан). *Бу хил паловларни ёш гўдаклардан тортиб қарияларгача ва ҳатто беморлар ҳам истеъмол қисса, оғир ботмайди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик. *Оғир гап* 1) малол келадиган, қаттиқ тегадиган гап; 2) ҳал қилиш қийин бўлган масала; 3) кўнгилсиз, ачинарли воқеа.

14 кўчма Ҳаддан зиёд, киши бардош беролмайдиган; қаттиқ. *Оғир алам.* *Оғир жудолик.* *Оғир кулфат.* *Оғир мусибат.* — *Инсон ҳаётидаги энг оғир қайғу* - онадан айрилиқ қайғуси. П. Турсун, Ўқитувчи. -Энди билдим, ошиқлик оғир дард экан. *Бошимга тушганда билдим, - деди йигит/* П. Турсун, Ўқитувчи.

15 кўчма Қаҳратон, совуқ, ташвишли. *Воҳа раҳбари савонни кутмаган экан, дабдурустдан довдираб қолди, сўнг шошиб:* -Тўғри, устод, бу йил анча оғир қиши бўлди - деди.. М. М. Ўст, Лолазор.

16 кўчма Куч келадиган, қийин; дардли. *Оғир нафас.* *Оғир энтиқмоқ.* — *Зиёдилла кетгандан кейин Ботирили бешик тебратиб*

ўтирган хотинининг ёнига чўкиб, оғир уф тортди. Ҳ. Ғулом, Машъал. Қизил қонига бўялган қаҳрамон пулемётчи оғир нафас олмоқда эди. Н. Сафаров, Қаҳрамоннинг туғилиши.

17 кўчма Мунгли, ғамгин, қайгули; салмоқли, вазмин. **Оғир суқунат**. — Оғир, юракни эзувчи куў шамоллар қанотида у ёқдан бу ёққа сузуб юрибди. С. Аҳмад, Уфқ.

Оғир артиллерија Узоққа отадиган катта тўп ва замбараклар. **Оғир карвон қ. оғиркарвон**. — Йўқ, менга сира ўҳшамайди, — деди Шарофатиби шикоятланган оҳангда. — Оғир карвон у. Ойбек, О. в. шабадалар. **Оғир кўчмоқ** Қийинчилик билан ҳал бўлмоқ (бирор иш ёки масала ҳақида). **Оғир оёқ қ. оёқ**. Икромжоннинг кўнгли нотинч. Хотинининг оғир оёқ бўлганидан хаёли қишлоқда, уйида эди. С. Аҳмад, Уфқ. **Оғир саноат айн**. **оғир индустрия қ. индустрия**. Тарбияси оғир Хулқи яхши бўлмаган. Бўлгуси педагоглар, тарбияси оғир ўқувчилар билан ишлаш каби масалалар устида иш олиб борадилар. «Фан ва турмуш». **Қулоги оғир** Гапни яхши эшийтмайдиган, карроқ; кар. **Қулоги бир оз оғир**, товушни бирмунча кўтариброқ гапиришга тўғри келди. А. Қодирий, Кичик асарлар. **Ҳавоси оғир жой** Ҳавоси бузилган, нафас олиш қийин бўлган жой.

ОФИРБЎЙ иш. айн. **оғир оёқ қ. оёқ**. Озодахон оғирбўй бўлишига қарамай, югурб-елиб чой дамлади. Ф. Насридинов, Ота ўғли.

ОФИРКАРВОН Шошмасдан, бамайли хотир иш қиласидиган; секин қимирлайдиган, имиллаган; сусткаш. **Солижон** — йигирма ёшлардаги дароз, оғиркарвон, камзап йигит. С. Сиёев, Отлиқ аёл. **Самад Гайбаровнинг галатепалик** бир тўпори эканидан хабарсиздек, манави оғиркарвон қизни кўриб, кулмаслигини истайди. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОФИРЛАТМОҚ Юкини ёки вазнини оширмоқ; оғирлаштирмоқ.

ОФИРЛАШМОҚ 1 Вазни, оғирлиги ошмоқ; оғирроқ бўлиб қолмоқ, оғир тортмоқ; вазминлашмоқ; кўпайиб бормоқ. Ёғоч бўкиб, анча оғирлашиди. **Машинанинг юки оғирлашиб кетди**. — **Қордан** кичкина юмалоқ ясаб, думалата-думалата, ўз бўйларидан баланд катта курра ясаганлар. У жуда оғирлашган. Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўчма Тобора машаққатли бўлмоқ. **Ботиралининг хаёли** унинг елкасига оғир юк

бўлиб тушди ва бу юк кундан-кун оғирлашарди. «Ёшлик».

3 Қийинлашмоқ, мураккаблашмоқ. **Иш оғирлашиди**.

4 Оғир тортмоқ, мушкуллашмоқ. **Беморнинг нафас олиши оғирлашиди**.

5 Моддий жиҳатдан ночор ҳолга тушиб қолмоқ; машаққатли, уқубатли бўлиб қолмоқ. Аям ўлгандан кейин аҳволимиз яна оғирлашиди. Ойбек, Танланган асарлар. Замон оғирлашиб кетганмиш, нима қиласай, қон ютиб ўтирибман. Т. Малик, Иблис девори.

6 Ноқурай, қийин бўлиб қолмоқ. Энди қизининг олдига кириб, унинг бетига қарааш унга [қутидорга] жуда ҳам оғирлашган эди, чунки бу фожианинг бош омили деб ўзини таниган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Ҳавфли тус олмоқ, ҳавфли, хатарли бўлиб қолмоқ, жиддийлашмоқ. Аҳвол борган сари оғирлашиди. **Погодин қўшинлари ярим ҳалқа** ичиди қолди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. — **Бойларнинг чақиги** билан Йўлчининг иши оғирлашиди, — деди Шокир ота. Ойбек, Танланган асарлар.

8 Кучаймоқ, зўраймоқ, тузалиши маҳол бўлиб қолмоқ. **Бемор қундан-кунга оғирлашти**. — **Фазилат опанинг аҳволи оғирлашиб борарди**. **Ранги сарғайиб**, озиб чўп бўлиб қолди. М. Ҳазратқулов, Журъат.

9 Ошмоқ, кучаймоқ. **Жинояти оғирлашиди**. **Жазо чоралари оғирлашиди**.

10 кўчма Гангиб қолмоқ, ўзини ёмон ҳис этмоқ. **Киши дардини англатолмаса оғирлашиди**. А. Қаҳҳор, Сароб. Қотмадан келган Смирнов бу сўзларни эшигтгач, оғирлашиб кетгандай бўлди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

Боши (ёки калласи) оғирлашмоқ Боши гангимоқ, говлаб кетмоқ; ўзини бошқара олмай қолмоқ. Чинни коса беш-олти бор қўлдан кўлга ўтгандан кейин, ҳар икковининг ҳам боши хийла оғирлашиб, кайф ғалаба қила бошлади. Ҳ. Ғулом, Машъал. **Елкасининг офтобда** кўйған жойлари ачишар, боши оғирлашиб, ёстиқдан бош узолмасди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОФИРЛИК Вазнининг ортиқлиги; қийинлик, мушкуллик. **Ишининг оғирлиги**. **Масаланинг оғирлиги**. Аҳволнинг оғирлиги. **Керакли тошнинг оғирлиги** ўйқ. Мақол. — **Карвон жўнади**. **Юкнинг оғирлигиданми**, ёки гупчаклари ёғсираганданми, аравалар гирчиллаб,

ўз музикаси ўзи билан жадал бормоқда. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Тошкентдан уйланганымдан сўнг, ёлниз бошимга ҳам Тошкентдан, ҳам Марғилондан икки хотин ушлаб туриши оғирлик қила бошлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Калланг оғирлик қиляптими Жонингдан умидинг йўқми, ўлгинг келяптими.

2 физ. Жисмларнинг ерга тортилиш кути.

З кўчма Ташвиш, малоллик. Сизларга оғирлигим тушаётгани ўйгу.. Ўда нима бор менга? А. Кўчимов, Ҳалқа. Ҳар куни эрталаб ишга кетаётганингда, [болани боғчага] элтиб қўясан, қайтганингда – олиб кетасан. Шундоқ қиласанг, ўзингдан бошқа ҳеч кимга оғирлиги тушмайди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

[Бировга] оғирлигини ортмоқ 1) бировга осилмоқ, устига чиқиб (миниб ёки опичлаб) олмоқ; 2) кўчма боқинди, қарам бўлиб олмоқ, ўз ташвишини бировнинг зиммасига юкламоқ. *Мунаввар, Йўлдошга оғирлигини ортмаслик* учун, ўзига иш ҳам топди: тутруқ-хонага доя бўлиб кирди, С. Анорбоев, Мехр.

4 кўчма Мушкул, қийин, нокулай аҳвол; қийинчилик; азоб-уқубат. *Сокинанинг бир ўзига икки бола билан юриш оғирлик қиласди.* М. М. Дўст, Лолазор. *Момо у кунларнинг оғирлиги, ташвиши ҳақида кўпам сўйлайвермайди.* «Саодат». Улар бир-бирларига қарашиб, илжайишдилар. *Нигор ойим ҳам оғирликдан чиқди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

5 кўчма Ўзини тута билиш, сиполик; босиқлик, вазминлик. *Қўзининг номуси, кимнинг ақли, кимнинг сабри, оғирлиги уни шармандаликтан кўтқариб қолди?* Ойбек, Танланган асарлар. *Ботирали оғирлак билан онасига қаради.* «Ёшлиқ». *У, қўлларидаги нарсаларни стол устига қўйгач, оғирлик ва босиқлик билан Турсун хола ёнига борди.* Газетадан.

Ўзини оғирликка солмоқ ёки **оғирлик қилмоқ** Ўзини босмоқ, ўзини қўлга олмоқ, сабр қилмоқ. *У ўзини оғирликка солиб, хотининг бош-кўзини силади, эркалатди.* Ойдин, Кўнгли тўлдими, яхши йигит. *Юраги орқасига тортиб кетган Жўмард ўзини оғирликка солди.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япрақлар.

ОҒИРОЁҚ (*тўғриси – оғир оёқ*) с. т. Ҳомиладор. *Тоғай оғироёқ хотинларга хос*

сусткашлик билан ўчоқ бошида куўмаланиб юрган Марҳаматга эътибор бермади. «Ёшлиқ».

ОФИРСИНМОҚ 1 Оғир, қийин деб билмоқ.

2 айн. оғринмоқ.

ОҒИРЧИЛИК Қийинчилик, оғир, мушкул аҳвол; машаққат. *Оғирчилик кўрган одам.*

■ *Ўзингни тирик етим қилма.* Боланг туфайли ҳар қанча оғирчилик бўлса, устингга ол. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Улар ҳар қанча оғирчиликка чида, бирлашишлари керак. С. Аҳмад, Уфқ.

ОФИШ 1 **Оғмоқ** фл. ҳар. н. *Нурнинг турли муҳитларда турлича оғиши.* ■ *Ҳар қандай ионнинг оғиши бурчаги унинг бир қанча параметрларига, жумладан, массасига боғлиқ бўлишини инглиз физиги Ж. Томсон кашф этган эди.* «Фан ва турмуш».

2 **макс.** Меридиан чизиги билан компас стрелкаси ўйналишлари орасида ҳосил бўладиган бурчак. *Магнит стрелкасининг оғиши.*

Орамизда оғишимиш бор шв. Бир-бири мизга ўтишганимиз бор, бир-бири мизда қарзимиз бор.

ОҒИШМАЙ 1 **Оғишмоқ** фл. рвдш.

2 **рвш.** Изчиллик билан, иккilanmasdan, чекинмасдан. *Ҳукуматимиз ўзининг тинчликсевар сиёсатини оғишмай амалга ошириб келяпти.* «Фан ва турмуш».

ОҒИШМОҚ 1 **Оғмоқ** 3, 6 фл. бирг. н. Улар тўғри ўйлдан оғишмади. *Ота-она келин томон оғишиди.* ■ *[Отабек] Онасининг нима бўлса ҳам Марғилон тарафга оғишганини ва ўзининг кучли бир душмандан қутулаётганини.. пайқади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Бирор томонга қийшаймоқ, оғмоқ. Дунё ўқи горизонтга оғишган ва шунинг учун ёриткичлар осмон гумбазининг жанубий томонида ҳаммадан баландроқ кўтарилади. «Астрономия».

3 **кам қўл.** Бирор томонга юрмоқ, йўл олмоқ, ўтмоқ. *Ҳомид ўзининг нажот томонига оғишганини сезиб энтиқди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 **шв.** Алмашмоқ, адашмоқ, ўзгармоқ. *Кийимлари оғишиб қолибди.*

5 **шв.** Ўзаро олди-берди қилиб, бир-бирига қарздор бўлмоқ, ўтишмоқ ёки ўтишган қарз-қурзларини бир-бирига тўлаб, орани очиқ қилмоқ. *Шуни айттаётиман-да!* Қий-

налиб қолманг, менда бор, бериб турай, кейин оғишиб кетармиз. Ўйгун, Сўнгти пушаймон.

ОФИШТИРМОҚ Оғишимоқ 1, 3, 4 фл.

орт. н. Чўпон подани қирнинг у томонига оғишитирди. ■ [Хушрўй] Ҳафта, ўн кун ўтмасдан, эрини ўз томонига оғишитириб, қундоши ёнига киргизмаётқ қўядир. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОФМА 1 с. т. айн. оғмачи 1.

2 мат. Бирор тўғри чизиқни 90°дан кичик бурчак ҳосил қилиб, кесиб ўтадиган иккичи тўғри чизиқ. *Оғма призма. Оғма цилиндр.*

3 сфт. Ўтиқ, қия. *Оғма минора.*

ОФМАХОН Фалла ўсимликларига зарар келтирувчи, каламушдан каттароқ кеми-рувчи ҳайвон.

ОФМАЧИ 1 Бир гапда турмайдиган, ҳадеб айниверадиган иродасиз одам, иккиланувчи; иккюзламачи. *Оғмачи камбағалларимизнинг оғзини мойлашяпти тулки бойлар.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 сиёс. Бош йўлдан чекиниши, четга чи-кувчи, оғувчи. *Ўнг оғмачилар. Сўл оғмачилар.*

ОФМАЧИЛИК Оғмачига хос хусусиятга эгалик.

2 сиёс. Бош йўлдан чекиниши, четга чи-киш, оғиш. *Ўнг оғмачилик. Сўл оғмачилик.*

ОФМОҚ 1 Бирор томонга ётиб, қия холат олмоқ, қийшаймоқ, энгашмоқ, ёнбошламоқ. *Кема ўнг томонга оғди. Девор оғиб қолди.* ■ *Ортиқ сўзлай олмади, боши бир томонга оғиб тушди-ю, жим бўлди – жони узилган эди.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Анисимов ҳамиша деворни оғган томонга ийқитади. Э. Самандар, Дарёсини йўқоттан қирфоқ.

2 Бирор томонга, пастга сирғаниб, оси-либ тушмоқ. *Қоринбог бўшаб, отнинг эгари чап томонга оғиб кетибди.*

3 Тўғри, тик йўлдан ёки белгили йўна-лишдан четга чиқмоқ. *Самолёт курсдан оғди.*

4 Бурилмоқ, четга чиқмоқ; бирор томон силжимоқ. *Яҳшибоев гап мавзуси четга оғиб кетганини сезди.* М. М. Дўст, Лолазор. *Бек ака бошини кафтлари орасига олди: -Бебурд бўлиб қолдим чори ёшим оғиб!* С. Нуров, Нарвон.

5 Бўлинмоқ, чалғимоқ (ўй-хәёл, дикқат-эътибор ҳақида). Бирдан дикқати оғиб, уларга қулоқ тутди. «Шарқ юлдузи».

6 кўчма Тўғри йўлдан адашмоқ, четга чиқмоқ, тоймоқ; бирор сиёсий оқимдан, маслакдан тоймоқ, қайтмоқ. *Менимча, ўр-*

тоқлар, Қўчқоров партия йўлидан оғиб, ёт унсурлар таъсирига тушиб қолган одам. С. Анербоев, Оқсой.

7 Бирор томонга йўналмоқ, қарамоқ (кўз ҳақида). Ҳожи хола, Тўрахоннинг хәёлчан кўзларига қараб олиб, жавоб кутди. *Жувон кўзлари секин ерга оғди:* «Розиман». М. Исмоилий, Фарғона т. о. Раъононинг ерга қараган кўзи секингина Анварга кўтарилиб, яна ерга оғди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

8 Энг юқори нуқтадан, зениндан ўтмоқ (Күёш, Ой ва юлдузлар ҳақида). *Қуёш кунбомарга оғиб, соялар чўзилиб қолган бўлса ҳам, тепалар ҳамон офтоб селида жимирилаб ётарди.* М. Мансуров, Ёмби. Уфқа оққан қуёш кўкни тутган тутун.. орасидан гёё қора шиша орқали кўринганга ўхшайди. Ойбек, Күёш қораймас.

9 Маълум бир муддатдан, пайтдан ўтмоқ, ошмоқ. *Вақт ярим кечадан оққан эди.* М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан. *Кун асрдан оғиб, шомга яқин қолган, шунинг учун гузардаги дўконлардан очиги уч-тўртта..* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оғди Кундузнинг ярмидан кўпи ўтди, кеч кира бошлади. *Кун оғиб, ерга соя тушшиши билан Ҳамро опанинг юраги питирчилаб қолди.* Ойдин, Ўзидан кўрсин. *Тун оғди* Кечанинг ярмидан кўпи ўтди, ярим кечадан ошди. *Тун оққач, баталъон келди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

10 кўчма Бирор томонга ўтмоқ, унга мояйил бўлмоқ ёки ён босмоқ. *Бирон эътиборлироқ одам закон [қонун] сўқиб қолса, дарров ўша томонга оғиб кетишарди.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *Бу замонда кимнинг жин чақаси кўй бўлса, одамлар ўшанга оғади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Саломат қақшоқ ўғай она билан чиқишолмади.* Ҳар кун жанжал, эшишмаган гапи, емаган турткиси қолмади. *Ота ҳам суюкли хотин томонга оғиб кетди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Боши оғиб Фалакнинг гардиши билан; беинтиёр, ўйламай-нетмай, боши айланиб. *Боши оғиб келиб қолди.* **Боши оққан томонга кетмоқ қ. бош.** *Нусратдек вужудини чулғаган паришон кайфиятдан фориғ бўлиши учун бирдан боши оққан томонга кетиши ишқига тушди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Қўнгли оғмоқ 1)** мояйил бўлмоқ, муҳаббат кўймоқ. *Қизинг, туркман элдан бирор томонибди, Қизинг қўнгли шу туркманга оғибди.*

«Равшан»; 2) айн. эси оғмоқ 1. Эси (ёки ҳуши) оғмоқ ёки эсидан (ёки ҳушидан) оғмоқ 1) эс-хушини йўқотиб қўймоқ, маҳлии бўлиб қолмоқ. Мен, эсим оғиб, унинг оғзига тикилганимча, қимирламай ўтириб қолдим. Ойдин, Садағанг бўлай, командир; 2) ақлдан озмоқ. Адолатнинг бир нуқтага тикилган кўзларига қараб қўрқиб кетди: эсидан оғиб қолса-я! Ҳали бу кўргулик ҳам бормиди унга. С. Зуннунова, Гулхан. Ҳафизанинг бирдан ранги оқариб, гўё бошига юз пудлик гурзи тушгандек, эси оғиб қолди. Мирмуҳсин, Умид.

ОФОЗ [ф. ڙڙڻ] – боши, аввали, бошланиш жойи; бошлаш, киришиш]: оғоз қилмоқ (ёки этмоқ, айламоқ) эск. кт. Бошламоқ, (бажаришга, ижро этишга) киришмоқ. Доя фақирни ердан олиб, йўргакламоқчи бўлганида, камина чирқираб, гиря оғоз қилиб, асло ўнгидан тўхтамаганимдан, падар сешибдиларки, фарзандлари бежиз эмасдир. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОФОЧ кт. 1 айн. дарахт. Олма оғочи. ■ Кўм-кўк оғочларнинг қалин шохиди Қанотли куйчилар сайрашда эди. Миртемир.

2 эск. Ёғоч, хода. Йигит чирик оғочлар тиркшиидан пастга қаради. С. Сиёев, Ёруғлик. Дўконга бир шайтони лайн оғоч қоқиб қўйибди-ку, энди нетиб очдим? «Ёшлик».

ОФРИМОҚ 1 Касал бўлмоқ, бирор қасалликка йўлиқмоқ, дардга чалинмоқ. Ишламай еган, оғримай ўлар. Мақол. ■ Буок аллома Абу Али ибн Сино мия, қонтомир, ўнка касалликлари билан оғриган кишиларни даволашда ёнғоқ магзидан самарали фойдаланган. «Фан ва турмуш». Бирдан Зеби хола оғриб қолди-ю, ўша ётганча ўрнидан турмади. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Касалланиб, шикастланиб, жароҳатланиб ёки қарчаб оғриқ бермоқ, оғриққа кирмоқ. Оёғим оғрияпти. Пичоқни аввал ўзингга ур, оғримаса, бирорга ур! Мақол. ■ Унинг тани зирқираб оғрип, айниқса, бели шундай оғрирдики, асло чида бўлмасди. С. Аҳмад, Уфқ. Бутун баданим зирқираб оғриди, энди жуда кучайди оғриқ. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Касалланиб ёки қурт еб тўкилмоқ (хўл мевалар ҳақида). Оғриган олма.

Бели оғримаганинг нон ейишига қара қ. бел 1. **Дили** (ёки кўнгли) оғримоқ. Ҳафа бўлмоқ, ранжимоқ, дили озор чекмоқ. Зум-

рад эрига кўз қирини солди. Унинг бугунги озорини ўйлаб, кўнгли оғриди ва жаҳз билин тескари ўғирлиб, тўшакни бошига тортиди. С. Сиёев, Отлиқ аёл. Гулнорни олмоқчи экан, олсин. Ука, биз тўйиқ бўлмайлик, чолнинг дили оғримасин. Ойбек, Танланган асарлар. **Жони оғримоқ** Азоб чекмоқ, қийналмоқ.

ОГРИНМОҚ 1 Норозилик ёки малоллик билан бирор ишни бажармоқ. Мамат қассоб, қарисида қимитниб турган ранги синиқ жувонга тикилиб, оғринибгина ярим килодан ошиқ думбани тарозига ташлади. Н. Норқобилов, Тўқнашув. Шопмўйловли киши оғриниб ўрнидан турди. «Ёшлик».

2 Ўзига оғир олиб ранжимоқ, ҳафа бўлмоқ. Ошно, гарчи оғринган эса-да, уларни унумтмади, ўзи бормаса ҳам, касалхонага хотини Муяссарни юбориб турди. М. М. Дўст, Лолазор. Мен бу гапга унча оғринмадим, эркак киши баъзан шунақа юраги торлиқ қиласди, деб қўя қолдим. А. Қаҳҳор, Хотинлар.

ОГРИНТИРМОҚ Оғринмоқ фл. орт. н. Саидий аллақачон салом бершига қарор берди, аммо сўрашии керакми, ё бўлмаса, сўрашии улуғ кишини ўйлдан қўйиб оғринтириш бўладими? А. Қаҳҳор, Сароб.

ОГРИТМОҚ 1 Оғримоқ фл. орт. н. Намгарлик аззойи баданимни зирқиратиб оғритяпти. Этик оёғимни оғритди. ■ Йиглама, Турсуной, ўиглама. Йиги бошни оғритиб, кишини лоҳас қиласди. А. Қаҳҳор, Мастон.

2 Ҳафа қилмоқ, ранжитмоқ, дилига озор бермоқ. Кўнглини оғритмоқ. ■ Дилдор шу ўшига кириб, бирорнинг дилини оғритмаган. С. Аҳмад, Уфқ. [Кумуш Отабекка:] Шу яқин орадаги унинг [Зайнаб] билан бўладиган масҳуд дақиқаларингизда худо ўйлига вайда олингиз – мени оғритмасин, рақибам келди, деб ўйламасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ука, ман уч-тўрт кундан кейин Фарғонага жўнайман. Лекин, сан чолнинг кўнглини заррача оғритма, дурустми? Ойбек, Танланган асарлар.

Бош оғритмоқ 1) бошни оғритмоқ, бошга оғриқ киритмоқ. Завъфарон фойдали ўсимлик бўлиши билан бирга ноҳуш асоратлари ҳам бор. Бошни оғритади. «Саодат»; 2) бош қотирмоқ, фикрламоқ. Бу ийл идора чопиқ, сугориш каби ишларни ташкил қиласи; иш битдими, орқада қолдими, ҳар кун кўздан кечириши тўғрисида бош оғритмайди. А. Қо-

дирий, Кичик асарлар; 3) тинчлик бермаслик, ҳоли-жонига қўймаслик. «Элга қўшилмайсан, одамгарчилигинг борми?» дейишавериб, бошини оғритишиди. Газетадан.

ОГРИҚ 1 Касалланиш, шикастланиш, жароҳат ёки чарчаш натижасида сезиладиган жисмоний азоб, дард. *Оғининг оғриғи босилди.* Ярам яна оғриққа кирди. — Бир оздан кейин Малик муаллимнинг биқинидаги оғриқ хиёл босилди. А. Кўчимов, Ҳалқа. Уйзазобига, куюк оғриғига чидағ, бардош қилиб, ўзига-ўзи далда берарди. Н. Сафаров, Водиллик қаҳрамон.

2 Касаллик, хасталик, дард. *Бел оғриғи.* Кўз оғриғи. Оёқ оғриғи. *Оғриққа чалинмоқ.* — Оғриқнинг биринчи куни Кумуш ҳеч кимга сезидирмай юрди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Юрак оғриғи 1) дил касаллиги, юрак хасталиги; Кўк чой бош, юрак оғриғига, қон босимига дучор бўлганилар учун фойдали. «Фан ва турмуш»; 2) с. т. меъда бузилиши, ич кетиши; 3) кўчма с. т. ланж одам. -Қорангни кўрсатмай қўйдинг. Нима бўлди, шунақа юрак оғриғимидинг? — деди қорақош йигит ўстиринга. Ҳ. Назир, Ўтлар туташгандা.

2 Бемор, касал, хаста. Ўлар оғриқнинг ўлгани яхши, уйдагиларнинг тингани яхши. Мақол. *Оғриқнинг тузалгиси келса, эмчи ўз оғи билан келар.* Мақол. — *Бу воқеанинг учинчи куни Кумушшиби ишлаб ётувчи оғриқлардек сарғайиб озган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ҳар иккала оғриқнинг номи битта — муҳаббат. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. Бирон жойда ишлаш у ёқда турсин, «кўчага чиқай» деган ўйнинг ўзи унинг учун оғриқ кўз билан офтобга қарашдай ёқимсиз эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

3 Кўчма Руҳий азоб, дард, алам. Элмурод Фотима билан тенглашиб олгач, бир энтиклида-да, гўё қалбини жизизлатиб турган оғриқни битталаб олиб ташлаётгандай гапирди. П. Турсун, Ўқитувчи. Чолнинг қалбини аллақандай совуқ бир қўл омбур орасига олиб сиқар, оғриғи юзига уриб борар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 кам қўлл. Ташвиш, фам. -Ажабо, маккажўхоридан бошқа оғриғим йўқми, — деди раис ўзига-ўзи. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Мўминлар бир-бирларининг оғриғига шерик бўлиши керак. «Фан ва турмуш».

5 кўчма Иллат, камчилик. -*Бу оғриқ янгигина тузилган колхоз шароитида юқумли бир оғат.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

Бош оғриғи қ. бош. Бош оғриғи қилмоқ с. т. Ичкиликдан кейинги караҳтиликни тарқатиш учун яна бир оз ичмоқ, заҳар босди қилмоқ.

ОГРИҚЛИ 1 Оғриқ мавжуд бўлган, жисмоний азоб берувчи. *Оғриқли яра.*

2 Руҳий оғриқ берувчи, дардли. *Болалигимдан бери бир оилани кузатаман.* Шу уйнинг она бўлгич аёли мен учун оғриқли дунёдир. «Ёшлиқ».

ОГРИҚСИЗЛАНТИРУВЧИ Оғриқни бартараф этувчи, оғриқни сезидирмайдиган. *Оғриқсизлантирувчи дорилар.* — Ўрта асрларда Европада ҳали тиббиётда жарроҳлик амалларида оғриқсизлантирувчи яхши воситалар бўлмаганилиги туфайли, табиблар ёғоч «гурзи»га «мурожсаат» қиласар эканлар. Газетадан.

ОҒУ айн. **заҳар.** Ҳа, у арзанда! Яшайверсин, лекин ўз тўшагида, бировларнинг ошига оғу солмасдан яшасин! С. Нуров, Нарвон. [Зуҳра] Сенсиз бу олам бўлди қоронғу, Ҳар луқма ошим сенсиздир оғу. С. Абдулла.

ОҒУЛАМОҚ 1 Заҳар солмоқ, заҳар қўшмоқ. *Пахта далаларини турли хилдаги ўғитлар билан заҳарлаб келдик.* Қўра-била туриб ерни, ўзимизни оғуладик. А. Нурмуродов, Уруш бевалари.

2 кўчма Заҳарга, оғуга айлантироқ, заҳарламоқ. *Умрининг энг қимматли кунларини оғулаган, икки йил бўйи давосиз дардга мубтало қилган ўз онаси эмасмиди?* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҒУЛИ 1 Заҳар солинган, заҳар қўшилган; заҳарли. *Оғули оши.* — *Бу оддий рашк эмас, бу бўхтон кучи, Кўксига қадалар оғули тикан!* Ж. Жабборов.

2 кўчма Заҳарга, оғуга айланган, заҳарланган; заҳарли. *Оғули гап.* — *Турмушнинг оғули дарахти иккита ширин мева қиласи: булар — шеърият гўзалигидан роҳатланишу яхши одамлар билан муносабатда бўлиш.* Газетадан.

ОҒУШ [ф. شْوْ] — қучоқ, бағир; қўйин, кўкрак; кўкс] 1 км. Қучоқ; қўйин, бағир. Ўз оғушига олмоқ. — *Раъно жавоб бермай, Анварнинг оғушидан ўзини қутқазиб, ўрнидан турди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. Сенинг оғушинг офтобнинг ётогига ўхшайди.. баданингдан беҳишт ялпизининг бўйи келади, кўкрагингдан олма ҳиди анқиб туради.. «Ёшлиқ».

2 Қаър, бағир. *Күп ўтмасдан ўлым ўз оғушига тортади.* Ойбек, Навойй. *Саралонда муаллақ қотған ҳаво губори шабнам билан яна ўз онаси – түпрақ оғушига оҳиста чўқди.* «Саодат».

3 Куршов, қўйин. *Толибжон омонат ёғоч кўприк устида шундай, ҳам ширин, ҳам юракни ўртовчи ҳислар оғушида гарансиб турарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Мурод қандайдир қувонч оғушида онасига қаради.* Т. Ашуроев, Оқ от.

Оғуш қилмоқ эск. Кучоқламоқ, кучоғига олмоқ, багрига босмоқ.

Оҳ унд. с. 1 Кувонч, завқ, қойил қолиш каби ҳис-туйғуларни ифодалайди. *Оҳ, у дамлар!.. Эсласам, қалбимни қувонч, руҳимни шодлик қуади.* Ж. Жабборов, Севинч ёшлиари. *Оҳ, бу ёқимли ҳид қаердан келди экан.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. *Оҳ, гўзал жонон ҳаёт, сенда эрур озод киши.* З. Диёр.

2 Соғиниш, интизорлик каби маъноларни ифодалайди. -Кел, бир ўпай! – деди Абдуманноф. – *Оҳ!.. Азиз оғайним!* А. Қаҳҳор, Оғайнилар. *Баъзи вақтда унча-мунча нул ҳам сўраб оламан, Лекин чирт-пирт бўлиб, қўлдан учади-кетади.* *Оҳ, нул!* Ойбек, Танланган асарлар. -*Оҳ, айланай, овсинжон, – деди бир жувон кулгидан ўзини тийиб, – кўзимиз довуччада бўлган замонлар қандоқ замонлар экан-а?* С. Зуннунова, Олов.

3 Ачиниш, дард-алам, ҳасрат туйғусини ифодалайди. *Қани Гулнор? Қани жонони? – Оҳ, у ўйқ.* Ойбек, Танланган асарлар. *Оҳ, фалокат, падар лабнат!* Шарманда қўидингку оҳири! Ҳамза, Танланган асарлар.

4 Оғриқ, дард туйғусини ифодалайди. *[Заргаров дарров креслога ўтириб:] Оҳ! Воҳ! Сугур! Суғурсанг-чи!* *[Марасул омбурни чоғлаб:] Ҳозир.. Ҳозир.* А. Қаҳҳор, Оғриқтишлар.

5 от өзф. Дод-фифон, нола, аффон, зорланиш. *Оҳ тортмоқ* (урмоқ, чекмоқ). ■ *Эй, телба кечмишининг тилсиз гувоҳи, Тингланар қалбингдан ўйларнинг оҳи.* Файратий. *Танҳо ётар эдим бўм-бўш қирғоқда, Тенамда юлдузлар чекар эди оҳ.* А. Орипов, Йиллар армони. *Саид Жалолхон ишонгандаги хусусидаги бу хабарни эшишиб, оҳ тортади.* А. Қаҳҳор, Башорат. *Оғриқ ала-мидан тинмай оҳ уради.* Мирмуҳсин, Темур Малик.

ОҲАҚ [ф. ҳак – оҳак] Оҳактошни ўта юқори (900° дан ортиқ) температурада кўйдиришдан, пиширишдан ҳосил бўладиган оқ модда; кальций оксиди (қурилиш, металлургия, кимё саноати ва б. соҳаларда кенг қўлланади). *Оҳак қоришимаси.* ■ *Қизлар кўпрақ дараҳтларга оҳак суриш, супуриб тозалаш ишларини бажарапдилар.* С. Зуннунова, Олов. *Эртага ишдан қайтаётib, оҳак ола келсангиз, катта меҳмонхонани бўшатиб, оқлаб олардик.* А. Мухтор, Кумуш тола.

Оҳак сути Пиширилган оҳактошнинг сувдаги эритмаси, сув қуйиб эритилган оҳак. *Баъзи бир заҳарловчи моддалар оҳак сути билан ўйқотишиади.*

ОҲАҚИ [ф. ҳаки – оҳакка оид, оҳакли, оҳак қўшилган]: *оҳаки намат* Оҳак сути билан намлаб қотирилган, сифати паст кигиз.

ОҲАҚЛАМОҚ 1 Оҳак билан оқламоқ. *Раис хонанинг юпқа таҳталари очилиб қолган полига, оҳакланган, лекин сарғаниб қолган деворига, газета тутиб қўйилган деразасига қаради.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 маҳс. Ерни оҳак билан ўғитламоқ. *Оҳаклаш ер шўрини ейди.* Э. Самандар, Дарёсини ўйқотган қирғоқ.

3 маҳс. Тери, намат каби нарсаларга оҳак суви билан ишлов бермоқ.

ОҲАҚЛИ Таркибида оҳак бўлган, оҳак араплашган; оҳакдан қилинган.

ОҲАҚЛИ СУВ Тиндирилган оҳак сути, ўювчи кальцийнинг тиниқ эритмаси.

ОҲАҚТОШ Таркибида оҳак бўлган чўкинди тоғ жинси. *Цемент хомашиёси оҳактоша гил конларидан қазиб олиниб, майдаланади.* «Фан ва турмуш».

ОҲАНГ [ф. ҳанг – келишув, ҳамжиҳатлиқ; ёқимли товуш, куй; ҳамоҳанглик, ўйғунлик] 1 Бир-бирига уланган, ўйғунлашган ёқимли товушлар оқими. *Ариқдан майин оҳанг билан сув оқар.* Ойбек, О. в. шабадалар.

2 Турли товушларнинг маълум бир тартибида ўйғунлашиб, мусиқий бутунлик ташкил этган бирикмасидан иборат мусиқа асари; куй. *Бу ашуланинг оҳангни жуда яхши экан!* ■ *Буларнинг [шебрларнинг] ҳаммаси деярли газетада босилар, баъзиларини болалар оҳангга солиб, саҳналарда ашула қилиб айтар эдилар.* А. Қаҳҳор, Сароб.

3 Нутқда маънога қараб овознинг кўтарилиши ва пасайиши; интонация. Буйруқ оҳанги, Сўроқ оҳанги. Тинч (босиқ) оҳангда сўзламоқ. — У вақтларда мен шеъларнинг маъносини тўла тушунмасам ҳам, уларнинг ўқишидаги оҳанги мени завқлантиради. С. Айний, Эсдаликлар. Зиёдахон.. баъзи жумлаларни маъносига мос келмайдиган оҳангда ўқиб, тингловчиларга уқтира олмагани учун, ҳикоянинг давомини Иброҳимовнинг ўзи ўқиди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 Сўзловчининг ички ҳис-туйгуларини ифодалайдиган талафғуз услуби. Аразлаган оҳангда сўзламоқ. Йиғламсираган оҳангда гапирмоқ. — Ойша хола қалбдан силқиб чиққан меҳрибон бир оҳангда гапирди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Гулнор тўғрисида сўзлаганда, товушига сирли оҳанг берди. Ойбек, Танланган асарлар. -Кечир демоқчисиз, — деди Инобат майин, аламли оҳанг билан. Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг.

5 кўчма кам қўлл. Нарсаларнинг ўзаро қўшилишидаги мослиқ, уйгунлик. Бўёқларнинг нафис оҳанги.. бениҳоят нозик товлашар эди. Ойбек, Навоий.

Ҳар (ёки юз, минг) оҳангга солмоқ Гоҳ ундоқ, гоҳ бундок қилиб кўрмоқ. Дангасага иши буорсанг, ўзини ҳар оҳангга солади.

ОҲАНГДОР [ф. Ҳенگدار – уйгун, ҳамоҳанг, хушоҳанг] 1 Кулоққа ёқадиган, хуш келадиган, ҳузур багишлайдиган; ёқимли, мусиқий; оҳанги яхши. Оҳангдор мусиқа. — Алла! Дунёдаги энг содда, энг соғ, энг оҳангдор, эрка туйгули она қўшиғи. «Саодат». Гуландом оҳангдор, жарангли овоз билан сўзлади. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Маълум оҳангга эга бўлган, маълум оҳанг билан талафғуз қилинадиган; оҳангли, жарангли. Оҳангдор шеър. — Утқир оҳангдор товушдан сесканганда, юқ машинаси дарҳол ўзини ўйл четига олиб, ўтавер, дегандек дуддуллади. С. Нуров, Нарвон. Соқолли кампир бир қўлини Нурининг бошига енгил қўйиб, баланд.. товуш билан худди куйлагандек, сўзларни оҳангдор чўзиб қичқирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОҲАНГДОШ 1 Айтилиши ўхаш, талафғуздаги оҳанги бир хил. Оҳангдош номлар. Оҳангдош сўзлар.

2 Маълум оҳангга, куйга мос тушган, мос келадиган. Оҳангдош ашулалар.

3 кўчма Бир-бирига мос, уйғун, ҳамоҳанг. Оҳангдош бўёқлар.

ОҲАНГДОШЛИК 1 Бир хил оҳангга эгалик, оҳанг жиҳатидан ўхашашлик. Сўзларнинг оҳангдошлиги.

2 мус. Турли баландликдаги мусиқа товушларининг бир вақтда садоланиб қўшилиши. Куйларнинг оҳангдошлиги.

3 эск. айн. **сингармонизм**.

ОҲАНГЛИ Маълум бир оҳанг ёки куйга эга, маълум бир оҳанг, куй билан ифодаланадиган, чалинадиган, айтиладиган; оҳантдор. Бир турли, бир оҳанги нафис, мусиқавий товушлар кишининг борлиқ вужудига, қон томирларига ажойиб бир ўзгариш берган эдлар. А. Кодирий, Ўтган кунлар.

ОҲАНЖАМА [ф. آهن جامه – темир қоплама, жилд] с. т. 1 Ажойиб-таройиб безак, бежама. Ёш-яланг орасида неки либос, неки оҳанжама расм бўлса, дастлаб шу қизнинг эгнида кўрардингиз. «Ёшлиқ». «Оқтой» чиндан ҳам оқиши бўлиб, шалтанг қулоқлари хачирларни кидай узун, оҳанжамаси зўр эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Ажойиб-таройиб иш, ҳаракат, тартиб, қилиқ, галва. Тўйининг оҳанжамаси кўп. — Бу оҳанжама саломлардан сўнг куёв ўигитнинг кимлари борлиги ва улар қандай одамлар эканлиги билинди-кўйди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҲАНРАБО [ф. آهن ربا – темирни тортувчи – темир + ربا – ўғирловчи, тортувчи] 1 эск. айн. **магнит**. Кишилик тарҳи давомида оҳанрабо ва кейинчалик электрон кварц соатлар яратиши. Газетадан.

2 кўчма Ўзига тортувчи, ўзига жалб этувчи, мафтун этувчи; фусункор. Оҳанрабо куй. — Узоқ кетдим, баҳт келтирай деб сенга, Оҳанрабо мұхаббатине бор учун. Т. Тўла. Яқинатрофдан эшишилаётган оҳанрабо куйлар кишини мафтун этади. «Саодат».

ОҲ-АФФОН, оҳу афғон Оҳу нола, оҳу фифонлар. Оҳ-афғон қилмоқ. — Онанинг оҳу афғонига манқурт пинагини ҳам бузмади. «Ёшлиқ».

ОҲ-ВОҲ, оҳу воҳ айн. **оҳ-афғон**. Бундан кутулиши учун оҳ-воҳ, ўиги-сиги сира фойда бермайди. Кулчиликдан чиқмоқчи бўлсан, курашга бел боғлашимиз керак. Ойбек, Танланган асарлар.

Оҳ-воҳ қилмоқ 1) оҳ-фифон чекмоқ, додвой қилмоқ; азобланмоқ. Қон ҳиди оч

бўрларни шу қадар маҳриёт этгандику, на ўқлар овози, портлаш даҳшати, на жон берадётгандарнинг оҳ-воҳ қилишлари уларга таъсир қиласарди. «Ёшлик». Эшикда оҳ-воҳ қилганча жиккак кампир пайдо бўлди. Н. Норқобилов, Тўқнашув; 2) кўчма муҳаббат кўйида соҳта кўйди-пишиди бўлмоқ. Икки чаккасида соч ўстирган, қаншари паст сармарош ўигит аввал оҳ-воҳ қилиб, иккисиат бўлган қизни ташлаб қочиб кетган эди. Мирмуҳсин, Умид.

ОҲ-ЗОР, оҳу зор айн. оҳ-афғон. [Матмат:] Менинг оҳу зорларим бундай қулай фурсатларни келтирди. Ҳамза, Паранжи сирлари.

ОҲИСТА [ф. Ҳисса – секин, аста, астасекин; шовқинсиз; осоиышта] рвш. 1 Аста, қаттиқ овоз чиқармасдан, секингина. Оҳиста гапирмоқ. Деразани оҳиста ёпмоқ. — Раҳмат.. Раҳимжон ака! – деди Раъно секин. Деди-ю, энтиқди, сўнгра чуқур нафас олиб, оҳиста тақрорлади: -Катта раҳмат! О. Ёкубов, Баҳор кунларидан бирида. Аваз ўйғоқ эди, отаси билан оҳиста гаплашиб кираётган кишининг товушини эшилди-ю: «Яна бир ҳамдард шекилли», деб шифтга қараб ётаверди. С. Сиёев, Аваз.

2 Шошмасдан, секин, аста; шов-шув кўтармасдан. Раъно оҳистагина Анварнинг ёнига келиб, супага суянди. А. Қодирий, Мехробдан чаён. Умид кири. :да оҳиста у ёқ-бу ёққа қараб киргани билан, чиқиша мушукдек эпчиллик билан занапоялардан тушди. Мирмуҳсин, Умид.

3 Билинар-билинмас, сал-пал, зўрға пай-қаб оладиган даражада. Кўзни оҳиста очиб, юммоқ. Боини оҳиста чайқамоқ. Ой оҳиста сиљжимоқда. — Қайғуга ботган кўзларини юмб, боини оҳиста иргади. «Саодат». Пастдан шоша-пиша чиқиб келаётган врачанинг шарпасини сезгач, хиёл қўзғалиб, оҳиста кўзни очди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

4 Ҳовлиқмасдан, босиқлик билан, ётиғи билан. Воқеани оҳиста баён қилмоқ. — Сизга шундай вазифа юкланди: укангиз, синглингиз, хўш, яна ким бор – шуларга оҳиста тушунтирасиз, яни улар Мирзакаримбой отамга арас қиласинлар. Ойбек, Танланган асарлар.

5 Билдирмай, билинтиrmай, ошкор қилмай, яширинча. Оҳиста ишора қилмоқ. — Замира Очилнинг ўтили қараашларини аввал-

дан ҳис қиласар, лекин уларда суклик сезмас, аксинча, кўз-кўзга тушганда, ўигит оҳиста кўзини олиб қочар ва уялиб, ўзини мумкин қадар тортиб юрар эди. П. Қодиров, Уч илдиз. Шийлон яқинига бориб, оҳиста мўраласам, каштакон гужум тагида Холчучук ўтирибди. «Саодат».

6 Эҳтиётлик билан, авайлаб, астагина. Ярани оҳиста боғламоқ. Беморни оҳиста ётқизмоқ. — Қайғу билан чарчаган қизнинг кўзлари юмила бошлади. Йўлчи унинг бошини кир ёстиққа оҳиста қўйди. Ойбек, Танланган асарлар. Қамчи билан Мавлон ака Ботиралини оҳиста кўтариб, аравага олдилар. Ҳ. Фулом, Машъал.

7 Тинч, осоиышта. Бу қишлоқда ҳаёт оҳиста ва бир маромда кечарди. «Шарқ юлдузи».

8 Енгил, осонгина. Самолёт оҳиста Андижон тупроғига қўнди. «Ёшлик».

ОҲ-НОЛА, оҳу нола айн. оҳ-афғон. Оҳу нола қилмоқ. — «Дадажон, раҳмингиз келмайдими? Биз сизни соғиниб, юракларимиз эзилди-ку, жон дадажон», деб қилган оҳунолалари ёдига тушди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҲО унд. с. Кутимаган воқеа ёки ҳодисадан таажжубланганликни ифодалайди. [Маҳкам:] Салом алайкум. Оҳо, янги меҳмонлар-ку! Т. Сафаров, Уйғониш. -Оҳо, агрономча, – деди Ҳамдам [Комилга] қошини чимириб, – далада роса пишибсан-ку. Ҳ. Ахмар, Ким ҳақ?

ОҲОР [ф. Ҳар – крахмал; газламага пардоз бериш] 1 маҳс. Ип, газлама ёки кийимга пардоз бериш ёки қотириш учун ишлатиладиган модда; крахмал.

Оҳор бермоқ Оҳорлаб пардоз бермоқ, крахмалламоқ. Чит тўқилгандан кейин оҳор берилади. Бунинг учун кўп миқдорда крахмал керак. Ойдин, Суҳбати жонон.

2 Шундай модда билан янги нарсага, кийимга берилган ишлов, пардоз.

Оҳори кетган (ёки тўқилган) ёки оҳордан тушган Кийилган, тутилган, эски. Оҳори кетган дўппи. — Нодир Сайҳоний ҳар гал оҳори тўқилган, атрофини куя еб, тақир қилиб қўйған деворга осиғлиқ гиламни.. кўрганда, бу бевафо дунё ўзини хору зор бўлиб юрган кишиларга ўҳшаб кўчага иргитиб ташламагани учун парвардигори оламга шукроналигини изҳор қиласарди. «Ёшлик».

Оҳори тўкилмаган ёки оҳордан тушмаган 1) янги, пардози кетмаган, кўп ишлатилмаган. Болтавой энди оҳори тўкилмаган бекасам тўн ўрнига елкасига ямоқ тушган гуппи киядиган бўлди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. Унинг [Элмуроддинг] солдатча камари ҳали оҳордан тушмаган эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар; 2) кўчма обрўси кетмаган, хурмати сақланган, баобрў; 3) кўчма илгари ишлатилмаган, тутилмаган, янги. *Оҳори тўкилмаган гап. Оҳорини тўкмоқ* 1) янги нарсани кийиб, тутиб эскиртмоқ, пардоздан туширмоқ; 2) кўчма обрўсини тўкмоқ, беҳурмат қилмоқ. *Оғзингизга қараб гапиринг, ўғлимнинг оҳорини тўкяпсиз. Ўғим санъаткорларнинг сунтони бўлади.* Ш. Саъдулла, Икки билагузук.

3 кўчма Обрў; хурмат. *Oри ўйқнинг оҳори ўйқ. Мақол.*

ОҲОРЛАМОҚ Ип, газлама ёки кийимни оҳор бериб пардозламоқ, қотирмоқ; крахмалламоқ. *Ташқаридан ип оҳорлаётган хотинларнинг ўзаро гапи, чархларнинг гув-гувлаб айланиши, савагичларнинг гуп-гупи эшиларди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОҲОРЛИ 1 Оҳор берилган, оҳорланган. *Оҳорли чит.*

2 Оҳори кетмаган, тутилмаган; кийилмаган, янги. *Эрали бошида янгича гилам дўппи, эгнида оҳорли олача тўн кийиб келган эди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Тўхта хола-нинг ўзи ҳам оҳорли кўйлагини кийиб, оқ*

дока рўмолини ўраб олган.

И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОҲОРСИЗ Оҳор берилмаган, пардозланмаган; крахмалланмаган.

ОҲУ [ф. ҳо – жайран, физол; ёввойи эчки] 1 Чиройли қора кўзли кийик. *-Масалан, тоғлардаги оҳулар, ўрмондаги тўтилар, чамандаги булбуллар ҳам ёлғиз эмас, жуфай яшайдилар, – деди Анвар. А. Қодирий, Мехробдан чаён. Қўлини тортиб, яна юзига парда қилди ва оҳу чаққонлиги билан ўигит ёнидан ўтиб, шипшлаганича югуриб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кўчма Нозик, сергак маҳбуба. *Хайр энди.. Қалбимда бир видо қолди, Хайр энди, сен кетдинг, бегуноҳ оҳу.* А. Орипов, Йиллар армони. *Муҳаббатим, қайдасан, қалб ардогим, Жайронкўзим, қирларда қолган оҳум.* М. Юсуф, Уйқудаги қиз.

ОҲУ кўз Оҳу кўзига ўхшаш чиройли кўз. Унинг оҳу кўзларида на мағрурлик, на бир бошқа маъно бор эди, Ш. Холмирзаев, Оғир тоз кўчса.

ОҲ-ФИГОН, оҳу фигон Оҳ-воҳ ва афғон; оҳ-воҳ ва афғонлар. *Оҳ-фигон қилмоқ.* ■ *Бу ошиқларнинг афсус-надомат, оҳу фигонларнинг боиси не?!* Шукрулло, Сайланма. *Таъсир айламас, дилхаста Нижон, Қилганинг билан минг оҳу фигон.* Ҳамза.

ОҲ-ҲО айн. оҳо. *Оҳ-ҳо, қиз бечоранинг ички дунёсини беш қўлдай билар экансиз-ку?* А. Мухтор, Туғилиш.